T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KONYA VE MERKEZ İLÇELERİNDEKİ (KARATAY, MERAM, SELÇUKLU) ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SÜTUN VE SÜTUNÇE BAŞLIKLARI

Ezgi Betül MARANGOZ
2501160746

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Sevgi PARLAK

İstanbul, 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	Ezgi Betül MARANGOZ	**Numarası**	:	2501160746
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	Sanat Tarihi	**Danışmanı**	:	Doç. Dr. Sevgi PARLAK
Tez Savunma Tarihi	:	27.06.2019	**Saati**	:	14:30
Tez Başlığı	:	"Konya ve Merkez İlçelerindeki: Karatay, Meram, Selçuklu Anadolu Selçuklu Dönemi Sütun ve Sütunçe Başlıkları"			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / ~~RED / DÜZELTME~~)
1- Prof. Dr. Mehmet Baha TANMAN		KABUL
2- Doç. Dr. Sevgi PARLAK		KABUL
3- Doç. Dr. Nalan TÜRKMEN	—	—

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / ~~RED / DÜZELTME~~)
1- Doç. Dr. Gülberk BİLECİK	—	—
2- Dr. Öğr. Üyesi Özlem OKTAY ÇEREZCİ		Kabul

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.14.06

ÖZ

KONYA VE MERKEZ İLÇELERİNDEKİ (KARATAY, MERAM, SELÇUKLU) ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ SÜTUN VE SÜTUNÇE BAŞLIKLARI

EZGİ BETÜL MARANGOZ

Konya, Anadolu Selçuklu Devleti'ne başkentlik yapmış, sanatsal açıdan bu tarihsel birikime sahip zengin bir kentttir. Bu kentte yer alan Selçuklu Dönemi yapılarında kullanılmış olan sütun ve sütunçe başlıkları, yapıların mimari plastik öğelerinden birini oluşturmaktadır. Taşıyıcılık özelliği dışında yapıların taçkapı, mihrap ve mihrabiye gibi alanlarında dekoratif olarak kullanılmış olan sütun ve sütunçe başlıkları, üzerinde detaylı inceleme yapılmamış olan bir konudur. Bu mimari plastik öğeler, Anadolu Selçuklu Dönemi mimarisi öncesi ve sonrasında çok farklı özellikler göstermiştir. Tezimizde ele aldığımız öncelikli konu, Anadolu Selçuklu Dönemi mimari yapılarında bu öğenin uygulama alanlarını ve zaman içerisinde form ve bezeme açısından geçirdiği değişiklikleri ortaya koymaktır. Bu incelemeyi yaparken konuya bölgesel bir sınırlandırma yaparak başkent Konya şehrinin merkez ilçelerinde (Karatay, Meram, Selçuklu) yer alan Anadolu Selçuklu Dönemi yapıları ele alınmıştır. Şehrin dönem yapılarında uygulanan sütun ve sütunçe başlıklarının, tarihsel sürecin ve değişen sanat anlayışının getirdiği etkilerle nasıl özellikler gösterdiği incelenmiştir. Antik dönemden, Ermeni ve Gürcü mimarisinden, Anadolu Selçuklu öncesi Erken İslam Sanatı'ndan, Orta Asya Türk mimarisinden ve çevre kültürlerin sanat anlayışından ne türde özellikler Konya'nın Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarında uygulanmış ve sonrasında Beylikler ile Osmanlı dönemlerine hangi özellikler aktarılmıştır sorularına yanıt aranarak, dönemin sütun ve sütunçe başlıklarının değerlendirmesi ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, kendi tipolojik denememiz ile birlikte, sütun ve sütunçe başlıklarının, yapıların strüktüründe ve bezemesinde nasıl bir rol oynadıkları incelenmiş ve tüm bu açılardan sütun ve sütunçe başlıklarının önemi ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sütun, Sütun Başlığı, Sütunçe, Sütun Kaidesi, Konya, Anadolu Selçuklu Devleti, Devşirme.

ABSTRACT

ANATOLIAN SELJUK PERIOD COLUMN AND COLONETTE CAPITALS IN KONYA AND CENTRAL DISTRICTS OF KONYA (KARATAY, MERAM AND SELCUKLU)

EZGİ BETÜL MARANGOZ

Konya, having served as capital of the Anatolian Seljuk Empire, has an accumulation of historical background from the artistic point of view. The column and colonette capitals used in the buildings of this city consist of one of the architectural plastic elements of the structures. The column and colonette capitals, used as decorative components in such details as portal and mihrab apart from being used as column carriers, have been a subject not researched in detail. These architectural plastic elements display quite different features before and after the architecture of the Anatolian Seljuk period. The primary subject of our thesis is to demonstrate is considered to be diverse in cultural and artistic activities. the shape and ornament. A regional confinement is taken into account and only the structures in central town provinces of the capital Konya (Karatay, Meram ve Selcuklu) are included. The column and colonette capitals used in this period, being influenced by the shifting sense of art and passage of time, are examined in this study. Through revealing the effect of ancient times, Armenian-Georgian Architecture, Early Islamic Art and Central Asian Turkish Architecture on the structures of this period and what types of characteristics were transformed into Ottoman period, the column and colonette capitals are investigated in detail. In accordance with this purpose, in this typological study, the significance of these column and colonette capitals is displayed in terms of their role on the structure and decoration.

Keywords: Column, Capital, Colonette, Column Base, Konya, Anatolian Seljuk Empire, Spolie.

ÖNSÖZ

Tez konusu seçmek, konuyu içselleştirmek tezin en zorlu süreçlerini oluşturmaktadır. Bu sürecin zorluğunu Konya Selçuklu mimarisinin beni çok etkilemesi ve üzerinde daha önce kapsamlı olarak çalışılmamış olan sütun ve sütunçe başlıklarıyla ilgili özgün bir çalışma yapma düşüncesinin heyecan verici yanlarıyla geride bıraktık. Konuyu seçmemde, sevmemde ve üzerine sabırla çalışmamda büyük etkisi olan, lisans dönemimden beri yanımda olan ve danışmanlığımı yapan saygıdeğer tez hocam Doç. Dr. Sevgi Parlak'a sabrı, desteği, her türlü yardımı ve katkısı için teşekkür ederim. Tezimizin yazma aşamasında Konya'ya gidişlerimizde karşılaştığımız en büyük sorun restorasyon çalışmaları, ölçü ve izin alma konusundaki zorluklardı. Bu noktada en büyük desteği sağlayan, çizimler ve fotoğraflar konusunda yardımcı olan Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü uzmanlarından Halil İbrahim Kunt'a teşekkür ederim. Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğü ve Alâeddin Camii personeline restorasyonda olan yapının incelenmesinde kolaylık sağladıkları için teşekkür ederim. Bana huzurlu bir çalışma ortamı ve her türlü kaynağa erişim imkânı sunan İstanbul Araştırmaları Enstitüsü personeline teşekkür ederim.

Tez çalışmama maddi destek veren Türk Petrol Vakfı'na katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Konya'da inceleme yapmanın zorluğunu hafifleten, ölçü alma ve fotoğraflama konusunda yardımcı olan sevgili Furkan KILIÇ'a, tez yazma sürecini, heyecanını ve stresini beraber yaşadığımız Elif URUÇ ÖZTÜRK'e, Mustafa ALTUN'a ve Özlem DİRİ BAL'a destekleri için teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde motive edici yanlarıyla her zaman yanımda olan İrem MARANGOZ'a, Hilal KAP'a ve Ece YILMAZ'a sabırları ve sevgileri için teşekkür ederim.

Tüm tez sürecimde yanımda olan, desteğini ve maddi manevi yardımlarını esirgemeyen babam Rıdvan MARANGOZ'a, annem Selma MARANGOZ'a, anneannem Fatima ERTEK'e ve kardeşim Emir ERTEK'e çok teşekkür ederim.

İstanbul, 2019
Ezgi Betül MARANGOZ

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....iii
ABSTRACT.....iv
ÖNSÖZ.....v
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....ix
ÇİZİMLER LİSTESİ.....xix
KISALTMALAR LİSTESİ.....xxi
GİRİŞ.....1
Çalışmanın Amacı ve Yöntemi.....1
Konunun Niteliği ve Önemi.....3
Kaynak ve Araştırmalar.....4
Terminoloji.....8

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞDAN ORTA ÇAĞ SONUNA KADAR ÇEVRE KÜLTÜRLERDE VE 20. YÜZYILA KADAR TÜRK-İSLAM MİMARİSİNDE SÜTUN ve SÜTUNÇE BAŞLIKLARI

1.1. Antik Çağdan Orta Çağ Sonuna Kadar Çevre Kültür Mimarilerinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları.....17
1.1.1. Yunan, Roma ve Bizans Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları.....17
1.1.2. Ermeni ve Gürcü Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları.....31
1.2. Orta Çağdan 20. Yüzyıla Kadar Türk ve İslam Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları.....47
1.2.1. Anadolu'nun Fethinden Önce Orta Asya Türk Mimarisinde (İslamiyet Sonrası) Sütun ve Sütunçe Başlıkları.....47
1.2.2. İslam Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları.....60
1.2.3. Anadolu'nun Fethinden Anadolu Selçuklu Dönemi Sonuna Kadar Türk Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları.....85
1.2.4. Beylikler Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları.....137
1.2.5. Osmanlı Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları.....155

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL AÇIDAN KONYA

2.1. Kuruluşundan Bizans Dönemi Sonuna Kadar Konya.....177
2.2. Anadolu Selçuklu Döneminde Konya.....179

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

3.1. Konya Merkez İlçelerindeki (Karatay, Meram, Selçuklu) Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Yapıların Sütun ve Sütunçe Başlıkları 182
3.1.1. Alâeddin Camii 182
3.1.2. Beyhekim Mescidi 208
3.1.3. Bulgur Tekkesi Mescidi 214
3.1.4. Gömeç Hatun Türbesi (Kız Kulesi) 220
3.1.5. İnce Minareli Medrese (Taş Ve Ahşap Eserler Müzesi) 223
3.1.6. Karatay Medresesi (Çini Eserleri Müzesi) 234
3.1.7. Sadreddin Konevî Camii 240
3.1.8. Sâhib Ata Camii (Larende Mescidi) 246
3.1.9. Sâhib Ata Hankahı (Sâhib Ata Vakıf Müzesi) 261
3.1.10. Sırçalı Medrese (Muslihiyye Medresesi) 267
3.1.11. Sırçalı Mescid (Kubbeli Mescid - Debbağlar Mescidi - Demirci Hacı Mescidi) 289
3.1.12. Taş Camii (Akça Gizlenmez - Hacı Ferruh Mescidi) 292
3.1.13. Ulvî Sultan Mescidi (Alevî Sultan Mescidi) 298

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

4.1. Bezeme Türü Açısından Sütun ve Sütunçeler 304
4.1.1. Gövdelerindeki Bezemelere Göre Sütun ve Sütunçeler 304
4.1.1.1. Bezemesiz Sütun ve Sütunçe Gövdeleri 304
4.1.1.2. Geometrik Bezemeli Sütun ve Sütunçe Gövdeleri 305
4.1.1.3. Yivli Sütun ve Sütunçe Gövdeleri 306
4.1.1.4. Bitkisel Bezemeli Sütun ve Sütunçe Gövdeleri 307
4.1.2. Başlıklarındaki Bezemelere Göre Sütun ve Sütunçeler 308
4.1.2.1. Bezemesiz Sütun ve Sütunçe Başlıkları 308
4.1.2.2. Geometrik Motifli Sütun ve Sütunçe Başlıkları 308
4.1.2.3. Bitkisel Motifli Sütun ve Sütunçe Başlıkları 309
4.1.2.4. Mukarnaslı Başlıklar 311
4.1.3. Kaidelerindeki Bezemelere Göre Sütun ve Sütunçeler 311
4.2. Form (Plan) Açısından Sütun ve Sütunçeler 312
4.2.1. Gövde Formlarına Göre Sütun ve Sütunçeler 312
4.2.1.1. Silindirik Gövdeli Sütun ve Sütunçeler 312
4.2.1.2. Çokgen (Altıgen ve Sekizgen) Gövdeli Sütun ve Sütunçeler 313

4.2.1.3. Yonca Planlı (Sütunçe Demetlerinden Oluşan) Gövde Veren Sütun ve Sütunçeler 314
4.2.2. Başlık Formlarına Göre Sütun ve Sütunçeler 314
4.2.2.1. Tek Kademeden Oluşan Geometrik Başlıklar 314
4.2.2.1.1. Zar Biçimli Başlıklar 314
4.2.2.1.2. Yatık “U” Biçiminde Başlıklar....315
4.2.2.1.3. Kürevî Başlıklar 316
4.2.2.1.4. Konik Başlıklar....316
4.2.2.1.5. Küp Şeklinde Başlıklar....316
4.2.2.2. İki Kademeden Oluşan Başlıklar....317
4.2.2.2.1. Üst Kademeleri Yıldız Profilli Prizmatik Başlıklar....317
4.2.2.2.2. Konik Formlu Başlıklar....318
4.2.2.2.3. Silindirik Başlıklar....319
4.2.2.2.4. Münferit Başlıklar....319
4.2.2.3. Tablaların veya Panoların Sütunçelere Başlık Görevi Gördüğü Örnekler....320
4.2.3. Kaide Formlarına Göre Sütun ve Sütunçeler....320
4.2.3.1. Kaidesiz Sütun ve Sütunçeler....320
4.2.3.2. Yatık “U” Biçimli Kaideler....321
4.2.3.3. Zar Biçimli Kaideler....321
4.2.3.4. Prizmatik Biçimli Kaideler 321
4.2.3.5. Kum Saati Biçiminde Kaideler 322
4.2.3.6. Tabla Biçiminde Kaideler....322
4.3. Kullanılan Malzeme Açısından Sütun ve Sütunçeler 322
4.3.1. Taş Malzeme 322
4.3.2. Çini Mozaik Malzeme....323
4.3.3. Ahşap Malzeme 323
4.3.4. Mermer Malzeme....323
SONUÇ 324
KAYNAKÇA....331

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: İstanbul, Sergios Bakhos Kilisesi sütun başlığı örneği 25
Fotoğraf 2: İstanbul, Sergios Bakhos Kilisesi sütun başlıklarından örnekler..... 25
Fotoğraf 3: İstanbul, Ayasofya sütun başlığı örneği 26
Fotoğraf 4: İstanbul, Ayasofya sütun başlığı örneği 26
Fotoğraf 5: İstanbul, Ayasofya sütun başlığı örneği 27
Fotoğraf 6: Attika tarzı kaide, İstanbul, Ayasofya..... 29
Fotoğraf 7: Erzurum Üç Kümbetler 32
Fotoğraf 8: Tsromi Kilisesi çifte sütunçe düzeni..... 33
Fotoğraf 9: Erzurum Hahuli Manastırı kubbe kasnağındaki sütunçe başlığında yer alan hayvan mücadelesi sahnesi 33
Fotoğraf 10: Hahuli Manastırı kubbe kasnağından sütunçe başlıkları 34
Fotoğraf 11: Hahuli Manastırı güney haç kolunda yer alan ikiz pencerenin sütunçeleri 34
Fotoğraf 12: Hahuli Manastırı Kilisesi'nin taçkapı sütunçe başlığı..... 35
Fotoğraf 13: Hahuli Manastırı Kilisesi'nde nefleri ayıran sütunların başlıkları..... 36
Fotoğraf 14: Erzurum, Öşkvank Kilisesi kubbe kasnağı sütunçeleri 37
Fotoğraf 15: Artvin, İşhan Manastırı Kilisesi'nin ambulatorium sütunları ve başlıkları 38
Fotoğraf 16: Artvin, İşhan Manastırı Kilisesi cephelerinde görülen sütunçe demetleri 39
Fotoğraf 17: Artvin, İşhan Manastırı Kilisesi kubbe kasnağındaki sütunçeler 39
Fotoğraf 18: Artvin, İşhan Manastırı Kilisesi'nin kubbe kasnağındaki sütunçe başlıklarından detay (Korkut, 2017: s. 851, Foto. 9.)..... 40
Fotoğraf 19: İşhan Manastırı Kilisesi'nin batı haç kolunun güney cephesindeki sütunçelerin kaidelerinden detay (Korkut, 2010: s. 210, Resim 113.)..... 41
Fotoğraf 20: Gürcistan, Kumurdo Katedrali'nin güney cephesi 42
Fotoğraf 21: Gürcistan, Kumurdo Katedrali'nin güney cephesi sütunçe başlıklarından detay..... 42
Fotoğraf 22: Kutaisi, Bagrat Katedrali sütun başlıkları ve kaidelerinden detay 43
Fotoğraf 23: Kars, Ani Katedrali..... 43
Fotoğraf 24: Kars, Surp Arak'elots Kilisesi'nin kubbe kasnağı sütunçeleri 44
Fotoğraf 25: Van, Saint Thomas Manastırı jamatununun taçkapısından detay 45

Fotoğraf 26: Ahlat, St. Etienne Kilisesi'nin taçkapısındaki sütunçe başlıklarından detay 46
Fotoğraf 27: Merv, Talhatan Baba Camii cephelerinde sütunçe formları 48
Fotoğraf 28: Kalan Minare sütunçe formları 48
Fotoğraf 29: Buhara Muğak-ı Attari Camii taçkapı sütunçeleri 49
Fotoğraf 30: Ayşe Bibi Türbesi taçkapısının sütunçeleri 50
Fotoğraf 31: Özkent kuzey türbe taçkapısı sütunçeleri 51
Fotoğraf 32: Özkent güney türbe taçkapısının sütunçe kaideleri 52
Fotoğraf 33: İsfahan Cuma Camii iç mekânı sütun ve payeleri 53
Fotoğraf 34: İsfahan Cuma Camii kubbe sütunçeleri 53
Fotoğraf 35: İsfahan Cuma Camii mihrabı 54
Fotoğraf 36: Ani Manuçehr Camii payeleri 55
Fotoğraf 37: Halep Ulu Camii minaresi sütunçeleri 56
Fotoğraf 38: Mümine Hatun Kümbeti giriş cehpesi kapısının sütunçeleri 57
Fotoğraf 39: Mümine Hatun Kümbeti cephesindeki sütunçeler ve başlıkları 58
Fotoğraf 40: Diyarbakır Ulu Camii avlusundaki devşirme sütunlar ve başlıkları 59
Fotoğraf 41: Tunus, Kayrevan Seydi Ukba (Ulu) Camii mihrap sütunçeleri 61
Fotoğraf 42: Samarra'dan çan biçimli başlığa sahip bir sütunu gösteren kabartma, 9. yy., Londra Victoria Albert Müzesi'nden 63
Fotoğraf 43: Bağdat İslam Müzesi'ndeki mihrap, Bağdat Ulu Camii'den 64
Fotoğraf 44: Rakka'dan Abbâsî önemine ait sütun başlığı örneği, 8. yy. sonu, alabaster 64
Fotoğraf 45: Rakka'dan Abbâsî devri sütun başlığı örneği, 9. yy., alabaster 65
Fotoğraf 46: Rakka'dan Abbâsî devri sütun başlığı örnekleri, 9. yy., alabaster 65
Fotoğraf 47: Rakka'dan, üzerinde haç yer alan Abbâsî devri sütun başlığı örneği, 65
Fotoğraf 48: Rakka'dan Abbâsî devri sütun başlığı, Berlin Pergamon Museum'dan 66
Fotoğraf 49: İran, Nâyin Camii'nin mihrap sütunçelerinin başlıkları 67
Fotoğraf 50: İran, Nâyin Camii'nin kemerleri taşıyan payeleri 68
Fotoğraf 51: Belh, Nuh Gûnbed (Hoca Piyâde) Camii payeleri 69
Fotoğraf 52: Belh, Nuh Gûnbed (Hoca Piyâde) Camii paye başlığından detay 69
Fotoğraf 53: Buhara, Samanoğlu İsmail Türbesi cephe sütunçeleri 70

Fotoğraf 54: Kahire İbn Tolun Camii mihrabının iki yanında yer alan çan/lale formlu başlık kabartmaları 71
Fotoğraf 55: Kahire İbn Tolun Camii'nin avlu revaklarından sütun başlığı örneği .. 72
Fotoğraf 56: Kahire, El Akmar Camii giriş cephesi, istiridye nişi köşe sütunçeleri . 73
Fotoğraf 57: Kahire, El Akmar Camii giriş cehpesi, istiridye niş köşe sütunçeleri detayı (Anonim, 2000: p. 152)..... 73
Fotoğraf 58: Medînetu'z-Zehrâ'dan başlık örneği, New York Metropolitan Müzesi'nden 74
Fotoğraf 59: Medînetu'z-Zehrâ'dan başlık örneği, Berlin Pergamon Müzesi'nden. 75
Fotoğraf 60: Medînetu'z-Zehrâ'dan başlık örneği, New York Metropolitan Müzesi'nden 75
Fotoğraf 61: İspanya, Kurtuba'dan sütun başlığı örneği, 10. yy..... 76
Fotoğraf 62: Endülüs Emevîleri, korint başlık örneği, Madrid Ulusal Arkeoloji Müzesi'nden 76
Fotoğraf 63: İspanya, Elhamra Sarayı avlu revaklarının sütun başlıkları..... 77
Fotoğraf 64: İspanya, Elhamra Sarayı'ndan üst kısmı kübik bir forma sahip başlık örneği, 14.yy. 78
Fotoğraf 65: Kahire Baybars Camii kuzeybatı portali kemeri üzerindeki sütunçeler 79
Fotoğraf 66: Kahire Çeşnigir Hankahı portali kemeri üzerindeki sütunçeler 80
Fotoğraf 67: Fatıma Hatun Türbesi minaresinin sütunçeleri..... 81
Fotoğraf 68: El Eşref Halil Türbesi'nin kubbe kasnağındaki pencere düzenlemelerinin sütunçeleri..... 81
Fotoğraf 69: Kalavun Külliyesi'nin mescid bölümündeki sütunlar ve başlıkları 82
Fotoğraf 70: Kalavun Türbesi mihrabı..... 84
Fotoğraf 71: Silvan Ulu Camii'nin cephesindeki sütunçeler..... 85
Fotoğraf 72: Dunaysır Ulu Camii mihrap sütunçeleri ve başlıkları 86
Fotoğraf 73: Zinciriye Medresesi taçkapı sütunçeleri 87
Fotoğraf 74: Erzurum Ulu Camii mihrabı..... 87
Fotoğraf 75: Tercan Mama Hatun Türbesi taçkapı sütunçeleri..... 88
Fotoğraf 76: Divriği Kale Camii taçkapısı köşe sütunçeleri ve başlıkları..... 89
Fotoğraf 77: Divriği Ulu Camii Cennet Kapısı..... 90
Fotoğraf 78: Divriği Ulu Camii Cennet Kapısı'nın sütunçesi ve başlığı..... 91
Fotoğraf 79: Divriği Ulu Camii Batı Kapısı'ndan sütunçe başlığı detayı..... 91

Fotoğraf 80: Divriği Dârüşşifâsı taçkapısı 92
Fotoğraf 81: Kayseri Ulu Camii iç mekânından devşirme sütun başlığı örneği 93
Fotoğraf 82: Kayseri Kölük Camii taçkapısı 93
Fotoğraf 83: Kayseri Kölük Camii mihrap sütunçeleri..... 94
Fotoğraf 84: Sivas, Buruciye Medresesi taçkapısı 96
Fotoğraf 85: Sivas, Çifte Minareli Medrese taçkapısı 97
Fotoğraf 86: Sivas Çifte Minareli Medrese taçkapı şeritlerinde yer alan sütunçe başlıklarından detay..... 98
Fotoğraf 87: Amasya Bimarhanesi taçkapısı 99
Fotoğraf 88: Afyon Ulu Camii hariminde yer alan sütun başlıkları 101
Fotoğraf 89: Ankara Arslanhane Camii mihrap sütunçesi 101
Fotoğraf 90: Ankara Arslanhane Camii'nin Antik devir sütun başlıkları 103
Fotoğraf 91: Sivrihisar Ulu Camii'nin devşirme sütun başlıkları.....103
Fotoğraf 92: Isparta Atabey Ertokuş Medresesi mihrabının iki yanındaki devşirme sütunçe ve başlığı.....104
Fotoğraf 93: Malatya Ulu Camii'nin çan biçimli sütun başlığı örneği.....106
Fotoğraf 94: Kırşehir Cacabey Medresesi'nin ana eyvanının köşe sütunçeleri.....107
Fotoğraf 95: Antalya Karatay Medresesi mihrabı sütunçeleri 109
Fotoğraf 96: Sivas Çifte Minareli Medrese mihrabiye sütunçeleri.....111
Fotoğraf 97: Erzurum Çifte Minareli Medrese taçkapı mihrabiye sütunçeleri.....112
Fotoğraf 98: Susuz Han taçkapı mihrabiyesi (Duymaz, 2007: s. 282, Foto 10.) ...113
Fotoğraf 99: Aksaray Sultan Hanı avlu taçkapısı ve mihrabiye nişi sütunçeleri 114
Fotoğraf 100: Amasya, Halifet Gazi Türbesi taçkapısı ters tonoz biçimli sütunçe başlıkları (Mustafa Altun'dan).....117
Fotoğraf 101: Kayseri, Hacı Kılıç Camii ters tonoz biçimli sütunçe başlığı detayı.117
Fotoğraf 102: İncir Han ahır taçkapısının sütunçe başlığı
(Ünal, 2007: s. 311, Foto. 7) (Çizim Erdmann ile Erdmann, 1976: Tafel 115).....120
Fotoğraf 103: Erzurum Çifte Minareli Medrese taçkapı sütunçe başlığı 120
Fotoğraf 104: Sivas Gökmedrese taçkapısındaki köşe sütunçesinin başlığı 121
Fotoğraf 105: Divriği Ulu Camii'nin doğu kapısının yan yüzlerindeki mukarnas şeritleri.....122
Fotoğraf 106: Aksaray Sultan Hanı köşk mescit mihrabının zar başlıkları.....124
Fotoğraf 107: Zazadin Hanı taçkapı sütunçe başlıkları 125

Fotoğraf 108: Zazadin Hanı taçkapısı sütunçe başlıklarından detay 125
Fotoğraf 109: Karatay Han taçkapısı sütunçe başlıklarından detay 126
Fotoğraf 110: Ağzıkara Han taçkapısı sütunçe başlıklarından detay.....126
Fotoğraf 111: Ağzıkara Han kapalı kısım taçkapısı sütunçeleri.....126
Fotoğraf 112: Kayseri Çifte Kümbet taçkapı sütunçe başlığından detay 127
Fotoğraf 113: Avanos Sarı Han taçkapısı sütunçe başlığından detay 127
Fotoğraf 114: Avanos Sarı Han mescidinin mihrap sütunçeleri 127
Fotoğraf 115: Kırşehir Alâeddin Camii taçkapı sütunçe başlığından detay.....128
Fotoğraf 116: Karatay Han köşe sütunçesi figürlü başlığından detay (Ögel, 1994: s. 110) 128
Fotoğraf 117: Divriği Sitte Melik Kümbeti taçkapısının sütunçe ve başlıkları 129
Fotoğraf 118: Kayseri Döner Kümbet giriş kapısı sütunçeleri.....129
Fotoğraf 119: Kırşehir Caca Bey Medresesi taçkapı köşe sütunçe detayları.....130
Fotoğraf 120: Sivas Buruciye Medresesi taçkapı köşe sütunçeleri.....132
Fotoğraf 121: Sivas, Buruciye Medresesi taçkapı sütunçe başlığından detay 133
Fotoğraf 122: Kayseri, Sahibiye Medresesi taçkapı köşe sütunçeleri detayı 133
Fotoğraf 123: Susuz Han taçkapı sütunçe detayı (Duymaz, 2007: s. 281, Foto 9.) 134
Fotoğraf 124: Niğde Hüdavent Hatun Türbesi sütunçe başlığından figür detayı...134
Fotoğraf 125: Kayseri Sahibiye Medresesi sütunçe başlığından figür detayı 135
Fotoğraf 126: Erzurum Çifte Minareli Medrese eyvan sütunçeleri 136
Fotoğraf 127: Antalya Yivli Minare Camii, devşirme sütun başlıkları 138
Fotoğraf 128: Mut Lal Ağa Camii son cemaat yerinden detay.....139
Fotoğraf 129: Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nin iç mekânındaki sütunların başlıkları .140
Fotoğraf 130: Kastamonu Kasaba Köyü Camii iç mekânındaki sütun başlıklarından detay.....140
Fotoğraf 131: Beyşehir, Eşrefoğlu Camii'nin mihrap sütunçesi 141
Fotoğraf 132: Birgi Ulu Camii'nin mihrap sütunçeleri 142
Fotoğraf 133: Karaman, Kazım Karabekir Köyü Camii'nin mihrap sütunçeleri 142
Fotoğraf 134: Karaman, Kazım Karabekir Köyü Camii mihrap sütunçesinin başlığından detay (Hisarligil ile Hisarligil, 2017: s. 136, Fig. 5).....143
Fotoğraf 135: Karaman İbrahim Bey İmareti mihrap sütunçeleri 143
Fotoğraf 136: Beyşehir, Eşrefoğlu Camii taçkapısındaki köşe sütunçeleri 144

Fotoğraf 137: Karaman Hatuniye Medresesi taçkapısının sütunçesi.....145
Fotoğraf 138: Eğirdir Dündar Bey Medresesi taçkapı köşe sütunçesi ve mihrabiyesi 146
Fotoğraf 139: Niğde Ak Medrese taçkapısı köşe sütunçeleri 147
Fotoğraf 140: Niğde Ak Medrese taçkapısı sütunçe başlıkları 148
Fotoğraf 141: Balat İlyas Bey Camii'nin stalaktitli sütun başlıkları 149
Fotoğraf 142: Birgi Ulu Camii dilimli penceresinin sütunçeleri.....150
Fotoğraf 143: Damsaköy Taşkın Paşa Medresesi taçkapı sütunçeleri 150
Fotoğraf 144: Niğde, Sungur Ağa Camii doğu taçkapısı sütunçeleri 151
Fotoğraf 145: Eğirdir Dündar Bey Medresesi avlu revaklarından sütun başlığı örneği 152
Fotoğraf 146: Eğirdir Dündar Bey Medresesi avlu revaklarından haşhaş motifli sütun başlığı (M. Baha Tanman'dan) 152
Fotoğraf 147: Konya, Hasbeyoğlu Darülhuffazı'nın cümle kapısındaki sütunçeler 154
Fotoğraf 148: İznik Nilüfer Hatun İmareti'nden devşirme sütun başlığı örneği.....157
Fotoğraf 149: Edirne Muradiye Camii mihrap sütunçeleri 158
Fotoğraf 150: İznik Yeşil Camii'nin mukarnaslı sütun başlıklarından örnekler 159
Fotoğraf 151: İznik Yeşil Camii'nin mukarnaslı sütun başlıklarından örnekler 160
Fotoğraf 152: Edirne Üç Şerefeli Camii avlu revaklarındaki sütun başlığı örneği .161
Fotoğraf 153: Bursa Yıldırım Camii taçkapısının sütunçe başlıkları 162
Fotoğraf 154: Süleymaniye Camii avlu revaklarından mukarnaslı sütun başlığı örneği 164
Fotoğraf 155: Süleymaniye Camii avlu revaklarından mukarnaslı sütun başlıkları örnekleri.....165
Fotoğraf 156: Süleymaniye Camii avlusundan sütun başlığı örneği 166
Fotoğraf 157: Şehzadebaşı Camii taçkapı köşe sütunçeleri.....167
Fotoğraf 158: Şehzadebaşı Camii ve Fatih Camii kum saati formlu sütunçeler....168
Fotoğraf 159: Sultan Ahmed Camii avlu revaklarından sütun başlıkları 169
Fotoğraf 160: İstanbul, Yeni Camii avlusundan sütun başlıkları 170
Fotoğraf 161: Nuruosmaniye Camii sütun başlıklarından örnekler 171
Fotoğraf 162: Sultan II. Mahmud Türbesi, stilize başlıklara sahip pilastırlar 171
Fotoğraf 163: İstanbul Aksaray, Pertevniyal Valide Sultan Camii cephesinin sütun başlıklarından detay.....172

Fotoğraf 164: İstanbul Aksaray, Pertevniyal Valide Sultan Camii cephesinden sütunlar ve başlıkları 173
Fotoğraf 165: Konya Sultan Selim Camii revaklarından mukarnaslı sütun başlığı örneği 174
Fotoğraf 166: Konya Sultan Selim Camii revaklarından baklavalı sütun başlığı örneği 174
Fotoğraf 167: Konya Şeyh Halili Türbesi'nin girişindeki baklavalı başlıklar 175
Fotoğraf 168: Konya Şerafeddin Camii'nin son cemaat yerinden baklavalı ve mukarnaslı sütun başlıkları 175
Fotoğraf 169: Konya Aziziye Camii'nin cephesinden sütun başlığı detayı 176
Fotoğraf 170: Konya Kapu Camii'nin son cemaat yerinden devşirme sütun başlığı örneği 176
Fotoğraf 171: Konya Alâeddin Camii, kuzey cephesinden devşirme sütunlu galeri kısmı 185
Fotoğraf 172: Konya Alâeddin Camii, kuzey cephesinden devşirme sütunlu galeri kısmı 185
Fotoğraf 173: Kuzey cephedesinde yer alan kitabe nişi 186
Fotoğraf 174: Kitabe nişinin sütunçe detayı (sol) 187
Fotoğraf 175: Kitabe nişinin sütunçelerinin başlık detayları (sol ve sağ) 188
Fotoğraf 176: Konya Alâeddin Camii taçkapısının köşe sütunçeleri 189
Fotoğraf 177: Taçkapı sütunçelerinden detay (sağ ve sol) 191
Fotoğraf 178: Taçkapı sütunçe başlıklarından detay (sol ve sağ) 191
Fotoğraf 179: Taçkapı iç yan niş sütunçeleri 193
Fotoğraf 180: Kuzey duvarında yer alan üçüncü kapının devşirme sütunları 194
Fotoğraf 181: Caminin ibadet mekânındaki sütunlar 196
Fotoğraf 182: Konya Alâeddin Camii .....
Fotoğraf 183: Konya Kapu Camii 197
Fotoğraf 184: İbadet mekânındaki devşirme sütun başlıklarından örnekler 199
Fotoğraf 185: Mihrap önü kubbeli bölümün dış cephesindeki devşirme sütunlar..200
Fotoğraf 186: Mihrap önü kubbeli bölümün devşirme sütunları 200
Fotoğraf 187: I. İzzeddin Keykâvus Türbesi (Yarım Türbe) 201
Fotoğraf 188: Türbe taçkapısının sütunçeleri (sağ ve sol) 203
Fotoğraf 189: Türbe taçkapısının sütunçe başlıklarından detay (sol ve sağ).....204
Fotoğraf 190: Türbe taçkapısının sütunçe başlıklarından detay (sol ve sağ).....204

Fotoğraf 191: Türbe taçkapısının sivri kemeri üzerindeki sütunçeler.....205
Fotoğraf 192: Türbenin mihrap sütunçesi (sol).....206
Fotoğraf 193: Türbenin mihrap sütunçe başlığından detay (sol).....207
Fotoğraf 194: Türbenin mihrap sütunçe başlığından detay (sağ).....207
Fotoğraf 195: Beyhekim Mescidi mihrabı.....210
Fotoğraf 196: Mihrap sütunçesi (sol).....212
Fotoğraf 197: Mihrap sütunçesinin başlığından detay (sol).....213
Fotoğraf 198: Bulgur Tekkesi Mescidi'nin taşıyıcı ayakları.....215
Fotoğraf 199: Mescidin duvara gömülü örme payeleri.....216
Fotoğraf 200: Mescidin köşeleri mukarnaslı paye başlığından detay.....216
Fotoğraf 201: Mescidin mihrap nişi.....217
Fotoğraf 202: Mihrap sütunçe başlıkları (sağ ve sol).....218
Fotoğraf 203: Gömeç Hatun Türbesi.....221
Fotoğraf 204: Türbenin köşe sütunçeleri (sol ve sağ).....222
Fotoğraf 205: Köşe sütunçe başlığının detayı (sağ).....222
Fotoğraf 206: Konya İnce Minareli Medrese taçkapısı.....225
Fotoğraf 207: Taçkapı köşe sütunçeleri.....227
Fotoğraf 208: Taçkapı ikili sütunçe grubunun yüzey ayrıntısı.....229
Fotoğraf 209: Taçkapının ikili sütunçelerinin kaideleri.....231
Fotoğraf 210: Taçkapı köşe sütunçe başlıkları (sol ve sağ).....232
Fotoğraf 211: Köşe sütunçesinin gövde bezemesi (Erdemir, 2009: s.95).....233
Fotoğraf 212: Karatay Medresesi Taçkapısı (Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden).....235
Fotoğraf 213: Taçkapı köşe sütunçeleri (sol ve sağ).....237
Fotoğraf 214: Taçkapı sütunçe başlıkları (sol ve sağ).....239
Fotoğraf 215: Sadreddin Konevî Camii mihrabı.....242
Fotoğraf 216: Mihrap sütunçeleri.....244
Fotoğraf 217: Mihrap sütunçe başlığından detay.....244
Fotoğraf 218: Sadreddin Konevî Türbesi.....245
Fotoğraf 219: Sâhib Ata Camii taçkapısı sütunçeleri.....247
Fotoğraf 220: Taçkapı köşe sütunçesi (sol).....248
Fotoğraf 221: Taçkapı köşe sütunçe başlığı (sağ).....250

Fotoğraf 222: Taçkapı köşe sütunçe başlığı (sol) 250
Fotoğraf 223: Taçkapının süsleme şeridi üzerinde yer alan sütunçesi 251
Fotoğraf 224: Taçkapı mihrabiye nişleri (sol ve sağ).....253
Fotoğraf 225: Taçkapının iki yanındaki emzikli sebiller (sol ve sağ) 255
Fotoğraf 226: Emzikli sebil sütunçesi (sol).....255
Fotoğraf 227: Sâhib Ata Camii mihrabı 257
Fotoğraf 228: Mihrap sütunçesi (sağ) 259
Fotoğraf 229: Mihrap sütunçe başlığı (sağ) 259
Fotoğraf 230: Sâhib Ata Hankahı taçkapısı 262
Fotoğraf 231: Taçkapı köşe sütunçesi (sağ) 264
Fotoğraf 232: Taçkapı köşe sütunçe başlıkları (sol ve sağ) 265
Fotoğraf 233: Taçkapının önündeki ahşap direkli sundurma.....266
Fotoğraf 234: Sırçalı Medrese taçkapısı 269
Fotoğraf 235: Taçkapı köşe sütunçesi (sağ).....272
Fotoğraf 236: Taçkapı köşe sütunçe başlıkları (sol ve sağ) 273
Fotoğraf 237: Taçkapı mihrabiye nişleri (sağ ve sol).....275
Fotoğraf 238: Taçkapı mihrabiye nişi sütunçe başlıkları 277
Fotoğraf 239: Taçkapı kemeri üzerindeki kitabelik kısmı.....278
Fotoğraf 240: Taçkapı kemeri içerisinde yer alan kapatılan pencere nişleri (sağ ve sol).....279
Fotoğraf 241: Giriş eyvanı köşelerindeki sütunçeler 281
Fotoğraf 242: Giriş eyvanının öğrenci odalarına bitişen köşesinden sütunçe detayı 282
Fotoğraf 243: Ana eyvan sütunçeleri (sol ve sağ).....284
Fotoğraf 244: Ana eyvan köşelerindeki sütunçeler 285
Fotoğraf 245: Ana eyvan duvarında yer alan mihrap 288
Fotoğraf 246: Sırçalı Mescid mihrap sütunçeleri.....290
Fotoğraf 247: Mihrap sütunçesi ve başlığı (sol) 291
Fotoğraf 248: Taş Camii taçkapısı.....293
Fotoğraf 249: Taçkapı sütunçelerinden detay (sol).....294
Fotoğraf 250: Son cemaat yeri sütunçeleri 295
Fotoğraf 251: Mihrap nişi.....296

Fotoğraf 252: Mihrap nişi sütunçe başlığı (sağ) 297
Fotoğraf 253: Ulvî Sultan Mescidi mihrabı (H. İbrahim Kunt'tan).....299
Fotoğraf 254: Mihrabın İnce Minareli Medrese'deki durumu 300

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1: Sütun bölümleri (Mülâyim, 2010: s. 181) 10
Çizim 2: Farklı dönem ve farklı tiplerde sütun başlığı örnekleri 12
Çizim 3: Farklı tiplerde sütun başlığı örnekleri 13
Çizim 4: Mukarnas sistemi (Mülayim, 1996: s. 155, Figür 2) 15
Çizim 5: Kompozit Başlık (Başaran, 1999: s. 58. Çiz. 2) 18
Çizim 6: İon düzendeki sütun başlığı (Vitrivius, 2017: s. 127) 21
Çizim 7: Korint sütun başlığı (Başaran, 1999: s. 57, Çizim 1.) 22
Çizim 8: İon-İmpost Başlık (Türker, 2014: p. 364, fig.1) 23
Çizim 9: Antik dönem başlık tipleri 24
Çizim 10: Attika tarzı kaide örneği (Vitrivius, 2017: s.124) 29
Çizim 11: İon sütun kaidesi örneği (Vitrivius, 2017: s.125) 29
Çizim 12: Artvin, İşhan Manastırı Kilisesi kubbe kasnağındaki sütunçe ve başlıklarından detay (Korkut, 2017: s. 848, Çizim 5.) 40
Çizim 13: Kalavun Külliyesi'nin cephesindeki ikiz kemerli pencerelerin sütunçeleri 83
Çizim 14: Aksaray Sultan Hanı taçkapı köşe sütunçesi ve mihrabiyesi 115
Çizim 15: Konya Alâeddin Camii, kuzey cephesinde yer alan kitabe nişi.....187
Çizim 16: Konya Alâeddin Camii taçkapısı (M. Pekcan Işık'tan).....190
Çizim 17: Taçkapı köşe sütunçesi (M. Pekcan Işık'tan).....192
Çizim 18: Konya Alâeddin Camii, kuzey duvarı üçüncü kapısı (M. Pekcan Işık'tan) 195
Çizim 19: Konya Alâeddin Camii harim kısmında yer alan düğümlü sütun 198
Çizim 20: Beyhekim Mescidi mihrabı (M. Argun Kocadağistan'dan).....211
Çizim 21: Mihrap sütunçesi (M. Argun Kocadağistan'dan) 212
Çizim 22: Bulgur Tekkesi Mescidi sütunçe başlığı (Lara Baran'dan) 219
Çizim 23: Konya İnce Minareli Medrese taçkapısı 226
Çizim 24: Taçkapı köşe sütunçesi (Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden) 228
Çizim 25: İkili sütunçe grubu başlığı (Atalay, 2010: s. 65, Çizim:5).....230
Çizim 26: Taçkapı köşe sütunçesi (Atalay, 2010: s. 68, Çizim:10).....232
Çizim 27: Karatay Medresesi taçkapısı 236

Çizim 28: Taçkapı köşe sütunçesi (Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden) 238
Çizim 29: Sadreddin Konevî Camii mihrabı 243
Çizim 30: Sâhib Ata Camii taçkapı köşe sütunçesi(M. Argun Kocadağistan'dan) .249
Çizim 31: Taçkapı köşe ve süsleme şeridi sütunçeleri (M. Argun Kocadağistan'dan) 252
Çizim 32: Sâhib Ata Camii mihrabiye nişi (M. Argun Kocadağistan'dan) 254
Çizim 33: Taçkapının iki yanındaki emzikli sebil (M. Argun Kocadağistan'dan) 256
Çizim 34: Sâhib Ata Camii mihrabı (M. Argun Kocadağistan'dan) 258
Çizim 35: Mihrap sütunçesi (M. Argun Kocadağistan'dan) 260
Çizim 36: Sâhib Ata Hankahı taçkapısı (M. Argun Kocadağistan'dan).....263
Çizim 37: Taçkapı köşe sütunçesi…….....264
Çizim 38: Sırçalı Medrese taçkapısı 270
Çizim 39: Sırçalı Medrese taçkapısı(Erdemir, 2009: s. 55, Çizim:16, Çizen: H.İ.Kunt) 271
Çizim 40: Taçkapı köşe sütunçeleri.....272
Çizim 41: Taçkapı köşe sütunçeleri (sol ve sağ).....274
Çizim 42: Taçkapı mihrabiye nişi (Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden) 276
Çizim 43: Taçkapı mihrabiye nişi sütunçesi (Erdemir, 2009: s. 51, Çizim:12).....277
Çizim 44: Taçkapı kemeri üzerindeki kitabelik kısmı.....278
Çizim 45: Taçkapı kemeri içerisinde yer alan kapatılan pencere nişi 280
Çizim 46: Giriş eyvanı sütunçesi 283
Çizim 47: Ana eyvan sütunçesi (Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden) 286
Çizim 48: Ulvî Sultan Mescidi mihrabı (Turgut Baş'tan).....301
Çizim 49: Ulvî Sultan Mescidi mihrabı (Önder, 1958: s. 247. Res. 3) 302
Çizim 50: Mihrap sütunçesi (Turgut Baş'tan).....303

KISALTMALAR LİSTESİ

a.e.	:	Aynı eser
a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
a.g.t.	:	Adı geçen tez
Bkz.	:	Bakınız
cm.	:	Santimetre
C.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
Çiz.	:	Çizim
Ed.	:	Editör
Enst.	:	Enstitüsü
Fot.	:	Fotoğraf
H.	:	Hicri
İ.Ü.	:	İstanbul Üniversitesi
M.	:	Miladi
MÖ.	:	Milattan Önce
MS.	:	Milattan Sonra
No.	:	Numara
p.	:	sayfa
pp.	:	sayfa aralığı
res.	:	Resim
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı

TDVİA	:	Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	:	Türk Tarih Kurumu
v.d.	:	ve diğerleri
Vol.	:	Volume
Yay.	:	Yayınları
Yem.	:	Yapı Endüstri Merkezi Yayınları
Yük.	:	Yükseklik
yy.	:	Yüzyıl

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı ve Yöntemi

Tez konumuzun belirlenmesinden itibaren cevap bulmak istediğimiz sorulardan biri Anadolu Selçuklu mimarisinde sütun ve sütunçe başlıklarının nasıl şekillendiği ve hangi etkileri içinde barındırarak, öncesi ve sonrasında nasıl değişimler yaşadığıdır. Ancak bu sorulara yanıt ararken bazı sınırlandırmalar yapmak gerekmiştir. Bu aşamada konuya bölgesel bir sınırlandırma yapmaya karar kıldık. Selçukluların başkenti olan Konya'nın merkez ilçelerinde (Karatay, Meram ve Selçuklu) görülen sütun ve sütunçe başlıklarını inceleyerek, bu bölgedeki başlıkların, Anadolu Selçuklu mimarisi ile diğer medeniyetler arasında nasıl bir etkileşim içinde olduğunu ve özgün yaratımları ortaya koymaya çalıştık.

Tez konusunu daha sınırlı bir alana taşıdıktan sonra tezimizin amacı, Konya'nın Anadolu Selçuklu yapılarında görülen sütun ve sütunçe başlıklarını dönemin bezeme anlayışı içerisinde ele almak ve hangi etkilerle ortaya konulduklarını tespit edip, tipolojik bir sınıflama yapmak olmuştur.

Konya'daki Anadolu Selçuklu yapılarını incelerken kataloglama yaparak, yapıların barındırdığı sütun ve sütunçe başlıklarını tek tek incelemiş, ölçü almaya uygun olanların ölçüleri alınarak ayrıntılı incelemeye tabi tutulmuştur. Konya'nın merkez ilçelerinde (Karatay, Meram ve Selçuklu) Anadolu Selçuklu Dönemine ait camii, mescit, medrese ve türbe gibi yapı ayrımı yapılmaksızın her yapı tipi ele alınmış, ancak bazı yapıların günümüze gelememiş olması, bazılarınınsa bünyesinde sütun ve sütunçe başlığı bulundurmaması nedeniyle sütun ve sütunçe başlığı bulunan on üç tane yapı tespit edilerek, incelenmiştir.

Tezimizde kullandığımız bazı terimlerin net anlaşılabilmesi ve tezin tamamında standart olarak aynı şekilde algılanabilmesi için terminolojik olarak bir sözlük oluşturulmuş ve tanımlamalar tezimizin bütününde buna göre kullanılmıştır.

Tezimiz dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm Türk dönemi öncesinden başlayarak Osmanlı'nın sonuna kadar mimaride görülen sütun başlıklarının incelemesini içermektedir. Her dönemin öne çıkan ve sütun ve sütunçe başlığı içeren

yapılarından hareketle dönemin genel tipolojisi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Her dönemin, bir sonraki döneme nasıl etkiler taşıdığı incelenmiştir. Antik Çağdan Yunan, Roma ve Bizans, Orta Çağdan Ermeni ve Gürcü mimarisinde görülen sütun ve sütunçe başlıklarının nasıl form ve bezemelere sahip olduğu başlıklar halinde ortaya konmuştur. Orta Çağdan 20. yüzyıla kadar Türk-İslam mimarisinde görülen sütun ve sütunçe başlıkları İslam, Erken Beylikler, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı mimarisi olarak tek tek ele alınmıştır. Tezimizin ana konusunu oluşturan Konya'nın Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olmasından dolayı Anadolu Selçuklu mimarisinde görülen sütun ve sütunçe başlıkları, en detaylı şekilde incelenen bölüm olmuştur.

Tezimizin ikinci bölümü, Konya şehrinin Antik dönemlerden itibaren nasıl bir tarihsel süreç geçirdiği ile ilişkilidir. Şehrin mimarisinin ve gelişiminin nasıl aşamalar geçirdiği ele alınmıştır. Bu bağlamda Konya'nın bir Anadolu Selçuklu başşehri olması ve ele aldığımız yapıları bu dönemle sınırlandırdığımız için Anadolu Selçuklu dönemi sonuna kadar şehrin gelişimi ortaya konmuştur.

Üçüncü bölüm, Konya bölgesi merkez ilçelerinde (Karatay, Meram ve Selçuklu) tespit ettiğimiz Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarının alfabetik olarak kataloglamasını içermektedir. Katalog kısmında yapıya dair tarihsel bilgiler, yapıda görülen sütun ve sütunçe başlıklarının tespit edilebilen ölçüleri, kullanılan motifler ve ele aldığımız bu öğenin Anadolu Selçuklu Dönemi genelinde görülen benzer örnekleri incelenmiştir.

Dördüncü bölüm ise kataloglama yaparak incelediğimiz yapıların değerlendirme aşamasıdır. Bu aşamada bezeme, form ve kullanılan malzeme açısından bütün yapılardaki sütun ve sütunçe başlıklarını tek tek ele alarak kendi tipolojik sınıflamamızı ortaya koymaya çalıştık. Sınıflama yaparken, yapıların içerdiği bu mimari plastik unsurun, her yapıdaki farklılıklarından dolayı çeşitli başlıklarda tek tek örnekler halinde incelemek durumunda kaldık.

Tezimiz kapsamında yapılar yerinde incelenmiş, sütun ve sütunçeler tespit edilmiş, izinler dâhilinde ölçü alınmış, ölçü alınamayan durumlarda kaynak kitaplardan ve izinler alınarak çeşitli kurumlardaki çizimlerden yararlanılmış, kullandığımız tüm

kaynaklardaki bilgilerden yola çıkarak tez başlığımız kapsamında bu dönemin sütun ve sütunçe başlıkları yorumlamaya ve analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tez metninde, erişim imkânı olmayan veya restorasyonda olan yapıların fotoğraf çekimi yapılamadığından, çeşitli yazılı ve elektronik kaynaklar kullanılmıştır. Kaynak belirtilmeyen tüm fotoğraflar şahsıma aittir.

Tüm bu çalışmaların sonucunda tezin asıl amacı, Anadolu Selçuklu mimarisi içerisinde, Selçuklulara başkentlik yapmış olan Konya ili yapılarında görülen sütun ve sütunçe başlıklarının, Türk-İslam sanatının diğer dönemleriyle karşılaştırıldığında ortaya koyduğu farklılıkları ve barındırdığı etkiler ile birlikte özgün yanlarını ortaya koyarak, yapı içerisinde sütun ve sütunçe başlıklarının konumunun ve bezemesinin yerini ve önemini belirlemek olmuştur. Yaptığımız çalışmanın, Anadolu Selçuklu sanatında görülen sütun ve sütunçe başlıklarının bu genel çerçeve içerisinde çok küçük bir kısmını dahi gösterebilmiş olmasını, bazı soruları yanıtlayabilmesini ve tümevarım yoluyla tüm dönemi inceleyecek çalışmalara katkı sağlamasını ümit etmekteyiz.

Konunun Niteliği ve Önemi

Sütun; kare, çokgen ya da daire planlı, ince, uzun, tek parça ya da parçalı, taş, mermer ya da ağaçtan yapılmış düşey taşıyıcı öğesi demektir[1]. Daha küçük ölçekli olarak şekillendirilmiş olan sütunlara sütunçe denmektedir. Sütun gövdesi ile taşıdığı üst yapı öğeleri (friz, kriş gibi) arasında yer alan ve yastık görevi yapan yapı öğesi de sütun başlığı olarak adlandırılır. Ele aldığımız birbiriyle ilişkili bu iki öğe, Antik dönemlerden itibaren yapılarda kullanılmış mimari öğelerdir. Daha çok dekoratif amaçlarla kullanılan sütun ve sütunçe başlıkları farklı tipler ortaya koyarak Anadolu Selçuklu mimarisinde de var olmuşlardır. Anadolu Selçuklu Dönemi içerisinde bölgelere, banilerin sanat anlayışına ve sanatkârların zevklerine göre şekillenen sütun ve sütunçe başlıkları daha çok çevrede bulunan Antik kalıntılardan alınan devşirme malzemelerle ya da bu devşirme malzemelerin dönemin sanat anlayışına göre yeniden yapıldığı uygulamalarla ortaya konmuştur. Tezimizin konusunu oluşturan

[1] Metin Sözen, Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü Resim-Heykel-Mimarlık-Geleneksel Türk Sanatları-Uygulamalı Sanatlar ve Genel Sanat Kavramları,** 4. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul 1996, s. 223.

Konya merkez ilçelerindeki yapılarda da hem devşirme hem özgün sütun ve sütunçe başlıkları görmek mümkün olmaktadır.

Sütunlar yapıların harim, son cemaat yeri, avlu ve revak kısımlarında daha sıklıkla kullanılırken, köşe sütunçeleri olarak da geçen duvara ve köşelere gömülü sütun ve sütunçeler daha çok taçkapı ve mihraplarda kullanılmıştır. Köşeleri yumuşatmak amaçlı düşünülen bu sütunçelerin herhangi bir taşıyıcı özellikleri yoktur. Bu nedenle farklı formlar, bezemelerle çeşitli örnekler ortaya konmuş olmaktadır. Taçkapı ya da mihrapların köşelerinde bulunan sütunçelerin bezemeleri genellikle bağlı olduğu mimari bölümün bezeme anlayışına kompozisyon açısından tamamen uyan örnekler ortaya koymamaktadır. Örneğin taçkapı ya da mihrap kompozisyonlarının bütününde soyut bitkisel bezeme bütüne hâkimken, sütunçe gövdelerinde ve başlıklarında geometrik kompozisyonlara rastlanabilmektedir.

Antik Çağlardan günümüze kadar farklılaşarak ve çeşitlenerek gelen bu mimari plastik öğesi üzerine, Anadolu Selçuklu Dönemi içerisinde, malzeme, teknik, işçilik ya da bezeme unsurları açısından detaylı inceleme yapılmamıştır. Bölgesel ya da mimari yapı bazlı olarak incelenen sütun ve sütunçe başlıkları, konu ele alınırken kısaca değinilen bir öğe olmuştur. Konu; özellikle anıtsal taçkapılar ya da mihraplar içerisinde, yapının genel bezeme ve formu açısından farklılıklar ortaya koymasıyla önemli bir yere sahiptir.

Kaynak ve Araştırmalar

Anadolu Selçuklu Dönemi sütun ve sütunçe başlıklarını detaylı olarak ele alan bütüncül bir çalışma günümüze kadar yapılmamıştır. Bu mimari plastik öğe, dönemin taçkapıları, mihrapları ya da genel mimari ve bezeme özelliklerinin anlatıldığı eserlerde kısmen yer almış ancak çok detaylı incelenmemiştir. Tezimizin konusunu oluşturan Konya kenti için de yapılmış böyle bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Selçuklu Dönemi yapılarındaki sütun ve sütunçe başlıklarını incelerken en temel kaynağımız, Turgut Cansever'in ***"Sonsuz Mekanın Peşinde Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları"*** başlıklı doktora çalışması olmuştur. Çalışmasında Selçuklu Dönemi sütun başlıklarının tarihçesini ve sınıflandırmasını yapmış, örneklerle konuyu genişletmiştir. Fakat bu çalışmada daha çok Osmanlı Dönemine

ağırlık verilmiş ve bu konudaki tasnif ve örnekler, Selçuk Dönemine oranla daha geniş şekilde ele alınmış ve incelenmiştir. Karşılaştırmalı okuma yaparken, bu çalışma Selçuk ve Osmanlı devri sütun başlıklarının dönem içerisinde nasıl bir değişim gösterdiğini görmek açısından bizim için önemli bir kaynak olmuştur.

İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi Anabilim Dalı bitirme tezlerinden Mustafa Demircioğlu'nun ***"Konya Abidelerinde Sütun Başlıkları ve Kemerler"*** ile Emine Birsen'in ***"Anadolu Selçuklu Mimarisinde Sütun Başlıkları"*** tezleri konuyla ilgili diğer çalışmalardır. Fakat bu tezler, Anadolu Selçuklu'nun genel bir sütun başlığı şemasını vermekte ve bizim Konya özelinde ele aldığımız yapılar konusunda yetersiz kalmaktadır.

Sütun başlıklarıyla ilgili sınıflandırmalar için Ömür Bakırer'in ***"Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları"*** ve Rahmi Hüseyin Ünal'ın ***"Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar"*** adlı çalışmalardan faydalanılmıştır. Bu çalışmalarda taçkapılar ve mihrapların genel şeması ele alınırken sütunçe ve sütunçe başlıklarının da form ve bezeme özellikleri incelenmiştir. Bu kaynaklar Anadolu Selçuklu mimarisinin genel sütun ve sütunçe başlıklarının özelliklerini ele almaktadır. Semra Ögel'in *"**Anadolu'nun Selçuklu Çehresi"*** isimli kitabı, Anadolu Selçuklu Dönemi sanatını ve sütun ve sütunçe başlıklarını incelerken kullanılan kaynaklardan bir diğeri olmuştur.

Türk dönemi öncesinde Yunan, Roma ve Bizans sütun ve sütun başlıkları için bakılan kaynaklardan Vitrivius'un ***"Mimarlık Üzerine***" kitabı, Aytuğ Arslan'ın ***"Konya Çevresi Bizans Dönemi Mimari Plastiği"*** başlıklı doktora tezi ve Cevat Başaran'ın ***"Anadolu Kompozit Başlıkları***" kitabı, hem sütun ve başlık tiplerini vermesi hem de çizimler açısından kullanılan temel kaynaklar olmuştur.

Erken İslam Sanatı konusunda, Suut Kemal Yetkin'in ***"İslam Sanatı",*** Oleg Grabar'ın ***"İslam Sanatının Oluşumu",*** Robert Hillenbrand'ın ***"İslam Sanatı ve Mimarlığı"*** ve Nusret Çam'ın ***"İslâmda Sanat Sanatta İslâm"*** eserleri, dönemin genel sanat anlayışını ve mimari yapıların özelliklerini ortaya koymaktadır. Bu eserlerde konumuzla ilgili olan bölümler ele alınmış ve sütun ve sütunçe başlığı bulunan yapıların bilgisine ulaşılmıştır.

Ermeni ve Gürcü mimari eserlerinde incelediğimiz sütun ve sütunçe başlıkları için Mine Kadiroğlu ve Bülent İşler'in ***"Gürcü Sanatı'nın Ortaçağı"*** kitabı faydalandığımız en temel kaynak olmuştur. Haldun Özkan'ın ***"Haho Manastırı"*** kitabı ve ***"Tortum Haho (Hahuli) Manastırı ve Türk Sanatıyla Olan İlişkileri"*** başlıklı makalesi, Tahsin Korkut'un ***"İşhan Manastır Kilisesi'nin Geometrik Plastik Bezeme Programı"*** makalesi ve ***"Artvin'deki İşhan ve Cevizli (Tbeti) Manastır Kiliselerindeki Taş Süsleme Örnekleri"*** başlıklı yüksek lisans tezi yapılar özelinde kullandığımız kaynakları oluşturmaktadır.

Beylikler devri mimarisinde görülen sütun ve sütunçe başlıkları için Baha Tanman ve Sevgi Parlak'ın ***"İ.Ü. AUZEF, Beylikler Devri Mimarisi ve Sanatı"*** ders notları ve Celal Esad Arseven'in ***"Türk Sanatı Tarihi Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar"*** başlıklı kitabı kaynak olarak kullanılmıştır.

Osmanlı devri sütun ve sütunçe başlıkları için temel kaynaklarımız Doğan Kuban'ın ***"Osmanlı Mimarisi",*** Yıldıray Özbek'in ***"Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453)",*** Şakir Çakmak'ın ***"Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Taçkapılar (1300-1500)",*** Yıldız Demiriz'in ***"Osmanlı Mimarisinde Süsleme I-Erken Devir (1300-1453)",*** Ayla Ödekan'ın ***"Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri"*** başlıklı çalışmaları olmuştur.

Konya ili tarihi konusunda Azize Yasa'nın ***"Anadolu Selçukluları Döneminde Türk-İslam Şehri Olarak Konya"*** başlıklı doktora tezi ve Tuncer Baykara'nın, TDV'nin yayınladığı İslam Ansiklopedisi'ndeki ***"Konya"*** başlıklı maddesi incelenmiştir.

Eserlerin tek tek fişlenmesinde İbrahim Hakkı Konyalı'nın ***"Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi"*** kitabı, Haşim Karpuz'un ***"Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42",*** Oktay Aslanapa'nın ***"Türk Sanatı"***, Celal Esad Arseven'in **"Türk Sanatı",** Yaşar Erdemir'in beş ciltllik "***Konya'daki Hz. Mevlana Dönemi Selçuklu Şaheserleri",*** Faik Soyman-İbrahim Tongur'un ***"Konya Eski Eserler Kılavuzu"***, Alptekin Yavaş'ın ***"Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri"*** başlıklı doktora tezi, Metin Sözen'in ***"Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri",***

Aptullah Kuran'ın ***"Anadolu Medreseleri"*** ve Suut Kemal Yetkin'in ***"İslâm Mimârîsi"*** temel olarak kullanılan eserlerden olmuştur.

Meram bölgesindeki yapıların envanteri konusunda Meram Belediyesi'nin üç ciltlik ***"Yeşilin ve Medeniyetin Köprüsü Meram"*** çalışmasından faydalanılmıştır. Burada Meram'daki tüm yapılar sınıflandırılmış ve kataloglanmıştır. Makalelerde konumuzla ilgili olan yapılar buradaki envanter bilgilerinden yola çıkılarak incelenmiştir.

Süsleme ve malzeme konusundaki incelemelerimizde Gönül Öney'in ***"Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları"*** ve Semra Ögel'in ***"Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı"*** kitabı temel kaynaklarımızdan olmuştur***.*** Zeki Boleken'in ***"Anadolu Selçuklu Başkentinde Dini Mimaride Devşirme Malzeme Kullanımı"*** başlıklı yüksek lisans tezi, yapılarda ele aldığımız devşirme sütun ve sütun başlıkları için kaynak oluşturmuştur. Geometrik süslemeler için Selçuk Mülayim'in ***"Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler Selçuklu Çağı"***, çini süslemeler için Rüçhan Arık ve Oluş Arık'ın ***"Anadolu Toprağının Hazinesi, Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri"*** isimli eserleri temel kaynaklar olarak kullanılmıştır.

Tezimizde geçen terimleri anlaşılabilir kılmak için oluşturduğumuz terminoloji bölümünde Metin Sözen ve Uğur Tanyeli'nin ***"Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü Resim-Heykel-Mimarlık-Geleneksel Türk Sanatları-Uygulamalı Sanatlar ve Genel Sanat Kavramları",*** Doğan Hasol'un ***"Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü",*** Adnan Turani'nin ***"Sanat Terimleri Sözlüğü"*** sözlükleri; Çiğdem Temple'nin ***"Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I (Mimari ve Mimari Süsleme)"***de yer alan *"Erken Bizans Dönemi Sütun Başlıkları Tipleri ve Terminolojisi Üzerine Bir Çalışma"* adlı makalesi; Robert Hillenbrand'ın ***"İslam Sanatı ve Mimarlığı"*** ve Nusret Çam'ın ***"İslâmda Sanat Sanatta İslâm"*** ve R.A. Tomlinson'ın ***"Yunan Mimarlığı"*** kitapları içerisinde yer alan terimler sözlüğü kısımlarından faydalanılmıştır.

Tüm bu çalışmalar arasında Anadolu Selçuklu Dönemi ve Konya bölgesi sütun ve sütunçe başlıklarını topluca ele alan bir çalışma bulunmamaktadır.

Terminoloji

Çalışmamızın bu bölümünde tezimizde sütun ve sütunçe başlıklarını tanımlarken kullanılmış olan terimler ele alınmış ve açıklanmaya çalışılmıştır. Öncelikle tezimizin başlığını oluşturan sütun ve sütunçe başlığını oluşturan elemanlar ele alınacaktır. Sonrasında tezin genelinde kullanılan terimler açıklanacaktır.

"Sütun" kelimesi kare, çokgen ya da daire planlı, ince, uzun, tek parça ya da parçalı, taş, mermer ya da ağaçtan yapılmış düşey taşıyıcı öğesi anlamına gelmektedir. Ayak, filayağı, pilpaye olarak da geçmektedir. *"Ayak"* kemer ve kubbe ağırlıklarının bindirildiği taştan, tuğladan veya ağaçtan yapılmış dayanak[2], örülerek yapılmış olan bir sütun gibi çalışan yapı öğesi, dikmedir[3]. *"Paye"* olarak da tanımlanmakta olup, payeler daha çok kare, dikdörtgen çokgen ya da daire planlı düşey kalın taşıyıcılardır[4]. Tezimizde mihrap ya da taçkapı köşelerinde ve harimde yer alan ince, uzun ayaklar için sütun ya da sütunçe, harimdeki daha kalın ayaklar için paye terimi kullanılmıştır. Sütunlar form ya da bezeme açısından farklı uygulamaları beraberinde getirmiştir[5]. Bu farklı sütunlar tezimiz kapsamındaki başlıklarda ele alınmıştır. İngilizce kullanımı *"column"* şeklindedir. Antikite'den 19. yüzyıl sonuna kadar Avrupa mimarlığında kullanılan, yarısı duvara gömülmüş izlenimi verecek şekilde yerleştirilmiş, taşıyıcı işlevi olmayan sütunlara[6] *"gömme sütun"* denmektir. Tezimizde *"köşe sütunu"* ya da *"köşe sütunçesi"* olarak ele aldığımız örneklerin bazıları gömme sütunlarda olduğu gibi kısmen duvar bünyesinin içinde kalabilmekte, bazıları ise duvarın bir köşesine bitişmekle birlikte aslında bağımsız gövdelere sahip örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Sütunçe" Türk mimarlığında genellikle mihrap ya da taçkapı köşelerine, duvar ve ayakların köşelerine bezeme amaçlı yerleştirilen küçük sütunlardır. Gotik mimarlıkta ayaklar üzerinde boydan boya çıkıntı yapan yarım silindir kesitli, sütun biçimli silme[7] olarak uygulanmıştır. *"Silme"* bir duvar yüzeyi üzerinde hafif çıkıntılı olarak yer alan,

[2] Adnan Turani, **Sanat Terimleri Sözlüğü,** 5. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s. 18.
[3] Doğan Hasol, **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, 7. bsk., Yem Yayınları, İstanbul 1998, s. 60.
[4] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.**, s. 188.
[5] Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasol, **a.g.e.**, s. 423-424.
[6] Sözen,Tanyeli, **a.g.e.,** s. 92.; Hasol, **a.g.e.**, s. 424.
[7] Turani, **a.g.e.**, s. 132.

şerit biçiminde süreklilik arz eden mimari bezeme öğesidir[8]. Tezimizde form açısından ele aldığımız sütunçelerden kaval silme şeklinde olanları mevcuttur. *"Kaval silme"* yarım ya da dörtte bir daire kesitli silmelerdir[9].

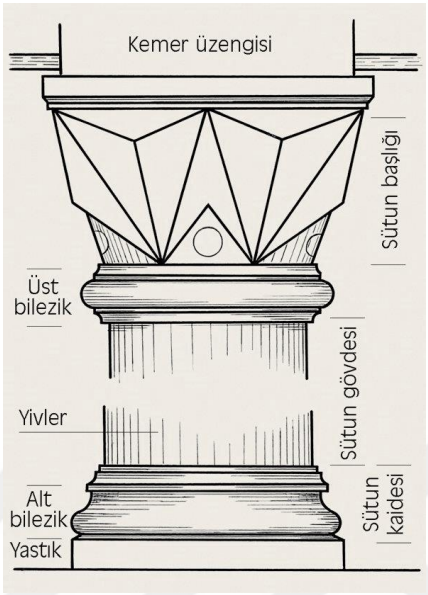
"Gövde" ya da *"sütun gövdesi"* bir sütunun kaidesi ile başlığı arasında kalan bölümüdür. *"Kaide"* üzerine bir yapının ya da taşıyıcı yapı öğesinin veya heykelin oturduğu prizmatik tabandır. Sütun altlığı olarak da tanımlanmıştır[10]. Sütun ya da sütunçelere bazen subasmanlar kaide görevi görmektedir. *"Subasman"* binanın toprak kotundan yükseltilmiş, kaide görevi yapan alt bölümü, üst temel, bina eteği[11] ve oturtmalık[12] demektir.

"Başlık" ya da *"sütun başlığı"* sütun gövdesi ile taşıdığı üst yapı öğeleri (friz ve kriş gibi) arasında yer alan ve yastık görevi yapan yapı öğesidir[13]. İngilizce'de kullanımı *"capital"* şeklindedir. Sütun başlıkları da çok çeşitli olarak ele alınmış mimari elemanlardır (Çiz. 2-3). Başlıkların boyutu, üzerinde duracağı sütunun boyutlarına göre, formu ise yer aldığı yapının üslubuna bağlı olarak uygulanmaktadır[14]. Tezimizde araştırmacıların sınıflamaları ve kendi yapmış olduğumuz tipoloji içerisinde bu başlık türleri detaylı olarak incelenmiştir.

Bir sütun temel olarak sütun başlığı, üst bilezik, sütun gövdesi, alt bilezik ve sütun kaidesi olmak üzere çeşitli bölümlerden oluşmaktadır (Çiz. 1). Sütun başlıkları kimi örneklerde alt ve üst kademe olmak üzere iki bölümden oluşabilmektedir. *"Üst başlık"* sütun başlığının üstünde yer alan ve ikinci bir başlık gibi biçimlendirilmiş masif taş blok olarak tanımlanır. *"Sütun bileziği"* bir sütunun gövdesini saracak şekilde takılan maden çember, kuşak ya da sütun gövdelerini yatay olarak ayıran halka şeklinde silme[15], sütun gövdesi üzerinde eş aralıklarla yapılmış yatay kabartı, Osmanlı

[8] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 216.
[9] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.**, s. 126.
[10] Turani, **a.g.e.,** s. 131; Hasol, **a.g.e.,** s. 421.
[11] Hasol, **a.g.e.,** s. 419; Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 221.
[12] Turani, **a.g.e.,** s. 129-106.
[13] Hasol, **a.g.e.,** s. 423; Turani, **a.g.e.,** s. 131; Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,**, s. 224.
[14] A. Öztürk, "Sütun Başlığı", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C: III, 2. bsm., Yem Yayın, İstanbul 2008, s. 1453.
[15] Hasol, **a.g.e.,** s. 423.

sütunlarının kaideye ve başlığa birleştiği kesimleri kuşatan, genellikle pirinçten yapılmış halka[16] olarak tanımı yapılan bir öğedir. *"Sütunbent"*[17] olarak da geçmektedir.

Çizim 1: Sütun bölümleri (Mülâyim, 2010: s. 181)

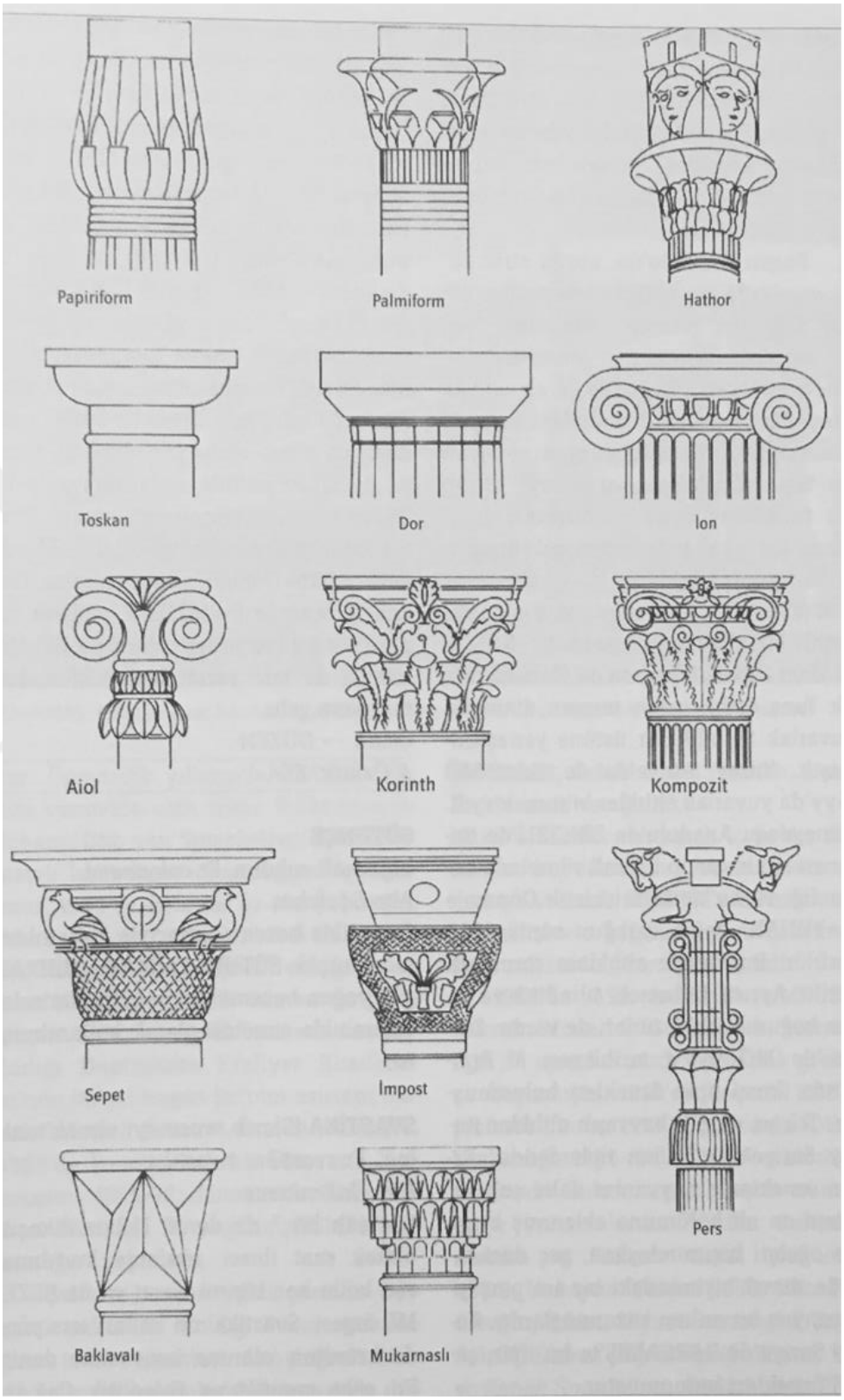
"Başlık tablası" sütun başlığının üstüne yerleştirilmiş kare ya da çokgen biçimli genişçe ve dışa taşkın taş tabladır. Antik sütun başlıklarında *"abakus"* olarak ifade edilir. Abakusun dört tarafında ortada yer alan dış bükey kesitli yüzey[18] ise *"abakus çiçeği"* olarak geçmektedir. Abakusun altında yer alan *"echinus"* ya da *"ekinus"* ion ve kompozit başlıklarda iki volüt arasında uzanan, bezemeli friz, yastık biçiminde yuvarlak silmedir.[19] "*Sütun başlığı çanağı"*[20] olarak da geçmektedir. İon, korint ve kompozit tipteki sütun başlıklarında abakus altında köşelerde yer alan spiral biçimli kıvrımlar *"volüt"* olarak tanımlanmaktadır[21]. İon tipindeki başlıklarda volütleri oluşturan, iki ince silmeyle sınırlanmış iç bükey kanal *"kanalis"* ya da *"canalis"*dir[22]. Antik dönem sütun düzenlerinden *"dor düzeni"* ya da *"dor nizamı"* altı geniş, üstü dar, ortası şişkince, yivli sütunların belirlediği tapınak üslubudur. Sütunların üzerinde ince

[16] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 224.
[17] **A.e.,** s. 224.
[18] Çiğdem Temple, "Erken Bizans Dönemi Sütun Başlıkları Tipleri ve Terminolojisi Üzerine Bir Çalışma", **Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I (Mimari ve Mimari Süsleme),** Türk-İngiliz Kültür Derneği, Ankara 2001, s. 245.
[19] Temple, **a.g.m.,** s. 245; Hasol, **a.g.e.,** s. 155.
[20] R. A. Tomlinson, **Yunan Mimarlığı,** Çev. Rıfat Akbulut, Homer Kitabevi, İstanbul 2003, s. 120.
[21] Temple, **a.g.m.,** s. 247.
[22] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 50.

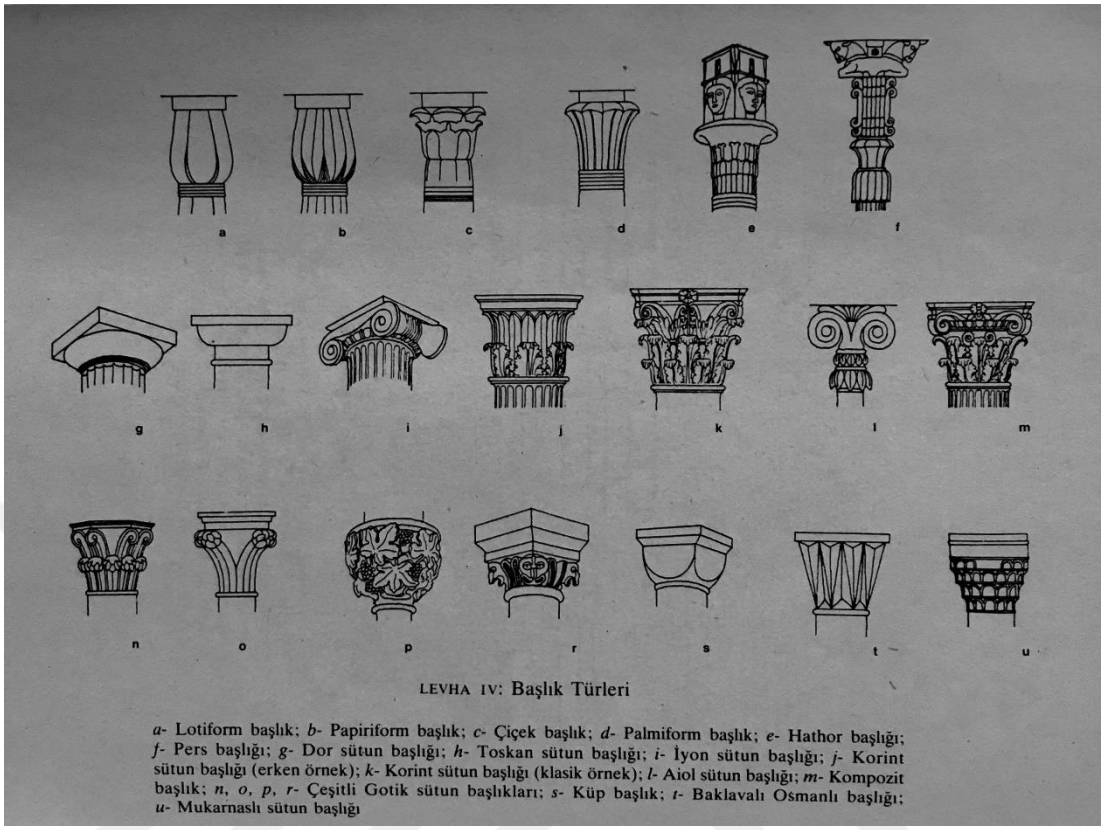
bir plaka halinde, kenarları yukarı, dışa taşkın sütun başlıkları vardır[23]. Kullanılan diğer Antik sütun düzenlerinin en sağlam ve dayanıklı olanıdır[24]. *"İon düzeni"* Eski Yunan mimarlığında sütunlarının biçimi ve sütun başlıklarının süs örgeleriyle özellik kazanan mimarlık düzenidir. Dor düzeninden farklı olarak silmeli yuvarlak kaidelere oturan ion sütunlarının gövdesinde, düşey doğrultulu yirmi dört derin yiv bulunur. Sütunlar, dor düzenindekilerden daha yüksek ve incedir. Başlığı ise oyulmuş çok zarif iki helezonik kıvrımdan meydana gelir[25]. *"Korint düzeni"* ya da *"Korent nizamı"* Eski Yunan mimarlığında ion düzeninden yalnızca sütun biçimiyle ayrılır. Bu düzende başlık, genelde çift sıralı akantus yapraklarıyla çevrelenir. Üstte abakus ve abakusun altına doğru yükselen ince ve uzun spirallerden oluşmaktadır[26]. *"Kompozit düzen"* üç Antik mimari düzenin birden aynı yapıda uygulanmasıyla oluşan cephe tasarımıdır. Zemin kat dor, birinci kat ion, ikinci kat ise korint düzeni göstermektedir[27]. Başlıkta korint tipte kullanılan akantus yaprakları ile ion tipinde görülen volüt ve ekinus bir arada kullanılmıştır[28]. Kaidelerde kullanılan *"Attika"* arşitravla saçak silmesi arasında kalan ve kabartmalarla bezenip üzerine yazıtın yerleştirildiği yüzeydir[29]. İon düzende en çok kullanılan sütun kaidesidir.

Bu terimler Antik devir sütun ve sütun başlıklarında görülen elemanları ifade etmektedir. Antik devir sütun başlıklarının, eski bir sanat ürününün ya da birkaç parçasının yeni bir sanat yapıtı içinde, tanınabilirliğini ortadan kaldırmaksızın kullanmak[30] *"devşirme*" ya da *"spoli/spolie[31]"* terimi ile ifade edilmektedir. *"Antik"* ya da *"Antikite"* ile ifade edilmek istenen Eski Yunan ve Roma sanat dönemleridir.

[23] Hasol, **a.g.e.,** s. 145.
[24] Martin Thorpe, **Roma Mimarlığı**, Çev. Rıfat Akbulut, Homer Kitabevi, İstanbul 2002, s. 120.
[25] Hasol, **a.g.e.,** s. 224.
[26] **A.e.,** s. 273.
[27] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 135.
[28] Temple, **a.g.m.,** s. 246.
[29] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 31.
[30] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 220.
[31] Gönül Öney, **Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları**, 3. bsk., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992, s. 12.

Çizim 2: Farklı dönem ve farklı tiplerde sütun başlığı örnekleri
(A. Öztürk, 2008: s. 1453)

Çizim 3: Farklı tiplerde sütun başlığı örnekleri
(Sözen, Tanyeli, 1996: s. 268, Levha IV)

Tezimizde en çok kullandığımız terimlerden biri, mimarlık ürünü üzerinde ve her türden kullanım eşyası üzerinde süslemeye yönelik olarak yapılan çalışmaların tümü[32] anlamına gelen *"bezeme"* terimidir. Tezyinat, süsleme, dekorasyon kelimeleri ile aynı anlama gelmektedir.

Sütun ve başlıklarda kullanılan bezeme öğeleri çok çeşitlidir. Bitkisel ve geometrik olmak üzere temelde kullanılan bu bezeme öğeleri her sütun ve başlıkta kendini farklı şekillerde göstermektedir. Bunlardan özellikle korint tipteki başlıkların üzerinde yer alan *"akant"* ya da *"akantus"* kenger yaprağı ya da yaban enginarı yaprağı biçiminde bir bezeme elemanıdır[33]. Yunan döneminden itibaren kullanılmıştır. Tez içerisinde "*kenger"* olarak da kullanılmıştır. Başlıklarda akantus yaprağının dönem içerisinde farklı şekillenerek uygulandığı görülmektedir. Akantus yapraklarından oluşan ve sütun başlığının kalatosunu çeviren yapraklı dizi *"akantus yaprak çelengi"* olarak

[32] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 41.
[33] **A.e.**, s. 15; Temple, **a.g.m.,** s. 245.

tanımlanır[34]. *"Kalatos"* ya da *"kalathos"* korint ve kompozit düzenindeki sütun başlıklarının yaprak ve çiçek örgelerinde oluşan kesimidir[35]. *"Kalatos dudağı"* ise yaprak ya da çiçek örgelerinden oluşan kalatosun üstte ekinus altında sonlandığı, profilli, bezemeli veya bezemesiz yüzeydir[36].

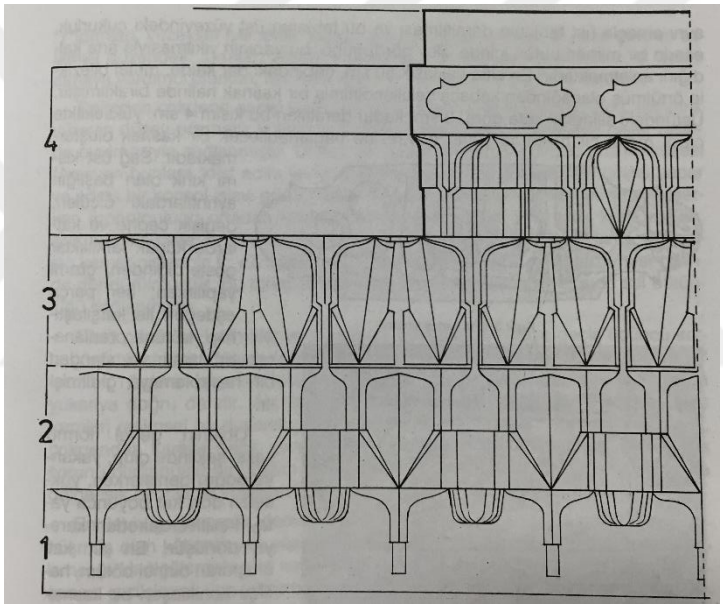
Başka bir bitkisel bezeme öğesi ise, bir sapın iki tarafında simetrik olarak sıralanmış uzunca yapraklardan oluşan üsluplaştırılmış[37] *"palmet"* motifidir. Gül tomurcuğunun üsluplaştırılmasıyla elde edileni genellikle üç parçalı motif[38] olarak da tanımlanır. Yunan sanatında kullanılmış ve Türk-İslam sanatında da sevilen bir motif olmuştur. *"Rûmî"* palmet motifinin ortadan dik olarak kesilmesiyle elde edilen filiz ve yaprak biçiminde üsluplaştırılmış, stilize hayvan motiflerinin meydana getirdiği dolaşık kıvrıkdal bezemesine verilen addır[39]. Rûmî bezeme birbirine bağlı, uçları kuş gagalarını andıran yarım palmetlerle sona eren kıvrımlardan oluşmaktadır[40]. *"Lotus"* aynı adlı bitkinin yapraklarının kullanıldığı bir motiftir. Özellikle Mısır'da kullanımı yaygındır. Palmet-lotus-rûmî motifleri kimi zaman bir arada görmek mümkündür. *"Gülbezek"* ise üsluplaştırılmış gül biçiminde, yuvarlak kabartma bezeme öğesidir[41].

Sütun gövdeleri ya da başlıklar üzerinde görülen geometrik bezeme öğelerinden meandır şeklinde gamalı haç motifi *"svastika"*[42] olarak adlandırılır. Sütun gövdelerinde süsleme amaçlı açılan dikey kanallar *"yiv"* lerdir[43]. Çevresi sarmal yivli sütunlar[44] *"burmalı"* olarak adlandırılır. Sütunlar üzerinde uygulaması görülen *"zencerek"* ise zincire benzer süsleme şeridir[45].

Başka bir bezeme örgesi, içerideki bir kısımdan dışarıda ve daha altta bulunan bir satıhtan üstteki bir satıha geçmek için, küçük taş veya tuğladan yapılmış, bir destek

[34] Temple, **a.g.m.,** s. 245.
[35] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 120.
[36] Temple, **a.g.m.,** s. 246.
[37] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 184.
[38] Nusret Çam, **İslâmda Sanat Sanatta İslâm,** 3. bsk., Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 242.
[39] Turani, **a.g.e.,** s. 122.; Çam, **a.g.e.,** s. 243.
[40] Hasol, **a.g.e.,** s. 389.
[41] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.,** s. 95.
[42] **A.e.**, s. 224.
[43] Tomlinson, **a.g.e.,** s. 120.
[44] Hasol, **a.g.e.,** s. 423.
[45] Çam, **a.g.e.,** s. 245.

ve süs oluşturmak için kullanılan prizmatik bindirmelikler[46], hücrelerden veya küçük kemerlerden oluşan, balpeteği veya stalaktit şeklinde tonoz[47], yanyana veya üstüste yerleşen prizmatik öğelerin dışa doğru derece derece taşarak, genellikle simetrik bir düzen içinde dizildiği üç boyutlu mimari öğe[48] olarak tanımlanan *"mukarnas"* ya da *"karnas"*tır (Çiz. 4). *"Stalaktit"* olarak da adlandırılmaktadır, ancak biz tezimizde stalaktit kelimesini *"sarkıt"* anlamında kullanacağız. Stalaktit, mukarnası üçüncü bir boyuta taşıyan sarkıtlı ya da damlalı bir oluşumdur[49]. Başlıkların formlarını incelerken ele aldığımız *"zar"* terimi bir sütunçenin üzerinde yer alan küçük prizmatik başlık[50] anlamı taşımaktadır.

Çizim 4: Mukarnas sistemi (Mülayim, 1996: s. 155, Figür 2)

Terimleri tanımlarken kullanılan *"örge"* kelimesi, bezemeyi oluşturan parçalardan her biri, motif[51] anlamında kullanılmıştır.

[46] Çam, **a.g.e.,** s. 242; Turani, **a.g.e.,** s. 98.
[47] Robert Hillenbrand, **İslam Sanatı ve Mimarlığı**, Çev. Çiğdem Kafescioğlu, Homer Kitabevi, İstanbul 2005, s. 294.
[48] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.**, s. 167. Ayrıntılı bilgi için bkz. Celal Esad Arseven, **Türk Sanatı Tarihi Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 681.
[49] Selçuk Mülâyim, "Mukarnas", **TDVİA,** C: XXXI, İstanbul 2006, s. 126.
[50] Sözen, Tanyeli, **a.g.e**., s. 259.
[51] **A.e.**, s. 181.

"Stilize" üslup, sanatçının eserlerinde kişisel anlatım ve biçimleme tarzı[52] anlamına gelen stil kelimesinden türemiş, üsluplaştırılmış anlamında kullanılan bir terimdir. Karakteri kaybolmadan basitleştirilerek tezyini ve şematik hale getirilmiş biçim ya da motiftir[53].

Sütun ve sütunçe başlıklarının en çok kullandıldığı *"taçkapı"* terimi bir yapıya giriş ve çıkışı sağlayan anıtsal kapı demektir. *"Portal"* olarak da kullanılmaktadır[54]. Taçkapıların iç yan kısımlarında *"mihrabiye"* olarak adlandırılan, mihraba benzer, taçkapıların küçük bir tekrarı olan hücreler[55] bulunmaktadır. Diğer bir mimari eleman bir tapınma mekânında litürjik olarak yönelimin doğrultusuna işaret eden niş, küçük girinti[56] olan *"mihrap"*tır.

Ele aldığımız terimler, tez içerisinde daha detaylı olarak ele alınıp kullandıkları bağlamda incelenmiştir.

[52] Turani, **a.g.e.**, s. 129.
[53] **A.e.**, s. 129.
[54] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.**, s. 292.
[55] Ayla Ödekan, "Mihrabiye", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C:II, 2. bsm., Yem Yayın, İstanbul 2008, s. 1057.
[56] Sözen, Tanyeli, **a.g.e.**, s. 208.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK ÇAĞDAN ORTA ÇAĞ SONUNA KADAR ÇEVRE KÜLTÜRLERDE VE 20. YÜZYILA KADAR TÜRK-İSLAM MİMARİSİNDE SÜTUN ve SÜTUNÇE BAŞLIKLARI

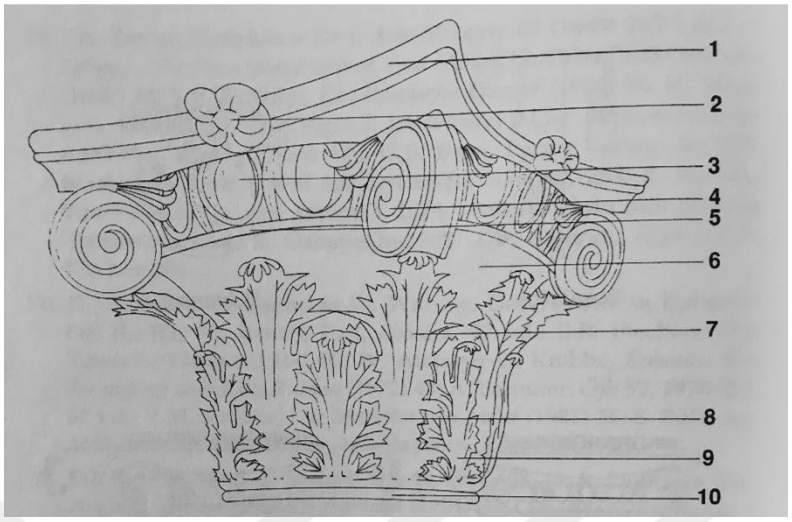
1.1. Antik Çağdan Orta Çağ Sonuna Kadar Çevre Kültür Mimarilerinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları

1.1.1. Yunan, Roma ve Bizans Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları

Antik Çağda sütun başlıkları *"Dor, İon ve Korint"*[57] olmak üzere üç düzende kullanılmıştır. Dor ve ion düzenindeki başlıklar, Arkaik dönemde ortaya çıkmıştır. Korint düzenindeki başlıkların kökeni ise Geç Klasik Çağa kadar uzanmakta, Helenistik dönemden itibaren giderek yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Roma'da da en çok tercih edilen sütun başlığı tiplerinden biri olmuştur[58]. Romalılar ayrıca korint ve ion düzenlerini birleştirerek *"Kompozit"* adı verilen başlıkları tasarlamışlardır. Bu başlıkta, ionik formun ekinus ve volüt elemanları, üstte abakus, altta korint düzenin elemanı olan çift sıra ya da tekli akantus yaprak çelengiyle kaplanarak, kalathos üzerine yerleştirilmiştir[59] (Çiz. 5). Volütler korint başlığa göre oldukça iri yapılmış, ion başlığındaki iki yönlü yansıtılan volütler kompozit başlıklarda dörde çıkarılmıştır. Bu tipteki başlıklar kalathos dudağı, urgan, boncuk ve inci-boncuk dizisi ile bezenebildiği gibi, yalın şekilde de bırakılabilmiştir[60]. Bu başlık formunun kullanıldığı en erken mimari yapıya Roma Titus Takı örnek olarak gösterilebilir[61]. Farklı türlerdeki yapıların farklı cephelerinde severek uygulanan kompozit başlıklar, monotonluk yerine değişkenliği amaçlayan Anadolulu sanatçıların Roma Çağı bezeme sanatına kattığı hareketi ve canlılığı göstermektedir[62].

---

[57] Çeşitli kaynaklarda İon düzeni *İyon* olarak, Korint düzeni de *Korinth* olarak geçmektedir. Tezimizde bu kavramlar İon ve Korint olarak kullanılacaktır.
[58] Aytuğ Arslan, "Konya Çevresi Bizans Dönemi Mimari Plastiği", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Yrd. Doç. Dr. A. Oğuz Alp, Eskişehir 2014, s. 28.
[59] Cevat Başaran, **Anadolu Kompozit Başlıkları,** Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1999, s. 9.
[60] **A.e.**, s. 10.
[61] Temple, **a.g.m.**, s. 240.
[62] Başaran, **a.g.e.**, s. 45-46.

Çizim 5: Kompozit Başlık (1-Abakus, 2-Abakus Çiçeği, 3-Ekinus, 4-Volüt, 5-Kalatos Dudağı, 6-Kaulis Çanağı, 7-Üst Sıra Akantus Yaprak Çelengi, 8-Kalatos, 9-Alt Sıra Akantus Yaprak Çelengi, 10-Kalatos Taban Bileziği) (Başaran, 1999: s. 58. Çiz. 2)

MÖ. 6. yüzyılda görülmeye başlanan dor başlıkların kullanımı Roma İmparatorluk döneminin sonuna doğru giderek azalmış ve Erken Bizans Döneminde tamamen sona ermiştir[63]. Dor düzeni; kaidesiz, yivli ya da yivsiz altı geniş, üstü dar, ortası şişkince bir sütun, abakus ve ekhinustan[64] oluşan başlıklar ve sütunları taşıyan düz (arşitrav) ve süslü kiriş (friz) ile bunları taşıyan kornişten meydana gelmektedir[65]. Kullanılan diğer Antik sütun düzenleri içerisinde en sağlam ve dayanıklı olanıdır[66].

İon ve korint düzenleri ise biçimsel bozulmalarla birlikte Geç Antik Çağın (MS. 3.-MS. 6. yy.) sonlarına kadar devam etmiştir. Ancak ion düzenindeki başlıklar MS. 2. yüzyıldan itibaren azalarak varlığını sürdürmüştür[67]. Korint düzenindeki başlıklar ise Klasik dönemde uygulanmaya konmuş ve bazı değişmelere uğrayarak İmparator Iustinianos (MS. 6. yy.) zamanına kadar varlığını sürdürmüştür[68].

---

[63] A. Oğuz Alp, "Burdur Arkeoloji Müzesi'nden Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne Ait Üç İon Sütun Başlığı", **K. Levent Zoroğlu'na Armağan,** Ed. Mehmet Tekocak, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Ens., Antalya 2013, s. 63.

[64] Abakus, sütun başlığında başlık çanağı ile baştaban arasında yer alan düz ve genellikle kare tabladır. Ekhinus, abakusun altındaki yastık biçimli, yuvarlak, dışbükey silme, sütun başlığı çanağıdır. İon sütunlarda ekhinus, iki helezon arasında yer alan, genellikle yumurta-ok desenli silmedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Vitrivius, **Mimarlık Üzerine,** Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, İstanbul 2017, s. 126.

[65] Anonim, **Sanat ve Tasarım Sütun Başlığı Heykel Sanatı,** Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2013, s. 3.

[66] Thorpe, **a.g.e.**, s.120.

[67] Alp, **a.g.m.**, s.63.

[68] Arslan, **a.g.t.** ,s. 29.

Korint başlık, Yunanistan'da MÖ. 5. yüzyılın sonunda ortaya çıkmış, Roma İmparatorluk Çağına kadar yapılarda kullanılmış ve zamanla Roma mimarisi ile özdeş hale gelmiştir. Özellikle Augustus döneminden (MÖ. 27 - MS. 14) itibaren en çok kullanılan mimari düzen olmuştur[69]. Korint başlıklar abakus ve kalathos olarak temel iki kısımdan meydana gelir. Korint başlıkların, öncülleri olan ion ve dor başlıklarına göre daha zengin ve canlı bezemeleri bulunmaktadır[70]. Korint başlıklarda akantus yaprakları genellikle çift sıralı olarak ayrıntılı biçimde işlenmiştir. Plastik etkiler hissedilmektedir. Korint başlıklarda başlığın hem tektonik hem de bezeme görevi bulunmaktadır. Bezeme öğeleri abaküs çiçeği ve akantus yaprağı çelenkleridir[71].

MS. I. yüzyıl ve II. yüzyılın ilk yarısında Roma kentinde kullanılan korint başlıklarda akanthus yapraklarının kalathos yüzeyinde geniş bir yer kaplaması ve yaprak uçlarının kalathos yüzeyinden ayrılarak plastik bir görünüm alması yerel üsluptan çok Anadolu üslubunu çağrıştırmaktadır. Yaprak detayları nedeniyle başlıkların malzeme ve üslup yönünden Anadolu'dan ithal edildiği ya da Roma işliğinde çalışan Anadolulu ustalar tarafından şekillendirilmiş olduğu düşünülmektedir[72].

Yunan mimarlığında görülen başlık tipleri bunlarla sınırlı kalmayıp çeşitlendirilebilir. Orta İtalya'da, Geç Klasik Dönem'de ortaya çıkan ve Roma Dönemi'ne kadar varlığını sürdüren dor düzenin kısa boylu ve yivsiz bir türü olan *"Toskan Düzeni"* ile Arkaik Dönem'de Anadolu'nun Aeolia bölgesinde görülen *"Aeol"* sütun başlıkları gibi daha dar bir çevrede yaygınlık kazanmış bu düzenlere özgü başlık tipleri de mevcuttur[73]. Kadın heykeli *"Karyatit"* veya erkek heykeli *"Atlant"* biçiminde sütunlar ise ilk olarak MÖ. 6. yüzyılda kullanılmaya başlanmıştır[74].

"İon, İon-impost, Korint, Kompozit, Bezemeli ve Bezemesiz Çanak (Yivli), Yaprakları Rüzgardan Ters Dönmüş Korint, Sepet ve Kesik Piramit" tipi başlıklar, Bizans mimarisinde kullanılmış olan başlık tipleridir.

---

[69] Vedat İdil, "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", **Anadolu(Anatolia)**, S: 20, Ankara 1976, s. 1.
[70] Fatih Hakan Kaya, "Roma Döneminde Anadolu Kökenli Korinth Başlıklarının Yayılım Alanı: Sanat ve Sanatçının Devinimi", **İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi**, No: 4, İzmir 2018, s.12.
[71] İdil, **a.g.m.,** s. 2.
[72] Kaya, **a.g.m.,** s.12.
[73] Arslan, **a.g.t.,** s. 29.; Thorpe, **a.g.e.,** s. 121.
[74] Öztürk, **a.g.m.**, s. 1453.

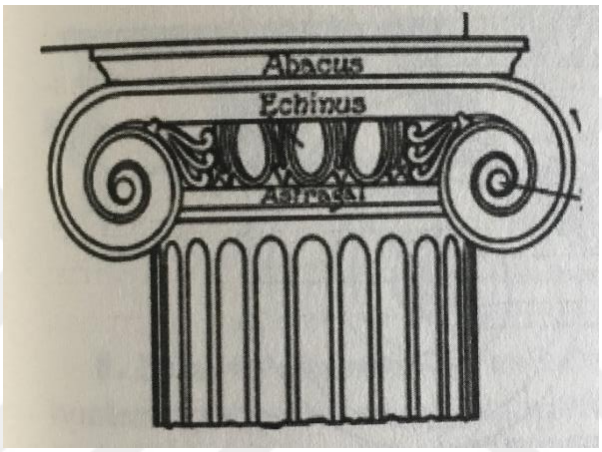
Bizans mimarisinin erken döneminde, Roma'da kullanılan başlık tipleri dor tipi hariç ion ve korint tipi başlıklar üslup farklılıklarıyla kullanılmaya devam etmiştir[75]. Erken Bizans Döneminde "*İon, Korint, Kompozit, Çanak ve İki Bölümlü (Yiv-Akanthus)"* gibi önceki dönemlerde kullanılan sütun başlıklarından başka *"İmpost ve İon-İmpost"* gibi yeni başlıklar tipleri de görülür (Çiz. 9) Tüm bu başlık tipleri MS. 6. yüzyıldan itibaren giderek kaybolmuş, Orta Bizans Döneminde bunların yerini genellikle *"Sepet Tip"* olarak adlandırılan kesik-konik kare prizmal başlıklar almıştır[76]. İon tipi başlıkların kullanımı çok yoğun olmamakla birlikte erken dönemde kilise mimarisinde plan olarak daha çok bazilikal plan form kullanılmış olduğu için kısmen bu başlık tipi kullanılmıştır. Korint ve kompozit başlıklarda yüksek kabartma tekniğindeki uzun yaprak boyları, derin ve sık oyularak işlenen Roma stili, yaprak boylarındaki kısalma ve daha az yoğunlukta işlenen damarlardaki stil farklılığı ile Bizans Döneminde kendini göstermektedir. İon tipi başlıkların impostla birleşerek kullanıldığı 400 civarında, Yunanistan'da ortaya çıktığı bilinen iyonik kısım ile impostun birleşiminden doğan ion-impost tip Geç Antik Çağda yerel bir üretim etkinliği olsalar da, Iustinianos döneminde büyük kiliselerde daha çok galeri katında ve nef ayrımlarında sıkça kullanılan popüler başlıklar olmuşlardır[77]. Bizans mimarisinde sütun başlıkları bezemeleri ile dekoratif özellikler göstermeleriyle birlikte, başlıklar yapıyı strüktürel açıdan destekleme işlevi de görmektedirler[78].

Korint ve kompozit başlıklar, Doğu ve Batı Akdeniz'de yaygın biçimde kullanılmıştır. Anadolu'da kompozit başlıklar, korint başlıklara göre daha yoğun bir kullanım alanı bulmuştur[79]. İon başlıklar ise Doğu Akdeniz'de sınırlı olarak karşımıza çıkar. Doğu Akdeniz ve Balkanlar'da ise ion-impost tipteki sütun başlıkları daha yaygın olarak görülür[80].

İon sütun başlığı ön ve yan yüz olarak iki cephelidir. Ön yüzleri abakus, kanalis ve ekhinus olmak üzere üç yatay bölümden oluşmaktadır (Çiz. 6). Köşeler

[75] Tülay Yeşiltaş, "Yalvaç Müzesindeki Bizans Dönemi Taş Eserleri", Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Doç.Dr. Ayşe Çaylak Türker, Çanakkale 2012, s. 31.
[76] Arslan, **a.g.t.,** s. 29.
[77] Yeşiltaş, **a.g.t.,** s. 31.
[78] Temple, **a.g.m.,** s. 239.
[79] Başaran, **a.g.e.,** s. 12.
[80] Ayşe Çaylak Türker, "Çanakkale'den İon-İmpost Sütun Başlıkları", **Olba**, vol. XXII, Mersin 2014, p. 340.

volütlendirilmiştir[81]. Volüt kısımları bereket boynuzu olarak da tanımlanmıştır[82]. Volütlü olmayan yan yüzler pulvinus olarak adlandırılır[83]. Bu düzendeki sütun başlıklarının kullanımı genellikle sütunlu cadde, portik ve anıtlarla sınırlı kalmıştır. Uygulamalarda üst yapı elemanlarına yer verilmediği gözlenmiştir[84]. Dor düzeninden farklı olarak silmeli yuvarlak kaidelere oturan ion sütunlarının gövdesinde, düşey doğrultulu yirmi dört derin yiv bulunur. Sütunlar, dor düzenindekilerden daha yüksek ve ince bir yapıya sahiptir[85].

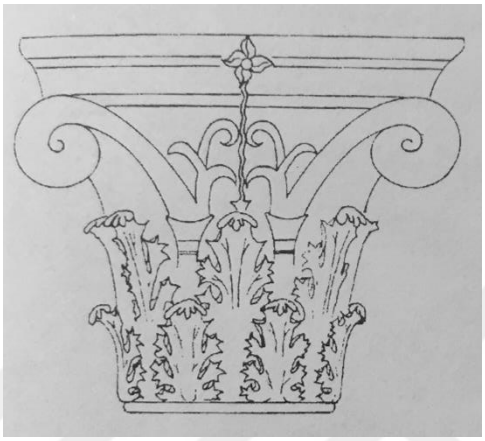

Çizim 6: İon düzendeki sütun başlığı (Vitrivius, 2017: s. 127)

Korint sütun başlıklarının ana bezeme unsurları, kalathosu çift sıra halinde saran akantus yaprak çelengi ve kaulisten çıkan çanak yapraklardır (Çiz. 7). Bu düzendeki sütun başlıklarının boyutları MS. 4. yüzyıldan itibaren önceki erken örneklere kıyasla küçülmüştür. Bezemelerde bazı bozulmalar ortaya çıkmıştır. Bezeme öğelerinden akantus yaprakları başlık gövdesinin küçülmesine karşın büyümeye başlamış, kalathos yüzeyinde daha fazla yer kaplamış ve doğallıktan uzaklaşmıştır[86]. Bu başlık tipi, bazı bozulmalarla birlikte MS. 6. yüzyılın sonlarına kadar Roma geleneğini devam ettirmiş olsa da Roma ve Bizans Dönemi korint ve kompozit başlıkları farklı üslup özellikleri göstermektedir. Bu tipteki Roma başlıklarında yaprak boyları daha uzun olup, yaprak damarları derin ve sık oyularak yüksek kabartma tekniğinde işlenmiştir.

[81] Başlıktaki voluta kısmı ion düzendeki sütun başlığının iki yanındaki helezoni kıvrımdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Vitrivius, **a.g.e.,** s.126.
[82] Nazlı Yıldırım, "Lyrbe/Seleukeia'dan Bereket Boynuzlu İon Başlıkları", **Mediterranean Journal of Humanities**, C: III, S: 2, Antalya 2013, s. 289.
[83] Temple, **a.g.m.,** s. 247.
[84] Arslan, **a.g.t.**,s. 32.
[85] Hasol, **a.g.e.,** s. 224.
[86] Arslan, **a.g.t.**, s. 33.

Bizans Dönemi başlıklarında ise yaprak boyları kısalmış, yaprak damarları daha az yoğunlukta oyulmuştur[87]. Korint sütun başlıkları Orta Bizans Dönemine kadar azalarak varlık göstermiştir[88]. İstanbul Studios Manastırı (5. yy.) korint başlıkların görüldüğü yapılara bir örnektir.

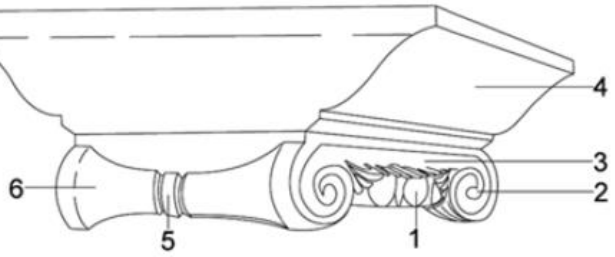
Çizim 7: Korint sütun başlığı (Başaran, 1999: s. 57, Çizim 1.)

"Çanak" ya da "*Yivli"* olarak adlandırılan başlık tipinin kökeni Arkaik döneme kadar uzanmaktadır. Bu başlık tipinin kullanımı Roma İmparatorluk Dönemi ve hatta sonrasında da devam etmiştir. Silindirik gövdesi eşit aralıklarla yiv ya da oluklarla kaplanmış, ters çan biçimindeki bu tip başlıkların en erken örnekleri Helenistik dönemde Bergama ve yakın çevresindeki merkezlerde görülmüştür[89].

Erken Bizans Döneminde kendine özgü bir başlık tipi olarak ortaya çıkmış olan *ion-impost* sütun başlıkları başkent İstanbul, Anadolu ve Yunanistan olmak üzere geniş bir coğrafyada kullanılmıştır. MS. 5-6. yüzyıllarda, özellikle Iustinianos döneminde yaygınlık kazanan ve büyük kiliselerde daha çok galeri katında ve nef ayrımlarında kullanılan başlığın kullanımı bu dönemden sonra giderek azalmıştır[90]. Başlık, dikdörtgen prizmatik üst gövde ile ön ve arka yüzleri ion başlığın süsleme unsurlarını taşıyan kareye yakın dikdörtgen formlu alt kısım olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Üst bölüm impost (yastık) olarak adlandırılmıştır (Çiz. 8). Üst bölümün kısa ön yüzlerinde genellikle madalyon ya da çelenk içerisinde Hristiyanlıkla ilgili haç

[87] Temple, **a.g.m.**, s. 240.
[88] Arslan, **a.g.t.**, s. 34.
[89] **A.e.**, s. 34-35.
[90] Türker, **a.g.m.**, p. 341; Temple, **a.g.m.**, s. 243.

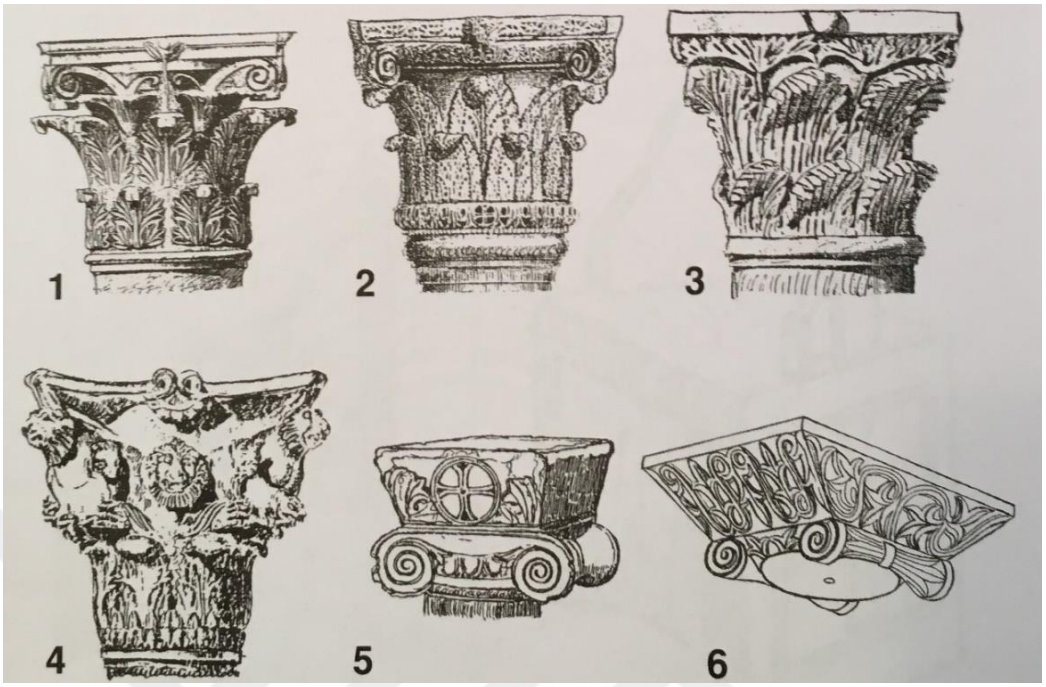
gibi motifler, monogramlar ve akantus yapraklı bezemelere yer verilmiştir[91]. Bu tip başlıklar, kiliselerin nef ayrımları, narteks ve atriumu çevreleyen portikolar ile sarnıç gibi yapılarda kullanılmıştır. Bu başlık tipinin ortaya çıkması ve yaygın olarak kullanılmasında strüktürel ve statik açıdan sağladığı avantajların önemli olduğu düşünülmektedir[92]. İstanbul'daki Sergios Bakhos Kilisesi'nin (6. yy.) başlıkları bu tipteki başlıklara örnek oluşturmaktadır.

Çizim 8: İon-İmpost Başlık (1-ekinus, 2-ion volütleri, 3-kanal, 4-impost, 5-balteus, 6-pulvinus) (Türker, 2014: p. 364, fig.1)

İki Bölümlü (Yiv-Akantus) başlıklar, alt sırada akanthus yaprak çelengi ile üstte kalathos gövdesini kaplayan yiv dizisinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Korint ve yivli başlıkların kompozit bir uygulaması olduğu da söylenebilir. Başlığın kullanımı daha çok iç mekânlar, stoalar ve mezar yapıları gibi ikincil yapılarla sınırlı kalmıştır. En erken örnekleri Helenistik Dönem'de ortaya çıkmış, Roma İmparatorluk Döneminde geniş bir alana yayılarak kullanılmıştır. Orta Bizans Dönemine kadar kullanımı devam etmiştir[93].

[91] Arslan, **a.g.t.,** s. 36.
[92] **A.e.,** s. 36.
[93] **A.e.**, s. 37.

Çizim 9: Antik dönem başlık tipleri
1-Korint Başlık, 2-Kompozit Başlık, 3-Yaprakları rüzgarda savrulan başlık, 4-İki bölümlü ve hayvan protomlu başlık, 5-,6- İon-impost başlık.
(Koch, 2007: s. 78, Res. 57)

Karanlık Dönem (MS. 7-9. yy.) olarak geçen dönemde çeşitli siyasal, ekonomik durumlardan ve tasvir yasağının olduğu İkonoklazma'dan dolayı imar faaliyetlerinde azalma meydana gelmiştir. Hem Erken Bizans Döneminde yapılmış olan çok sayıda kilisenin ihtiyaçlara cevap verebilmesi hem de bu dönemde kullanılmış olan yeni plan tiplerinde sütunlara daha az ihtiyaç duyulması nedeniyle bu dönemde sütun başlıklarının üretiminde de azalma olmuştur. Korint, kompozit, ion ve ion-impost başlık tiplerinin yerini yüzey süslemelerinin öne çıktığı *"Sepet ya da Kesik Piramidal"* olarak adlandırılan başlıklar almıştır[94].

Orta Bizans Döneminde (9-13. yy.) başlık tipi olarak, kesik piramidal formlu sütun başlıkları ve düğümlü sütunlar kullanılmıştır. MS. 6. yüzyıldan itibaren görülen kesik konik tipteki sütun başlıklarının ilk örnekleri Ayasofya ve Hagios Polyeuktos Kilisesi gibi başkent yapılarında görülür. Ancak bu tipteki başlıkların en çok tercih edildiği dönem başkent ve Anadolu atölyelerinde çok sayıda üretildikleri 10.-12. yüzyıl aralığıdır[95]. MS. 6. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren daha çok kesik piramidal

[94] Arslan, **a.g.t.**, s. 39.
[95] **A.e.,** s. 40.

başlıklarda başkent atölyelerinde ortaya çıkmış olan ajur tekniği uygulanmıştır[96]. İstanbul Sergios Bakhos Kilisesi (Fot. 1-2) ve İstanbul Ayasofya'sında (Fot. 3-4-5) bu tekniğin farklı formlarda yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

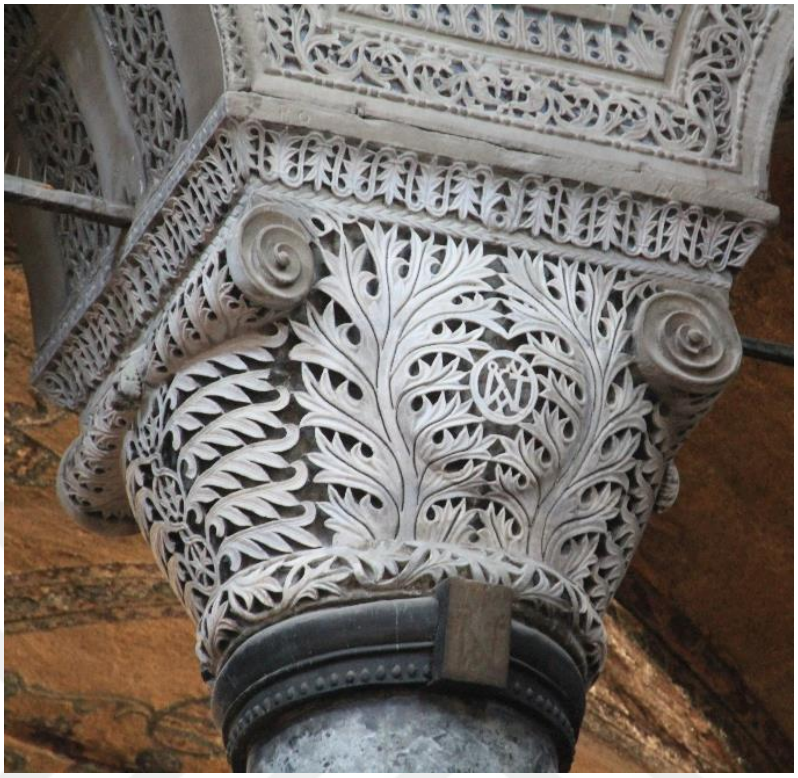

Fotoğraf 1: İstanbul, Sergios Bakhos Kilisesi sütun başlığı örneği

Fotoğraf 2: İstanbul, Sergios Bakhos Kilisesi sütun başlıklarından örnekler

[96] Arslan, **a.g.t.**, s. 38.

Fotoğraf 3: İstanbul, Ayasofya sütun başlığı örneği

Fotoğraf 4: İstanbul, Ayasofya sütun başlığı örneği

Fotoğraf 5: İstanbul, Ayasofya sütun başlığı örneği

Orta Bizans Döneminde daha çok kiliselerin iç kısımlarında ve templonda kullanılan düğümlü sütunlar görülmektedir. Düğümlü sütunların mimaride kullanımı, 11-13. yüzyıl arasındaki yapılarda yaygın olarak görülmektedir[97]. Bu sütun tipinin tezimiz çerçevesinde ele alınan Selçuklu Dönemi yapısı Konya Alâeddin Camii'nde devşirme olarak kullanıldığı görülmektedir (Fot. 182, Çiz. 19).

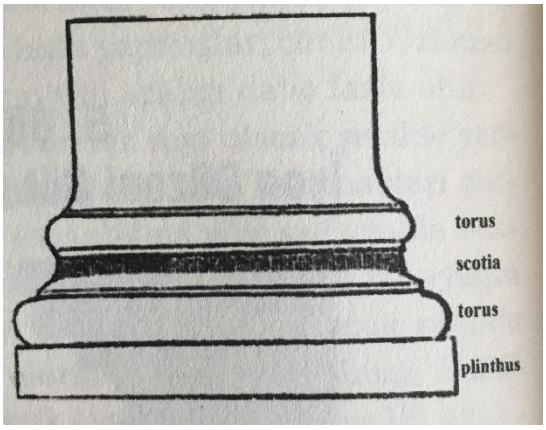
Orta ve Geç Bizans Döneminde, değişen mimari planlar ve tasarımlar sebebiyle sütun başlığı kullanımında bir azalma söz konusu olmuştur[98]. Bu dönemlerde özellikle erken döneme ait yukarıda değindiğimiz sütun başlıklarının yapılardan devşirilerek tekrar kullanıldığını veya kesik piramit formundaki başlıkların üretilmeye devam ettiğini, özellikle yeni üretilen başlıklarda işlev ve dönemlerine göre farklı ölçüler tercih edilirken, ayrıca dönemlerine göre de tiplerinde bazı farklılıklar yaratıldığı görülmektedir[99]. Örneğin Orta Bizans Dönemi ile beraber korint başlığının tipinde tekniğe dayalı olarak farklılaşma görülmeye başlar. Alçak kabartma tekniğinde

[97] Zeynep Mercangöz, "Akhisar Ulu Camii İçindeki Düğümlü Bizans Sütunları", **Sanat Tarihi Dergisi,** Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, C: VII, S:7, İzmir 1994, s. 155.
[98] Çiğdem Temple, "Antalya'nın Demre (Kale) İlçesindeki H. Nikolaos Kilisesi Kazısında Bulunan Sütun ve Sütun Başlıkları (1989-1996)", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Dr. Sema Alpaslan, Ankara 2001, s. 155.
[99] Yeşiltaş, **a.g.t.**, s. 31.

işlenmiş olan akanthus yaprakları yine yüzeysel damarlı ve daha yuvarlak uçlu olarak işlenmiştir[100]. Liturjik işlevli templon ve kiboriumda kullanılan küçük çaptaki sütunlar ile başlıkları da yukarıda değinilen farklılaşmaların gözlendiği diğer yerlerdir. Templon kuruluşunun erken dönem örneklerinde, 6. yüzyıl sütunlu templonlar üzerinde korint-kompozit tipi sütun başlıkları kullanılmakta iken, Orta Bizans Dönemi payeli templonlarda kare, sekizgen kesitli paye veya ince sütunlar üzerinde küçük boyutlu kesik piramit tipli başlıklar üstte arşitrava geçişi sağlarlar[101].

Antik Yunan ve Roma Döneminde dor düzeni dışında ion, korint ve toskan nizamında sütunlar ile birlikte kaide kullanımı söz konusudur. "*Attika – İon tipi* "ve *"Küçük Asya - İon tipi"* kaideler Anadolu'da yaygın olarak kullanılmıştır[102]. Sütun kaidelerinin bezemeli olarak yapılması, MÖ. 5. yüzyıl sonlarında Yunanistan'da ortaya çıkan, Anadolu'da ise ilk kez Helenistik Dönem'den itibaren görülen yeniliklerden biridir. Bu uygulamanın Helenistik Dönem Anadolu mimarlığına *"Attika tipi kaideler"* ile birlikte geldiği anlaşılmaktadır[103]. Attika tipindeki sütun kaideleri ilk kez MÖ. 5. yüzyılın sonlarında Yunanistan'da ortaya çıkmıştır. Bu tipteki sütun kaideleri, Roma İmparatorluk Döneminde giderek yaygınlaşmış, Erken Bizans Döneminden itibaren başkent İstanbul'da ve imparatorluğun hüküm sürdüğü topraklarda yaygın olarak kullanılmıştır[104]. Attika tipi kaide kare platform olan plinthos üzerinde dış bükey torus, iç bükey trokhilos ve torus bölümünün tekrar ettiği bir düzenden meydana gelmektedir (Çiz. 10, Fot. 6.) Roma dönemindeki altlıkların yuvarlak profilli formlarından farklı olarak, daha keskin ve düz hatlara sahiptirler[105]. Attika tipteki sütun kaidelerinden başka Antik Çağ mimarisinde ion düzenindeki kaideler (Çiz. 11) ve iki yanı sütunçeli payelerin kaide olarak tasarlanmış örnekleri de vardır[106].

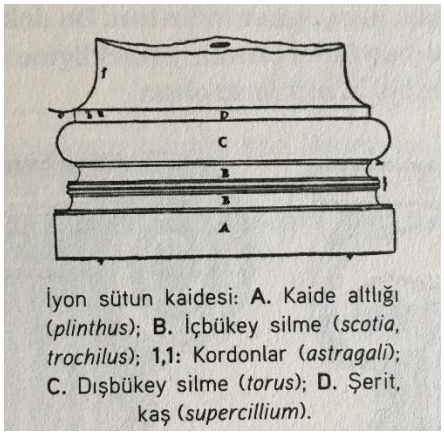
[100] Çiğdem Temple, "Konya/İkonion ve Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, C: I, Dan. Prof. Dr. Sema Doğan, Ankara 2013, s. 277.
[101] Yeşiltaş, **a.g.t.**, s. 32.
[102] **A.e.**, s. 51.
[103] A. Oğuz Alp, "Hellenistik-Roma Dönemi Anadolu Mimarlığında Bezemeli Kaideler", **Anadolu (Anatolia),** S: 34, Ankara 2008, s. 28.
[104] Arslan, **a.g.t.**, s. 23; Esra Keskin, "Çorum İlinde Bulunan 5-6. Yüzyıllara Ait Attika Tipi Sütun Kaideleri", **Bizans ve Çevre Kültürler Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan,** İstanbul 2010, s. 228.
[105] Yeşiltaş, **a.g.t.**, s. 52.
[106] **A.e.,** s. 52.

Çizim 10: Attika tarzı kaide örneği (Vitrivius, 2017: s.124)

Fotoğraf 6: Attika tarzı kaide, İstanbul, Ayasofya

İyon sütun kaidesi: **A.** Kaide altlığı (*plinthus*); **B.** İçbükey silme (*scotia, trochilus*); **1,1:** Kordonlar (*astragali*); **C.** Dışbükey silme (*torus*); **D.** Şerit, kaş (*supercillium*).

Çizim 11: İon sütun kaidesi örneği (Vitrivius, 2017: s.125)

Taşıyıcı olarak kullanılan sütunlar ile daha çok dekoratif özelliği ön plana çıkan sütunçelerin formları ve gövde tasarımları yüzyıllara göre çeşitlilik sergilemektedir. Bizans döneminde Roma dönemine ait sütunların kullanımı yaygın olarak devam etmiştir. Antik dönemde kullanılmış olan sütunlar nizamlarına göre *"dor, ion ve korint"* sütunlardır. Bizans Döneminde ise bunlara ilaveten gövdelerin *"sade, sekizgen, burmalı, çifte ve yivli"* olarak ele alındığı farklı uygulamalar karşımıza çıkar. Bazen sütunların başlık ya da kaide ile birlikte bir bütün halinde (monolith) ele alındığı örnekler de söz konusudur. Templon ve kiborium gibi liturjik işlevli tasarlanmış mekânlarda kullanılan sütunlar ise daha çapları ufak olan örneklerdir. Antik Çağda dor, ion ve korint sütunların üzerindeki vertical yivler, Roma Çağında "S" hattı çizecek şekilde işlenmiştir. Buna karşılık Bizans Döneminde spiral bir biçimlenişte bazen verev bazen de tüm gövde yüzeyini dolaşacak şekilde yivlerin ele alındığı görülür[107]. Sütunlar içerisinde *"iki yanı sütunçeli paye"* olarak isimlendirilen her iki yanda yarım silindirik sütunçeler biçiminde vurgulanan tip için bu adın yanı sıra "*çifte sütun, çifte sütunçe ya da kısa, yassı ve bodur paye"* gibi isimler de kullanılmıştır[108].

[107] Yeşiltaş, **a.g.t.**, s. 44.
[108] Oğuz Alp, "Bizans Mimari Plastiğinde Terminolojik Sorunlar", **Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I (Mimari ve Mimari Süsleme),** Türk-İngiliz Kültür Derneği, Ankara 2001, s. 27-28.

1.1.2. Ermeni ve Gürcü Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları

Kafkasya bölgesinde görülen Ermeni ve Gürcü mimarisi, erken dönemlerden itibaren kendine özgü bir sanat oluşturmuştur. Sasanilerden sonra Arap sanatı etkisi altında kalan ve daha çok geometrik üslubu benimsediği gözlenen Ermeni ve Gürcü sanatı, kaval silmeler, geçmeler, basit düğümlü geçmeler ve bunların varyasyonlarında kendini göstermektedir[109]. Bunun yanında bitkisel ve figürlü bezemelerin de işlendiği görülmektedir. Sütun ve sütunçe başlıklarında görülen hayvan mücadelesi kompozisyonları Abbâsîlerde görülen tarzda kaba ve stilize üslupla işlenmiş aslan-boğa tasvirlerini anımsatmakta ve Abbâsîlerin aracılığıyla, Anadolu Ermeni ve Gürcü Sanatına da yansıdığı düşünülmektedir[110].

Ermeni Gürcü mimarisinde görülen sütun ve sütunçe başlıkları Anadolu Selçuklu Dönemi sanatı ile etkileşim içindedir. Sivas Divriği Dârüşşifâsı ve Erzurum Çifte Minareli Medrese'deki başlık ve kaideleri yuvarlak bir boğum şeklinde olan sütunçe uygulamaları bu dönem mimarisinde sıklıkla kullanılmıştır[111]. Boğumlu demet sütunları uygulamaları yanında, özellikle bir silme grubundan oluşmuş gibi duran sütunçeler, ikili sütunçe demetleri, burmalı sütunçe gövdeleri ve kürevî sütunçe başlıkları bu dönem mimarisinin tercih edilen sütun ve sütunçe formları olmuştur. Sütun ve sütunçe başlıkları bazen tek kademeden oluşurken, bazen de kürevî başlıklardan sonra bezenmiş olan pano gibi kübik başlıklarla sütun ve sütunçeler sonlandırılmıştır. Abbâsî, Karahanlı ve Selçuklu sanatında görülen vazo biçiminde ya da lale/çan formundaki başlıklar da bu dönemde kullanılmıştır. Kimi zaman sütunçe başlıklarının, aynı zamanda kemerler için de üzengi taşı ya da kaide oluşturduğu da görülmektedir[112]. Bezeme olarak geometrik, bitkisel ve figürlü bezemeler uygulanmıştır. Bezemenin sütun ve sütunçe kaidelerinde uygulandığı örnekler de

---

[109] Semra Ögel, **Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı**, TTK Basımevi, Ankara 1966, s. 122.
[110] Haldun Özkan, "Tortum Haho (Hahuli) Manastırı ve Türk Sanatıyla Olan İlişkileri", **Güzel Sanatlar Ens. Dergisi**, S: 6, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Ens. Müdürlüğü, Erzurum 2000, s. 172.
[111] Ögel, **a.g.e.**, s. 99.
[112] Murat Şen, "Van Gölü Havzası Hıristiyan Dini Mimarisi'nde Taçkapı Formları", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Yrd. Doç. Dr. Yalçın Karaca, Van 2009, s. 57.

mevcuttur. Erken dönem Gürcü mimarisinin sütun ve sütunçe başlıkları ile kaidelerinde stilize yapraklar ve bitkiler alçak kabartma tekniğinde işlenmiş ve hayvan figürlerine de yer verilmiştir[113]. Sütun ve sütunçelerin atektonik olarak ele alınışı da Anadolu Selçuklu sanatı ile paralel bir anlayışı göstermektedir[114].

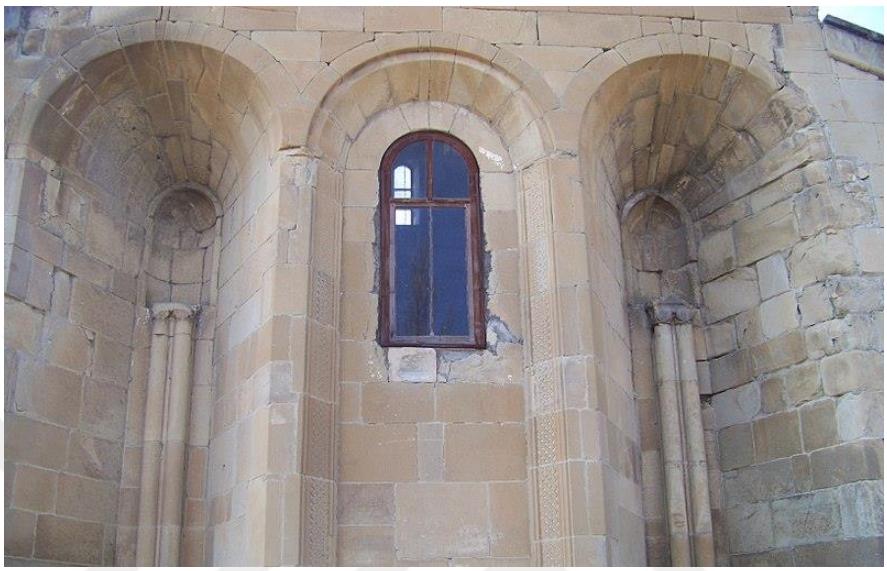
Kazılarda bulunan sütun ve sütunçe başlıkları, Hıristiyanlık öncesi dönemlerden itibaren Gürcü sanatında mimari süslemelere yer verildiğini, Ortaçağ boyunca da dinsel mimari ile birlikte gelişen bir mimari bezeme geleneği olduğunu ortaya koymaktadır. Gürcü bazilikalarında taşıyıcılar genellikle payelerdir. Ancak sütun ve çift sütun uygulamaları, yapıların özellikle kubbe, kasnak ve cephelerinde, cepheye bağlı birer kabartma gibi yer almıştır[115]. Bu uygulamanın benzerlerini Erzurum'da Saltuklulara ait Üç Kümbetler'in cephelerinde görebilmekteyiz (Fot. 7). Bu durum aynı taş ustalarının çevre civardaki yapılarda çalışmış olma ihtimalini bir olasılık olarak akla getirmektedir.

Fotoğraf 7: Erzurum Üç Kümbetler
(https://www.flickr.com/photos/ainhoap/23865417361/sizes/l Çevrimiçi 20.05.2019)

[113] Mine Kadiroğlu, Bülent İşler, **Gürcü Sanatının Ortaçağı**, Bilgin Kültür Sanat Dağıtım Yayın Basım, Ankara 2010, s. 125-127.
[114] Ögel, **a.g.e.**, s. 99.
[115] Kadiroğlu, İşler, **a.g.e.**, s. 54, 125.

Gürcü sanatı mimari eserlerinden Tsromi Kurtarıcı İsa Kilisesi (7. yy.) cephe düzenlemesinde ilk kez karşımıza çıkan bir uygulama olarak çifte sütunçelerin altlarına kaide, üstlerine başlıklar yerleştirerek duvar payesi işlevi verilmiştir[116](Fot. 8).

Fotoğraf 8: Tsromi Kilisesi çifte sütunçe düzeni (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Tsromi_church#/media/File:Tsromi_church_(012).jpg Çevrimiçi 20.05.2019)

Erzurum'daki Hahuli (Haho) Manastırı Meryemana Kilisesi'nin (10. yy.) kubbe kısmında çifte sütunçelerle oluşturulmuş kör kemer dizileri yer alır. Kubbe kasnağında yer alan ikiz kemer formundaki çifte sütunçelerin başlıkları birer kürevî boğumdan sonra hayvan mücadelesi sahnesi ile sonlanmıştır (Fot. 9).

Fotoğraf 9: Erzurum Hahuli Manastırı kubbe kasnağındaki sütunçe başlığında yer alan hayvan mücadelesi sahnesi
(Kadiroğlu, İşler, 2010: s. 137, Resim 177.)

[116] Kadiroğlu, İşler, **a.g.e.**, s. 130.

Kilisenin cephelerdeki sütunçelerinin bir kısmı düz, bir kısmı da burmalı olarak yapılmış, kürevî başlık ve kaidelerle sınırlandırılmıştır. Sütunçe başlıklarındaki bezemeler daha çok birbirinden farklı bitkisel ve geometrik motiflerle oluşturulmuştur. Bu motifler arasında zencerek, çam kozalağı, lotuslar ve figüratif tasvirler de sıkça kullanılmıştır[117] (Fot. 10).

Fotoğraf 10: Hahuli Manastırı kubbe kasnağından sütunçe başlıkları
(Celep, 2018: s. 69, Fotoğraf 59)

Kilisenin güney haç kolunda açılan ikiz pencerelerin burmalı sütunçeleri konsol şeklinde kaide üzerine oturmaktadır. Ortada yer alan çokgen formlu bir gövdeye sahip sütunçenin kaidesi üzerine ise çam kozalakları işlenmiştir[118] (Fot. 11).

Fotoğraf 11: Hahuli Manastırı güney haç kolunda yer alan ikiz pencerenin sütunçeleri
(https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/SehirRehberi//GezilecekYer/20161214105854927_ERZURUM%20Tortum%20Bagbasi%20Koyu%20Meryem%20Ana%20Kilisesi%20%200662.jpg Çevrimiçi 14.05.2019)

[117] Özkan, **a.g.m.**, s.165; Haldun Özkan, **Haho Manastırı**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2013, s. 45.
[118] Özkan, **a.g.e.**, s. 31.

Manastır kilisesinin taçkapısının sağ yanında yer alan basık küre şeklinde başlık ve kaideleri olan çifte sütunçelerin üzerinde yer alan başlıkta da kare biçimli panolardan batıdakinde aslan-geyik mücadelesi sahnesi işlenmiştir[119] (Fot. 12).

Fotoğraf 12: Hahuli Manastırı Kilisesi'nin taçkapı sütunçe başlığı
(Celep, 2018: s. 72, Fotoğraf 66.)

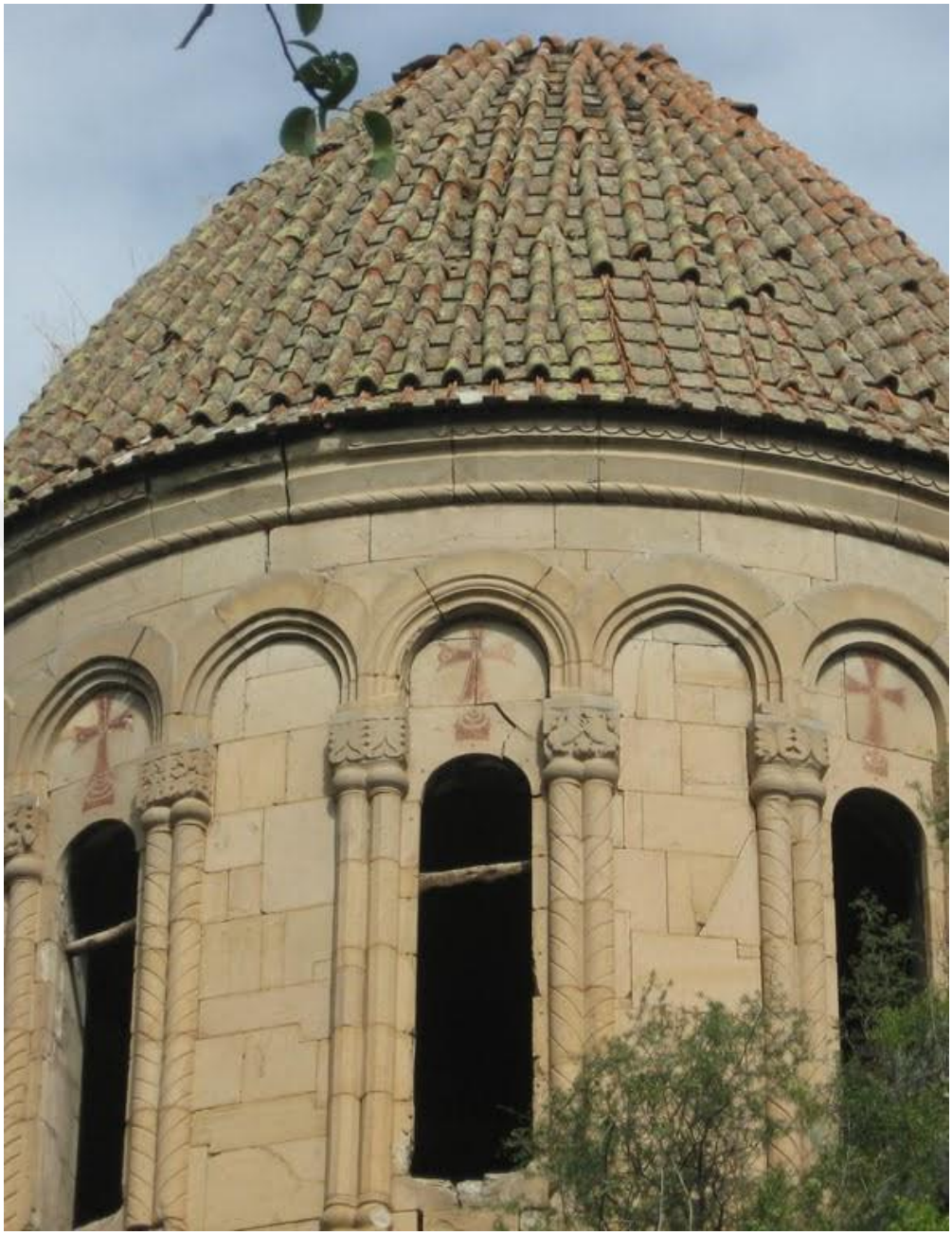
Kilisenin iç kısmındaki nefler birbirinden sütunlarla ayrılmıştır. Güneydoğu taraftaki sütun başlığı stilize yaprak motifleriyle bezenmiştir. Perde şeklinde sütun başlığı bezemeleri de kullanılmıştır[120] (Fot. 13).

[119] Kadiroğlu, İşler, **a.g.e.**, s. 137-138; Fitnet Celep, "Haho Manastırı Mimarisi", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Dr. Öğr. Üyesi Ebru Bilget Fataha, Sivas 2018, s. 46-47.
[120] Özkan, **a.g.e.**, s. 49.

Fotoğraf 13: Hahuli Manastırı Kilisesi'nde nefleri ayıran sütunların başlıkları (Özkan, 2013: s. 49, Resim 69-70.)

Gürcü mimari eserlerinden Erzurum Öşkvank Kilisesi (10. yy.) ve Gürcistan Alaverdi Kilisesi (11. yy.) kubbe kasnağı cephelerinde, Artvin Tbeti Katedrali'nin (10. yy.) güney cephesinde yer alan ikiz pencere düzenlemesinde Hahuli Manastırı Kilisesi'ne benzer çifte sütunçe ve sütunçe başlığı uygulamaları vardır. Erzurum Öşkvank Kilisesi sütunçe başlıkları üzerine çam kozalakları, lotuslar ve figürlü bezemeler işlenmiştir (Fot. 14).

Fotoğraf 14: Erzurum, Öşkvank Kilisesi kubbe kasnağı sütunçeleri
(Celep, 2018: s. 101, Fotoğraf 94.)

Gürcü mimarisine ait başka bir yapı olan Artvin İşhan Manastır Kilisesi (10. yy.) ambulatoriumu kemerli dizisinin sekiz sütunu kompozit ve kesit piramit biçimli başlıklarla sonlandırılmıştır[121] (Fot. 15).

[121] Kadiroğlu, İşler, **a.g.e.**, s. 138.

Fotoğraf 15: Artvin, İşhan Manastırı Kilisesi'nin ambulatorium sütunları ve başlıkları (https://www.flickr.com/photos/davutjck/7574141148/in/photostream/ Çevrimiçi 20.05.2019)

Kilisenin cephelerinin kör kemer dizilerinde ve kubbe kasnağının kemer dizisinde, ilk kez Tsromi Kurtarıcı İsa Kilisesi'nde karşımıza çıkmış olan bezemeli kaide ve başlıklar taşıyan sütunçe demetleri yer almaktadır[122] (Fot. 16-17). Kubbe kasnağının silmesi üzerinde çifte burmalı sütunçeler kürevî boğumlardan sonra kare planlı kaidelere oturmaktadır (Çiz.12, Fot. 18).

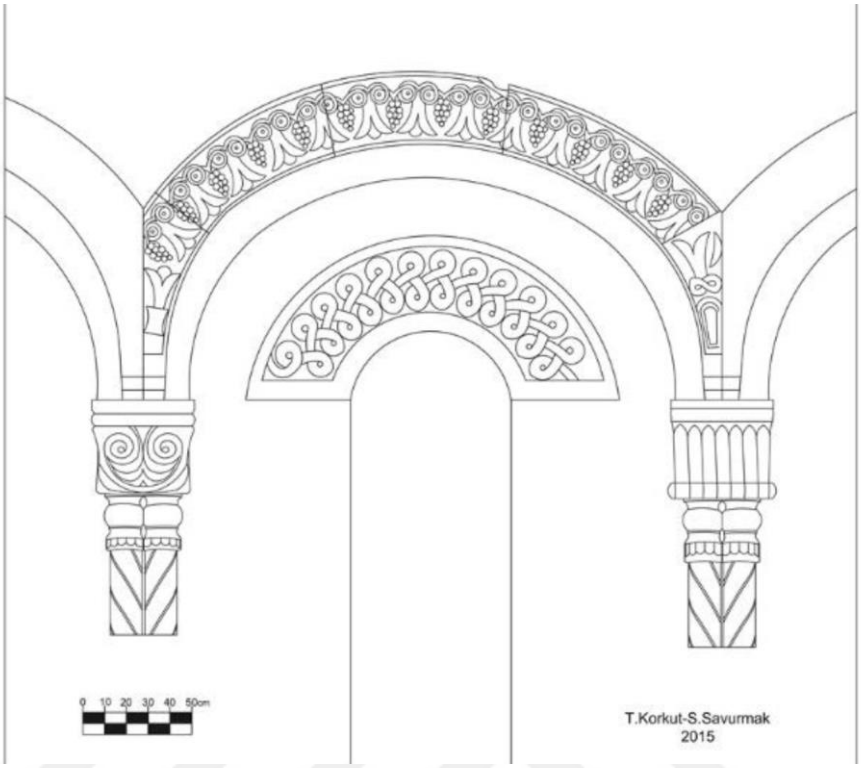
[122] Kadiroğlu, İşler, **a.g.e.**, s. 141.

Fotoğraf 16: Artvin, İşhan Manastırı Kilisesi cephelerinde görülen sütunçe demetleri (https://www.flickr.com/photos/sinandogan/31770290407 Çevrimiçi 20.05.2019)

Fotoğraf 17: Artvin, İşhan Manastırı Kilisesi kubbe kasnağındaki sütunçeler (https://www.flickr.com/photos/sinandogan/32836817398/sizes/l Çevrimiçi 20.05.2019)

Çizim 12: Artvin, İşhan Manastırı Kilisesi kubbe kasnağındaki sütunçe ve başlıklarından detay (Korkut, 2017: s. 848, Çizim 5.)

Fotoğraf 18: Artvin, İşhan Manastırı Kilisesi'nin kubbe kasnağındaki sütunçe başlıklarından detay (Korkut, 2017: s. 851, Foto. 9.)

Kilisenin batı haç kolunun güney cephesindeki sütunçelerin kaidelerinde ¾ oranındaki dairelerin yan yana sıralanıp, birleşim noktalarına alt kısımdan birer adet dikey eksenli kozalakların yerleştirilmesiyle elde edilen ve koç maskını andıran motiflerle oluşturulmuş bir kompozisyon yer almaktadır[123] (Fot. 19).

Fotoğraf 19: İşhan Manastırı Kilisesi'nin batı haç kolunun güney cephesindeki sütunçelerin kaidelerinden detay (Korkut, 2010: s. 210, Resim 113.)

İşhan Manastırı Kilisesi'nin geometrik kompozisyonların benzer formdaki düzenlemelerine, Ortaçağ Ermeni mimarisi yapılarından Kars/Ani'de yer alan Aposteles Kilisesi jamatununda yer alan sütun başlığında ve Katedral'in kuzey cephesinde yer alan kapının sütunçe başlığında rastlanmaktadır[124].

Gürcü mimarisinin bir başka yapısı olan Gürcistan'daki Kumurdo Katedrali (10. yy.) cephesinde de çifte sütunların başlıkları birer pano şeklinde yapılmış ve birbiri üzerinden ve altından düğümler yaparak oluşturulmuş bir kompozisyonla (antroloklı geçme) bezenmiştir (Fot. 20-21).

[123] Tahsin Korkut, "İşhan Manastır Kilisesi'nin Geometrik Plastik Bezeme Programı", **XX. Uluslararası Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Sakarya Temmuz 2017, s. 838.
[124] **A.e.**, s. 841.

Fotoğraf 20: Gürcistan, Kumurdo Katedrali'nin güney cephesi (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a7/Georgian_Architecture._Kumurdo._Full_View_by_Rusudan_Beridze_%2817%29.jpg Çevrimiçi 20.05.2019)

Fotoğraf 21: Gürcistan, Kumurdo Katedrali'nin güney cephesi sütunçe başlıklarından detay (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Kumurdo#/media/File:Georgian_Architecture._Kumurdo._Full_View_by_Rusudan_Beridze_(11).jpg Çevrimiçi 20.05.2019)

Gürcistan'ın başkenti Kutaisi'deki Bagrat Katedrali'nin (11. yy.) sütun başlıkları ve kaideleri bitkisel ve geometrik bezemelerle figürlü sahneler içermektedir (Fot. 22).

Fotoğraf 22: Kutaisi, Bagrat Katedrali sütun başlıkları ve kaidelerinden detay (Kadiroğlu, İşler, 2010: s. 139, Resim 179.)

Ortaçağ Ermeni mimarisinin en önemli eserlerinden Kars'taki Ani Katedrali (11. yy) cephelerinde, silme gibi duran ince sütunlar cehpeye hareket kazandıran unsurlardır (Fot. 23). Sütunlar, kürevî birer boğumdan sonra panolar şeklinde bezemeli başlıklarla sonlandırılmıştır.

Fotoğraf 23: Kars, Ani Katedrali (https://www.flickr.com/photos/alexanyan/35065474342/in/photostream/ Çevrimiçi 20.05.2019)

Ermeni mimari yapılarından Kars'taki Surp Arak'elots Kilisesi'nin (Aziz Havariler) (10. yy.) kubbe kasnağı üzerindeki çifte sütunçelerinin bir kısmı spiral yivlidir ve başlıklarında, başları birbirine dönük stilize edilmiş iki kuş figürü yer almaktadır (Fot. 24). Başlıklarda ayrıca ters şekilde işlenmiş lotus çiçekleri de görülmektedir[125].

Fotoğraf 24: Kars, Surp Arak'elots Kilisesi'nin kubbe kasnağı sütunçeleri (Sağır, 2008: Levha 25)

Ermeni yapılarından Van Gevaş, Saint Thomas Manastırı'nın (10-11. yy.) jamatununun taçkapısının çifte sütunçeleri ince bir olukla birbirinden ayrılmış, vazo formlu bezemesiz başlık ve kaidelere sahiptir[126] (Fot. 25). Ahlat'taki Saint Etienne Kilisesi (12. yy.) taçkapısının sütunçe başlıkları ise prizmatik olarak aşağı doğru daralmış ve geometrik motiflerle bezenmiştir (Fot. 26).

[125] Güner Sağır, "Kars ve Çevresi Kral Abas (928-953) Dönemi Kiliseleri: 'Surp Arak'elots Kilisesi' ve 'Kümbet Kilise'", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Doç. Dr. M. Sacit Pekak, Ankara 2008, s. 87, 95, 107.
[126] Şen, **a.g.t.**, s. 105.

Fotoğraf 25: Van, Saint Thomas Manastırı jamatununun taçkapısından detay
(Şen, 2009: s. 182, Resim 30)

Fotoğraf 26: Ahlat, St. Etienne Kilisesi'nin taçkapısındaki sütunçe başlıklarından detay (https://collectif2015.blob.core.windows.net/web/Projects/1024_326e4685-3c9f-4d11-b449-fd7349ea914f.jpeg Çevrimiçi 28.05.2019)

Ermeni ve Gürcü mimarisi, yaygın olarak dış cephe bezemelerinde görülen sütun ve sütunçe başlıklarıyla etkileşimde olduğu coğrafyalardaki özellikleri göstermektedir. Başlıklarda uygulanan bezemeler, Antik Çağlardan itibaren dönem mimarilerinde kullanılmış olan motifler olması açısından bu etkileşimi ortaya koymaktadır.

1.2. Orta Çağdan 20. Yüzyıla Kadar Türk ve İslam Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları

1.2.1. Anadolu'nun Fethinden Önce Orta Asya Türk Mimarisinde (İslamiyet Sonrası) Sütun ve Sütunçe Başlıkları

Orta Asya'da Türk İslam mimarisinin izlenebilen gelişmesinin ilk eserleri Karahanlılar (840-1212) döneminde ortaya çıkmıştır[127]. Malzeme olarak kerpiç ve tuğlanın kullanıldığı eserlerde sütun ve sütunçelerin yapılardaki mimari öğelere bağlı olarak geliştiği ve başlıkların henüz yaygın olarak kullanılmadığı görülmektedir. Başlık kullanılan sütunçelerin başlık formlarının genellikle vazo şeklinde olduğu gözlemlenebilmektedir. Hazara (Degaron) Camii (11.yy.) içerisinde kubbeyi taşıyan kemerlere dayanan tuğladan payeler yer almaktadır. Merv'de yer alan Talhatan Baba Camii (11. yy. sonu 12.yy. başı) cephelerinde sivri kemerlere dayanan başlıksız ve kaidesiz sütunçeler yerleştirilmiştir (Fot. 27). Yine aynı dönemden Kalan Camii'nin (1121) minaresinin üst kademelerinde sivri kemere oturan sütunçeler görülmektedir (Fot. 28).

[127] Ara Altun, "Karahanlılar", **TDVİA,** C: XXIV, İstanbul 2001, s. 412.

Fotoğraf 27: Merv, Talhatan Baba Camii cephelerinde sütunçe formları (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/5818b2dec73e2.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Fotoğraf 28: Kalan Minare sütunçe formları (https://okuryazarim.com/wp-content/uploads/2017/01/Kalan-Minaresi-3.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Orta Asya Türk mimarisinde taçkapıda köşe sütunçesi kullanımına en eski örnek, Buhara'daki Samanoğlu İsmail Türbesi'nde karşımıza çıkmaktadır. Taçkapısının iki yanında ikişerli olarak ele alınmış köşe sütunçeleri yer alır. Ancak bu sütunçelerin diğer yapıların cephelerinde de görüldüğü gibi henüz bir başlığı bulunmamaktadır. 12. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Buhara'daki Karahanlı dönemi yapısı Muğak-ı Attari Camii'nin taçkapısındaki köşe sütunçeleri ise vazo biçimli başlıklara ve küçük bir kaideye sahiptir[128] (Fot. 29).

Fotoğraf 29: Buhara Muğak-ı Attari Camii taçkapı sütunçeleri (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/581071b8e76be.jpg Çevrimiçi 10.05.2019)

Talas'ta Ayşe Bîbî Türbesi'nin (12. yy.) eyvan girişinin iki yanında bitkisel bezemeli, vazo formlu silindirik sütunçeler yer almaktadır. Yapının dört köşesine ise ortası kum saati gibi daralan, minare biçiminde silindirik, geometrik, bitkisel ve yazı bezemeli sütun formunda kuleler yerleştirilmiştir[129] (Fot. 30).

[128] Rahmi Hüseyin Ünal, **Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:14, İzmir 1982, s. 55-56.
[129] M. Oluş Arık, "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", **Anadolu (Anatolia)**, S: 11, Ankara 1967, s. 60.

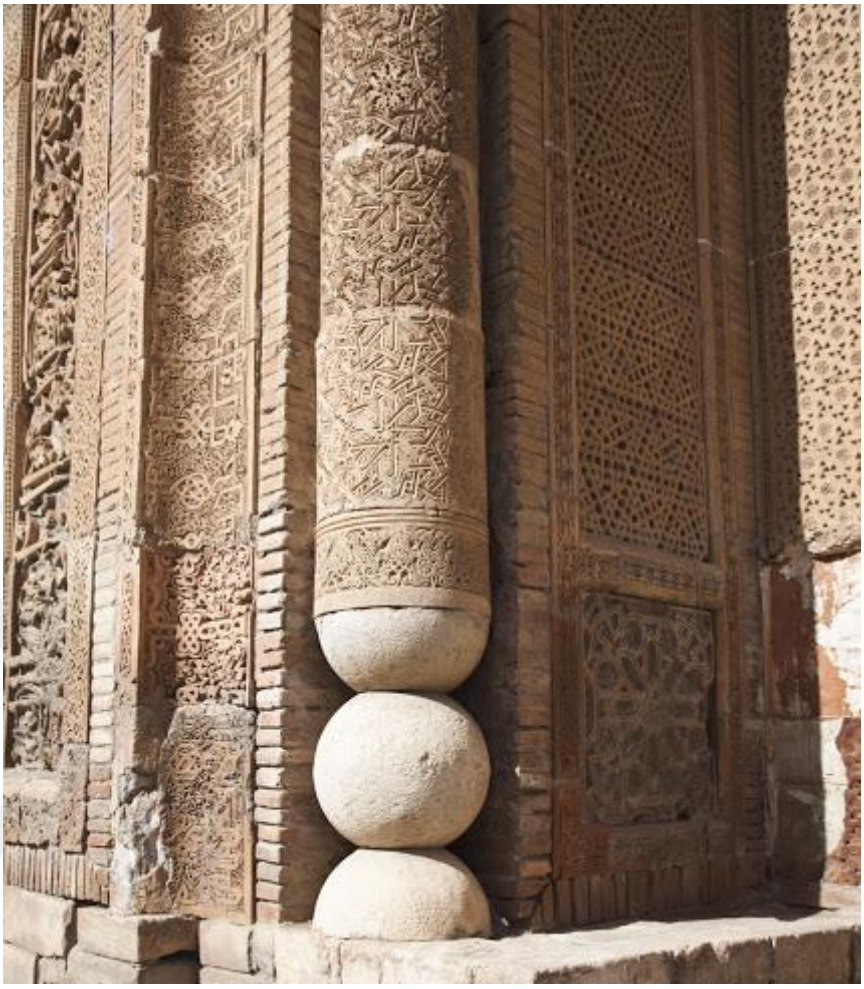

Fotoğraf 30: Ayşe Bibi Türbesi taçkapısının sütunçeleri (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/31/Aisha_Bibi_yet_again_%285551220607%29.jpg/450px-Aisha_Bibi_yet_again_%285551220607%29.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Özkent'te yer alan türbelerden Celâleddin Hüseyin tarafından yaptırılan kuzeydeki türbenin(1152) taçkapısında ve güneyde bulunan Muhammed bin Nasr türbesinin (1187) taçkapısında geometrik ve bitkisel bezemeli sütunçeler üzerinde vazo biçiminde başlıklar oturmaktadır (Fot. 31). Güneydeki türbenin kaideleri kürevî birer boğum şeklindedir (Fot. 32).

Fotoğraf 31: Özkent kuzey türbe taçkapısı sütunçeleri
(Dündar, 2018: s. 603, Fotoğraf: 14.)

Fotoğraf 32: Özkent güney türbe taçkapısının sütunçe kaideleri (https://okuryazarim.com/wp-content/uploads/2017/03/%C3%96zkent-T%C3%BCrbeleri-26.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Gazneliler döneminde sütun ve sütunçe kullanımı oldukça azdır. Günümüze ulaşamamış olan Arûs-i Felek Camii'nin ağaç direklere sahip olduğu bilinmektedir.

Büyük Selçukluların Orta Asya dışında Anadolu'da inşa ettikleri yapılarda da sütun ve sütunçe başlığı kullanımının çok yaygın olmadığı görülmektedir. Malzeme olarak tuğlanın kullanıldığı yapılarda sütun ve sütunçeler daha çok iç mekânlarda uygulanmış, gövde formları mimari öğeler içerisine yedirilmiştir.

Farklı dönemlerden birçok eklemelerle genişletilen İsfahan Cuma Camii'nin (11. yy.) iç mekânında silindirik sütunlar ve payeler (Fot. 33), mimari geçiş öğelerinin üzerlerinde ise tuğladan silindirik ve çokgen formlu sütunçeler kullanılmıştır (Fot. 34). Aynı tipte sütunçeler Zevvâre Ulu Camii'nde (1135) ve Karagan Kümbetleri

cephelerinde de görülür. İsfahan Cuma Camii'nin 1310 yılında yaptırılan şstuko mihrabındaki[130] ikili nişin köşelerine bitkisel bezemeli sütunçe ve kum saati biçimli başlıklar yerleştirilmiştir (Fot. 35).

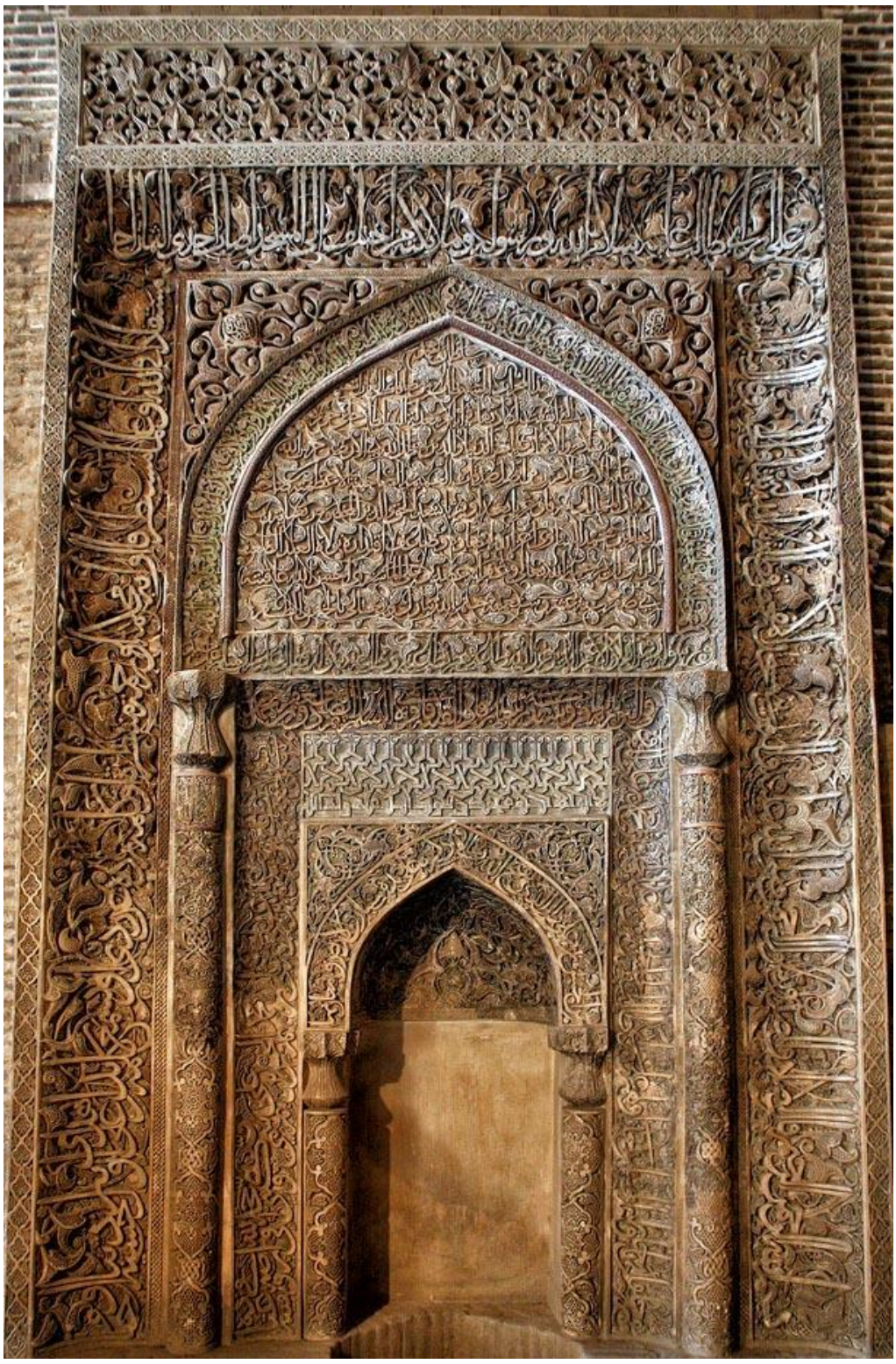

Fotoğraf 33: İsfahan Cuma Camii iç mekânı sütun ve payeleri (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/57ed926990c59.jpg Çevrimiçi 22.05.2019)

Fotoğraf 34: İsfahan Cuma Camii kubbe sütunçeleri (http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/isfahan-cuma-camii Çevrimiçi 22.05.2019)

[130] Yaşar Çoruhlu, "İsfahan Cuma Camii", **TDVİA,** C: XXII, İstanbul 2000, s. 505.

Fotoğraf 35: İsfahan Cuma Camii mihrabı
(http://islamic-arts.org/wp-content/uploads/2012/05/mihrab_fb.jpg Çevrimiçi 22.05.2019)

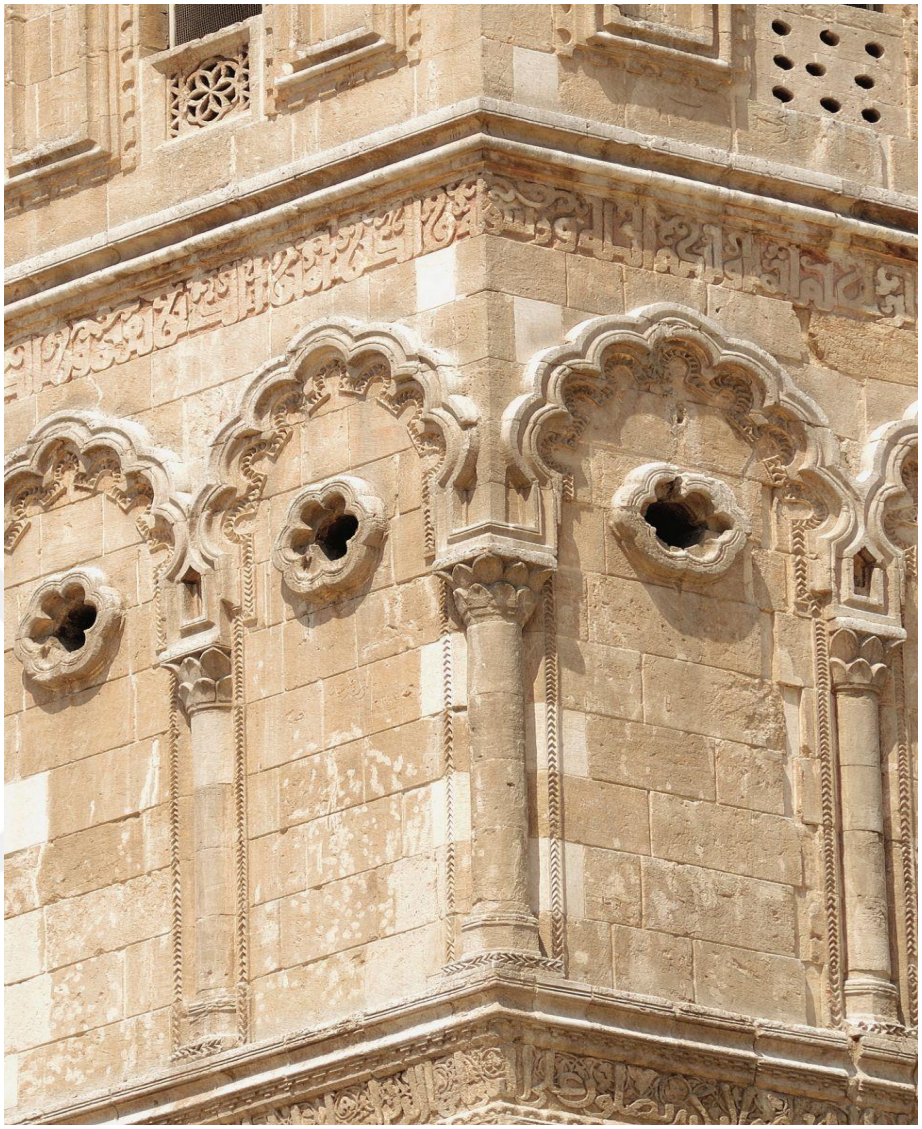
Ani Menüçehr Camii (11. yy.)'nin köşeleri pahlanmış sütun başlıkları sekizgen formlu taşıyıcı ayaklara oturmuştur (Fot. 36). Bu tarzda başlıklar, Anadolu Selçuklu Döneminde Bulgur Tekkesi Mescidi'nde de görülmektedir (Fot. 200).

Fotoğraf 36: Ani Manuçehr Camii payeleri (http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/ani-menucehr-camii Çevrimiçi 21.05.2019)

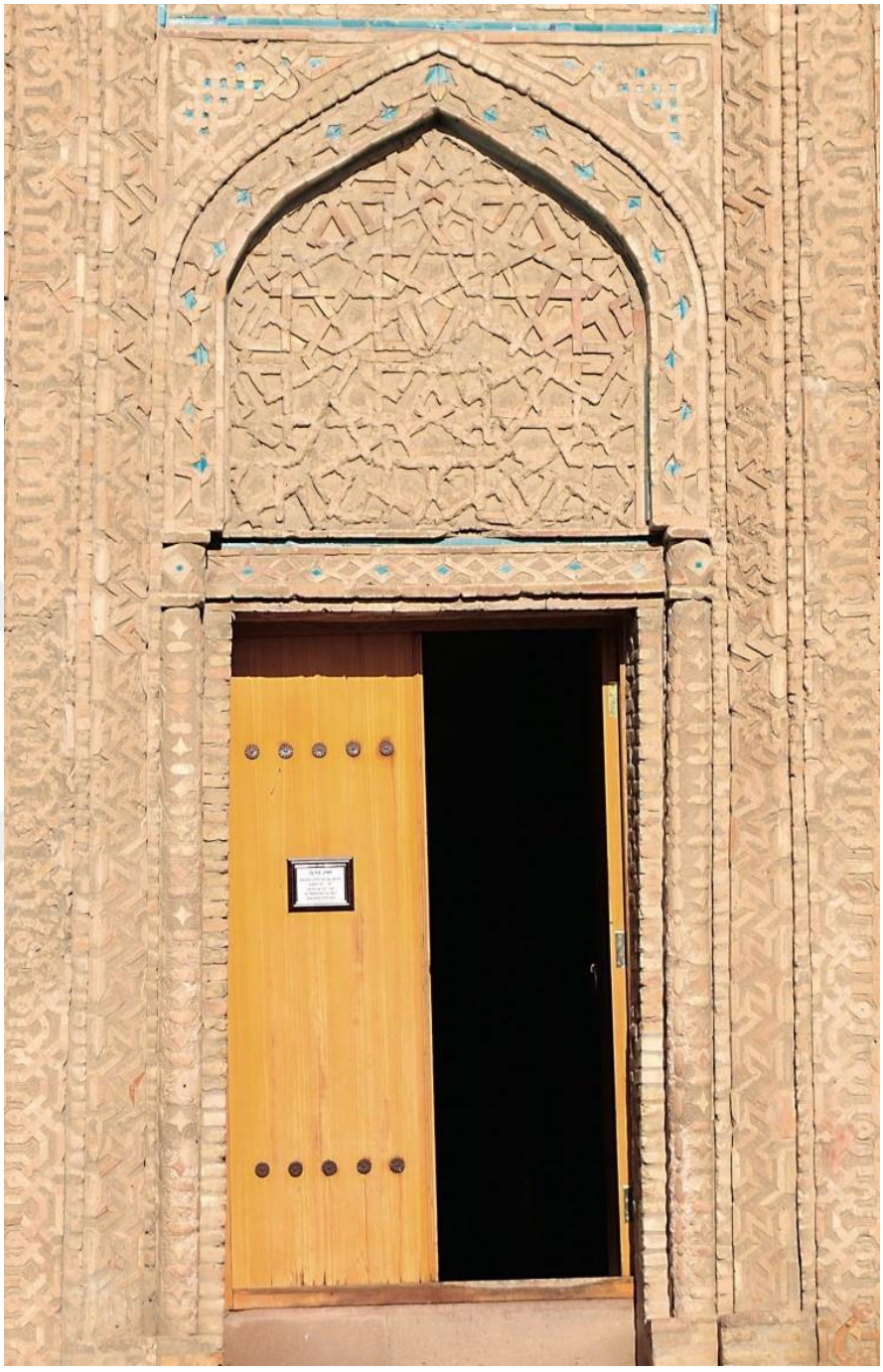
Halep Ulu Camii'nin Suriye Selçukluları döneminde inşa ettirilen minaresi (11. yy.)[131] üzerinde yer alan sütunçelerin başlıkları (Fot. 37), iki katlı ve yapraklı başlıkları ile Konya Alâeddin Camii taçkapısının sütunçe başlıklarına benzemektedir (Fot. 178). Çeşitli eklemeler ve onarımlarla günümüze gelen ve Memlükler dönemine tarihlendirilen yapı, farklı dönemlerden çeşitli tiplerde sütun ve sütunçe başlıkları barındırmaktadır.

[131] Abdüsselam Uluçam, "Halep Ulucamii", **TDVİA**, C: XV, İstanbul 1997, s. 248.

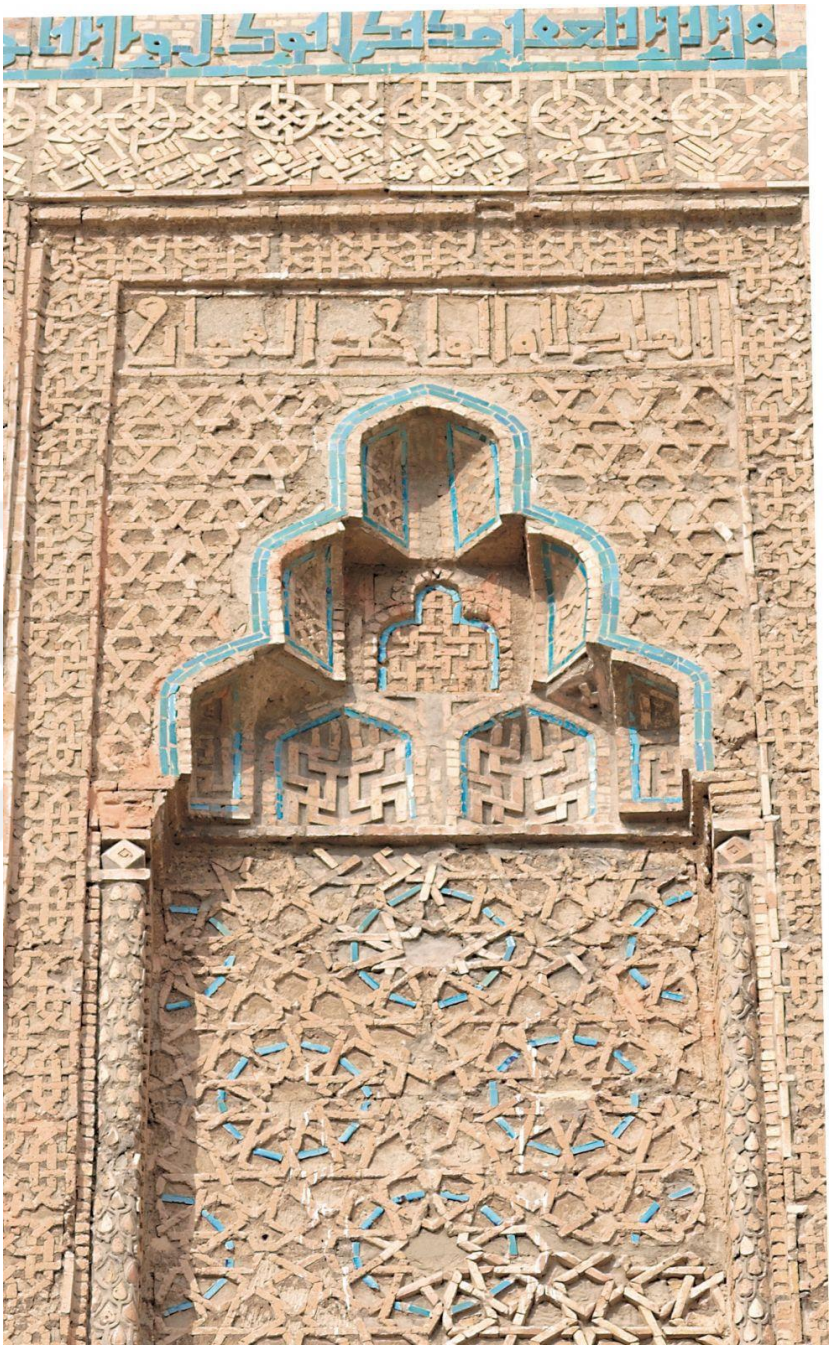

Fotoğraf 37: Halep Ulu Camii minaresi sütunçeleri (http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/halep-ulu-camii Çevrimiçi 21.05.2019)

Nahcivan'da yer alan Mümine Hatun Kümbeti (1186) cephelerinde Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarında sıkça görülen zar formlu çokgen prizma şeklinde sütunçe başlıkları yer almaktadır (Fot. 38-39). Tuğladan yapılmış olan ince ve uzun sütunçelerin gövdeleri geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiştir.

Fotoğraf 38: Mümine Hatun Kümbeti giriş cehpesi kapısının sütunçeleri (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/580a2e38c3310.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Fotoğraf 39: Mümine Hatun Kümbeti cephesindeki sütunçeler ve başlıkları (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/580a2e38f276c.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Büyük Selçuklular'ın Anadolu'daki eserlerinden Diyarbakır Ulu Camii (1091-92) avlusundaki devşirme sütun ve sütun başlıklarıyla dikkat çekmektedir (Fot. 40).

Fotoğraf 40: Diyarbakır Ulu Camii avlusundaki devşirme sütunlar ve başlıkları (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58135768c3187.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

1.2.2. İslam Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları

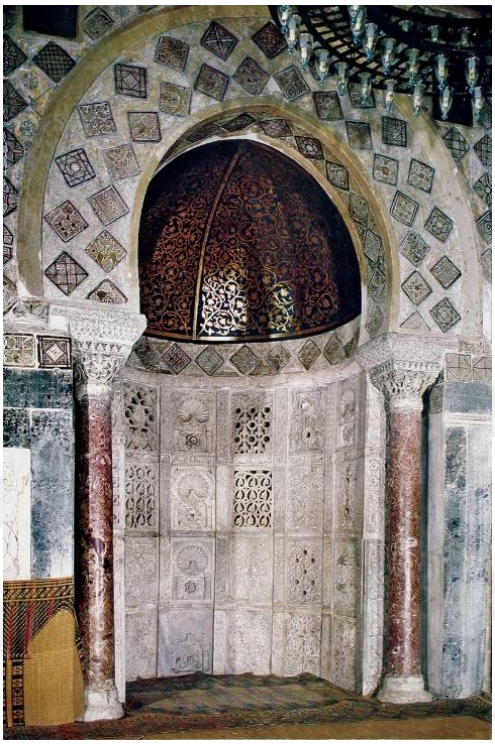
7. yüzyılda başlayarak Erken İslam dönemi mimarisinde, hem devşirme sütun ve başlıkların yapılarda yeniden kullanımı sebebiyle, hem de İslam anlayışına uygun biçimler henüz belirginlik kazanmadığı için, figürsüz olmak koşuluyla her türden sütun ve sütun başlığı örneği kullanılmıştır[132]. Yapılarda özellikle devşirme sütun ve başlıklar çok sık kullanım alanı bulmuştur. Kimi zaman sanatkârların da İslam dünyası dışından, özellikle Bizans'tan getirildikleri bilinmektedir[133]. Bu nedenle İslam sanatının başlangıç aşamasında özgün bir başlık tipi görmek zordur. Devşirme başlıkların yanında, Abbâsî döneminde *"Çan"* ya da *"Lale"* biçimli olarak tanımlanan özgün başlıklar kullanılırken, İslâm dünyasında çok daha orijinal sütun başlıkları Endülüs Emevîleri mimarisinde ortaya çıkmıştır[134].

İncelediğimiz döneme ait sütun başlıkları, ayakta kalabilen yapılarda görülebilirken, birçoğunun da farklı müzelerde sergilendiği tespit edilmektedir. Örneklere baktığımızda, hepsinin birbirinden farklı formlar ve bezemeler sergilediği görülür. Bu açıdan tam bir birlikten ve tipolojiden söz edilememektedir. Yunan, Roma ve Bizans etkilerinin görüldüğü sütun başlıklarına Arapça yazı şeritleri eklenerek özgünlük katılmaya çalışılmıştır. MÖ. 5. yüzyılda Antik dönemde kullanımına başlanan akantus motifinin İslam dönemindeki başlıklarda da sevilerek, çokça uygulanmış olduğu görülür.

Emevîler devrinden Kudüs'teki *Kubbetü's-Sahre (691) ve* Şam'da *Emevîyye (714) Camii* ile Ağlebiler döneminden (800-909) Tunus'ta *Kayrevan (Ulu) Seydi Ukba* (836) (Fot. 41) camilerinde devşirme silindirik taş sütunlar üstünde yer alan küçük volütlü ve akantuslu kompozit başlıkların bazıları doğrudan Geç Antik Çağ veya Bizans yapılarından devşirilmiş, bazıları ise onların etkisi altında yeni baştan yapılmıştır[135]. Yeni baştan yapılan başlıkların eskileri en küçük ayrıntısına kadar taklit ettiği görülmektedir[136]. Eserlerin bazılarında ise Sasani sanatının, Mısır'ın Kıpti döneminin

[132] Selçuk Mülâyim, "Sütun", **TDVİA**, C: XXXVIII, İstanbul 2010, s. 181.
[133] Hillenbrand, **a.g.e.**, s. 14.; Oleg Grabar, **İslam Sanatının Oluşumu**, Çev. Nuran Yavuz, 3. bsk., Kanat Kitap, İstanbul 2004, s. 77.
[134] Anonim, **a.g.e.**, s. 8.
[135] Mülâyim, "Sütun", s. 181.
[136] Grabar, **a.g.e.**, s. 99.

ve Ermeni sanatının etkileri mevcuttur[137]. Sütunların hem başlıklarına hem de kaidelerine yazı eklenmiştir.

Fotoğraf 41: Tunus, Kayrevan Seydi Ukba (Ulu) Camii mihrap sütunçeleri (https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/madde/30/mihrap-3.jpg Çevrimiçi 07.05.2019)

Abbâsî mimarisinde 8. yüzyıl ortalarında sütun yerine ayak kullanılarak başlıklara yer verilmemiştir. Basık ve kalın gövdeli ayaklar Sasani etkisinde oluşturulmuştur[138]. Sonrasında ise eğri kesim tekniğinin kullanıldığı dekoratif başlık örnekleri görülmeye başlamıştır. Bu dönem yapılarından Samarra Ulu Camii'nde sekiz köşeli pâyelerin dörder köşesinde birer mermer sütunçenin yer aldığı kazılarla tespit edilmiştir[139]. Lale şeklinde bir başlıkla sonlanan sütunçelerin her biri uzunlamasına üçer parça şeklinde olup birbirlerine madeni kenetlerle bağlanmıştır[140]. Londra Victoria Albert Müzesi'nde yer alan, Samarra'dan müzeye taşınmış 9. yüzyıla ait kabartma önemli bir örnektir (Fot. 42). Bu rölyefte çan biçimli başlığa sahip bir sütun görülmektedir. Bu rölyef Abbâsî mimarisinde kullanılmış olan çan biçimli başlık tiplerini göstermesi bakımından önemlidir. İkinci Abbâsî Halifesi Ebu Cafer el-Mansûr (754-775), 762-766 tarihleri

[137] Hillenbrand, **a.g.e.**, s. 36.
[138] **A.e.**, s. 47.
[139] Şerare Yetkin, "Abbâsîler", **TDVİA,** C: I, İstanbul 1988, s. 50.
[140] Çam, **a.g.e.,** s. 221.

arasında Bağdat kentini kurdurmuştur. Surlarla çevrili Bağdat kentinin merkezinde, saraya bitişik olarak inşa edilmiş olan Bağdat Ulu Camii'ne (inşaat 766, Harun Reşid döneminde 808/809'da onarım) ait olduğu düşünülen kabartma olarak işlenmiş yüzeysel mermer mihrap örneğinde, mihrabı temsil eden bölümün iki yanında yer alan çifte sütunçeler lale formunda başlıklara sahiptir (Fot. 43). Sütunçelerin kaide kısımları ise başlıkların ters çevrilmiş şeklini hatırlatan bir forma sahiptir. Abbâsî devrinde kurulan diğer bir şehir de Rakka'dır. Rakka'da bulunan ve hangi binaya ait oldukları bilinmeyen bazı alabaster (su mermeri) sütun başlıkları, İslam sanatındaki yeni üslup değişikliğini göstermeleri bakımından önemlidir. Bu başlıklardan üç tanesi New York Metropolitan Müzesi'nde, diğerleri Berlin Pergamon Müzesi ile İstanbul'da Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde bulunmaktadır. New York Metropolitan Müzesi'nde yer alan örnekte soyut bitkisel bezemeler, Türklerin Abbâsî sanatına kazandırdıkları bir teknik olan eğri kesim tekniği ile işlenmiştir (Fot. 44). Dolayısıyla bu sütun başlığının Abbâsîlerin kendi üretimi olduğu hem üslup hem de teknik detaylardan belli olmaktadır. Rakka şehrinde tespit edilen bir başka sütun başlığı örneğinde (9.yy.) yine Antik bir motif olarak sıklıkla karşımıza çıkan merkezde ufak bir boyutlu bir asma yaprağı ile köşelerde üzüm salkımları göze çarpar (Fot. 45). Bu başlıkta da Antik bezeme öğelerinin Abbâsî yorumuyla ele alınmış bir türüne denk gelinmektedir. Rakka'da bulunan alabasterden (su mermeri) 9. yüzyıla ait iki başlık örneğinde de başlığın üst kısmında yer alan rûmî motiflerinin klasik anlayışta, Türk-İslam sanatına özgü bir yorumla ele alınmıştır (Fot. 46). Rakka'da üretilen Abbâsî dönemine ait yine eğri kesim tekniğiyle üretilmiş bir başka sütun başlığı ise İslami olmayan bir yapıya, bir kiliseye aittir (Fot. 47). Sütun başlığının cephesinin ortasında yer alan haç motifi buraya sonradan işlenmiş, başlıkla birlikte yapılmış bir detaydır. Dolayısıyla Abbâsî döneminin sanatçılarının eğri kesim tekniğini kullanarak İslam dışı yapılar için de benzer başlıklar ürettikleri anlaşılmaktadır. Berlin Pergamon Müzesi'nde Abbâsî devrine ait Rakka'dan, Antik ve Bizans etkilerinin görüldüğü akantus ve palmet motiflerinin stilize şekilde işlendiği başka bir başlık örneği yer almaktadır (Fot. 48). Abbâsî dönemine ait tüm bu başlıklarda, derin kazınmış akantus yaprağı motifleri, çoğunda ise kırık dallarla birleşmiş çeşitli palmet ve yarım palmet motifleri görülmektedir. Sathi bir kazıma tekniği ile yapılmış olan bu süslemelerin bazıları Sasani sanatında görülen örnekleri hatırlatmaktadır. Birçoğunda ise Hun Sanatı'ndan beri bilinen eğri kesim tekniği kullanılmıştır.

Fotoğraf 42: Samarra'dan çan biçimli başlığa sahip bir sütunu gösteren kabartma, 9. yy., Londra Victoria Albert Müzesi'nden (http://collections.vam.ac.uk/item/O449086/architecture-fragment-unknown/ Çevrimiçi 09.05.2019)

Fotoğraf 43: Bağdat İslam Müzesi'ndeki mihrap, Bağdat Ulu Camii'den (Anonim, 2000: p. 94)

Fotoğraf 44: Rakka'dan Abbâsî önemine ait sütun başlığı örneği, 8. yy. sonu, alabaster (https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/36.68.1/ Çevrimiçi 13.05.2019)

Fotoğraf 45: Rakka'dan Abbâsî devri sütun başlığı örneği, 9. yy., alabaster (https://www.davidmus.dk/files/5/0/3802/Copyright_David-Collection_Copenhagen_35 1986_web.jpg Çevrimiçi 13.05.2019)

Fotoğraf 46: Rakka'dan Abbâsî devri sütun başlığı örnekleri, 9. yy., alabaster (https://www.davidmus.dk/en/collections/islamic/dynasties/abbasiderne/art/35-1986_1-2001_2-2001?image_index=1 Çevrimiçi 13.05.2019)

Fotoğraf 47: Rakka'dan, üzerinde haç yer alan Abbâsî devri sütun başlığı örneği, 9. yy., alabaster (https://www.davidmus.dk/files/4/1/3812/Copyright_David-Collection_Copenhagen_2-2001_web_3.jpg Çevrimiçi 13.05.2019)

Fotoğraf 48: Rakka'dan Abbâsî devri sütun başlığı, Berlin Pergamon Museum'dan, 9. yy (http://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;ISL;de;Mus01;5;en&pageD=N Çevrimiçi 08.05.2019)

Abbâsî dönemine ait İran Nayin Camii'nin (9. yy.) ştuko mihrap nişinde akantus yapraklı dört sütunçe başlığına rastlanır[141] (Fot. 49). Kemerleri taşıyan kalın sütunların gövdeleri ise geometrik motiflerle bezenmiştir (Fot. 50).

[141] Suut Kemal Yetkin**, İslâm Mimârîsi**, 2. bsk., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Ens. Yayımları: 2, Ankara 1959, s. 106.

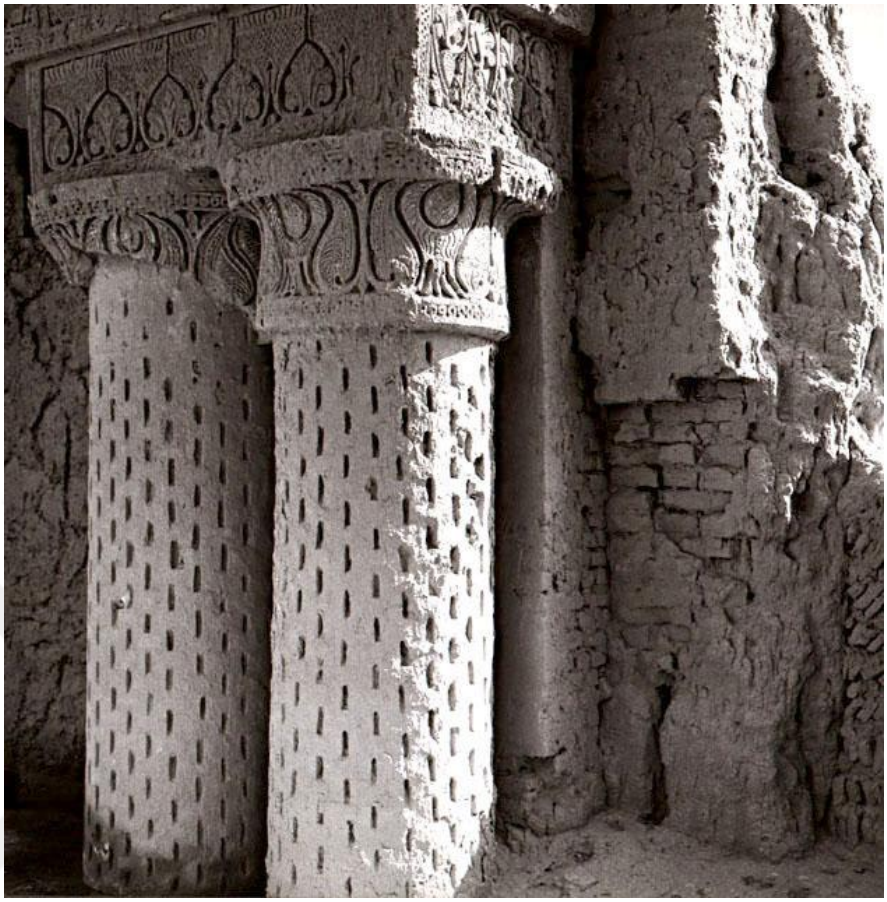

Fotoğraf 49: İran, Nâyin Camii'nin mihrap sütunçelerinin başlıkları (https://www.millionimage.org.uk/wp-content/uploads/2016/07/Nain_mosque_mihrab_DSC_6924.jpeg Çevrimiçi 13.05.2019)

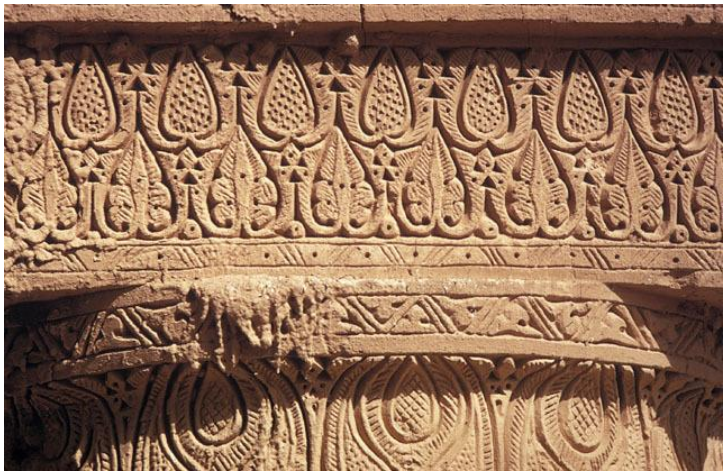

Fotoğraf 50: İran, Nâyin Camii'nin kemerleri taşıyan payeleri (https://www.millionimage.org.uk/wp-content/uploads/2016/07/Nain_mosque_minbar_DSC_6930.jpeg Çevrimiçi 13.05.2019)

Abbâsî döneminin bir başka yapısı olan Afganistan'ın Belh şehrindeki Nuh Gûnbed Camii'nin (Hacı Piyâde Camii, 9. yy. ikinci yarısı) kalın gövdeli örme payeleri ştuk malzemeden, payenin gövdesiyle uyumlu olması amacıyla daire planlı olarak ele alınmış, bitkisel bezemeli (palmetler, yapraklar, rûmîler, çam kozalaklarını hatırlatan motifler) başlıklara sahiptir (Fot. 51-52).

Fotoğraf 51: Belh, Nuh Gûnbed (Hoca Piyâde) Camii payeleri (https://s3.amazonaws.com/media.archnet.org/system/media_contents/contents/41995/original/IMG10829.jpg?1384712516 Çevrimiçi 13.05.2019)

Fotoğraf 52: Belh, Nuh Gûnbed (Hoca Piyâde) Camii paye başlığından detay (https://s3.amazonaws.com/media.archnet.org/system/media_contents/contents/42002/original/IMG10838.jpg?1384712521 Çevrimiçi 13.05.2019)

Buhara'daki Samanoğullarına ait İsmail b. Ahmed adına inşa edilen İsmail Türbesi'nin (958) cephelerindeki galeri bölümünde, burmalı gövdeli ve zikzak yivli sütunçeler yer almaktadır (Fot. 53). Bölgede taçkapılarda köşe sütunçesi kullanımına en eski örnek de yine bu türbede karşımıza çıkmaktadır. Taçkapısının iki yanında, ikişerli olarak ele alınmış köşe sütunçelerinin henüz bir başlığı bulunmamaktadır.

Emevî ve Abbâsî sanatı sütun başlıklarına bakıldığında Emevîlerde Helenistik ve Bizans etkileri yoğun olarak görülürken; Abbâsî sanatında bu etkilerin yanında daha çok Türk ve Sasani etkilerinin yoğunlaştığı görülmektedir. Başlıklar, Emevîlerde çok çeşitli olup, büyük kısmı Hıristiyan ve Roma eserlerinden devşirmedir. Abbâsî eserlerinde görülen laleyi hatırlatan başlıklar ise Abbâsîlerin kendine özgü yorumlarıdır[142].

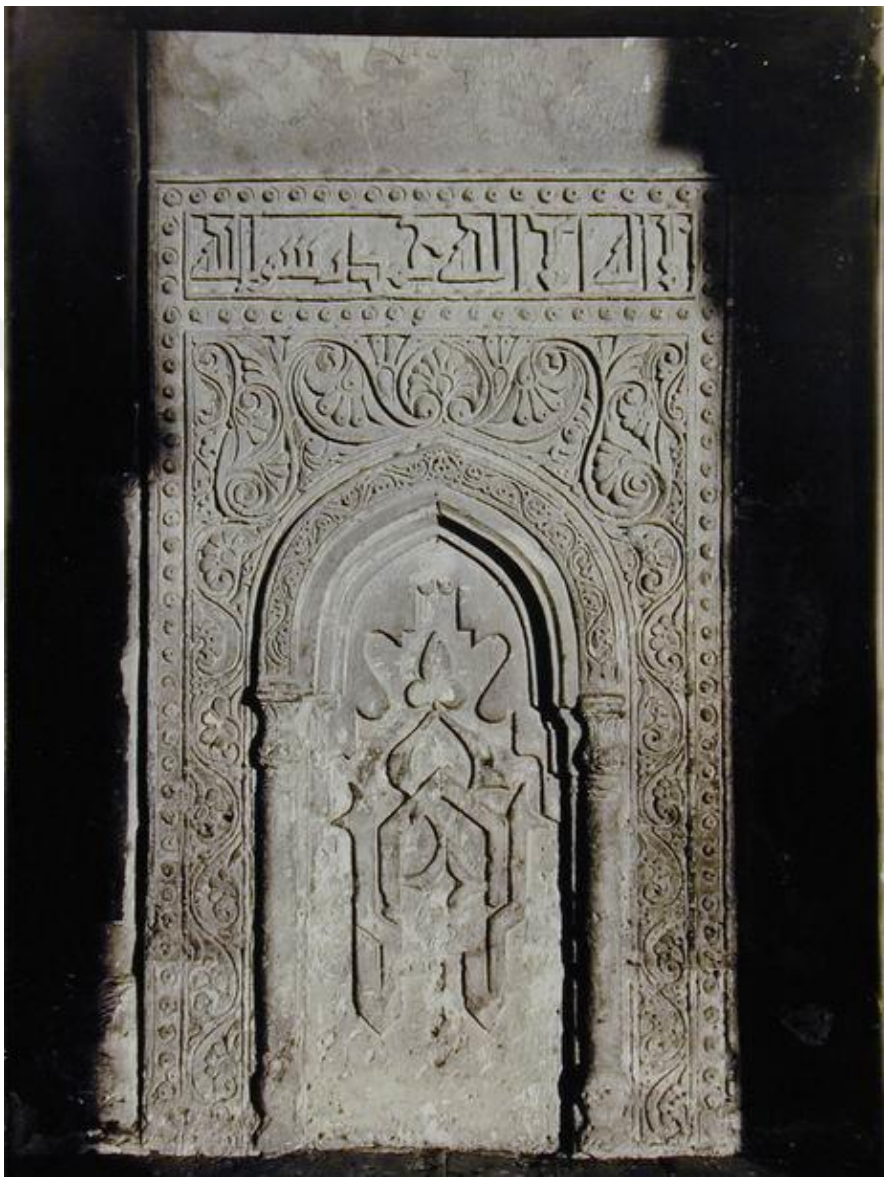

Fotoğraf 53: Buhara, Samanoğlu İsmail Türbesi cephe sütunçeleri (http://kocaelikadingazetesi.com/tr-TR/haberler/10512/kumlar-altindan-gun-isigina-suzan-ozturk Çevrimiçi 13.05.2019)

Mısırlılar yapılarındaki sütunları basit şekillerde yapmış ve daha sonra yerli bitkisel motiflerle bezemişlerdir. Mısır'ın Antik döneminde, altıgen ve sekizgen sütunlar kabartmalar ve heykellerle, sütun başlıkları ise Mısır'a özgü lotus, papirüs, palmiye ve hurma yapraklarıyla bezenmiştir[143]. Mısır'ın İslami dönemide inşa edilen eserlere bakıldığında, Tolunoğulları dönemine ait Kahire'deki İbn Tolun Camii'nin (9. yy.) sütun ve sütun başlıkları arasında Bizans yapılarından elde edilen devşirmeler olduğu gibi

[142] Çam, **a.g.e.**, s. 233-234.
[143] Anonim, **a.g.e.**, s. 7.

kemerleri taşıyan ayakların köşelerinin Samarra Ulu Camii'ndeki gibi lale/çan[144] biçimli başlıklarla bezendiğini görülmektedir[145]. Camide yer alan mihraplardan birinin iki tarafında kabartma olarak bu tip başlıklar görülmektedir (Fot. 54). Avluyu çevreleyen başlıklarda ise palmet motifleri yoğun olarak kullanılmıştır (Fot. 55).

Fotoğraf 54: Kahire İbn Tolun Camii mihrabının iki yanında yer alan çan/lale formlu başlık kabartmaları (https://archnet.org/sites/1522/media_contents/33499#item_associations Çevrimiçi 13.05.2019)

[144] Doris Behrens-Abouseif, "İbn Tolun Camii", **TDVİA**, C: XX, İstanbul 1999, s. 417.
[145] Çam, **a.g.e.**, s. 227-228.

Fotoğraf 55: Kahire İbn Tolun Camii'nin avlu revaklarından sütun başlığı örneği (https://www.flickr.com/photos/amthomson/42204547671 Çevrimiçi 13.05.2019)

Fâtımîler döneminin en çok rastlanan sütun başlıkları, Samarra'dan alınan lale/çan biçimli başlık tipidir. Bu sütun başlıkları kaidelerinde birleştirilmiş, uçları içeriye doğru kıvrık üçgen şeklinde dört hurma yaprağı ile bezenmiştir. Sütun gövdelerinin yukarısı ise alçak kabartmalı yazı ve bitkisel dekorlu bileziklerle bezenmiştir[146]. 10. yüzyıla doğru Mısır' da Kahire El-Ezher Camii'nde (972) silindirik düz gövde üzerine korint ve kompozit başlıklarla birlikte, çift hatta üçlü sütun düzenleri de uygulanmıştır[147]. Aynı döneme ait Kahire'deki El Akmar Camii'nin (1125) hariminde yer alan devşirme başlıkların yanında, sokağa açılan meşhur cephesinde kufî hatlı yazı kuşağının altında, iki yanda yer alan istiridye şeklindeki nişlerin, gövdeleri burmalı ve çan formlu başlıklara sütunçeler kullanılmıştır (Fot. 56-57). Bu başlık formunun 12. yüzyılda da sevilerek kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

[146] Yetkin, **İslâm Mimârîsi**, s. 127
[147] Mülâyim, "Sütun", s. 181.

Fotoğraf 56: Kahire, El Akmar Camii giriş cephesi, istiridye nişi köşe sütunçeleri (http://www.museumwnf.org/images/zoom/monuments/isl/eg/1/33/2.jpg Çevrimiçi 13.05.2019)

Fotoğraf 57: Kahire, El Akmar Camii giriş cehpesi, istiridye niş köşe sütunçeleri detayı (Anonim, 2000: p. 152)

Endülüs Emevîlerine ait Kurtuba Ulu Camii'nde (786-988) Roma devşirmesi ve Vizigot etkisi taşıyan korint ve kompozit başlıklar bir arada kullanılmıştır. Yapının revak kısmında iki sütun bir ayak düzeni uygulanmıştır. Kenger motifi, başlıklarda bolca kullanılan bir motif olmuştur. Buradaki başlıklar, Helenistik ve Roma geleneğine bağlanırken, klasik geleneğe uygun sütun başlıkları kazılarla bulunmuştur. Birçoğu, Endülüs Emevîlerine ait bir eser olan Medînetu'z-Zehrâ'da (936-976) görülmektedir[148]. Bu yapıya ait olduğu tahmin edilen ve günümüzde New York Metropolitan Müzesi'nde sergilenmekte olan 10. yüzyıla ait, mermer malzemeden yapılmış korint düzenindeki sütun başlığı üzerinde derin şekilde oyulmuş zarif akantus yapraklarıyla oluşturulmuş bir bezeme görülmektedir (Fot. 58). Berlin'deki Pergamon Müzesi'nde yer alan diğer bir başlık örneği ise akantus yapraklarındaki damarların daha vurgulu bir şekilde ele alınması ile bir önceki örneğe göre ajur tekniğinin ikinci planda kaldığı daha çizgisel bir izlenim yansıtır (Fot. 59). New York Metropolitan Müzesi'ndeki örnekte büyük ölçüde kazınmış olmakla birlikte her iki örnekte de üst kısımda ayrıca yazı detayları da göze çarpar. Aynı sarayda yer alan üçüncü örnekte ise yazı detayı yer almasa da üslup ve teknik detayları açısından ilk başlık örneğine daha fazla benzemekte ve aynı atölyede/elde üretilmiş izlenimi yansıtmaktadır (Fot. 60). Başlıkların zarif dekorasyonu, kullanılan taş işleme teknikleri ve çeşitli üslupsal özellikler dikkatlice incelendiğinde, Medînetu'z-Zehrâ'daki örneklerin kraliyet atölyelerinde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır[149].

Fotoğraf 58: Medînetu'z-Zehrâ'dan başlık örneği, New York Metropolitan Müzesi'nden (https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448410 Çevrimiçi 08.05.2019)

[148] Yetkin**, İslâm Mimârîsi**, s. 70.
[149] https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448410 (Çevrimiçi 08.05.2019)

Fotoğraf 59: Medînetu'z-Zehrâ'dan başlık örneği, Berlin Pergamon Müzesi'nden (http://www.museumwnf.org/images/zoom/objects/isl/de/1/15/1.jpg Çevrimiçi 09.05.2019)

Fotoğraf 60: Medînetu'z-Zehrâ'dan başlık örneği, New York Metropolitan Müzesi'nden (https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448411 Çevrimiçi 08.05.2019)

İspanya'da İslam sanatına ait yapılardaki başlıklarda görülen Roma etkisini 10. yüzyıla ait başka bir mermer sütun başlığı örneğinde daha görmekteyiz (Fot. 61). Bu başlıklar formu ve bezemesi ile Roma sütun başlıklarına çok fazla benzemekte ancak üst kısmındaki Arapça yazıt, İslami kökenlerini göstermektedir[150]. Bu başlıklar dikkatlice incelendiğinde yeni baştan yapılan başlıklar oldukları ve devşirme olmadıkları açıktır (Fot. 62).

[150]http://www.vam.ac.uk/content/articles/e/europe-islamic-mediterranean/(Çevrimiçi 08.05.2019)

Fotoğraf 61: İspanya, Kurtuba'dan sütun başlığı örneği, 10. yy. (http://www.vam.ac.uk/content/articles/e/europe-islamic-mediterranean/ Çevrimiçi 08.05.2019)

Fotoğraf 62: Endülüs Emevîleri, korint başlık örneği, Madrid Ulusal Arkeoloji Müzesi'nden (Anonim, 1992: p. 241)

İslam sanatına özgü sütun başlıklarının görüldüğü Nasrîler'e ait İspanya Elhamra Sarayı'nda 14. yüzyıla ait Aslanlı Avlu'nun revaklarında, çift ve üçlü düzende sütun uygulamalarının yanı sıra *"küp biçimli, soyut bitkisel bezemeli"* başlıklara Arapça yazı kartuşlarının yerleştirilmiş olduğu görülür[151] (Fot. 63). Bu başlıklarının birçoğu birbirinin aynısı olmayıp, başlıklarda en fazla rûmî, palmet, yapraklı çiçek rozeti şeklinde çoğu soyut kökenli bitkisel bezemelere ve ayrıca Antik bir motif olan istridye motiflerine de yer verilmiştir (Fot. 64).

Fotoğraf 63: İspanya, Elhamra Sarayı avlu revaklarının sütun başlıkları (https://farm5.static.flickr.com/4034/4531903155_084fe42138_o.jpg Çevrimiçi 09.05.2019)

[151] Mülâyim, "Sütun", s. 181.

Fotoğraf 64: İspanya, Elhamra Sarayı'ndan üst kısmı kübik bir forma sahip başlık örneği, 14.yy.
(https://www.davidmus.dk/en/collections/islamic/dynasties/spain Çevrimiçi 13.05.2019)

Memlükler dönemine bakıldığında, sütun ve sütunçelerin yapılarda sıklıkla kullanıldığı ve daha çok taçkapılara bağlı olarak gelişim gösteren minareler üzerine uygulandığı ve sütun ile sütunçe başlıklarının daha çok kürevî ve vazo şeklinde oldukları görülmektedir[152]. Cephelerde bezeme amaçlı kullanımların yanında, iç ve avlu mekânlarında devşirme sütun ve sütun başlıkları da bolca kullanılmıştır (Kahire Nasır Muhammed Camii, Kahire Ahmet el-Mihmandar Camii, Kahire Emir Altınboğa el-Maridani Cuma Camii gibi)

Memlükler'e ait Kahire Baybars Cami'nin (1267-69) kuzeybatı portalinde (Fot. 65) ve Kahire Çeşnigir Hankahı (1307-10) taçkapısında (Fot. 66) yer alan sivri kemer üzerindeki çubuk görünümlü sütunçeler, Konya Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin taçkapısı üzerindeki kemerde de görülmektedir (Fot. 191).

[152] A. Fulya Eruz, "Memlükler", **TDVİA**, C: XXIX, İstanbul 2004, s. 99.

Fotoğraf 65: Kahire Baybars Camii kuzeybatı portali kemeri üzerindeki sütunçeler (Hautecoeur, Wiet, 1932: pt. 65)

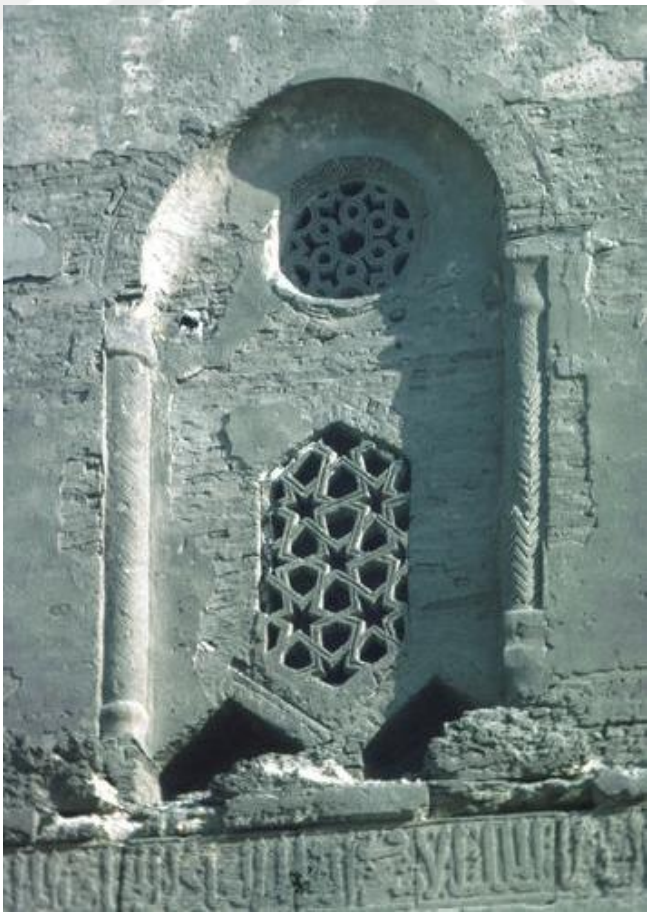

Fotoğraf 66: Kahire Çeşnigir Hankahı portali kemeri üzerindeki sütunçeler (Hautecoeur, Wiet, 1932: pt. 98)

Kahire Fatıma Hatun Türbesi (1283-84) minaresinin ilk katındaki pencerelerin köşelerinde (Fot. 67), Kahire El Eşref Halil Türbesi (1288) kubbe kasnağında kürevî başlıklara sahip sütunçeler görülmektedir (Fot. 68).

Fotoğraf 67: Fatıma Hatun Türbesi minaresinin sütunçeleri (https://archnet.org/sites/1518/media_contents/34313 Çevrimiçi 05.06.2019)

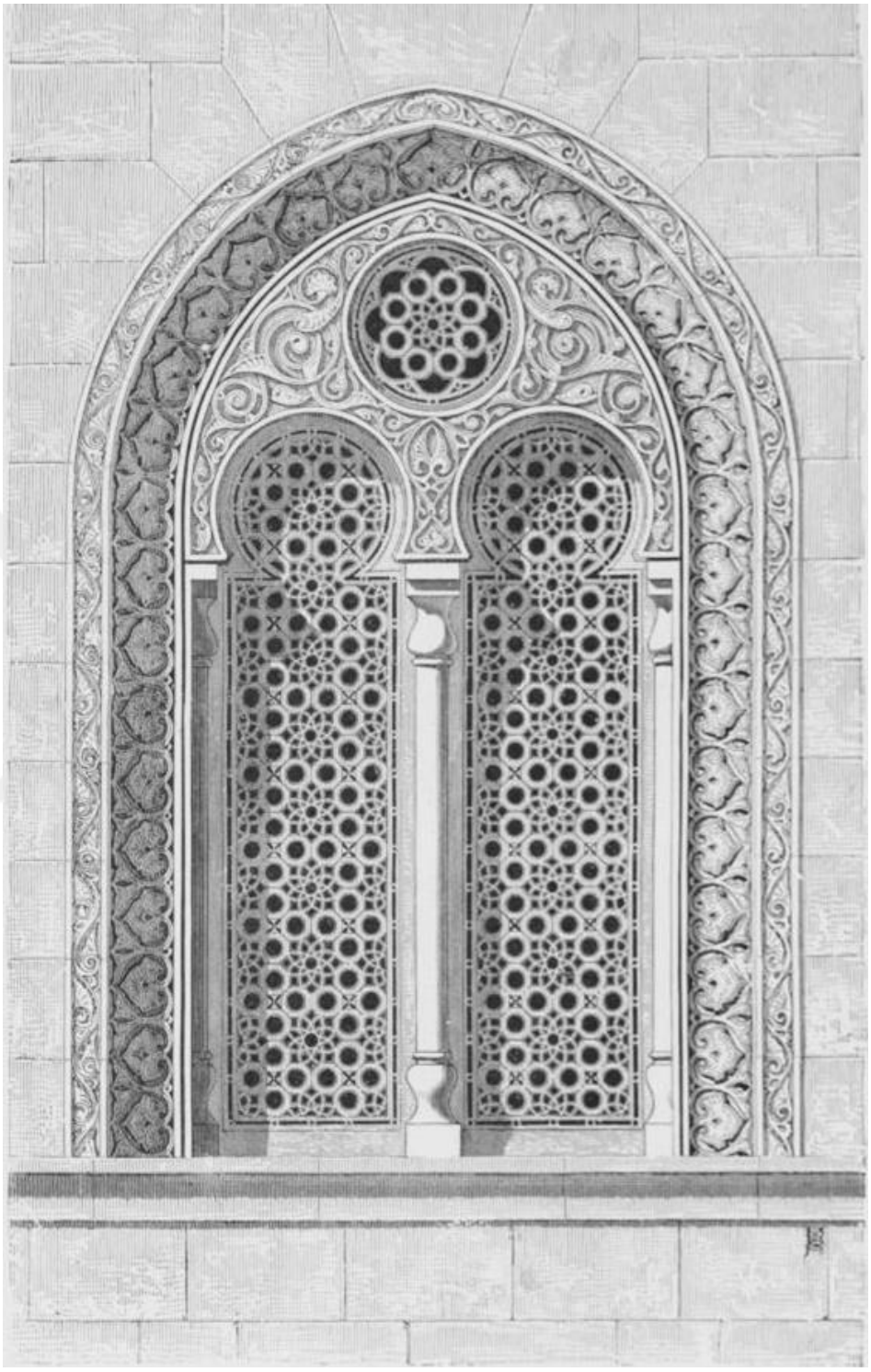
Fotoğraf 68: El Eşref Halil Türbesi'nin kubbe kasnağındaki pencere düzenlemelerinin sütunçeleri (https://patterninislamicart.com/archive/main/1/egypt/egy0802 Çevrimiçi 05.06.2019)

Mısır'da Memlükler döneminden Sultan Kalavun Külliyesi (1284-85) cephesinde ve iç mekânında İslam öncesi dönemlerden devşirme sütun ve sütun başlıkları kullanılmıştır (Fot. 69, Çiz. 13). Medresenin avlusundaki Mısır kökenli granit sütunların başlıkları Bizans'tan devşirilmiştir[153]. Kalavun Türbesi'nin mihrap köşeleri kademeli olarak yerleştirilmiş olan üçlü sütunçelerle yumuşatılmıştır (Fot. 70). Sütunçelerin başlık ve kaideleri vazo formunu andırmaktadır. Bu formdaki başlıklar Abbâsî ve Selçuklular'da görüldüğü gibi Memlükler dönemi mimarisinde de sıkça kullanılmıştır. Külliyenin minaresinde de sütunçe uygulamaları görülmektedir.

Fotoğraf 69: Kalavun Külliyesi'nin mescid bölümündeki sütunlar ve başlıkları (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0c/The_second_most_beautiful_mausoleum_of_the_world_%28after_the_Taj_Mahal%29_-_The_Mausoleum_of_Sultan_Qalawun_-_The_Qalawun_complex_%2814792613841%29.jpg Çevrimiçi 21.05.2019)

[153] Doris Behrens-Abouseif, "Kalavun Külliyesi", **TDVİA,** C: XXIV, İstanbul 2001, s. 228.

Çizim 13: Kalavun Külliyesi'nin cephesindeki ikiz kemerli pencerelerin sütunçeleri (https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Qalawun_complex#/media/File:Window_in_the_Mausoleum_of_Kala%27oon_(1878)_-_TIMEA.jpg Çevrimiçi 21.05.2019)

Fotoğraf 70: Kalavun Türbesi mihrabı (https://en.wikipedia.org/wiki/Qalawun_complex#/media/File:Mihrab_of_Qalawun_complex.jpg Çevrimiçi 21.05.2019)

1.2.3. Anadolu'nun Fethinden Anadolu Selçuklu Dönemi Sonuna Kadar Türk Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları

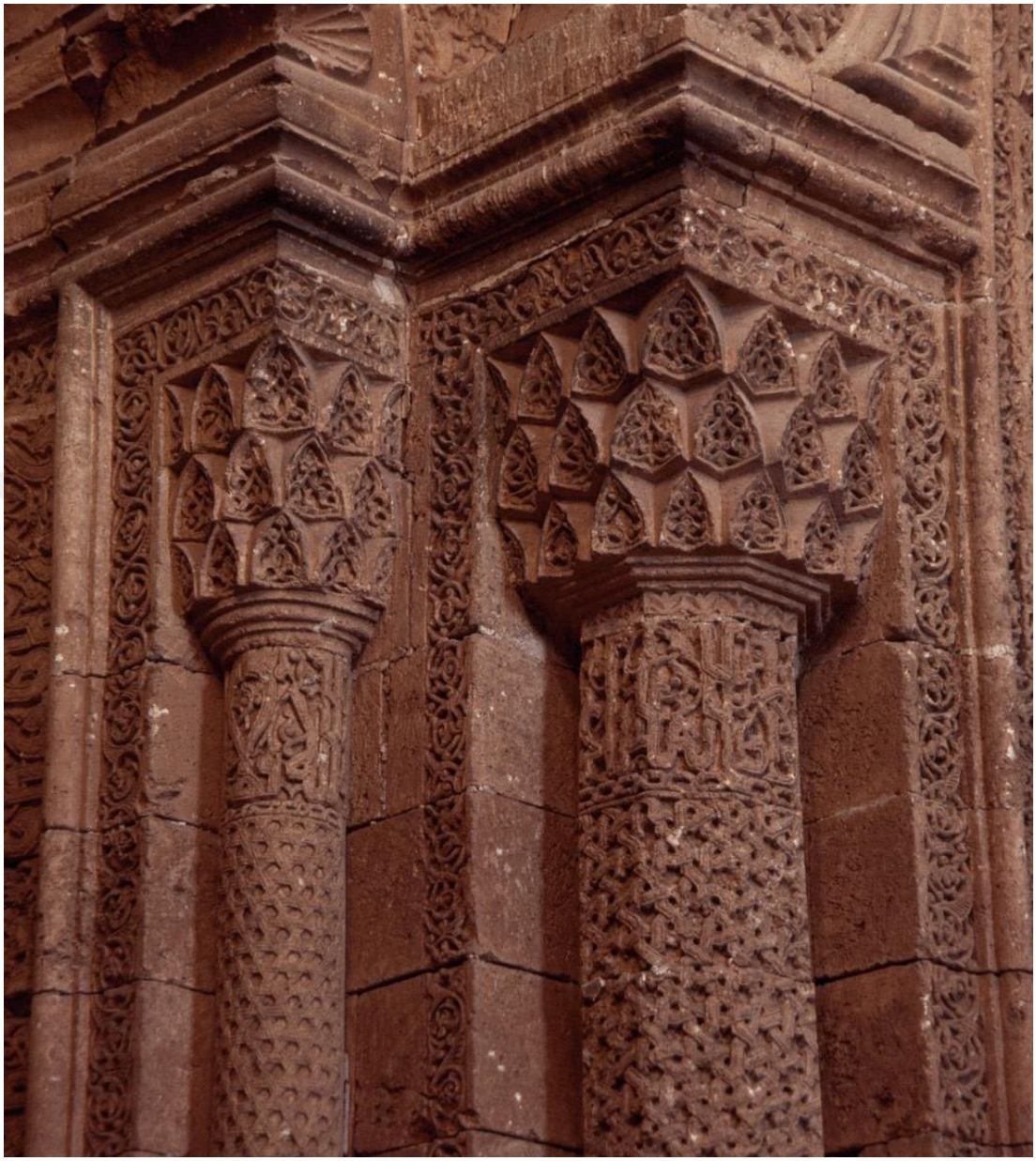
1071'de Anadolu'nun fethedilmesiyle birlikte kurulmuş olan Anadolu Selçuklu devleti eserlerinde ayrıca bu dönemde var olan Erken Anadolu Beylikleri olarak geçen ilk Beyliklere (Artuklu, Saltuklu, Mengücekli ve Danişmendli) ait eserlerde farklı tiplerde sütun ve sütunçe başlığı uygulamaları görülmektedir.

Erken Anadolu Beyliklerinden Artuklu devri eseri olan Meyyafarkîn (Silvan) Ulu Camii'nde (1152-57) Anadolu Selçuklu Döneminde de sıkça kullanılan iki kademeli başlıkların en eski örneğini bulmaktayız[154] (Fot. 71). Dunaysır (Kızıltepe) Ulu Camii (1205) mihrabında ise iç içe geçen iki nişin köşelerinde yazı kompozisyonlu ayrıca geometrik ve bitkisel bezemeli sütunçeler ile mukarnaslı başlığın farklı bir yorumu yer alır (Fot. 72). Mukarnası oluşturan dilimler adeta ajurlu bir etki yaratacak şekilde soyut bitkisel (rûmî ve palmet kompoziyonu) motiflerle bezenmiştir. Böylelikle kütlesel ve sert bir etki yaratacak şekilde oluşturulmuş olan mukarnas dilimlerine yumuşak bir intiba kazandırılmaya ve gölge-ışık etkisi verilmeye çalışılmıştır. Zinciriye Medresesi (1385) taçkapı sütunçelerinin gövdeleri iç içe geçen örgü motifleriyle oluşturulmuş, başlıkları mukarnaslarla bezenmiştir (Fot. 73).

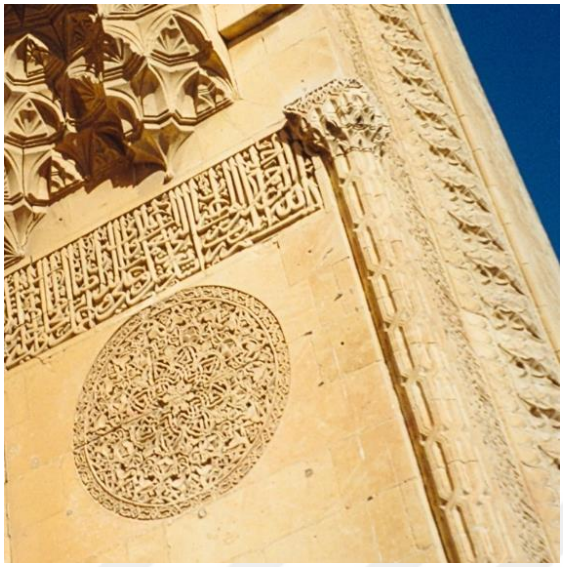

Fotoğraf 71: Silvan Ulu Camii'nin cephesindeki sütunçeler (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58df93d3dd510.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

[154] Turgut Cansever**, Sonsuz Mekânın Peşinde: Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları**, Klasik Yayınları, İstanbul 2010, s. 23.

Fotoğraf 72: Dunaysır Ulu Camii mihrap sütunçeleri ve başlıkları (https://s3.amazonaws.com/media.archnet.org/system/media_contents/contents/43014/original/IMG11879.jpg?1384713199 Çevrimiçi 24.05.2019)

Fotoğraf 73: Zinciriye Medresesi taçkapı sütunçeleri (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/22/MardinSultanIsaDecorations.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Saltuklular döneminde inşa edilen Erzurum Ulu Camii (1179) mihrap nişinin köşelerinde silindirik gövdeli kübik başlıklı sütunçeler yer almaktadır (Fot. 74).

Fotoğraf 74: Erzurum Ulu Camii mihrabı (https://s3.amazonaws.com/media.archnet.org/system/media_contents/contents/128109/original/IAA140173.jpg?1506114415 Çevrimiçi 24.05.2019)

Saltuklu döneminin başka bir yapısı olan Erzincan'da Tercan Mama Hatun Türbesi (12. yy. sonu 13. yy başı) taçkapısının iki yanındaki sütunçe başlıkları mukarnaslıdır (Fot. 75).

Fotoğraf 75: Tercan Mama Hatun Türbesi taçkapı sütunçeleri (http://wowturkey.com/t.php?p=/tr748/Ahmed_Akay_DSC_0021_Mamahatun_Turbesi.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Mengücekli yapısı olan Divriği Kale Camii (1180-81) Anadolu Selçuklu Dönemi ve sonrasında kendine uygulama alanı bulacak olan sütun ve sütunçe başlıklarının form ve bezeme açılarından ilk örneklerini vermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Taçkapısının iki yanındaki sütunçeler Osmanlı döneminde yaygınlık kazanacak olan mukarnaslı sütun ve sütunçe başlıklarının ilk örneğini görmemiz açısından önemli bir yere sahiptir (Fot. 76). Sütunçelerin gövdeleri gamalı haçlarla bezenmiştir. Anadolu Selçuklu Döneminde kullanımını gördüğümüz burmalı sütunçelerin ilk örneğini de yine Divriği Kale Camii mihrabının gövdeleri burmalı silindirik sütunçelerinde bulabilmekteyiz[155]. Camiide bulunan sütunçe başlıkları, kıvrıkdallar, rûmi ve palmetlerle bezenmiş ve Anadolu Selçuklu Döneminin sütun ve sütunçe başlıklarında yoğun uygulama alanı bulan yaprak tezyinatlı başlıkların ilk örneklerini oluşturmuştur. Paye başlıklarında palmet-lotus frizi ve stilize aslan başı figürleri bulunmaktadır[156].

[155] Ömür Bakırer, **Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları**, TTK Basımevi, 2. bsk., Ankara 2000, s.79.
[156] Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s.115.

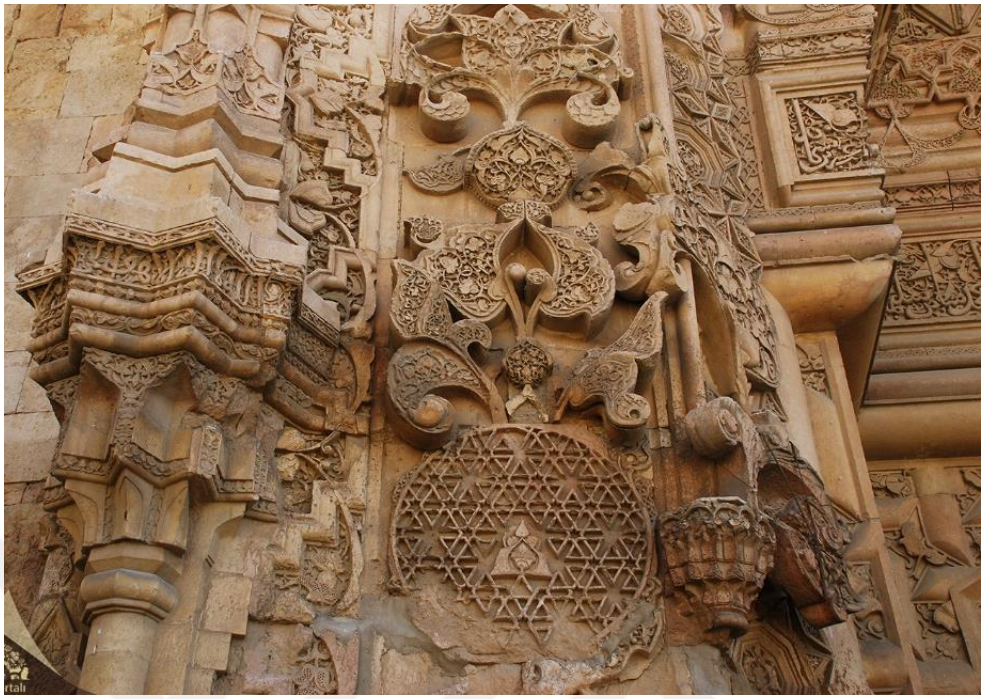

Fotoğraf 76: Divriği Kale Camii taçkapısı köşe sütunçeleri ve başlıkları (https://mapio.net/images-p/9611914.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

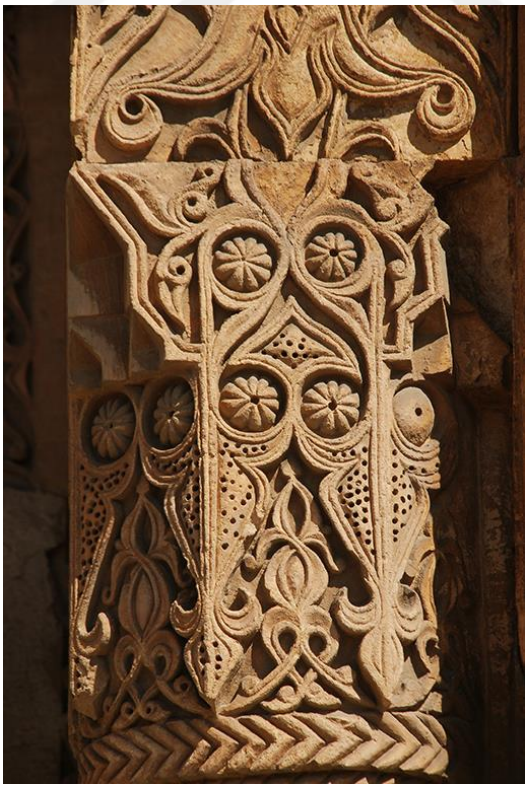
Diğer bir Mengücekli yapısı olan Divriği Ulu Camii ve Dârüşşifâsı (1228-29) ise, barındırdığı farklı ve çeşitli yüksek kabartma sütun ve sütunçe başlıklarıyla Anadolu Türk mimarisinde ünik bir örnek oluşturmaktadır. Başlıklarda ağırlıklı olarak mukarnas ve bitkisel motifler kullanılmış ve iri plastik etki yaratılmıştır (Fot. 77-78-79-80)

Fotoğraf 77: Divriği Ulu Camii Cennet Kapısı (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/93/Divrigi%2CN-P1.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Fotoğraf 78: Divriği Ulu Camii Cennet Kapısı'nın sütunçesi ve başlığı (https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/Dokumanlar/CennetKapi20_20160307165031263.JPG Çevrimiçi 25.05.2019)

Fotoğraf 79: Divriği Ulu Camii Batı Kapısı'ndan sütunçe başlığı detayı (https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/Dokumanlar/BatiKapi_5_20160304101931698.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Fotoğraf 80: Divriği Dârüşşifâsı taçkapısı (https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/Dokumanlar/DarussifaTacKapi9_20160307162127211.JPG Çevrimiçi 25.05.2019)

Danişmendli beyliğine ait Kayseri Ulu Camii (1205), iç mekânda devşirme sütun ve sütun başlıkları barındırmaktadır (Fot. 81). Yine Kayseri'de bulunan Kölük Camii (1210) taçkapısı klasik Selçuklu üslubunda olup, kübik başlıklı köşe sütunçelerine sahiptir. Ayrıca ana nişin yan yüzlerindeki konsol benzeri mukarnas şeritlerinin, köşe sütuncuklarına başlık görevi gördüğü örnekler başlığı altında da değerlendirebileceğimiz bir uygulama burada karşımıza çıkmaktadır (Fot. 82). Bu tipte kübik başlıklı sütunçeler Konya'da Taş Camii taçkapısı ve mihrabında da karşımıza çıkmaktadır (Fot. 251-254). Kölük Camii'nin mihrabının iki yanında da silindirik gövdeli bitkisel bezemeli sütunçeler yer almakta ancak başlıkları bulunmamaktadır (Fot. 83).

Fotoğraf 81: Kayseri Ulu Camii iç mekânından devşirme sütun başlığı örneği (https://okuryazarim.com/wp-content/uploads/2017/01/Kayseri-Ulu-Cami-S%C3%BCtun.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Fotoğraf 82: Kayseri Kölük Camii taçkapısı (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58f9fc31a948f.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Fotoğraf 83: Kayseri Kölük Camii mihrap sütunçeleri
(Arık ile Arık, 2007: s. 106, Resim 66)

Anadolu Selçuklu Dönemine baktığımızda sütun ve sütunçe başlıkları üzerinde birçok araştırmacının farklı sınıflamalar yaptığı görülmüştür. Bu sebeple, öncelikle araştırmacıların yapmış olduğu sınıflandırmalar bu bölümde ele alınacak, ilerleyen bölümlerde tezimizin kapsamı içerisine giren, Konya'nın merkez ilçelerinde tespit ettiğimiz sütun ve sütunçe başlıkları tiplerinden yola çıkılarak bölge özelinde yaptığımız kendi tipolojik sınıflamamız ve değerlendirilmemiz yapılacaktır.

Selçuklular yapılarında ağırlıklı olarak payeler bazen de fil ayakları kullanıldıkları için dönemin yapılarında görülen sütun, sütunçe ve başlıkları daha çok taçkapı, mihrap ve mihrabiyeler ile yapıların avlu ve revak kısımlarında karşımıza çıkmaktadır. Selçuklu köşe sütunları ve başlıkları, büyük ölçüde taşıyıcı özelliği bulunmayan, kullanılış amacı daha çok bezeme olan mimari öğeleridir.

Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarında farklı bezemelere sahip sütun ve sütunçe gövdelerine rastlanmaktadır.

Erken İslam dönemlerinden ve Anadolu öncesi Türk mimarlığından beri kullanılan köşe sütunçeleri, Anadolu Selçuklu Dönemi Türk mimarisinde taçkapıların vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Taçkapısında köşe sütunçesi bulunmayan

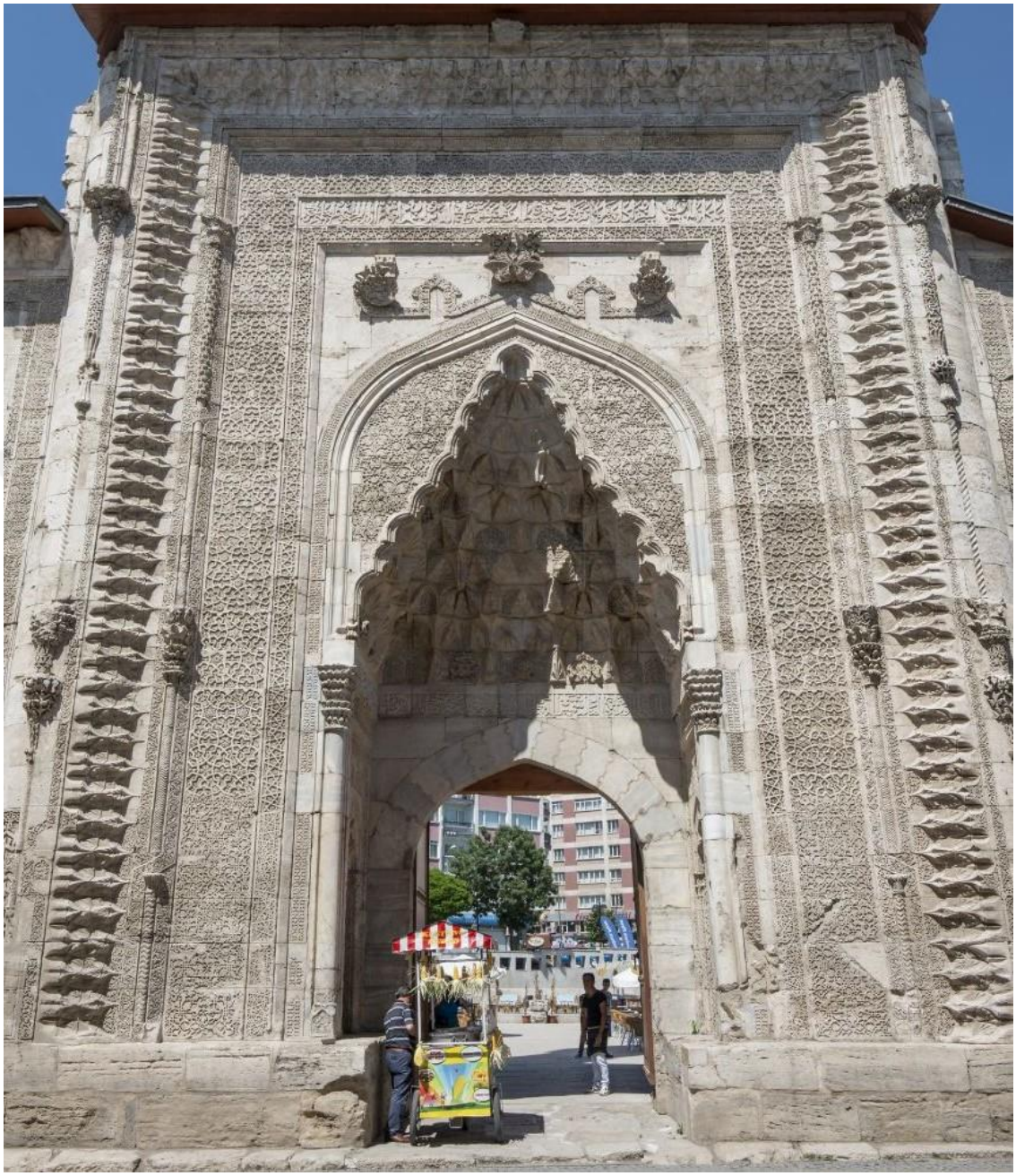
yapılar çok azdır. Bunlar da ya kavsaları sivri kemer tonozlu hanlarda[157] ya da taçkapı çıkıntısına sahip olmayan yapılarda görülmektedir[158]. Taçkapılarda iç ve bazen dış köşeleri sivrilikten, keskinlikten kurtarmak, taçkapının ana hatlarını yumuşatmak için farklı özellikte sütunçeler düşünülmüştür. Bu yöntemle, çabuk aşınmaya elverişli olan keskin hatların aşınması bir dereceye kadar engellenmiş olmakta, dekoratif özelliklerinin yanı sıra köşe sütunçelerinin işlevsel bir amaçla da tasarlanmış oldukları anlaşılmaktadır[159].

Köşe sütunçelerinin taçkapı cephesinde, süsleme şeritleri arasına yerleştirildiği uygulamalar da söz konusudur. En erken örneği Konya Sâhib Ata Camii'nin (1258) taçkapısında yer alan şeritlerde görülmektedir (Fot. 223). Sivas Buruciye Medresesi (1271-72) (Fot. 84), Sivas Çifte Minareli Medrese (1271-72) (Fot. 85-86) ve Amasya Bimarhânesi'nde de (1308-1309) (Fot. 87) benzer uygulamalar görülmektedir. Bu özelliğin cephe düzeninin karmaşık bir görünüm almaya başladığı 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görüldüğü söylenebilir[160].

[157] Dokuzun Hanı (Konya-Ankara), Ertokuş Hanı (Eğridir-Beyşehir), Kadın Hanı (Konya-Afyon) ve Şarapsa Hanı (Alanya-Antalya) gibi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal, **a.g.e.**, s. 55.
[158] Bu eserlerin çoğu Karaman devri eseridir. İbrahim Bey İmareti (Karaman), Hacıbeyler Camii (Karaman), Arapzade Camii (Karaman) gibi. Ayrıntılı bilgi için bkz. **A.e.**, s. 55.
[159] Halil İbrahim Kunt, Melda Arca Yalçın, Mehmet Ali Kapar, "Meram'daki Selçuklu Taçkapılarında Geometrik ve Mukarnas Tezyinatlar", **Yeşilin ve Medeniyet Köprüsü Meram**, Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi, Konya 2014, s. 524.
[160] Ünal, **a.g.e.**, s. 56.

Fotoğraf 84: Sivas, Buruciye Medresesi taçkapısı (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Sivas_Buruciye_Medrese_108.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Fotoğraf 85: Sivas, Çifte Minareli Medrese taçkapısı (https://archnet.org/sites/2083/media_contents/128378 Çevrimiçi 24.05.2019)

Fotoğraf 86: Sivas Çifte Minareli Medrese taçkapı şeritlerinde yer alan sütunçe başlıklarından detay (https://s3.amazonaws.com/media.archnet.org/system/media_contents/contents/128369/original/IAA140433.jpg?1507064792 Çevrimiçi 01.06.2019)

Fotoğraf 87: Amasya Bimarhanesi taçkapısı
(https://archnet.org/sites/3611/media_contents/127701 Çevrimiçi 24.05.2019)

13. yüzyılın ikinci yarısına doğru taçkapıların dış köşelerine de sütunçeler yerleştirildiği görülmektedir. İç köşelerdeki sütunçelere göre daha irice olan bu sütunçeler iki şekilde meydana gelmektedir: *"Tek bir sütunçe halinde taçkapı yüksekliğinde olanlar*[161]*"* ve *"birbiri üzerine bindirilmiş iki köşe sütuncuğundan oluşanlar*[162]*"*. Bu sütunçelerin form ve bezeme bakımından iç köşelerdekilerden hemen hiçbir farkı yoktur[163].

Malzeme kullanımında, Anadolu Selçuklu mimarisinin ana malzemesi olan taşın bezeme unsuru olan öğelerde de ana malzeme olarak tercih edildiği gözlenmektedir. Selçuklu devri sütun ve sütunçe başlıkları, taş bezemenin büyük ustalıkla kullanıldığı yerlerden biridir[164]. Taş işçiliğinde bitkisel ve geometrik motifler ana bezeme unsurlarıdır. Bunun yanında Anadolu'da Selçuklularıyla birlikte ortaya çıkan çini mozaik işçiliği özellikle mihraplarda ve revaklarda yoğun olarak kullanılmıştır. Malatya Ulu Camii (1224) (Fot. 93), Konya Sırçalı Medrese (1242-43) (Fot. 241-243-245), Konya Sâhib Ata Camii (1258) (Fot. 227), Konya Sadreddin Konevî Camii (1274) (Fot. 215), Konya Sırçalı Mescid (13. yy. ikinci yarısı) (Fot. 246) ve Konya Beyhekim Mescidi (13. yy. ikinci yarısı) (Fot. 195) çini malzemenin kullanıldığı örnekler arasındadır. Yer yer ahşap malzemenin sütun ve başlıklarda kullanımı görülmektedir. Afyon Ulu Camii (1272) hariminde (Fot. 88) ve Konya Sâhib Ata Camii'ne ait olup hankahın önündeki sundurmada kullanılan mukarnaslı ahşap sütun başlıkları örnek olarak gösterilebilir (Fot. 233) .Ahşap direklere sahip olup devşirme sütun başlıkları taşıyan yapılardan Sivrihisar Ulu Camii (1231/1274-75) farklı bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Alçı ve mermer malzeme ise sınırlı şekilde kullanılmıştır. Alçı ve çini malzemenin bir arada kullanılarak yapıldığı Ankara Arslanhane Camii'nin (1290) mihrabının sütunçeleri alçı ile yapılmış, gövde kısmı farklı bölümlere ayrılarak ajur tekniğiyle farklı kompozisyonlar işlenmiştir. Sütunçelerin başlıkları çan biçimli ve girift bitkisel bezemelidir[165] (Fot. 89) Mihrabın yüksek kabartma bezemeleri alçının yaygın kullanıldığı Abbâsî döneminin bir devamcısı gibi durmaktadır.

---

[161] Kayseri Huand Hatun Medresesi, Kırşehir Alâeddin Camii, Kayseri Sahibiye Medresesi, Kırşehir Cacabey Medresesi ve Damsaköy Taşkınpaşa Medresesi gibi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal, **a.g.e.**, s.56-57.
[162] Sivas Buruciye Medresesi, Amasya Bimarhanesi ve Erzurum Yakutiye Medresesi gibi. Ayrıntılı bilgi için bkz. **A.e.,** s.56-57.
[163] **A.e.**, s.56-57.
[164] Gönül Öney, **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1978, s. 23.
[165] Bakırer, **a.g.e.**, s. 198.

Fotoğraf 88: Afyon Ulu Camii hariminde yer alan sütun başlıkları (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58cd75e612c48.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

Fotoğraf 89: Ankara Arslanhane Camii mihrap sütunçesi (http://www.akmb.gov.tr/userfiles/files/%C4%B0LLER%20VE%20ULU%20CAM%C4%B0LER%C4%B0/ANKARA/ANKARA%20ARSLANHANE%20CAM%C4%B0%C4%B0-%20AH%C4%B0%20%C5%9EERAFEDD%C4%B0N%20CAM%C4%B0%C4%B0/ANKARA%20ARSLANHANE%20CAM%C4%B0%C4%B0-%20AH%C4%B0%20%C5%9EERAFEDD%C4%B0N%20CAM%C4%B0%C4%B0.pdf Çevrimiçi 05.06.2019)

Selçuklunun geleneksel olarak kullandığı bu malzemelerin yanında devşirme malzeme kullanımı da önemli bir yer teşkil etmektedir. Selçuklu mimarisinde en çok kullanılan devşirme malzeme sütun, sütun başlıkları ve kaidelerde görülmektedir. Antik eserlerin bol olduğu bölgelerdeki Selçuklu yapılarında devşirme sütun ve sütun başlıkları sık sık kullanılmıştır. Devşirme malzemenin kullanılışında tipoloji, üslup ve devir bakımından bir birlik olduğu söylenememektedir[166].

Sütun başlıklarında orijinal ve farklı tipler ortaya koyan Selçukluların antik malzemeye yer vermeleri dikkat çekmektedir. Bazen aynı eserde antik sütun ve sütun başlıklarının yanı sıra tamamen farklı üsluptaki Selçuklu devri örnekleri de kullanılarak hareketli bir görünüm kazandırılmıştır. Konya Alâeddin Camii'nde (1220), Bizans döneminden düz mermer sütunların ve hafif profilli sütun başlıklarının yanı sıra, yivli ve ortası düğümlü sütunlar kullanılmıştır (Fot. 182). Sivas Buruciye Medresesi, Akşehir Taş Medrese (1250), Sinop Süleyman Pervane Medresesi (1262), Tokat Gök Medrese (13. yy.) ve Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) (1271) avlu revaklarında; Isparta Atabey Ertokuş Medresesi (1224) ve Konya Ali Gav Medresesi'nde (13. yy.) kubbeyi taşıma öğelerinde çeşitli tipte Bizans devri sütun ve sütun başlıkları devşirilerek kullanılmıştır[167].

Antik sütun, sütun başlığı ve kaideler, Orta Asya geleneklerini devam ettiren bir grup ahşap sütunlu camilerde sahınları bölmek için kullanılmıştır[168]. Ankara Arslanhane Camii ve Sivrihisar Ulu Camii'nde kullanılan sütun başlıkları Antik yapılardan devşirilmiş örneklerdir (Fot. 90-91).

[166] Gönül Öney, "Anadolu Selçuk Mimarisinde Antik Devir Malzemesi", **Anadolu (Anatolia)**, S: 12, Ankara 1968, s. 17.
[167] **A.e.**, s. 20.
[168] **A.e.**, s. 18.

Fotoğraf 90: Ankara Arslanhane Camii'nin Antik devir sütun başlıkları (http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=39235 Çevrimiçi 10.05.2019)

Fotoğraf 91: Sivrihisar Ulu Camii'nin devşirme sütun başlıkları (http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/sivrihisar-ulu-camii Çevrimiçi 10.05.2019)

Yapılarda kullanımı görülen devşirme malzemenin taçkapı, mihrap, mihrabiye ve nişlerin sütun ve sütunçe başlıklarında kullanılmadığı görülmekte ve bu dikkat çekici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Isparta Atabey Ertokuş Medresesi mihrabında kullanılmış olan yivli, mermer Bizans devri sütun ve sütun başlığı ender örnekler arasındadır (Fot. 92). Taçkapı, mihrabiye, niş ve mihrapta yer alan sütun ve sütunçe başlıklarında çeşitli orijinal Selçuklu Dönemi örneklerinin yanında, Antik devirden ilham alan stilize akantus veya bitkisel motifli sütun ve sütunçe başlıklarıyla zikzaklı veya burmalı sütun ve sütunçeler kullanılmıştır[169]. Burmalı sütun ve sütunçe gövdeleri ilk İslam sanatı eserlerinden Bağdat Kazakî Camii'den itibaren görülebilmektedir[170]. Çoğu kez Antik bir eserden alınıp yeniden kullanılan çeşitli tipteki başlıklar, çok farklı üsluplarına rağmen Ortaçağ Anadolu Türk mimarisi bağlamında Selçuklu ustalarının taş işçiliği ile bir uyum sağlamaktadır[171].

Fotoğraf 92: Isparta Atabey Ertokuş Medresesi mihrabının iki yanındaki devşirme sütunçe ve başlığı (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58efc77c8924b.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

[169] Öney, **a.g.m.**, s. 21.
[170] Ögel, **a.g.e.**, s. 99.
[171] Öney, **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları**, s. 12.

Anadolu Selçuklu Dönemi mimarisinde yoğun olarak kullanılmış olan sütun, sütunçe ve başlıklar birçok etkiyi içinde barındırmaktadır. Motiflerde, bezemelerde ve başlık tiplerinde Antik Yunan ve Roma, İslam Sanatı, Ermeni ve Gürcü mimarisinin etkilerini görmek mümkündür. Anadolu'da Antik sanatla, Bizans, Ermeni ve Gürcü sanatlarıyla karşılaşan Selçuklular sanatlarında, bu devirlerden aldıkları etkilerle yaratıcı güçlerini de kullanarak orijinal bir sentez ve yorum içeren başlıklar ortaya koymuşlardır[172].

Anadolu Selçuklu Döneminde kullanımı görülen kübik başlıkların erken tarihli ilk örneklerini (özellikle 10. ve 11. yüzyıllarda yoğun olarak) Ermeni ve Gürcü mimarisinde bulmak mümkümdür. Altı dar, üstü geniş ve koni biçimindeki köşe sütunları ise Kıbrıs ve Girit mimarisinde görülür. Bu formun köşelere çarpmamak ve aşınmayı önlemek için yapıldığı düşünülmektedir[173].

Rahmi Hüseyin Ünal, Anadolu Selçuklularının taçkapılarda kullandıkları köşe sütunçelerini şekillerine göre üç gruba ayırmıştır:

> *"1) Daire profilli silindirik köşe sütuncukları*
> *2) Kare profilli köşe sütuncukları*
> *3) Düzgün sekizgen profilli köşe sütuncukları"*[174]

Kare veya düzgün sekizgen profilli sütunçelere sahip birkaç taçkapı hariç tutulursa, Anadolu Selçuklu taçkapılarındaki köşe sütunçelerinin hemen hepsinin daire profilli silindirik sütunçeler olduğu görülmektedir. Sütunçelerin daire profilli olmasının sebebi taçkapıların keskin hatlarını yumuşatma, köşeleri yuvarlaklaştırma isteğinin bir sonucu olduğu düşünülmektedir[175].

Düzgün sekizgen profilli köşe sütunçelerine sahip yapılardan Divriği Kale Camii (1181) (Fot. 76) ve Amasya Gökmedrese Camii'nin (13. yy.) taçkapısındakiler geometrik örneklerle, Sivas Keykâvus Dârüşşifâsı'nın (1217) taçkapısındakiler karmaşık bitkisel örneklerle süslüdür. Tokat Sümbül Baba Zaviyesi (1292)

---

[172] Öney, **a.g.m.**, s. 17.
[173] Celal Esad Arseven, **Türk Sanatı**, Cem Yayınları, İstanbul 1970, s. 79.
[174] Ünal, **a.g.e.**, s.57.
Rahmi Hüseyin Ünal sütunçeleri köşe sütuncukları olarak tanımlamıştır. Bu nedenle gruplamalarda onun verdiği şekliyle, sütuncuk olarak ifade edilecektir.
[175] **A.e.**, s.57.

taçkapısının sütunçeleri ise bezemesizdir[176]. Malatya Ulu Camii'nin (1224) batı eyvanının köşelerinde yer alan çini mozaik ve sekizgen prizma şeklindeki sütunçe gövdeleri ise yatay zikzak sıraları ile bezenmiştir. Sütunçe başlık ve kaideleri birbirleriyle aynı, çan tipi başlık formunda, fakat dört köşe planlı olup üzerlerinde impost bloklar yer alır[177]. Başlıklar üzerinde bitkisel bezemeler görülmektedir. Malatya Ulu Camii'nin çan tipindeki başlıkları Abbâsî geleneğinin devamcısı olarak yorumlanmalıdır (Fot. 93).

Fotoğraf 93: Malatya Ulu Camii'nin çan biçimli sütun başlığı örneği (Arık ile Arık, 2007: s. 66, Resim 34)

[176] Ünal, **a.g.e.**, s. 61.
[177] Anonim, **Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı**, Ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007, s. 41; Rüçhan Arık, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi, Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s. 68.

Boğumlu parçalardan oluşan Kırşehir Caca Bey Medresesi'nin (1272-73) ana eyvanının köşe sütunçeleri, biçimleriyle Anadolu Türk mimarisine yabancı olup, Hint mimarisinde bu tip benzer uygulamaların kökenlerini bulmak mümkündür[178] (Fot. 94).

Fotoğraf 94: Kırşehir Cacabey Medresesi'nin ana eyvanının köşe sütunçeleri (Eyice, 1992: s.541)

[178] Halil Berktay, Ümit Hassan, Ayla Ödekan, **Türkiye Tarihi 1: Osmanlı Devletine Kadar Türkler**, Cem Yayınevi, 6. bs., İstanbul 2000, s. 474.

Rahmi Hüseyin Ünal, süslemesiz olanlar dışında, "*daire profilli silindirik köşe sütuncuklarını*" beş gruba ayırmıştır:

"a) Geçmelerle süslü silindirik sütuncuklar

b) Dikine zigzag veya burmalı yivlerle süslü silindirik sütuncuklar

c) Geometrik örneklerle süslü silindirik sütuncuklar

d) Bitkisel örneklerle süslü silindirik sütuncuklar

e) İki bölüm halinde bezenmiş silindirik sütuncuklar"[179]

Ömür Bakırer, *"Anadolu Mihrapları"* adlı eserinde anlattığı üzere, mihraplarda görülen sütunçeleri gövde şekillerine dayanarak beş bölümde incelemiştir:

"1) Silindirik Gövdeli Sütunçeler

2) Gövdeleri Burmalı Silindirik Sütunçeler: En erken örneği Divriği Kale Camii mihrabında görülür. Konya Ulvî Sultan Mescidi mihrabı (Fot. 254), Konya Karatay Medresesi taçkapı köşe sütunceleri (Fot. 213), Antalya Karatay Medresesi mihrabı (Fot. 95) ve Aksaray Sultan Hanı mihrabiyesindeki sütunçeler (Fot. 99) gövdeleri burmalı sütunçelere örnektir.

3) Gövdeleri Zigzag Yivli Silindirik Sütunçeler

4) Gövdeleri Köşeli Sütunçeler

5) Gövdeleri düz, dilimli veya yivli silindirik sütunlar"[180]

[179] Ayrınılı bilgi için bkz. Ünal, **a.g.e.**, s.57-60.
[180] Bakırer, **a.g.e.**, s.79.

Fotoğraf 95: Antalya Karatay Medresesi mihrabı sütunçeleri (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58d523385d4fe.jpg Çevrimiçi 01.06.2019)

Semra Ögel sütunçe gövdelerini de iki kısma ayırmıştır:

> *"1) Sütunun üstüne ağ gibi zemin üzerinde ikinci bir tabaka olarak geometrik veya bitkisel bezemelerin yerleştirildiği örnekler.*
>
> *2) Sütunun gövdesinin kendinden şekillendiği örnekler. Burmalı sütunlar, zikzak kaval ve oyuk silmelerden meydana gelenler"* [181]

Sütun gövdelerinin bazen tamamen düz bırakılmıştır. Bu uygulamanın zengin bir başlıkla karşıtlık yaratmak veya kübik bir başlığa uymak üzere yapılan bir uygulama olduğu düşünülmektedir[182].

[181] Semra Ögel, "Taçkapılar", **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı,** Ed. Ali Uzay Peker, Kenan Bilici, C: II, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 475.
[182] Ögel, **a.g.m.**, s. 475.

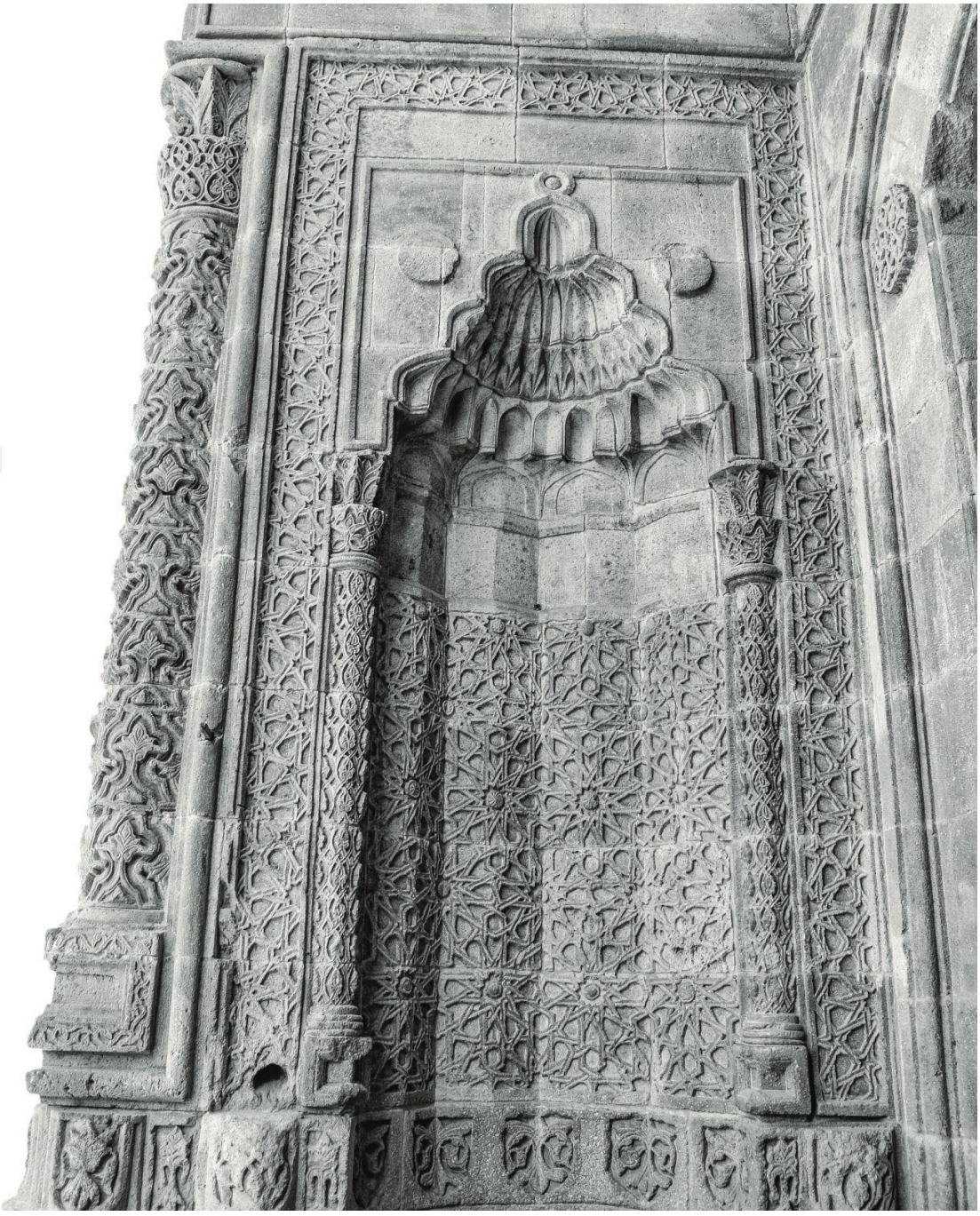
Taçkapılara yan kanatlar eklenmesinin sağladığı imkânla derinleşip genişleyen ana nişler, erken dönemlerden itibaren bir mekân özelliği kazanmışlardır. Anadolu'da ilk Selçuklu eserlerinde bile derinleşmiş olan nişlerin hacmi yeterli bulunmamış ve yan duvarlara da mihrabiye adı verilen nişler açılarak, bu hacimleri genişletmek yoluna gidilmiştir[183].

Taçkapıları meydana getiren unsurların çoğu mihrabiyelerde de görülmektedir. Mihrabiyelerin bir kısmı, ana nişler gibi sütunçelerle bezenmiştir. Mihrabiye nişlerinin taçkapılara göre daha küçük boyutlarda olması, sütunçelerin de incelip küçülmelerine ve bezemelerinin tekdüze olmasına yol açmıştır. Sütunçeler incelip küçüldükleri için genellikle dairesel bir profil verilebilmiştir. Bezenecek alanların dar olması sebebiyle sütunçelerin çoğunluğu sade bırakılmıştır. Bir kısmı ise helezon veya zikzak yivlerle bezenmiştir. Bitkisel ve geometrik bezemeli sütunçe örnekleri ise daha azdır. Konya Sâhib Ata Camii'nde bezemesiz (Fot. 224); Sivas Çifte Minareli Medrese (Fot. 96) ve Amasya Bimarhanesi'nde helezon şekilli; Konya Sırçalı Medrese (Fot. 237) ve Karatay Han'da (Kayseri-Malatya) (1240-41) zikzak yivli; Erzurum Çifte Minareli Medrese'de (13. yy.) bitkisel (Fot. 97); Sivas Gök Medrese ve Susuz Han'da (Burdur-Antalya) (1246 civarı) (Fot. 98) geometrik bezemeli; Aksaray Sultan Hanı'nda (1229) burmalı ve geometrik bezemeli (Fot. 99) mihrabiye sütunçesi uygulamaları görülmektedir[184].

[183] Ünal, **a.g.e.**, s. 69.
[184] **A.e.**, s. 72.

Fotoğraf 96: Sivas Çifte Minareli Medrese mihrabiye sütunçeleri (https://pbase.com/dosseman/image/168107203 Çevrimiçi 31.05.2019)

Fotoğraf 97: Erzurum Çifte Minareli Medrese taçkapı mihrabiye sütunçeleri (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58dfb33ede6af.jpg Çevrimiçi 01.06.2019)

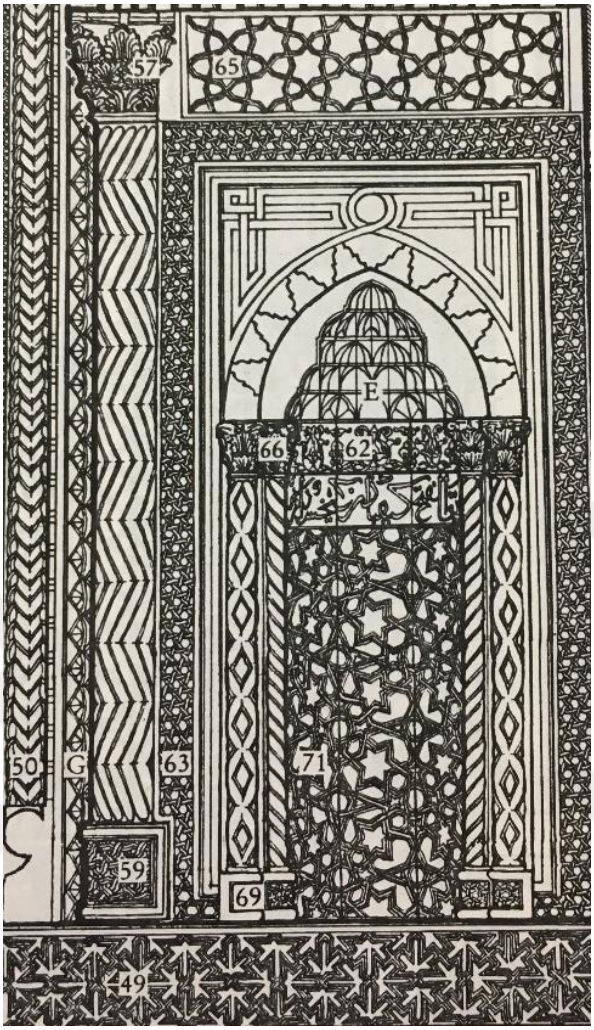
Fotoğraf 98: Susuz Han taçkapı mihrabiyesi (Duymaz, 2007: s. 282, Foto 10.)

Mihrabiye sütunçelerinin bir kısmı birer kaval silme şeklinde yapılarak başlıksız bırakılmıştır. Başlık olanlarında ise biçim yönünden taçkapı ana nişindeki başlık şekillerinin tekrar edildiği gözlenmektedir. Bir kenarları üzerine oturtulan zar başlıklar (Kayseri-Malatya Karatay Hanı kapalı kısım taçkapısında, Akşehir Taş Medrese taçkapısında), yatık "U" biçimli başlıklar [(Konya Sâhib Ata Camii'nde (Fot.224)], kürevî başlıklar [(Konya Sırçalı Medrese'de (Fot. 237)] ve iki kademeli, konik bitkisel bezemeli başlıklar [(Sivas Gök Medrese, Erzurum Çifte Minareli Medrese, Amasya Bimarhanesi ve Aksaray Sultan Hanı [Fot.99, Çiz. 14)] uygulanan başlık tipleridir[185].

[185] Ünal, **a.g.e.**, s. 72-73.

Fotoğraf 99: Aksaray Sultan Hanı avlu taçkapısı ve mihrabiye nişi sütunçeleri (https://www.flickr.com/photos/tryangulation/6668077407/sizes/l Çevrimiçi 31.05.2019)

Çizim 14: Aksaray Sultan Hanı taçkapı köşe sütunçesi ve mihrabiyesi
(Erdmann, Erdmann, 1976: Tafel 28)

Anadolu Selçuklu Dönemi mimarisinde sütun ve sütunçe başlıklarında farklı tipte örneklere rastlanmaktadır.

Anadolu Selçuklu sanatında geometrik başlıklar, 13. yüzyılda ikinci planda kalmış ve daha çok yaprak tezyinatlı (bitkisel bezemeli) başlıklar ön plana çıkmıştır. Bu tip başlıklar, Anadolu Selçuklulardan sonra başta Karamanoğulları olmak üzere Anadolu Beylikleri'nde kullanılmaya devam etmiştir. Yaprak tezyinatlı başlıkların son örneği ise Anadolu'da Niğde Ak Medrese (1409) mihrabında görülmektedir. Bu tip yaprak tezyinatlı başlıklar, sonrasında stalaktitli ve baklavalı başlıklar üzerinde bir bezeme motifi olarak yer almıştır[186].

[186] Cansever**, a.g.e.**, s. 10-11.

13. yüzyılın sonuna doğru başlıkların irileştiği, palmet-rûmî-lotus motifleriyle ajurlu bir görünüm kazanarak taş blokların yüzeyinde gölge ışık oyunu yarattıkları gözlenmektedir[187].

Turgut Cansever, Selçukluların kendi yapıları için hazırladıkları sütun başlıklarını üç gruba ayırmıştır:

> *"1) Geometrik Başlıklar*
> *2) Yaprak Tezyinatlı Başlıklar*
> *3) Mukarnas Tezyinatlı Başlıklar"* [188]

Geometrik başlıkları kendi içinde, "*Ters Tonoz Biçiminde Başlıklar, Kürevî Başlıklar, Zar Başlıklar ve ? Biçiminde Başlıklar*" olarak sınıflandırmıştır. Ters tonoz biçiminde başlıklar Amasya Halifet Gazi Türbesi (1209-10) (Fot. 100), Kayseri Huand Hatun Camii (1238), Kayseri Hacı Kılıç Camii ve Medresesi'nin (1249-50) taçkapılarında (Fot. 101) uygulanmıştır. Bu başlık tipi, 11. ve 12. yüzyıllarda inşa edilen Ermeni yapılarında da görülmektedir[189]. Kürevî başlık tipinin en eski örneği, Erzurum'da Saltuklara ait türbelerin cephelerinde görülür. Konya Sırçalı Medrese'de giriş kapısı nişi üzerinde yer alan kapatılan pençelerin sütunçelerinde (Fot. 240) ve mihrabiyelerin sütunçeleri üzerinde dilimlerle bölünmüş bir başka örneğini bulabilmekteyiz (Fot. 238). Erzurum Çifte Minareli Medrese'de oda kapılarının köşe sütunları üzerinde de görülmektedir. Bu başlık tipinin benzerleri de yine Ermeni ve Gürcü yapılarında mevcuttur[190]. Zar başlıkların da kürevî başlıklar gibi kerpiç yapılarda, pencere ve kapı sövelerinde köşeyi korumak için konulan ahşap parçaların profillenmesi ile meydana gelmiş olması mümkündür. Zar başlıklar, taçkapıların ve mihrapların köşe sütunları üzerinde kullanılmış, özellikle de mihraplarda neredeyse istisnasız olarak 14. yüzyılın sonuna kadar hemen hemen sürekli tekrar edilmiş ve uzun süre kullanılmaya devam etmiştir. Konya Sâhib Ata Camii mihrabı en bilinen örneklerdendir (Fot. 227-229). Konya Meram Hasbeyoğlu Darülhuffazı (1421) taçkapısında görülen zar başlık, bu tipin 15. yüzyıl içinde de devam ettiğini göstermektedir[191] (Fot. 147). Bu başlıklar yük

[187] Berktay v.d., **a.g.e.**, s. 474.
[188] Cansever**, a.g.e.**, s. 10.
[189] **A.e.**, s. 13.
[190] **A.e.,** s. 15.
[191] **A.e.**, s. 15.

taşıyıcı olarak kullanılmamıştır. T. Cansever, zar başlıkların Selçuklu yapılarında kullanılmış olmasının bu köşeli şekillere karşı bu devirde gösterilen sevgi ile açıklanabileceğini belirtmiştir[192]. *"?"* biçimli başlıklar olarak isimlendirdiği başlık tipi az sayıda yapıda yer almaktadır. Konya Sâhib Ata Camii mihrabiyesi ve emzikli sebillerdeki sütunçe başlıklarında kullanılan bu şekil aynı zamanda sütun ayaklarında da tekrar edilmeleriyle dikkat çeker (Fot. 224-225). Bu başlıkların kübik bir başlık üzerine, ahşap sütunları birbirine ve duvara bağlayan nişleri takliden, profiller açmakla meydana geleceği düşünülmüştür[193]. Tezimiz içerisinde Cansever'in tanımladığı bu tip, yatık "U" biçimli başlık ve kaideler olarak ele alınmıştır.

Fotoğraf 100: Amasya, Halifet Gazi Türbesi taçkapısı ters tonoz biçimli sütunçe başlıkları (Mustafa Altun'dan)

Fotoğraf 101: Kayseri, Hacı Kılıç Camii ters tonoz biçimli sütunçe başlığı detayı (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58f9fd555ab53.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

[192] Cansever, **a.g.e.,** s. 17.
[193] **A.e.**, s. 17.

T. Cansever, Selçuklu yaprak tezyinatlı başlıkları da kendi içinde "*İki Kademeden Müteşekkil Başlıklar, Yalnız Bir Kademeden Müteşekkil Başlıklar ve Yaprakla Tezyin Edilmiş Başlıklar"* olarak üç grupta sınıflandırmıştır[194].

Yaprak tezyinatlı başlıklar Anadolu'nun Moğolların nüfuzu altına girmesinden ve Anadolu Beyliklerinin kurulmasından sonra da kullanılmış ve Karamanoğulları eserlerinde 15. yüzyılın başına kadar da kullanılmaya devam etmiştir[195]. Başlıklarda kullanılan bitkisel bezemeler bazen köşe sütunçelerinin gövdelerini de kaplamıştır.

Yaprak tezyinatlı başlık tipinin en eski örneklerine 12. yüzyılın ikinci yarısında rastlanmaktadır. Divriği Kale Camii'nde yer alan, yan yana sıralanmış palmet motifleri ile meydana getirilen başlıklar, Selçuklu yaprak tezyinatlı başlıkların ilk örnekleri olarak kabul edilebilir. Cansever, bu palmet frizinin buraya daha sonradan yerleştirilmiş olması ihtimalini de göz önünde tutmak gerektiğini belirtmiştir[196]. 13. yüzyılın ilk yarısında yaprak tezyinatı, geometrik tezyinatın içine yerleştirilmiştir. Konya Sırçalı Medrese'nin taçkapısında ortaya çıkan örneğine kadar, yaprak tezyinatının Selçuklu başlıklarında bağımsız bir özellik taşımadığı, mevcut geometrik şekil üzerinde yaprakların yerleştirildiği gözlenmiştir[197]. Anadolu Selçuklu sanatında, 13. yüzyıl başında geometrik süsleme şekillerinin hâkim olduğu, 20-30 senelik bir dönemden sonra yeniden yaprak tezyinatının önemli bir yer kazandığı görülür. 13. yüzyılın ikinci yarısından sonra yaprak tezyinatı artık bir daha önemini kaybetmeden yapıların her yerini kaplayacaktır[198].

Bitkisel süsleme elemanlarının kökeni, İran'da 12. ve 13. yüzyılda meydana gelen bezeme sanatı ile yakınlık gösterir. Ancak 13. yüzyıl ortasında Anadolu Selçukları ile Bizanslılar ve Ermeniler arasında sıkı bir yakınlık olması sonucu, natüralist üslup etkileri gösteren akantus yapraklarının Selçuklu başlıkları üzerinde yoğun olarak yer aldığı gözlenir[199]. Ermeni sanatında da yaprak tezyinatının tam benzerlerini görmek ve tespit etmek mümkündür. Bitkisel motiflerden Menşei Uygur Budist sanatı olan

[194] Cansever**, a.g.e.**, s. 21.
[195] **A.e.**, s. 19-21.
[196] **A.e.**, s. 21.
[197] **A.e.**, s. 21.
[198] **A.e.**, s. 19.
[199] **A.e.**, s. 20.

palmet de önemli bir yere sahiptir. Bunlardan başka rûmî, lotus yaprağı, hurma dalı, Sasani menşeli nar motiflerine ve enginara da zaman zaman rastlanmaktadır[200].

T. Cansever'in sınıflandırmasında yer alan iki kademeli başlıklarda iki başlığın üst üste gelecek şekilde kullanılması Kuzey Afrika sanatı için yabancı olmayıp, diğer yandan da Bizans impost başlıkları ile ilgilidir[201]. Selçuklu yapılarında da sıkça kullanılan bu başlık tipinin en eski örneği, 1227 tarihli Artuklu yapısı olan Meyyâfârikîn (Silvan) Ulu Camii cephelerinde görülmektedir[202] (Fot. 71). Bu başlık tipinin Selçuklu yapılarında kullanılan en eski örneğini ise Konya Sırçalı Medrese (1242-43) taçkapı sütunçeleri üzerinde bulmaktayız. Burada iki kademenin üst üste yerleştirildiği ve bu iki parçanın üzerlerinin natüralist üsluplu akant yaprakları ile bezendiği görülür (Fot. 236). Konya Alâeddin Camii taçkapısı ile camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi taçkapısında (Fot. 178-189) ve İncir Han'da (Antalya-Eğirdir, 1238-39) (Fot. 102) da bu başlık tipinin örnekleri karşımıza çıkmaktadır. Konya İnce Minareli Medrese (Fot. 210) ve Konya Sâhib Ata Camii taçkapılarındaki sütunçe başlıklarında akantus yaprakları daha natüralist üslupta işlenmiştir (Fot. 221-222). Erzurum Çifte Minareli Medrese ve Sivas Gökmedrese taçkapısında görülen bitkisel bezemeli sütunçe başlıkları 1271'de tekrar ortaya çıkacak ve uzun süre devam edecek olan, alt ve üst kısımları farklı bir başlık tipinin ilk örneklerini vermiş olmasında dolayı önemlidir (Fot. 103-104). Bu başlık tipi en son örneğini, 14. yüzyıl sonunda Karaman Nefise Hatun İmareti'nde (Hatuniye Medresesi) (1381) verecektir[203] (Fot. 137).

[200] Cansever, **a.g.e.**, s. 20.
[201] **A.e.**, s. 23.
[202] **A.e.**, s. 23.
[203] **A.e.**, s. 27.

Fotoğraf 102: İncir Han ahır taçkapısının sütunçe başlığı (Ünal, 2007: s. 311, Foto. 7) (Çizim Erdmann ile Erdmann, 1976: Tafel 115)

Fotoğraf 103: Erzurum Çifte Minareli Medrese taçkapı sütunçe başlığı (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58dfb33ede6af.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

Fotoğraf 104: Sivas Gökmedrese taçkapısındaki köşe sütunçesinin başlığı (Ögel, 1994: s. 44)

Tek kademeden oluşan başlık tipi, köşe sütunçelerinden başka müstakil sütular üzerinde de kullanılmış ve 1250-70 seneleri arasındaki iki kademeli başlıklar gibi, natüralist sanat etkisinden uzak kalamamıştır[204].

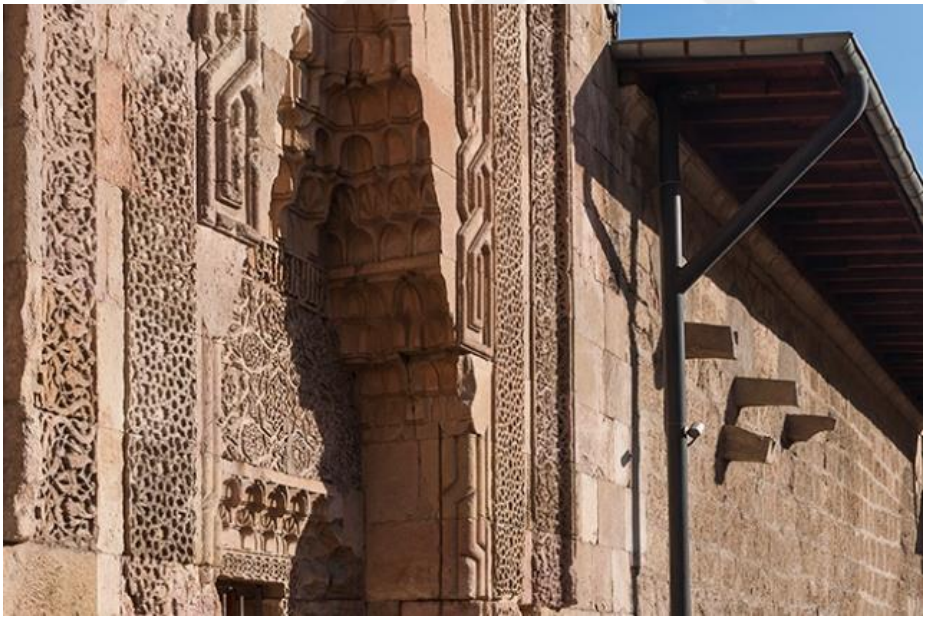
Ortaçağ Anadolu Türk mimarisinde mukarnaslı başlıkların en erken tarihli örneği, Mengücekli yapısı olan Divriği Kale Camii (1181) taçkapısı köşe sütunçeleri üzerinde yer alan başlıklarda ortaya çıkmış (Fot. 76) ve Osmanlı stalaktitli başlıklarının temelini oluşturmuştur[205]. Başlık üzerinde sarkıt şekillerinin kullanılması ise 15. yüzyıl başında görülebilmektedir. En erken tarihli stalaktitli başlık, Niğde Ak Medrese taçkapısında

[204] Cansever, **a.g.e.**, s. 31.
[205] **A.e.,** s. 11.

uygulanmıştır (Fot. 140). Batı Anadolu'da en erken tarihli stalaktitli başlık ise Balat İlyas Bey Camii'nde yer alır[206] (Fot. 141).

Sütun başlıklarıyla ilgili diğer bir sınıflamayı Rahmi Hüseyin Ünal yapmıştır[207]. Şekillerine göre başlıkları altı gruba ayırmıştır:

1)Ana nişin yan yüzlerindeki konsol benzeri silmelerin veya mukarnas şeritlerinin, köşe sütuncuklarına başlık görevi gördüğü örnekler: Başlıksız bırakılmış köşe sütunları kimi zaman mimari ustalıkla kapatılmıştır. Bu köşe sütunçelerinde başlık görevini ana nişin yan yüzlerine, sütunçe başlıklarının bulunması gereken hizaya yerleştirilmiş konsollar görmektedir. Bazı taçkapılarda bu konsol, bir mukarnas şeridinden oluşmaktadır. Sivas Keykâvus Dârüşşifâsı taçkapısında, Isparta Atabey Ertokuş Medresesi taçkapısında ve Divriği Ulu Camii doğu kapısında yer alan başlıklar (Fot. 105) bu gruba örnek olarak verilebilir[208].

Fotoğraf 105: Divriği Ulu Camii'nin doğu kapısının yan yüzlerindeki mukarnas şeritleri (http://www.divrigiulucamii.com/tr/Sah_Kapisi_5.html Çevrimiçi 21.04.2019)

[206] Cansever, **a.g.e.**,s. 35, 53.
[207] Rahmi Hüseyin Ünal, Osmanlı öncesi Anadolu-Türk mimarisindeki başlık tiplerini sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmadan yola çıkarak sadece konumuzla ilgili olan örnekler bu başlık altında incelenmiştir.
[208] Ünal, **a.g.e.**, s. 62-63.

2)Alt köşeleri yuvarlatılmış tabla başlıklar: Bu tip başlıklar bazen kübik bazen de dikdörtgen prizma biçimindedirler. Sütunçe gövdesinin genişliğinde veya ondan biraz daha geniştirler. Prizmaların köşeleri yuvarlatıldığı için cepheden bakıldığında yarım daireye yakın bir profil görülmektedir. Bu grubu iki alt gruba daha ayırmıştır: *"boş bırakılmış tabla başlıklar" ve "bitkisel örneklerle süslenmiş tabla başlıklar*"[209].

3)Bir köşeleri üzerine oturtulmuş zar başlıklar: Bu başlıklar ilk bakıldığında zara benzemekte, detaylı bakıldığında ise tanımlanması güç bir prizma şeklinde oldukları görülür. Bu tür başlıkların hemen hepsinde alt ve üst kısma birer tabla yerleştirilmiştir. Bu tip başlıkları da *"bezemesiz"* ve *"bezemeli"* olarak iki gruba ayırmıştır. Bezemesiz zar başlıklar sayıca azdır. Aksaray Sultan Hanı köşk mescit mihrabı (Fot. 106) ve Konya-Aksaray Zazadin Hanı (1236-37) (Fot. 107-108) taçkapısında bu tipte başlıklar bulunmaktadır. Bu tipin sıkça görülen başlığı ise bezemeli zar başlıklardır. Bezenen kısımlar sadece görünen yüzlerdeki küçük kare alanlardır. Bu başlıklar geometrik veya bitkisel motiflerle ve figür ile bezenmiştir. Geometrik olarak bezenmiş örneklerin hemen hepsinde kare alanlar, küçük doğrularla üçgen alanlara bölünmüştür. Karatay Han (Kayseri-Malatya) taçkapısı (Fot. 109), Ağzıkara Han (Nevşehir-Aksaray, 1231) taçkapısı (Fot. 110-111), Kayseri Çifte Kümbet taçkapısı (Fot. 112), Avanos Sarı Han (Kayseri-Aksaray) avlu taçkapısı ile mescidinin mihrabı (Fot. 113-114) ve Sivas Keykâvus Dârüşşifâsı'nda bu tipte başlıklar görmek mümkündür. Bitkisel bezemeli zar başlıklara örnek olarak her yüzünde palmet bulunan Kırşehir Alâeddin Camii taçkapısı sütunçeleri (Fot. 115) verilebilir. Figürlü zar başlıklar ise Karatay Han'ın (Kayseri-Malatya) avlu taçkapısındaki sütunçelerde, kuş, arslan ve maske şeklinde insan başları olarak yer almaktadır[210] (Fot. 116). Özellikle hanlarda, kervansaraylarda ve yapıların mihraplarında zar tipi başlıklara sıklıkla rastlanmaktadır.

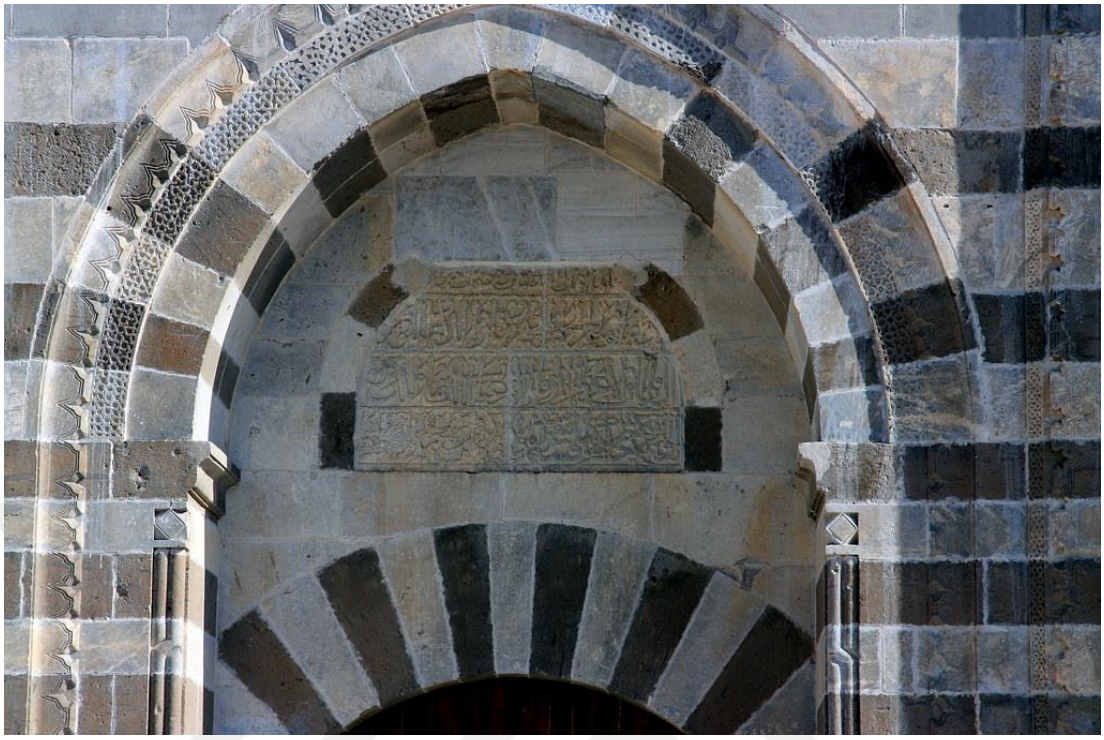
---

[209] Ünal, **a.g.e.**, s. 63.

[210] **A.e.,** s. 64.; Aydın Taşçı, "Selçuklu Mimarî Süslemesindeki Alçı ve Taş Kabartma İnsan Figürlerinin Köken ve Gelişimi", **Vakıflar Dergisi**, S: 27, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1998, s. 51; Sema Gündüz, "Karatay Han Portalleri Süsleme Programı", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Aynur Durukan, Ankara 1999, s. 36.

Fotoğraf 106: Aksaray Sultan Hanı köşk mescit mihrabının zar başlıkları (https://www.flickr.com/photos/chienchang/4599359588/sizes/z/ Çevrimiçi 31.05.2019)

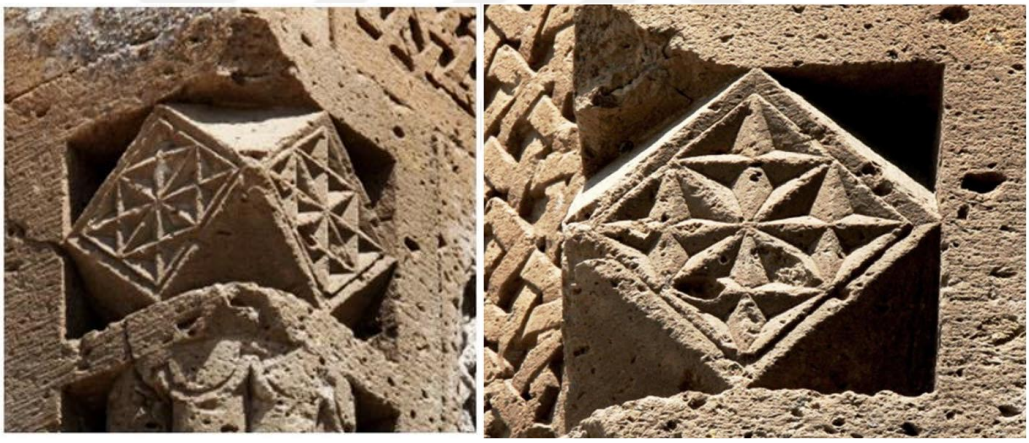
Fotoğraf 107: Zazadin Hanı taçkapı sütunçe başlıkları (https://farm3.static.flickr.com/2440/3907584856_ea7a7bbf15_b.jpg Çevrimiçi 31.05.2016)

Fotoğraf 108: Zazadin Hanı taçkapısı sütunçe başlıklarından detay (Hisarligil ile Hisarligil, 2017: s. 132, Fig. 5)

Fotoğraf 109: Karatay Han taçkapısı sütunçe başlıklarından detay
(Hisarligil ile Hisarligil, 2017: s. 133, Fig. 5)

Fotoğraf 110: Ağzıkara Han taçkapısı sütunçe başlıklarından detay
(Hisarligil ile Hisarligil, 2017: s. 132, Fig. 5; s. 143, Fig. 12)

Fotoğraf 111: Ağzıkara Han kapalı kısım taçkapısı sütunçeleri
(https://live.staticflickr.com/119/273937059_d3b4ecd3b8_o.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

Fotoğraf 112: Kayseri Çifte Kümbet taçkapı sütunçe başlığından detay
(Hisarligil ile Hisarligil, 2017: s. 133, Fig. 5)

Fotoğraf 113: Avanos Sarı Han taçkapısı sütunçe başlığından detay
(Hisarligil ile Hisarligil, 2017: s. 133, Fig. 5)

Fotoğraf 114: Avanos Sarı Han mescidinin mihrap sütunçeleri
(Karaçağ, 2007: s. 225, Foto. 24)

Fotoğraf 115: Kırşehir Alâeddin Camii taçkapı sütunçe başlığından detay (https://www.flickr.com/photos/sinandogan/24714019678/sizes/l Çevrimiçi 31.05.2019)

Fotoğraf 116: Karatay Han köşe sütunçesi figürlü başlığından detay (Ögel, 1994: s. 110)

4)Konik veya piramidal başlıklar: Bu tür başlıklar, Anadolu Selçuklu sanatında 13. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kullanılmaya başlanmış olan en yaygın başlık türüdür. Piramidal başlıklar genellikle palmet ve lotus gibi bitkisel motiflerle ya da mukarnaslarla bezenmiştir. Amasya Bimarhanesi'nin taçkapısı (Fot. 87) ve Aksaray Sultan Hanı'nın avlu taçkapısı (Fot. 99) bitkisel bezemeli piramidal

başlıklara örnek oluşturmaktadır[211]. Divriği Sitti Melik Kümbeti (1196) taçkapısı (Fot. 117) ve Kayseri Döner Kümbet taçkapısı (Fot. 118) taçkapısının sütunçeleri piramidal şekilli mukarnas başlıklara örnektir.

Fotoğraf 117: Divriği Sitte Melik Kümbeti taçkapısının sütunçe ve başlıkları (https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/27/Divrigi%2CSitteMelikT%C3%BCrbesi1.jpg Çevrimiçi 24.05.2019)

Fotoğraf 118: Kayseri Döner Kümbet giriş kapısı sütunçeleri (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58f9f63ff0fe2.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

[211] Ünal, **a.g.e.**, s. 65.

5)İki kademeli başlıklar: İki kademe olarak düzenlenmiş başlıklarda alt ve üst kademelerin biçimleri ve bezemeleri aynı ya da farklı olabilmektedir. Başlıkların aldıkları biçimlere göre *"alt ve üst kısmı aynı biçiminde (konik) olanlar", "alt kademesi konik, üst kademesi piramidal başlıklar", "alt kademeleri konik, üst kademeleri yıldız benzeri profilli prizmatik başlıklar" ve "değişik şekilli başlıklar"* olarak dört alt gruba ayırmıştır[212].

6)Kendilerine has özellikleri olan başlıklar: Bu başlıklar diğer başlık tiplerine dâhil edilemeyen başlıklardır. Divriği Kale Camii taçkapısı, Divriği Ulu Camii kuzey ve batı taçkapıları ve Kırşehir Caca Bey Medresesi taçkapısında görülen sütunçe başlıkları (Fot. 119) bu gruba örnek olarak gösterilmektedir[213].

Fotoğraf 119: Kırşehir Caca Bey Medresesi taçkapı köşe sütunçe detayları (https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/SehirRehberi//GezilecekYer/20171127140717435_CACABEY_GOKBILIM_MEDRESESI%20(2).jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

Başka bir araştırmacı Ömür Bakırer ise mihrap sütunçelerinin başlıklarını şekillerine göre üç grupta incelemiştir:

"1) Tepe üstü konmuş zar başlık

2) Küp şekilli başlık

3) Münferit başlıklar"[214]

Sütunçeler genellikle kendi boyutlarıyla orantılı veya kendi boyutlarına oranla iri bir başlıkla sonlanır ve kemer zemine kadar inmediği durumlarda da bu başlık üzerine oturur. Sütunçe başlığı olmadan sonlanan örnekler nadirken, kaide üzerine oturmayıp

[212] Ünal, **a.g.e.**, s. 66-67.
[213] **A.e.**, s. 68.
[214] Bakırer, **a.g.e.**, s.82.

doğrudan zemine inen sütunçelerin sayısı ise fazladır. Kaideleri olan mihrap sütunçelerinde, kaide şekli genellikle sütunçe şekline bağlıdır. Bakırer, mihrap sütunçelerinde kaide bulunup bulunmamasının herhangi bir kurala bağlı olmadığı ve hem kaide hem de başlık tipleri için herhangi bir devir özelliğine işaret etmenin mümkün olmadığını belirtmektedir[215].

Selçuklu mimarisinde görülen çok çeşitli başlıkların tek bir sınıflandırmaya imkân vermemesinin sebebi her mimarın ya da taş ustasının kendi zevklerine göre serbestçe birkaç şekilde başlık yapmasıdır[216]. Antik örneklerde olduğu gibi palmet, akantus, stalaktitli bezeme veya zar tipi başlıklar çoğu zaman her biri diğerinden farklı olarak işlenmiştir[217].

Sütun başlıklarında kullanımını sıklıkla gördüğümüz akantus motifi "*kenger*"[218] *ve "kenker yaprağı"* olarak da tanımlanmıştır. Antik süsleme sanatına özgü olan ve Bizans döneminde de sıkça kullanılan bitkisel bezeme unsuru, Selçuklu bezemelerinde daha çok taçkapılardaki köşe sütunçelerinin başlıklarında kullanılmıştır. Üst üste yaprak çelenkleri olarak biçimlenen[219], asimetrik palmetler olarak adlandırılan akantuslar, Yunan mimarisinde korint tarzı sütun başlıklarının temel motifidir. Akantus motifi, Antik dönem ile Selçuklu Döneminde hem işçilik hem de görünüş bakımından farklı bezeme özellikleri gösterir. Selçuklu mimarisindeki özgün akantusların, Bizans örnekleri gibi Antik formdan ayrılarak, daha donuk, şematik bir karakter yansıttıkları ve uzama gösterdikleri gözlenmektedir. Antik dönem yapraklarında tabiilik, hareketlilik ve yüksek kabartma işleyişi Selçuklu bezemelerinde görülmemektedir[220]. Böylece bu bezeme unsuru Selçuklularda kendine özgü bir tip ve üslup yaratmıştır.

Selçuklu akantuslarının işleniş her yapıda farklılık gösterir. Genellikle kompozit düzende başlıklar görülmektedir. Sivas Buruciye Medresesi (Fot. 120-121) ve Kayseri Sahibiye Medresesi'nde (Fot. 122) geniş yapraklar halinde görülürler. Sivas Buruciye

[215] Bakırer, **a.g.e.**, s. 84.
[216] Arseven, **Türk Sanatı Tarihi Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 681; Ünal, **a.g.e.**, s. 62.
[217] Öney, **Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları**, s. 23.
[218] Ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal **a.g.e.**, s. 97.
[219] Berktay v.d., **a.g.e.**, s. 473.
[220] Ögel, **Anadolu'nun Selçuklu Çehresi**, s. 79-80; Ünal, **a.g.e.**, s. 62.

Medresesi'nde başlığın alt kısmında palmet ve rûmî motifi, üst kısmında bir yelpaze gibi açılan akantus yaprağı görülmektedir[221]. Ayrıca Sivas Buruciye Medresesi'nin taçkapı sütunlarının ağaca benzemeleri, hayat ağacı gibi çok eski bir tasarımı yaşatma fikrini düşündürmektedir[222]. Susuz Han (Burdur-Antalya) (Fot. 123), Antalya Karatay Medresesi, Konya Alâeddin Camii (Fot. 178) ve Konya Karatay Medresesi taçkapı sütunçeleri (Fot. 214) çift kademeli akantus yapraklarıyla bezenmiştir. Karatay Medresesi'nin volütlü sütun başlıkları, korint sütun başlığı ile Selçuklu motiflerinin bir birleşimidir[223]. Aksaray Sultan Hanı'nda ise üç sıra halinde dizilmiş akantus yaprağı uygulamaları görülmektedir (Fot. 99). Erzurum Çifte Minareli Medrese'de bir örneği görülen başlık tipinde, iki kattan oluşan başlığın alt kısmında lotus-palmet motifi, üstte ise akantus yaprağını anımsatan palmet formu ile karışmış şematik bezeme yer almaktadır[224] (Fot. 103).

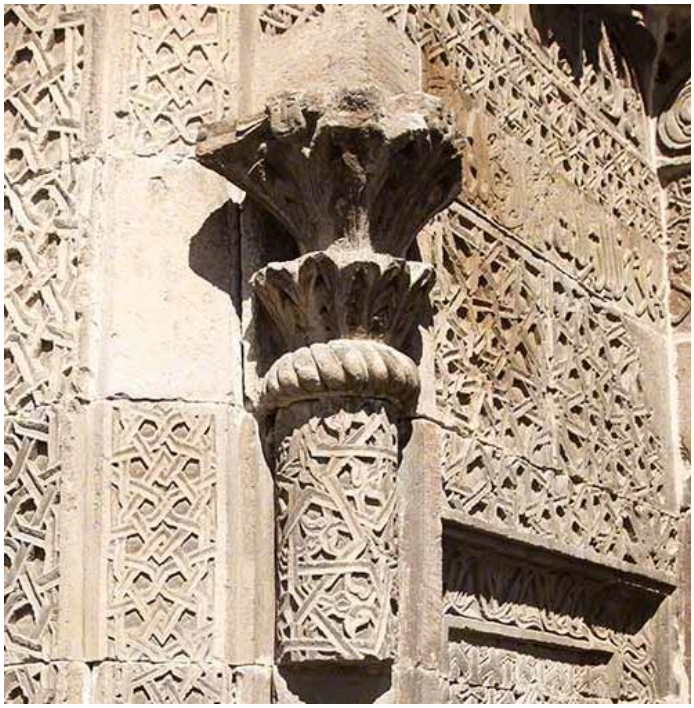

Fotoğraf 120: Sivas Buruciye Medresesi taçkapı köşe sütunçeleri (https://kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/24062013/8b0e8e08-9d41-4063-bc7c-06bcd987a94e.JPG Çevrimiçi 31.05.2019)

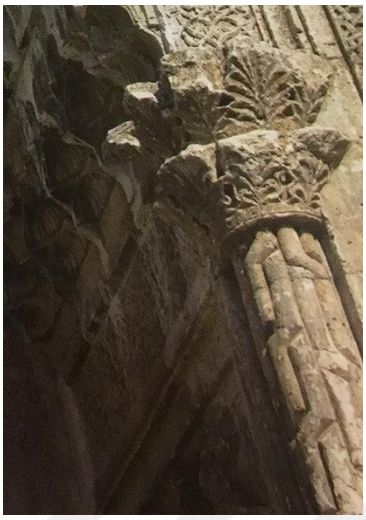
[221] Ögel, **Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı**, s. 97.
[222] 9. yy. İran Nayin Camii sütunçelerinde de hayat ağacı motifi görülmektedir. Bkz. Ögel, **a.g.m.**, s. 475.
[223] Ögel, **Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı**, s. 97.
[224] **A.e.**, s. 97.

Fotoğraf 121: Sivas, Buruciye Medresesi taçkapı sütunçe başlığından detay (https://kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/24062013/3a75aee0-4b63-4e16-8f87-a837bf8b5259.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

Fotoğraf 122: Kayseri, Sahibiye Medresesi taçkapı köşe sütunçeleri detayı (http://3.bp.blogspot.com/-jtOO3VlSWPk/VegUSWuFxII/AAAAAAAAHxY/-BHBZ3c6jRE/s1600/turkey.2015.kayseri.184.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

Fotoğraf 123: Susuz Han taçkapı sütunçe detayı (Duymaz, 2007: s. 281, Foto 9.)

Selçuklu sütun ve sütunçe başlıklarında figür kullanımı yalnızca Niğde Hüdavent Hatun Türbesi (1312-13) (Fot. 124), Kayseri Sahibiye Medresesi (1267) (Fot. 125), Karatay Han (Fot. 116) ve ileride göreceğimiz Beylikler dönemi yapısı olan Eğirdir Dündar Bey Medresesi'nde (Fot. 145) yer alan sütunçe başlıklarında görülmektedir. Semra Ögel, tüm kompozit başlıklarda ufak bir figürün bulunduğunu, ancak birçoğunun tahribe uğramış olmasından dolayı bu figürlerin günümüze gelemediği yorumunu yapmıştır[225].

Fotoğraf 124: Niğde Hüdavent Hatun Türbesi sütunçe başlığından figür detayı (http://www.nigdekulturturizm.gov.tr/TR-74535/hudavend-hatun-kumbeti.html# Çevrimiçi 31.05.2019)

[225] Ögel, **a.g.m.**, s. 475.

Fotoğraf 125: Kayseri Sahibiye Medresesi sütunçe başlığından figür detayı (Yavaş, 2007: s. 297, Foto 181.)

Anadolu Selçuklu Dönemi mimarisinde yapılarda yer alan sütun ve sütunçe kaidelerinin farklı tiplerde oldukları görülmektedir.

Sütun ve sütunçe kaideleri hemen her zaman yuvarlak halkalara sahiptir. Bunlar dışında ayrıca kaidelere otururlar. En sık görülen kaide tipi yatık *"U"* biçimli kaidelerdir. Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarının çoğunda bu tipteki kaideleri görmek mümkündür. (Erzurum Çifte Minareli Medrese, Aksaray Sultan Hanı, Sivas Gök Medrese gibi.) Bu tipteki kaideler bezemeli ya da bezemesiz olabilmektedir. Ancak kaide tiplerinde de bir standart tespit edilememektedir. Kaidelerin sütun ve sütunçelerin başlık tiplerine göre şekillendiği örnekler de tespit edilebilmektedir. Yatık "U" biçimli ya da zar biçimli başlıklara sahip olan sütunçeler aynı şekilde kaidelerde de şekillenmiştir [Konya Sâhib Ata Camii'nin taçkapısının iki yanındaki emzikli sebillerin (Fot. 226) ve Konya Beyhekim Mescidi mihrabının sütunçeleri (Fot. 196) gibi.] Konya İnce Minareli Medrese'nin köşe sütunçeleri çifttir ve aşağıya doğru incelerek kaideleri bir kum saati biçimini almıştır (Fot. 207). Sivas Divriği Dârüşşifâsı ve Erzurum Çifte Minareli Medrese'de görülen bir sütun tipinde (Fot. 126) kaide ve başlık aynı şekil ve büyüklükte birer boğum halkadır. Sütun, kaide ile başlık arasına gerilmiş ince bir çubuk gibi görünmektedir. Bu tipteki sütunçeler Gürcü mimarisinde de sıklıkla görülmektedir[226]. Kaideler kimi zaman dikdörtgen tabla şeklinde de olabilmektedir.

[226] Ögel, **Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı,** s. 96-99.

Fotoğraf 126: Erzurum Çifte Minareli Medrese eyvan sütunçeleri (https://live.staticflickr.com/7360/26462928593_062e4d04a2_b.jpg Çevrimiçi 03.06.2019)

Kaide olmadan direkt zemine oturan sütunçeler de oldukça sık görülmektedir. Ancak özellikle mihraplarda yer alan bazı sütunçelerin kaidelerinin, zemin kotunun yükselmesi nedeniyle altta kaldığı durumlar da olabilmektedir.

Bu kaidelerin her biri atektoniktir ve sütunun dikey yönüne sağlam dayanak oluşturacağı yerde, zaten taçkapının köşesine gelmek ve serbest olmamakla zeminle çok zayıflamış ilgilerini büsbütün keserek sütunu yönsüz kılarlar. Tepe üstü gelmiş bir zar, tek bir noktaya binerek sütunun stabilitesini tamamen yok eder. Böylece ağırlıksız olan, taşıyıcılığı olmayan sütunun bezeme unsuru haline getirildiği görülür. Atektonik karakter bütün sütunçelerde ortaktır. Ancak niş kemerini taşırcasına niş köşelerinde oturmaları, bu yapı karakterine uygun yerleri, atektonik niteliğin aşırılığını önlemektedir[227].

[227] Ögel, **a.g.m.**, s. 475.

1.2.4. Beylikler Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı mimarlığı arasında bir geçiş dönemi olarak kabul edilen Beylikler dönemi yapılarında görülen sütun ve sütunçe başlıkları, Selçuklu geleneğini devam ettirirken, Osmanlı döneminde kullanılacak olan başlıkların da öncülerinden olmuştur.

Beylikler döneminde sütun, sütunçe ve başlıklarına avlu revaklarında, son cemaat yerlerinde, taçkapılarda, mihraplarda ve çok ayaklı camilerin harim kısmında rastlamaktayız.

Anadolu Selçuklu Döneminde görüldüğü gibi Beylikler dönemi mimarisinde de eski yapılardan kalma işlenmiş ve hazır başlıklar devşirilerek kullanılmıştır[228]. Antalya Yivli Minare Camii (1373) hariminde (Fot. 127), Niğde Sungur Ağa Camii (1316-1335) beden duvarları içerisinde, Selçuk İsa Bey Camii (1375) revaklarında, Manisa Ulu Camii (1366) ve Medresesi (1378) avlusunda, Ankara mescitlerinde, Eğirdir Dündar Bey Medresesi (Taş Medrese) (1301-1302) revaklarında, Kayseri Hatuniye Medresesi (1432) avlusunda, Korkuteli Emir Sinaneddin Medresesi (1319) revaklarında ve Ermenek Tol Medrese (1339) avlusunda bolca Antik ve Bizans dönemi sütun ve sütun başlıkları kullanılmıştır[229].

[228] Arseven, **Türk Sanatı Tarihi Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 681.
[229] Öney, **a.g.m.**, s. 19-20.

Fotoğraf 127: Antalya Yivli Minare Camii, devşirme sütun başlıkları (https://www.flickr.com/photos/sinandogan/32595592262/sizes/l Çevrimiçi 29.05.2019)

Devşirme sütun ve sütun başlıkların kullanılmasının yanında Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde kullanımı görülen bazı bitkisel, mukarnaslı ve baklavalı başlık örnekleri bu dönem yapılarında da yer almıştır. Taçkapı ve eyvan köşelerinde bulunan sütunçelerde, Selçuklu geleneğine bağlı, korint başlıkların stilize edilmesinden doğan yapraklı küçük başlıklar görülmektedir. Payelerde ve sütunlarda ise bezemesiz basit başlıklarla birlikte mukarnaslı başlıklar da kullanılmıştır. Mut Lâl Ağa Camii'nin (1441 civarı) son cemaat yerindeki sütun başlıkları, Osmanlı mimarisinde kullanılan baklavalı başlıklara benzer olmaları açısından bir istisna oluşturmaktadır[230] (Fot. 128).

[230] Baha Tanman, Sevgi Parlak, **Beylikler Devri Mimarisi ve Sanatı**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Elektronik Ders Notları, İstanbul 2018, s. 59.

Fotoğraf 128: Mut Lal Ağa Camii son cemaat yerinden detay (http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRG9zeWE6TGFhbF9QYcWfYV9DYW1paSxfUmV2YWtsYXIuanBn Çevrimiçi 29.05.2019)

Bu dönemde mimaride ahşap malzemenin kullanılması, buna bağlı olarak ahşap direkler ve sütun başlıklarının da yapılarda kullanılmasını sağlamıştır. Beyşehir Eşrefoğlu Camii (1297-99) (Fot. 129), Konya Meram Hasbey Camii[231] (15. yy.) ve Kastamonu Kasaba Köyü Camii'nde (1366) (Fot. 130) görülebileceği gibi yapılarda ahşap direkler ve sütun başlıkları yer almaktadır.

[231]İlk stalaktik sırasının altında stalaktitlerin geometrik düzenine uygun küçük sathi nişler oyulmuştur. Bkz. Yılmaz Önge, "Anadolu Mimarî Sanatında Ahşap Stalaktitli Sütun Başlıkları", **Önasya Mecmuası**, C: IV, S: 37, Ankara 1968, s. 8.

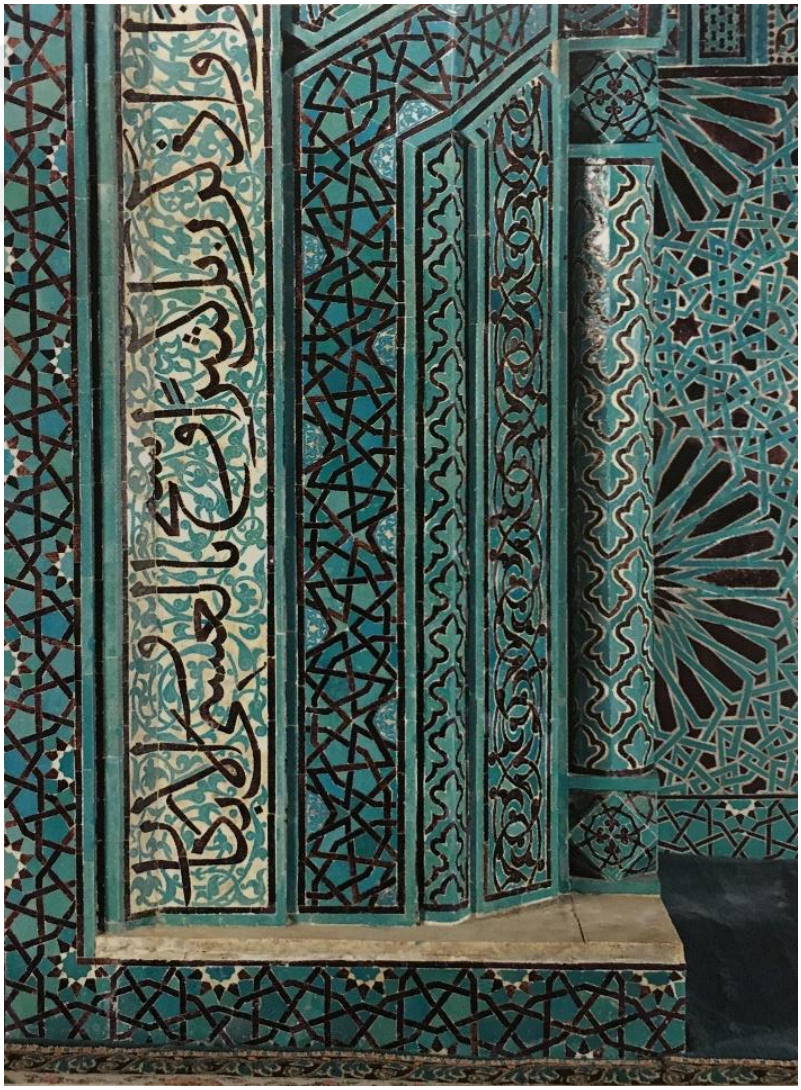
Fotoğraf 129: Beyşehir Eşrefoğlu Camii'nin iç mekânındaki sütunların başlıkları (http://www.mustafacambaz.com/data/media/1296/erefolu_camii_kolonlar_3.jpg Çevrimiçi 29.05.2019)

Fotoğraf 130: Kastamonu Kasaba Köyü Camii iç mekânındaki sütun başlıklarından detay (http://www.mustafacambaz.com/data/media/291/sutun_bal_3_copy.jpg Çevrimiçi 29.05.2019)

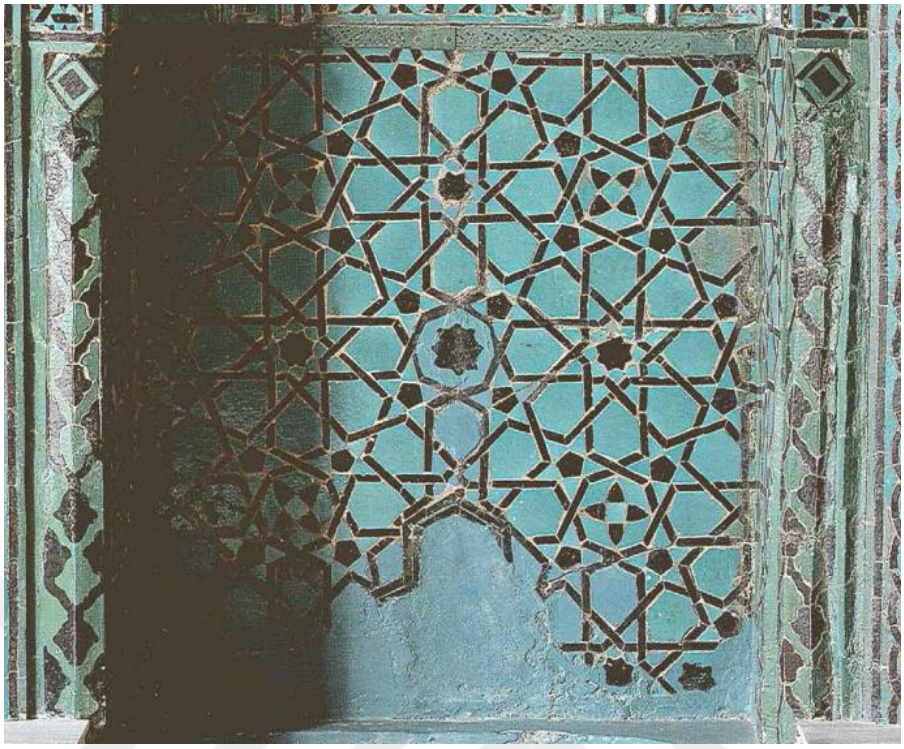
Niğde Şah Mescidi'nde (1413-14) ahşap süsleme olarak başlıklarda iki sıralı basit mukarnaslar görülmekle birlikte, mihrabının sütunçelerinde alçı malzeme kullanılmıştır[232].

Çini malzeme, Konya Meram Hasbeyoğlu Darülhuffazı, Beyşehir Eşrefoğlu Camii (Fot. 131), Birgi Ulu Camii (1312) (Fot. 132), Karaman Kazım Karabekir (Gâferyât) Köyü Camii (Fot. 133-134) ve Karaman İbrahim Bey İmareti (1433) (Fot. 135) mihrabındaki zar başlıklı sütunçelerde görülebilmektedir.

Fotoğraf 131: Beyşehir, Eşrefoğlu Camii'nin mihrap sütunçesi (Arık ile Arık, 2007: s. 159, Resim 116)

[232] Tanman, Parlak, **a.g.e.**, s.77.

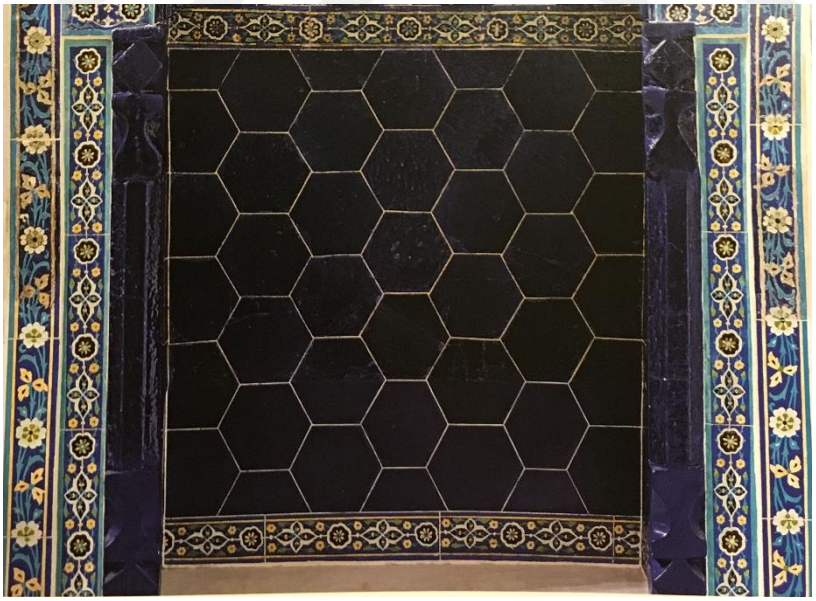
Fotoğraf 132: Birgi Ulu Camii'nin mihrap sütunçeleri
(Arık ile Arık, 2007: s. 171, Resim 128)

Fotoğraf 133: Karaman, Kazım Karabekir Köyü Camii'nin mihrap sütunçeleri
(Canbaz, Abak, 2016: s. 295)

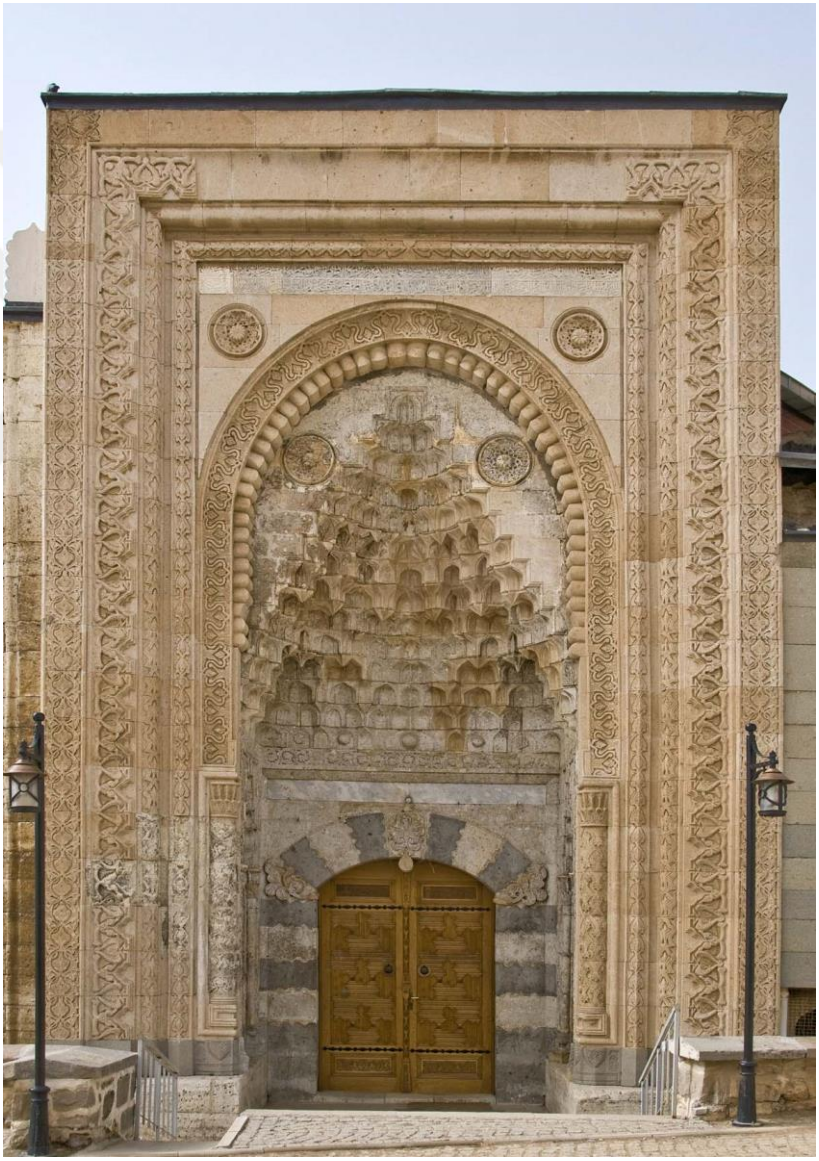
Fotoğraf 134: Karaman, Kazım Karabekir Köyü Camii mihrap sütunçesinin başlığından detay (Hisarligil ile Hisarligil, 2017: s. 136, Fig. 5)

Fotoğraf 135: Karaman İbrahim Bey İmareti mihrap sütunçeleri (Arık ile Arık, 2007: s. 183, Resim 141)

Beyşehir Eşrefoğlu Camii birbirinden farklı türde sütun ve sütunçe başlıkları içeren bir yapıdır. Taçkapısındaki sütunçelerde stilize akantus yapraklı başlıklar göze çarpar. Sütunçelerin yüzeyi rûmîlerle bezenmiştir (Fot. 136). Taçkapının solunda bulunan

pencerenin kemer yüzeyleri zikzaklı, üstlerinde akantus yapraklı küçük başlıkları olan sütunçelere oturmaktadır. Çini mozaik mihrap nişinin köşelerinde yer alan sekizgen gövdeli sütunçelerin gövdeleri ise palmetlerle bezenmiştir. Sütunçelerin alt ve üst kısımlarında rûmîlerle bezeli zar başlıklar yer almaktadır[233] (Fot. 131). Harim kısmında farklı varyasyonlarda ahşap mukarnaslı sütun başlıklarının üzerleri kalem işi ile bezenmiştir (Fot. 129).

Fotoğraf 136: Beyşehir, Eşrefoğlu Camii taçkapısındaki köşe sütunçeleri (http://ugurugurlu.com/mukarnas/14katli/orj2.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

[233] Tanman, Parlak, **a.g.e.**, s. 36.

Eşrefoğlu Camii taçkapısındaki sütunçe başlıklarının benzerlerini Karaman Hatuniye Medresesi (1381) taçkapısı ve mihabiye nişlerinde bulabilmekteyiz. Gövdeleri yüksek kabartma bitkisel motiflerle işlenen sütunçelerin başlıkları iki kademeden oluşmuş, yıldız profilli ve bitkisel bezemeli başlıklardır (Fot. 137).

Fotoğraf 137: Karaman Hatuniye Medresesi taçkapısının sütunçesi (http://www.mustafacambaz.com/data/media/1221/hatuniye_medresesi_14_copy.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

Üç kademeden oluşmuş akantus yapraklı sütunçe başlıklarına sahip olan yapılardan Eğirdir Dündar Bey Medresesi'nin sütunçelerinin silindirik gövdeleri geometrik motiflerle örülerek bezenmiştir. Başlıklarda bugün kısmen tahrip olmuş aslan başları olduğu bilinmektedir[234]. Mihrabiyelerin sütunçeleri ise zikzak yivli gövdelere ve taçkapıdakine benzer iki kademeli başlıklara sahiptir (Fot. 138).

Fotoğraf 138: Eğirdir Dündar Bey Medresesi taçkapı köşe sütunçesi ve mihrabiyesi (http://2.bp.blogspot.com/-ty2I05JVHUk/VO-tiZ85foI/AAAAAAAAcFk/4BAWuGlCQvM/s1600/SDC10003.JPG Çevrimiçi 31.05.2019)

[234] Rüstem Bozer, "Eğirdir Han", **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**, Ed. Hakkı Acun, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 250.

Osmanlı döneminde kullanımına sıkça rastlayacağımız, başlık üzerinde sarkıtma kullanılması, ancak 15. yüzyıl başında Beylikler dönemi yapılarında görülebilmektedir. En erken tarihli stalaktitli başlık, Karamanoğulları Beyliği yapısı olan Niğde Ak Medrese taçkapısında (1409) görülmektedir (Fot. 139). Batı Anadolu'da en eski stalaktitli başlık ise Menteşeoğlu Beyliği yapısı olan Balat İlyas Bey Camii'nde (1404) yer alır[235] (Fot. 141).

Fotoğraf 139: Niğde Ak Medrese taçkapısı köşe sütunçeleri (https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/27022015/24977b16-a99a-4979-9be5-174677f1d344.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

[235] Cansever**, a.g.e.**, s. 53.

Ak Medrese'nin taçkapısındaki iki sıra mukarnaslı bir kaidenin üzerinde yükselen dört dilimli gövdelere sahip sütunçelerin başlığı dört sıra mukarnaslı olup, dışa kademeli yastıklı piramidal külahla sonlanmaktadır. Taçkapının mukarnaslı kavsarasının alttaki sıraları sütunçelerin üzerinde dışa kademelenerek piramadil külahla sonlanmakta ve iki katlı başlık izlenimi yaratmaktadır[236] (Fot. 140). Köşe sütunlarının artık iyice incelmiş olduğu görülür.

Fotoğraf 140: Niğde Ak Medrese taçkapısı sütunçe başlıkları (https://scontent.fsaw1-7.fna.fbcdn.net/v/t1.0-9/12274182_515920155245790_7383350660143229375_n.jpg?_nc_cat=107&_nc_ht=scontent.fsaw1-7.fna&oh=f29b162bd3e0c695fb80f68119a89ab1&oe=5D8C3733 Çevrimiçi 31.05.2019)

[236] Nermin Şaman Doğan, "Niğde'de Türk Dönemi (13-15. Yüzyıl) Yapılarında Taç Kapı-Mihrap Tasarımı ve Bezeme İlişkisi", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C: XXX, S: 1, Ankara, Haziran 2013, s.133.

Fotoğraf 141: Balat İlyas Bey Camii'nin stalaktitli sütun başlıkları (https://www.cornucopia.net/library/guide/CE_(98)_Balat_Ilyas_Bey_portal_detail.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

Karaman Arapzâde Camii (15. yy.) mihrap nişinin köşelerinde Selçuklu Döneminde de örnekleri görülen kum saatleriyle donatılmış burmalı köşe sütunçeleri kullanılmıştır. Osmanlı dönemi özellikleri gösteren yapının mihrabı yüksek ihtimalle Osmanlı döneminde yenilenmiştir[237]. Burmalı tipte sütunçeleri ise Birgi Ulu Camii pencelerinde görmek mümkündür (Fot. 142).

[237] Tanman, Parlak, **a.g.e.**, s.83-85.

Fotoğraf 142: Birgi Ulu Camii dilimli penceresinin sütunçeleri (https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/madde/42/ulucami-14.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

Karaman devri eserlerine özgü olarak görülen bir özellik, köşe sütunçelerinin gövdelerinin iki bölüm halinde bezenmiş olmasıdır. Karaman İbrahim Bey İmareti taçkapısı, Niğde Ak Medrese taçkapısı, Damsaköy Taşkınpaşa Medresesi (14. yy) taçkapısı (Fot. 143) ve Niğde Sungur Ağa Camii doğu taçkapısında yer alan sütunçelerde (Fot. 144) zikzak yivli-geçmeli, bitkisel-geometrik ve bezemesiz-bitkisel türde sütunçeler görülmektedir[238].

Fotoğraf 143: Damsaköy Taşkın Paşa Medresesi taçkapı sütunçeleri (https://mapio.net/images-p/1627694.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

[238] Ünal, **a.g.e.**, s. 60.

Fotoğraf 144: Niğde, Sungur Ağa Camii doğu taçkapısı sütunçeleri (http://4.bp.blogspot.com/-7e0xGarRWgw/VHEBy0ABKWI/AAAAAAAA9j0/DrBMXapAUTA/s1600/nidesungurbeycamii.jpg Çevrimiçi 31.05.2019)

Hamidoğlu Beyliği mimarisinde bolca devşirme malzeme kullanılmasının yanında kendine özgü sütun başlıkları bulundurması bir yöre özelliği *"ya da Beylikler dönemi mimarisi genelinde bir tür taşra üslubu"* olarak değerlendirilebilir[239]. Eğirdir Dündar Bey Medresesi (1301-1302) avlu revaklarında sütun başlıkları genellikle Bizans dönemine ait devşirme malzemeler olarak algılanmışsa da bunlar Bizans etkisiyle oluşturulmuş başlıklardır. Köşelerinde güvercin kabartmaları, bunların arasında stilize bitkilerin görüldüğü başlıklar özellikle dikkati çekmektedir (Fot. 145). Başka bir başlık tipinde ise yörede yüzyıllar boyunca yetiştirilmiş olan haşhaş bitkisinin stilize tasvirleriyle karşılaşılmaktadır[240] (Fot. 146). Haşhaş bitkisi motifi, Birgi Ulu Camii'nin taçkapısında da karşımıza çıkmaktadır.

[239] Tanman, Parlak, **a.g.e.**, s.129-130.
[240] **A.e.**, s.132-133.

Fotoğraf 145: Eğirdir Dündar Bey Medresesi avlu revaklarından sütun başlığı örneği (http://2.bp.blogspot.com/-pEZPmiiBYGU/VO-t9nmGhEI/AAAAAAAAcF8/_LKGWYah2Is/s1600/SDC10031.JPG Çevrimiçi 31.05.2019)

Fotoğraf 146: Eğirdir Dündar Bey Medresesi avlu revaklarından haşhaş motifli sütun başlığı (M. Baha Tanman'dan)

Eğirdir Dündar Bey Medresesi'ndeki istisnai uygulamalar dışında, Beylikler döneminin diğer yapılarında Selçuklularda görülen yaprak tezyinatlı ve zar biçimli başlıklar ile Osmanlılarda görülecek olan mukarnaslı başlık uygulamaları vardır. Yaprak tezyinatlı başlıkların son örneği Anadolu'da Niğde Ak Medrese'de görülmektedir.

Tezimiz kapsamında incelediğimiz Konya bölgesinde, Karamanoğlu beyliğine ait 13. yüzyıl sonlarına tarihlendirilen Meram'daki Hasbeyoğlu Darulhuffazı'nın cümle kapısı genel hatlarıyla Selçuklu devri taçkapılarının özelliklerini taşısa da, benzerleri ve kompozisyon özelliği ile Karamanoğulları'nın mimari anlayışına daha yakındır[241]. Günümüzde kadınların ibadet mekânına giriş yaptığı darülhuffazın kapısının iki yanında iri sütunçeler yer almaktadır. Silindirik gövdeleri derin zikzaklarla oyulmuş olan sütunçelerin tabla arasına alınmış sütun başlıkları, bir köşeleri üzerine yerleştirilmiş zar başlıklardan oluşmaktadır. Kaideleri yatık "U" biçimindedir (Fot. 147). Darülhuffazın kesme taştan yapılmış olan mihrabının iki yanında yer alan sütunçeler ise silindirik gövdeli olup, bir köşeleri üzerine yerleştirilmiş zar başlıklara sahiptir. Sütunçeler ve başlıkları bezenmeden bırakılmıştır.

[241] Yılmaz Önge, "Konya'nın Meram Mesiresindeki Mimari Bir Manzume", **Vakıflar Dergisi**, S:10, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1973, s. 377.

Fotoğraf 147: Konya, Hasbeyoğlu Darülhuffazı'nın cümle kapısındaki sütunçeler

1.2.5. Osmanlı Mimarisinde Sütun ve Sütunçe Başlıkları

Sütunun en çok kullanıldığı dönem, Osmanlı dönemidir ancak Osmanlı sütunları eski Yunan ve İran dönemi sütunları gibi yivler ve oluklarla bezemeli değildir. Selçuklularda görülen oymalı ve burmalı sütun ve sütunçeler Osmanlılarda ancak taçkapılarda, köşe sütunçelerinde kullanılmıştır. Selçuklulardaki gibi yivli sütunlar daha çok Barok devirde görülmektedir[242].

Osmanlı mimarisinde avlu revaklarında, iç mekânda ve mahfillerde kullanılan sütun ve sütunçe başlıkları, kemerin üzengi taşlarını taşıyan birer bindirme görevi görmektedir. Osmanlı mimarları yapının yükünü taşıyacak olan sütun başlıklarını, Bizans başlıklarında olduğu gibi dantele benzer kafesli oymalarla cılız ve zayıf göstermekten ya da Yunan başlıkları gibi şerit ve çiçek şekillerine benzetmekten kaçınmış ve başlıklara yapıdaki işlevlerine uygun olarak sağlam görünüşlü şekiller vermişlerdir[243].

Sütunların kaideleri ise genellikle tezyinat yapılmadan bırakılmıştır.

Osmanlı sütun ve sütunçe başlıkları, Selçuklu Dönemi sütun başlıklarından oldukça farklı bir görünüşe sahiptir. Selçuklu eserlerinde yer alan Yunan, Bizans ve İran kökenli etkilere sahip sütun başlık tiplerini Osmanlılar mimarilerinden çıkarmıştır.

Osmanlılar tarafından meydana getirilen sütun başlıkları, devletin kurulma, gelişme ve gerileme dönemlerinde farklı şekiller göstermektedir. Bu bölümde Erken Osmanlı döneminde görülen başlık tipleriyle başlanılacak ve Osmanlı'nın klasik dönemi ile Batı etkilerinin görüldüğü dönemlerde ortaya çıkan başlık tiplerinden sırasıyla bahsedilecektir.

Anadolu Selçuklu taçkapılarının çoğunda yer alan köşe sütunçeleri, taş bezemelerin Selçuklu Dönemine göre daha az görüldüğü Erken Osmanlı dönemi mimarisinde aynı ilgiyi görmemiştir. Mimari tasarımda taçkapıların hemen hemen ortadan kalkması, taş

[242] Arseven, **Türk Sanatı Tarihi Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 679.
[243] **A.e.**, s. 679-681.

oyma işçiliğinin de yok olmasına neden olmuş, daha çok sırlı bezeme ve çini ön plana çıkmıştır[244]. Taş-tuğla almaşık malzeme ile inşa edilen taçkapılardan hiçbirinde ise köşe sütunçesine yer verilmemiştir[245].

Şakir Çakmak, Erken Osmanlı dönemi taçkapılarında yer alan köşe sütunçelerini gövde biçimleri bakımından iki grupta incelemiştir[246]:

> *"1) Silindirik Kesitli Köşe Sütunçeleri (kendi içinde üç alt gruba ayrılmaktadır: Süslemesiz Sütunçeler/Dikine Yivli Sütunçeler/Sarmal Yivli Sütunçeler)*
>
> *2) Çokgen Kesitli Köşe Sütunçeleri (kendi içinde üç alt gruba ayrılmaktadır: Beş Kenarlı Köşe Sütunçeleri/Altı Kenarlı Köşe Sütunçeleri /Yedi Kenarlı Köşe Sütunçeleri)"*

Erken Osmanlı Mimarisi'nde sütun, sütun başlıkları ve kaidelerde kullanılan mermer malzeme genellikle devşirme iken, sütun başlıklarında da devşirme başlıklar kullanılmıştır[247] (Fot. 148). Osmanlı döneminde klasik şeklini mukarnas ile bulan sütun başlıklarının en erken ve orijinal örneklerini bu dönemin yapılarından İznik Nilüfer Hatun İmareti'yle (1288) İznik Yeşil Camii'nde (1378-1392), daha olgun örneğini ise Edirne Üç Şerefeli Camii (1437-1447) avlusunda bulmaktayız. Bu başlıkların en önemli özelliği, kullanılan başlıkların her yapıda farklı olup, birbirinin tam eşi olmayışıdır[248]. Bu yapılarda görülen sütun başlıkları dışındaki örneklerin tamamı devşirmedir.

---

[244] Doğan Kuban, **Osmanlı Mimarisi**, Yem Yayınları, İstanbul 2007, s. 237.
[245] Şakir Çakmak, **Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Taçkapılar (1300-1500)**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 43.
[246] **A.e.**, s. 44,45,46.
[247] Yıldıray Özbek, **Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453),** T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s. 523.
[248] Yıldız Demiriz, **Osmanlı Mimarisinde Süsleme I Erken Devir (1300-1453),** Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979, s. 18.

Fotoğraf 148: İznik Nilüfer Hatun İmareti'nden devşirme sütun başlığı örneği (http://www.mustafacambaz.com/data/media/159/nilfer_hatun_imareti2_6_copy.jpg Çevrimiçi 28.05.2019)

Erken Osmanlı Dönemi'nde yapılarda kullanılan sütun ve sütun başlıkları genellikle harim ve avluda yer almıştır. Mihrap kısımlarında sütunçe kullanımı çok sık görülmemekte ve görülen örneklerin malzemesini de çini oluşturmaktadır. Mihrap kısmında sütunçe bulunduran yapılara örnek olarak Bursa Orhan Gazi Camii, Bursa Hüdavendigar Camii, Bursa Yıldırım Camii, Bursa Ulu Camii, Bursa Yeşil Camii, Edirne Üç Şerefeli Camii ve Edirne Muradiye Camii verilebilmektedir. Edirne Muradiye Camii (1435-36) mihrabının çinili sütunçelerinin başlık ve kaidelerinde mukarnas kullanılmıştır (Fot. 149).

Fotoğraf 149: Edirne Muradiye Camii mihrap sütunçeleri (http://www.mustafacambaz.com/data/media/205/EM_MHRAP_DETAY_copy.jpg Çevrimiçi 28.05.2019)

1453'e kadar görülen örnekler başlangıçta İznik'te Selçuklu örneklerinin devamı iken, Bursa ve Edirne'de ortaya çıkan başlıklar, Osmanlı dönemi sütun başlıkları geleneğinin özelliklerini taşımaktadır[249].

Erken Osmanlı dönemi mimarisinde, taçkapılarda görülen köşe sütunçelerinin altlık ve başlıkları Şakir Çakmak tarafından üç ana grupta incelenmiştir[250]:

> *"1.) Mukarnaslı Altlık ve Başlıklar*
> *2.) Köşeleri Pahlanmış Dikdörtgen Prizma Şekilli Altlık ve Başlıklar*
> *3.) İki Kademeli Altlık ve Başlıklar (Bu tip başlıklar mukarnaslı ve dikdörtgen prizma şekilli altlık ve başlıklara kum saati şekilli bir bölümün eklenmesinden oluşmaktadır. İstanbul Fatih Camii, İstanbul Davud Paşa Camii ve Edirne II. Beyazıd Camii buna örnek olarak verilebilir[251])."*

Erken Osmanlı Dönemi'nin ilk orijinal sütun başlıkları, İznik Nilüfer Hatun İmareti ve İznik Yeşil Camii son cemaat yeri ile harim kısmında (Fot. 150-151) bulunmaktadır. Başlıklar genellikle iki sıradan oluşan mukarnas bezemelidir. Mukarnasların badem

[249] Cansever, **a.g.e.**, s. 74.
[250] Çakmak, **a.g.e.**, s. 48, 49, 50.
[251] **A.e.**, s. 50.

yüzeyleri genellikle istiridye kabuğu motifiyle hareketlendirilmiştir. Bademlerle, dişlerin yüksekliğinin aynı olması başlıkların bodur bir görüntüye sahip olmasına sebep olmuştur. Üç sıra mukarnas dizisi kullanılan başlıklarda bile bu bodur görünüş ortadan kaldırılamamıştır. Başlıkların dikdörtgen kemer yastığı altındaki şeritlere lotus-palmet kabartmalı motifler yerleştirilmiştir[252].

Fotoğraf 150: İznik Yeşil Camii'nin mukarnaslı sütun başlıklarından örnekler (http://www.mustafacambaz.com/data/media/158/iznik_yeil_cami_stun_ba_copy.jpg Çevrimiçi 28.05.2019)

[252] Özbek, **a.g.e.**, s. 523.

Fotoğraf 151: İznik Yeşil Camii'nin mukarnaslı sütun başlıklarından örnekler (https://www.flickr.com/photos/sinandogan/4476354979/sizes/l Çevrimiçi 28.05.2019)

Edirne Üç Şerefeli Camii'nin avlu revağında bulunan sütunlar devşirme iken, sütun başlıkları orijinaldir. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen mukarnas bezemeli başlıklarda, üst kısımdaki damla biçimli püsküller yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır[253]. Burada görülen stalaktitli başlıklar, 18. yüzyıla kadar devam eden başlıkların ilk olgun örneklerini oluşturmaktadır[254] (Fot. 152).

[253] Özbek, **a.g.e.**, s. 523.
[254] Cansever, **a.g.e.**, s. 79.

Fotoğraf 152: Edirne Üç Şerefeli Camii avlu revaklarındaki sütun başlığı örneği (http://www.3dmekanlar.com/tr/uc-serefeli-cami.html Çevrimiçi 06.06.2019)

Mukarnaslı başlıklar arasında en gelişmiş örneklerini gördüğümüz yapılardan biri de Bursa Yıldırım Camii (1391-95)'dir. Taçkapısındaki sütunçe başlıkları, irilikleri, mukarnas diş ve sıralarının çokluğu ve piramidal biçimleriyle dikkat çeken bir örnek oluşturmaktadır[255] (Fot. 153).

[255] Çakmak, **a.g.e.**, s. 48.

Fotoğraf 153: Bursa Yıldırım Camii taçkapısının sütunçe başlıkları (https://www.flickr.com/photos/rmznkccn/31877437610/ Çevrimiçi 28.05.2019)

T. Cansever, Türk ve İslam mimarisinin önemli elemanlarından olan mukarnasın, sütun başlıklarında kullanımının ilk örneklerinin 1088 İsfahan Cuma Camii'nde görüldüğünü belirtmiştir[256]. Mukarnaslı sütun başlıkları, Beylikler döneminde birkaç yapıda kullanılarak, Erken Osmanlı Dönemi'ne aktarılmış, Osmanlı'da 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar da yaygın olarak kullanılan bir başlık tipi olmuştur. Türk mukarnas başlıklarının en eski örneğini 1181 tarihli Divriği Kale Camii taçkapısı köşe sütunçelerinin başlıkları (Fot. 76) oluşturmaktadır[257].

Anadolu Selçuklu devrinin sonlarında ve Beylikler dönemi yapılarında geometrik bezeme yerine geçen bitkisel bezeme, Erken Osmanlı döneminde tekrar geometrik bezemeye dönmüştür.

[256] Cansever**, a.g.e.**, s. 75.
[257] Ayla Ödekan, **Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri,** Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1977, s. 120.

Anadolu Selçuklu Dönemi taçkapılarında yer alan köşe sütunçelerinde başlık kullanımı yaygın olup kaidelere pek yer verilmezken, Erken Osmanlı dönemi yapılarının çoğunda hem kaide hem de başlık kullanılmıştır[258].

1453'ten sonra "*stalaktitli mukarnas"* ve *"baklavalı"* başlıklar olarak adlandırılan iki grup başlık, Osmanlı'da 18. yüzyılın ortasına kadar kullanılan başlık tipleri olmuştur. Başlıklar üzerinde stalaktit kullanımı, 15. yüzyılda Beylikler dönemi yapılarından Niğde Ak Medrese ve Balat İlyas Bey Camii'nde uygulanmıştır. Stalaktitli başlıklar, Selçuklu mukarnas stalaktitli başlıkların devamı olarak görülmüş ve Erken Osmanlı'da da kullanılmaya devam etmiştir. Sarkıtmasız mukarnaslı başlıklar 16. yüzyılda kullanıldıktan sonra yerini stalaktitli başlıklara bırakmışlardır[259].

T. Cansever, 1453'ten sonra Osmanlı döneminde kullanılan sütun başlıklarını *"Fatih devri başlıkları, Beyazıd ve Yavuz devri başlıkları, Sinan devri başlıkları, Sultan Ahmed devrine kadar ve Sultan Ahmed Camii başlıkları ile Yeni Camii başlıkları ve büsbütün kayboluncaya kadar meydana gelen başlıklar"* olarak beş dönemde incelemiş ve hepsinin bezeme özelliklerini ve üslup farklılıklarını ayrıntılı şekilde ortaya koymuştur[260].

Osmanlı Dönemi'nde kullanılan sütun başlıklarının temelini yine mukarnas bezeme oluşturmaktadır. Bunun yanında baklavalı sütun başlıkları da görülmeye başlamıştır. Böylelikle Lale Devri'nin sonuna kadar Osmanlı mimarisinin başlıca sütun başlıkları "*mukarnaslı, stalaktitli ve baklavalı başlıklar"* olmuştur[261]. Sütun başlıklarında kullanılan mukarnaslar, niş örtülerini süsleyen mukarnaslar kadar karmaşık olmamakla birlikte, yapıdaki bezeme yoğunluğunun zenginliğine paralel olarak geliştiği saptanmıştır[262].

Üsluplaştırılmış bitkisel bezemeler ve geometrik bezeme gibi İslâm sanatını diğer kültürlerin sanatından ayıran önemli unsurlardan[263] ve İslam mimarisinin en yaygın ve

---

[258] Çakmak, **a.g.e.**, s. 47.
[259] Cansever, **a.g.e.**, s.74.
[260] Ayrıntılı bilgi için bkz. Cansever, **a.g.e.**, s.82.
[261] Celal Esad Arseven bu başlıklara bir üçüncüsünü ekleyerek kaval silmeli başlıklardan da söz etmiştir. Bunlar yapıların en önemsiz kısımlarında kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arseven, **Türk Sanatı Tarihi Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 681.
[262] Kuban, **a.g.e.**, s. 450.
[263] Aziz Doğanay, "Tezyinat", **TDVİA,** C: XXXXI, İstanbul 2012, s. 83.

karakteristik plastik anlatım yollarından olan[264] mukarnaslar, Türk mimarisinde sütun başlıklarının ağır kitlelerini hafifletmek için kullanılmış olan bir bezeme ögesidir[265]. Mukarnaslı kurgu, birbirinin üzerinden boşluğa uzanan taşırtma sıralarıyla oluşturulur. Değişik geometrik desenlere dayalı oyulmuş taş sıraları birbirlerinin üzerinden boşluğa doğru taşarak mekânda geometrik üç boyutlu bezeme bölgeleri oluşturur[266]. Mukarnaslı başlıklar yapıların en önemli kısımlarına yerleştirilmiştir. Osmanlı dönemi sütun başlıklarında mukarnasların uygulanışı farklılıklar gösterebilmekle birlikte, bu tipteki başlıklara bitkisel bezeme öğelerinin yerleştirildiği de görülmektedir. Süleymaniye Camii (1550-57) avlu revaklarında yer alan sütun başlıklarında bu çeşitliliği görmek mümkündür.

Fotoğraf 154: Süleymaniye Camii avlu revaklarından mukarnaslı sütun başlığı örneği

[264] Selçuk Mülayim, "Tarih Kitabeli Bir Mukarnas Başlık", **Aslanapa Armağanı**, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996, s. 152.
[265] Arseven, **Türk Sanatı Tarihi Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 683.
[266] Kuban, **a.g.e.**, s. 449.

Fotoğraf 155: Süleymaniye Camii avlu revaklarından mukarnaslı sütun başlıkları örnekleri

Baklavalı başlık, dairesel gövde ile başlığın kare tabanını birleştiren üçgensel öğelerden meydana gelir. Bu geometri, kubbe örtülü kare hacimlerde kullanılan Türk üçgenli geçiş bölgelerinin minyatür bir uygulaması gibidir[267].

İlk örnekleri 14. yüzyıl başında Amasya Bimarhanesi'nde ve Niğde Sungur Bey Camii'nde görülen baklavalı sütun başlıkları, mukarnas ve stalaktitli başlıklardan çok sonra ortaya çıkmıştır[268]. Bu başlık tipinin İstanbul'daki bütün örnekleri, stalaktitli ve mukarnaslı başlıklarda olduğu gibi Beyâzıd devrinin sonuna kadar devam etmiştir[269]. Turgut Cansever, baklavalı başlıkları kendi içinde *"üç parçadan, iki parçadan ve yalnız baklavalardan oluşmuş başlıklar"* olarak üç grupta incelemiştir[270].

Osmanlı mimarisinin başlıca iki başlık tipi olan baklavalı ve mukarnaslı başlıklar, Mimar Sinan döneminde de standart başlık tipi olarak kullanılmıştır. Stalaktit ve mukarnasların kullanılmasında yeni sentezler yapma yolunda 15. yüzyılda kazanılmış olan bilgi ve beceri, Sinan dönemi başlıklarında en değişik şekillerin ve yeni bir üslubun doğmasına imkân vermiştir[271].

---

[267] Kuban, **a.g.e.**, s. 450.
[268] Baklavalı sütun başlıkları 6- 8. yüzyıllar arası Bizans döneminde de görülmüştür. Bkz. Cansever, **a.g.e.**, s.152.
[269] **A.e.,** s.129.
[270] Ayrıntılı bilgi için bkz. **A.e.**, s.133.
[271] **A.e.**, s. 99.

Mimar Sinan'ın başlık uygulamalarında bazı ilginç varyasyonlar da görülmektedir. Özellikle, avlu revakları ve son cemaat yerinin birleşme noktasındaki sütun veya payelerin başlıklarında, yükseklikleri farklı olan kemerlerin olduğu kısımlar için uyguladığı çözüm ikiye kesilmiş bir başlığın iki yarısını bu farklı yüksekliklere göre yerleştirmek olmuştur. Böyle örnekleri Süleymaniye Camii'nin avlusunda bulmak mümkündür[272] (Fot. 156).

Fotoğraf 156: Süleymaniye Camii avlusundan sütun başlığı örneği

Mimar Sinan'ın Şehzade Camii'nin (1543-48) taçkapı, avlu taçkapısı ve mihrap sütunçelerinin kaidelerine yerleştirdiği küçük kabartma selviler ise değişiklik isteğini gösterdiği örneklerdendir[273] (Fot. 157).

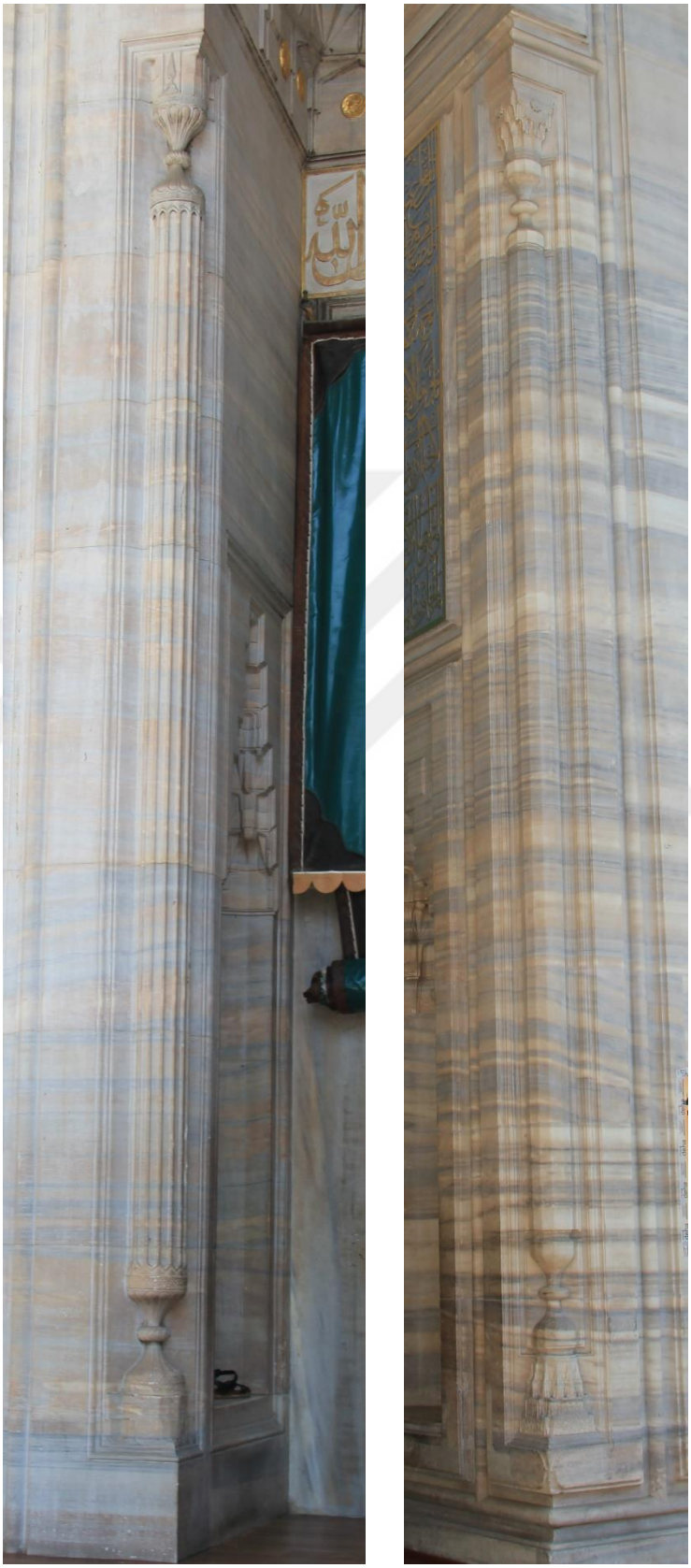
[272] Yıldız Demiriz, "Sinan'ın Mimarisinde Bezeme", **Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri,** C: I, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul 1988, s. 469.
[273] **A.e.**,s. 466-469.

Fotoğraf 157: Şehzadebaşı Camii taçkapı köşe sütunçeleri

Mimar Sinan devri başlıkları, Beyazıd devri başlıkları ile kıyaslandığında büyük bir sadelik göstermektedir[274]. Sinan dönemi ve sonrası taçkapılarında alt ve üstte kum saati tipinde başlık ve kaideli sütunçeler sıkça kullanılmıştır (Fot. 158). Sütunçeler renkli mermerle veya bitkisel kabartmalarla bezelidir[275].

[274] Cansever, **a.g.e.**, s.107.
[275] Demiriz, **a.g.m.**, s. 468.

Fotoğraf 158: Şehzadebaşı Camii ve Fatih Camii kum saati formlu sütunçeler

Mimar Sinan'ın ölümünden sonra, öğrencilerinin etkisi altında devam eden üslubu otuz senelik bir dönemde kendini göstermeye devam etmiştir. Bu dönemden Sultan Ahmed Camii'nde (1609-1617) görülen sütun başlıklarının Mimar Sinan döneminde görülen örneklerin tekrarları oldukları anlaşılmaktadır[276] (Fot. 159).

Fotoğraf 159: Sultan Ahmed Camii avlu revaklarından sütun başlıkları (https://www.flickr.com/photos/ushanka/3219356069/sizes/l Çevrimiçi 28.05.2019)

[276] Cansever, **a.g.e.**, s.119.

17. yüzyıldan İstanbul Yeni Camii (1598-1665), Türk stalaktitli sütun başlıklarının en değerli örneklerini barındırmaktadır[277] (Fot. 160).

Fotoğraf 160: İstanbul, Yeni Camii avlusundan sütun başlıkları (http://www.mustafacambaz.com/data/media/36/yenicami20-10.jpg Çevrimiçi 28.05.2019)

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Mimarisi, Avrupa etkisine girmiş, Barok [Ör. İstanbul Nuruosmaniye Camii, 1748-56 (Fot. 161)] ve Ampir [(Ör. İstanbul Sultan II. Mahmud Türbesi, 1840 (Fot. 162)] başlık örnekleri oluşmaya başlamıştır. Ancak bunlar Batı'dan ithal edilmiş şekillerden çok Osmanlı yapı sanatının Antik örneklerden çıkardığı yeni şekiller ve yorumlardır[278]. Baklavalı ve mukarnaslı başlıklar yerine akantuslu veya palmetli ve volütlü başlıklar kullanılmıştır (Ör. Üsküdar Ayazma Camii, 1757-60). S. Eyice, 1740 tarihinden itibaren stalaktitli (mukarnaslı) sütun başlıklarının artık unutulduğu ve bunların yerine Barok başlıkların işlendiğini belirtmiştir[279].

[277] Cansever, **a.g.e.**, s.123.
[278] Cansever, **a.g.e.**, s.74.
[279] Semavi Eyice, "XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S: 9-10, İÜ. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ens., İstanbul 1981, s. 165.

Fotoğraf 161: Nuruosmaniye Camii sütun başlıklarından örnekler

Fotoğraf 162: Sultan II. Mahmud Türbesi, stilize başlıklara sahip pilastırlar

Neo-Gotik [İstanbul Aksaray Pertevniyal Valide Sultan Camii[280], 1867-71 (Fot. 163-164)] ve Neo-Klasik dönemde yeniden ortaya çıkan stalaktit mukarnaslı ve baklavalı sütun başlıkları, kısa süre tutunabilmiştir ve bu örnekler *"100 sene önce terkedilmiş olan örneklerin ölü kopyalarından ibarettir."*[281].

Fotoğraf 163: İstanbul Aksaray, Pertevniyal Valide Sultan Camii cephesinin sütun başlıklarından detay

[280] Bu yapıda görülen stalaktitler, Bizans sepet başlıklarının hasır örgüleri, Selçuklu stilize akantus yapraklarının kaba şekilleri ve volütlerinin birleşmesiyle meydana gelmiş melez örneklerdendir. Bkz. Cansever, **a.g.e.**, s.163.
[281] **A.e.**, s.119.

Fotoğraf 164: İstanbul Aksaray, Pertevniyal Valide Sultan Camii cephesinden sütunlar ve başlıkları

Tezimiz kapsamında Konya'da yer alan Osmanlı dönemi yapılarına bakacak olursak; Sultan Selim Camii (16. yy.) (Fot. 165-166), Şeyh Halili Türbesi (16. yy.) (Fot. 167), Şerafeddin Camii (1636) (Fot. 168) ve Aziziye Camii (1872)'nde (Fot. 169) mukarnaslı, sarkıtlı ve baklavalı türde Osmanlı dönemine özgü çeşitli sütun başlıklarının, Kapu Camii'nde (1867) ise (Fot. 170) devşirme sütun ve başlıkların kullanıldığını görmekteyiz.

Fotoğraf 165: Konya Sultan Selim Camii revaklarından mukarnaslı sütun başlığı örneği

Fotoğraf 166: Konya Sultan Selim Camii revaklarından baklavalı sütun başlığı örneği

Fotoğraf 167: Konya Şeyh Halili Türbesi'nin girişindeki baklavalı başlıklar (http://www.eskiturkiye.net/3684/seyh-halili-turbesi-konya-garabed-solakian-fotografi Çevrimiçi 10.05.2019)

Fotoğraf 168: Konya Şerafeddin Camii'nin son cemaat yerinden baklavalı ve mukarnaslı sütun başlıkları

Fotoğraf 169: Konya Aziziye Camii'nin cephesinden sütun başlığı detayı

Fotoğraf 170: Konya Kapu Camii'nin son cemaat yerinden devşirme sütun başlığı örneği

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL AÇIDAN KONYA

2.1. Kuruluşundan Bizans Dönemi Sonuna Kadar Konya

MÖ. 2000 yıllarından itibaren bir iskân yeri[282] olan Konya şehrinin kimler tarafından nasıl kurulduğu bilinmemekle birlikte ilk yerleşim yerinin Neolitik dönem sonları ile Kalkolitik dönem başlarında (MÖ. 2400-2000) meydana gelmiş olan[283] Alâeddin Tepesi olduğu tahmin edilmektedir. Zaman içerisinde Alâeddin Tepesi'nde yapılan kazılarda buranın bir höyük olduğu ortaya çıkarılmış ve Frig, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemi yerleşmelerinin varlığını kanıtlayan bulgular elde edilmiştir[284].

Konya adının Frig dilindeki "*Kawania"*dan geldiği ve bunun "*Konion"* şekline dönüştüğü, daha sonra Roma döneminde ve Bizans döneminlerinde "*İkonion"* ya da "*İkonium"* olarak söylendiği belirtilmektedir. İslâm coğrafyacılarının eserlerinde şehrin adının "*Kuniyye"* olarak geçtiği ve bu yazılış tarzının Türkler tarafından da benimsenerek *"Konya"* olarak söylendiği, günümüze de bu şekilde geldiği tahmin edilmektedir[285].

Çevresinde İlk Çağlara ait iskân izlerine rastlanan Konya'nın Antik Çağ tarihi hakkında pek fazla bilgi yoktur. Konya çevresi, İç Anadolu'nun büyük bir kısmında olduğu gibi uzun zaman Hititlerin (MÖ. 2000-700) hâkimiyeti altında kaldıktan sonra Frigyalılar (MÖ. 1000-700) tarafından alınmıştır[286]. MÖ. 8.-7. yüzyıllarda Konya önemli bir Frig şehridir. Frigyalılardan sonra şehir Lidyalıların eline geçmiş, bir süre Lidya hâkimiyetinde kaldıktan sonra MÖ. 6. yüzyılın ortalarından itibaren Persler tarafından istila edilmiştir[287]. MÖ. 384 yılında Konya, Büyük İskender tarafından Perslerin elinden alınmıştır. Büyük İskender ölünce (MÖ. 323) şehir önce Selevkoslara, daha sonra Bergama krallarının eline

[282] Azize Yasa, "Anadolu Selçukluları Döneminde Türk-İslâm Şehri Olarak Konya", C.I, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Prof. Dr. Aynur Durukan, Ankara 1996, s. 2.
[283] Fikret Naci Baştak, **Konya**, Konya Halkevi Yayın ve Kitaplık Komitesi Yayınları, C: I, Konya 1945, s. 1.
[284] Mahmut Akok, "Konya Şehri İçindeki Alâeddin Tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimarî Buluntuları", **Belleten**, C: XXXIX, S: 154, TTK Basımevi, Ankara 1975, s. 218, 223.
[285] Tuncer Baykara, "Konya", **TDVİA,** C: XXVI, İstanbul 2002, s. 182.
[286] **A.e.**, s. 182.
[287] Faik Soyman, İbrahim Tongur, **Konya Eski Eserler Kılavuzu**, Konya Yeni Kitabevi, Konya 1944, s. 2.

geçmiştir. III. Attalos'un ölümünden sonra (MÖ. 133 civarı) ise şehir Roma İmparatorluğu topraklarına katılmıştır[288]. Roma kaynaklarında bu sırada şehrin giderek önem kazandığı kaydedilir[289].

İkonium, Erken Hıristiyanlık döneminde de önemli bir şehir olmuştur. Hıristiyanlığı yaymak üzere şehre gelen ve şehirde bir Hıristiyan cemaati bulan Aziz Paulos'un burayı MS. 43, 47 ve 53 yıllarında olmak üzere üç kez ziyaret ettiği bilinmektedir[290].
MS. 130'da, Hadrianus şehri bir Roma kolonisi haline getirmiştir. Şehir, Roma döneminde önemli askeri noktalardan biri olarak dikkat çekmektedir[291]. Bu dönemden günümüze ulaşan herhangi bir yapı kalıntısı veya yazılı belge mevcut değildir.

260 yılında Sasaniler tarafından fethedilmiş olan şehirde, 3. yüzyıldan itibaren piskoposların varlığı tespit edilebilmiştir[292]. Bu dönemde Konya dini açıdan da önemli bir şehir konumundadır.

Bizans kaynaklarında şehrin adı *"Konion"* olarak geçmektedir. Şehrin geç Bizans dönemindeki adı *"İkonium"*dur. Selçuklular döneminden itibaren Türkler İkonium adını daha ilk dönemlerden itibaren *"Konya"* olarak kullanmışlardır[293].

Şehir, 395 yılında Roma imparatoru Theodosius'un ülkeyi iki oğlu arasında paylaştırmasıyla Doğu Roma topraklarına katılmış, bu dönemde de dini ve askeri bir merkez olma özelliğini sürdürmüştür[294].

723'te Araplar tarafından istila edilen şehir, 787'de gerçekleştirilen İznik Konsili'nde temsil edilmiştir. Şehir, 803 yılında Abbâsî hükümdarı Harun Reşid zamanında yapılan savaşlar sonucu Abbâsîler tarafından vergiye bağlanmıştır. 906-963 civarı şehir Tarsuslılar'ın akınına uğramıştır[295].

---

[288] Soyman, Tongur, **a.g.e.**, s. 3.
[289] Baykara, **a.g.m.**, s. 183.
[290] Yasa, **a.g.t.,** s. 44.
[291] **A.e.**, s.41-42.
[292] **A.e.**, s.45.
[293] **A.e.**, s.38.
[294] **A.e.**, s. 46.
[295] **A.e.**, s. 46.

Türkler tarafından ilk kez 1069'da ele geçirilen şehir, 1070'de tekrar Bizanslılara bırakılmıştır. Şehir daha sonra Bizanslılardan fetih yoluyla Süleyman Şah zamanında alınmıştır[296]. Konya, Türkler tarafından alınışından sonra da önemli bir Ortodoks merkezi olmaya devam etmiştir[297].

Bizans dönemi Konya'sının yayılma alanı, sınırları ve genişliğini belirlemek bir hayli güçtür[298]. Buluntular Bizans dönemi Konyası'nın iç kale surları dışında da yayılmış olduğunu göstermektedr. Şehir fiziki gelişimine paralel olarak bir sanat ortamı olma özelliği ile de önem kazanmıştır[299].

2.2. Anadolu Selçuklu Döneminde Konya

Anadolu 11. yüzyılda Türk akınlarına maruz kalmaya başlamış, Konya ilk kez 1069 yılında ele geçirilmiştir. Ancak burada uzun süre hâkimiyet kuramayan Türkler aldıkları yerleri 1070'de tekrar Bizans ordularına bırakıp geri çekilmek zorunda kalmışlardır[300].

Şehir daha sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah zamanında (1075-1086) Bizanslılardan fetih yoluyla yeniden alınmıştır. Konya'nın fethinin, akşam vakti şehre sokulan sığırların arasında şehre giren Türk askerlerinin kale kapısını açmasıyla gerçekleştiği söylenir. Fetihten sonra kale boşaltılmış, kaledeki bir kısım halk Sille'ye yerleştirilmiştir. Kalenin boşalan kuzey kesimine elli kadar Türk ailesi yerleştirilmiştir. Konya Kalesi, bu ilk dönemde yerleşim kurgusu bakımından ülke içlerini koruyan önemli bir askerî istihkâm özelliği taşımaktaydı[301]. Türkler 12. yüzyılda Konya'yı tamamen ele geçirmiştir.

1080'de İznik'i alan Süleyman Şah, başkenti İznik'e nakletmiştir ancak bu dönemdeki imar faaliyetleri bilinmemektedir[302]. Konya'nın İznik'ten önce payitaht olup olmadığı konusunda

[296] Yasa, **a.g.t.**, s. 46.
[297] **A.e.**, s. 47.
[298] Semavi Eyice, "Konya'nın Alâeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflâtun Mescidi", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S:4, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ens.,İstanbul 1971, s. 271.
[299] Yasa, **a.g.t.**, s. V.
[300] **A.e.**, s. 50.
[301] Baykara, **a.g.m.**, s. 183.
[302] Yasa, **a.g.t.**, s. 51-52.

araştırmacılar arasında farklı görüşler söz konusudur[303]. Haçlı Seferi sırasında İznik'in 1097'de tekrar Bizans devletinin hâkimiyetine geçmesiyle Konya, Selçuklu hükümdar ailesi tarafından başkent olarak seçilmiş ve Anadolu Selçuklu devletinin varlığı süresince başkent olmuştur[304]. Bu esnada kalenin savunması güçlendirilmiş, asker sayısı arttırılmıştır[305]. Böylece I. Haçlı Seferi'ni atlatan Anadolu Selçuklu devletinin başşehri olarak Konya, idari, dini ve ticari bir merkez olmanın verdiği imkânlarla önemli bir gelişme göstermiştir[306].

II. Kılıç Arslan (1155-1192) döneminde yapım faaliyetleri hızlanmış ve daha çok İç Kale'de yoğunlaşmıştır[307]. Konya'nın etrafına ribatlar yapılmış, özellikle Konya-Kayseri yolu üzerinde kervansarayların sayısı artırılmıştır. II. Kılıç Arslan Konya'yı imar etmiş, bir köşk ve Alâeddin Camii avlusundaki türbeyi yaptırmıştır[308]. 13. yüzyıl başlarında Konya, II. Kılıç Arslan'ın oğulları arasındaki saltanat çekişmesine sahne olmuştur. II. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra tahta I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196) geçmiş, onun ölümünün ardından tahta çıkan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) ve I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) dönemlerinde Konya parlak bir devir yaşamıştır. I. İzzeddin Keykâvus ile başlatılan yeni imar hareketi, kardeşi I. Alâeddin Keykubad döneminde hızlanarak bilim ve diğer alanlarda da devam etmiştir[309]. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1237-1246) sonrasında tahta geçen II. İzzeddin Keykâvus (1246-1249) döneminde özellikle Celâleddin Karatay'ın baniliğinde mimari eserler ortaya konmuştur. II. İzzeddin Keykâvus kardeşleri II. Alâeddin Keykubad ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan ile 1249-1254, 1257-1259, 1259-1262 yıllarında devletin idaresini kontrol etmiştir. II. Mesud'un ölümü (1308) ile Anadolu Selçuklu Devleti son bulmuştur[310].

Antik Çağlardan itibaren bir yerleşim yeri olma özelliği taşıyan Konya'nın bugünkü şeklinin belirlenmesi Selçuklu Dönemine rastlamaktadır. Bizans hâkimiyeti altında surlarla çevrili ve az nüfuslu bir şehir olan Konya, Türklerin burayı fethetmesinden sonra gelişme

[303] Yasa, **a.g.t.**, s. 51.
[304] Zeki Boleken, "Anadolu Selçuklu Başkentinde Dini Mimaride Devşirme Malzeme Kullanımı", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens. Türk Sanatı Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Tayfun Akkaya, İstanbul 2010, s. 5.
[305] Baykara, **a.g.m.**, s. 183.
[306] **A.e.**, s. 184.
[307] Yasa, **a.g.t.**, s. 58.
[308] Zeki Atçeken, **Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,** TTK Basımevi, Ankara 1998, s. 11.
[309] Baykara, **a.g.m.**, s. 183., Atçeken, **a.g.e.**, s. 12.
[310] Atçeken, **a.g.e.**, s. 13-15.

göstermiştir. Şehrini Selçukluların merkezi olması bu büyümeyi hızlandırmıştır. Özellikle 13. yüzyılda cami ve mescidleri, ticaretin yoğunlaştığı çarşıları, hanları, hamamları, eğitim kurumları, dârüşşifâsı ve imaretleriyle Konya bir devlet merkezi olarak büyük bir metropol olmuştur[311].

14. ve 15. yüzyıllardaki siyasi çekişmeler Konya'yı olumsuz yönde etkilemiştir. Halkın bir bölümü şehri terk etmiş ve Konya, Alâeddin Keykubad dönemi surlarının içinde kalan bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Konya şehri sonraki yüzyıllarda yavaş da olsa gelişmesini sürdürerek var olmaya devam etmiştir[312].

[311] Baykara, **a.g.m.,** s. 185.
[312] **A.e.**, s. 185.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KATALOG

Bu başlık altında Konya merkez ilçelerinde (Karatay, Meram, Selçuklu) sütun ve sütunçelere sahip Anadolu Selçuklu Dönemi yapıları, alfabetik olarak incelenecektir. Yapıların tarihsel özellikleri ile sütun ve sütunçe başlıklarının bağlı olduğu mimari elemanlar konu edilmiştir.

3.1. Konya Merkez İlçelerindeki (Karatay, Meram, Selçuklu) Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Yapıların Sütun ve Sütunçe Başlıkları

3.1.1. Alâeddin Camii

Katalog No: 3.1.1.

Fotoğraf No: 171-194

Çizim No: 15-19

Yapının Adı ve Yeri: Alâeddin Camii, Selçuklu, Alâeddin Tepesi üzerinde

Yapının İnşa Tarihi: H. 617/ M.1220[313]

Banisi: I. Rükneddin Mesud, II. Kılıç Arslan, I. İzzeddin Keykâvus, I. Alâeddin Keykubad

Mimarı: Muhammed ibn Havlanü'l-Dımışkî (Şamlı Havlan oğlu Muhammed)[314]

---

[313] Yapıda iki onarım, dokuz inşa kitabesi yer almaktadır. Caminin minberinde, türbede, kapı ve duvarlarında bulunan kitabelerden caminin inşasına Selçuklu Sultanı I. Mesud'un (1116-1156) son devirlerinde başlandığı, II. Kılıç Arslan (1156-1192) ve I. İzzeddin Keykâvus (1210-1219) devirlerinde ilave inşaata devam edildiği ve 1220'de Sultan I. Alâeddin Keykubad tarafından bitirildiği öğrenilmektedir. Bkz. Mehmet Önder, **Konya Camileri I: Alâeddin Camii İplikçi Camii**, Konya İlim Yayma Cemiyeti Yayınları, Konya 1960, s. 2; Yaşar Erdemir, **Alâeddin Camii ve Türbeleri,** 2. bsk., T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2009, s. 9; Yetkin, **İslâm Mimârîsi** s.162; Arık, Arık, **a.g.e.**, s. 55; Semavi Eyice, "Alâeddin Camii", **TDVİA**, C: II, İstanbul 1989, s. 324-325.

[314] Zeki Sönmez, **Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu-Türk İslam Mimarisinde Sanatçılar**, TTK Basımevi, Ankara 1989, s. 220.

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 1220 (I. İzzeddin Keykâvus, I. Alâeddin Keykubad dönemleri)

Yeri: Taçkapı, mihrap, kitabe nişi, Türbe taçkapısı, Türbe mihrabı

Malzemesi: Mermer, taş

İnceleme Tarihi: 23.03.2019

Süslemenin Bugünkü Durumu: Kırılmalar mevcuttur. Yapı restorasyon geçirmektedir.

Avlu Taçkapısı Sütunçe Boyutları:

Yükseklik: 202,5 cm. (başlık ve kaideyle beraber)

Kaide: 26,5x30 cm.

Gövde uzunluğu: 135 cm.

Çap: 21 cm.

Türbe Taçkapısı Sütunçe Boyutları:

Yükseklik: 150 cm

Kaide: 21x22 cm.

Başlığın üst kısım genişliği: 24 cm.

Çap: 16 cm.

Türbe Mihrabının Sütunçe Boyutları:

Gövde uzunluğu: 160 cm. (Başlık dahil edilmeden)

Sütunçe başlığı yüksekliği: 23,50 cm.

Üst zar başlık: 11x11 cm.

Tekniği: Derin ve yüzeysel oyma

Süslemede Kullanılan Motifler: Palmet, rûmî, geometrik motifler, meander, yıldız, gülbezek.

Benzer Örnekler: Tespit edilememiştir[315].

[315] Camiinin taçkapısının köşe sütunçe başlıkları Halep Ulu Camii'nin Suriye Selçukluları döneminde inşa ettirilen minaresindeki başlıklarla benzerlik göstermektedir (Fot. 37) Çubuk görünümlü sütunçeler ise Memlüklü eserleriyle benzerdir (Fot. 65-66)

Antik dönemlerden beri var olan Alâeddin Tepesi üzerine Konya'da Selçuklu devrinin ilk camisi olan Alâeddin Camii ve türbeleri yapılmıştır. Konya'daki Selçuklu devri eserlerinin en büyüğü ve en eskisi olan Alâeddin Camii günümüze birçok onarım ve ilavelerle gelmiştir. Camii açık ve kapalı olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kapalı bölümü oluşturan harim kısmı güneyde, açık olan avlu kısmı ise kuzeyde inşa edilmiştir[316]. Bir avlunun güneyinde üç ayrı bölümden meydana gelen bir şemadaki yapının I. Mesud döneminde önce doğu bölümü, I. İzzettin Keykâvus döneminde ortadaki kubbeli bölüm ve son olarak da I. Alâeddin Keykubad döneminde batı bölümü yapılarak günümüzdeki şeklini almıştır. Doğu bölümü, mihraba paralel yedi sahından oluşan bir plana sahiptir. Ortadaki bölüm; merkezde mihrap önü kubbeli kısım, kubbenin doğusunda mihraba dik iki sahın ile batısındaki mihraba dik bir sahın ve kuzeyinde mihraba paralel bir sahından oluşmaktadır. Batı bölümü ise mihraba paralel üç sahından meydana gelmektedir[317].

Yapının ana cephesi olan kuzey cephede üç kapı, payandalar, iki kitabe nişi ve bir de yıldız pano bulunmaktadır. 21.95 m. uzunluğundaki kuzey cephe duvarında[318] üstte belli bir yükseklikte sütunlarla süslü revak şeklinde bir sıradan oluşan 21 adet pencere vardır. Yuvarlak kemerli galeri kısmını oluşturan bu sütunların bazılarının yüksek bazılarının alçak olduğu görülmekte ve bu durum sütunların eski Bizans yapılarından alındıkları ve devşirilerek bu yapıda kullanıldığını ortaya koymaktadır[319] (Fot. 171-172). Selçuklu mimarisinde bu düzen genelleşmemiştir[320].

[316] Erdemir, **a.g.e.**, s. 108.
[317] Remzi Aydın, "Konya Alâeddin Camisi'nin Korunmasına Yönelik Girişimler (1889-1897)", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,** Vol. 9/10, Ankara 2014, s. 35.
[318] Erdemir, **a.g.e.**, s. 110.
[319] Yetkin, **İslâm Mimârîsi,** s.164.
Bulunduğu tepenin kuzeybatı köşesinde ve camiye yakın mesafede Selçuklu Sarayı'nın kalıntıları, güney tarafında bir Bizans kilisesi yer almaktaydı. Bkz. Erdemir, **a.g.e.**, s. 106.
[320] Arseven, **Türk Sanatı**, s. 59.

Fotoğraf 171: Konya Alâeddin Camii, kuzey cephesinden devşirme sütunlu galeri kısmı

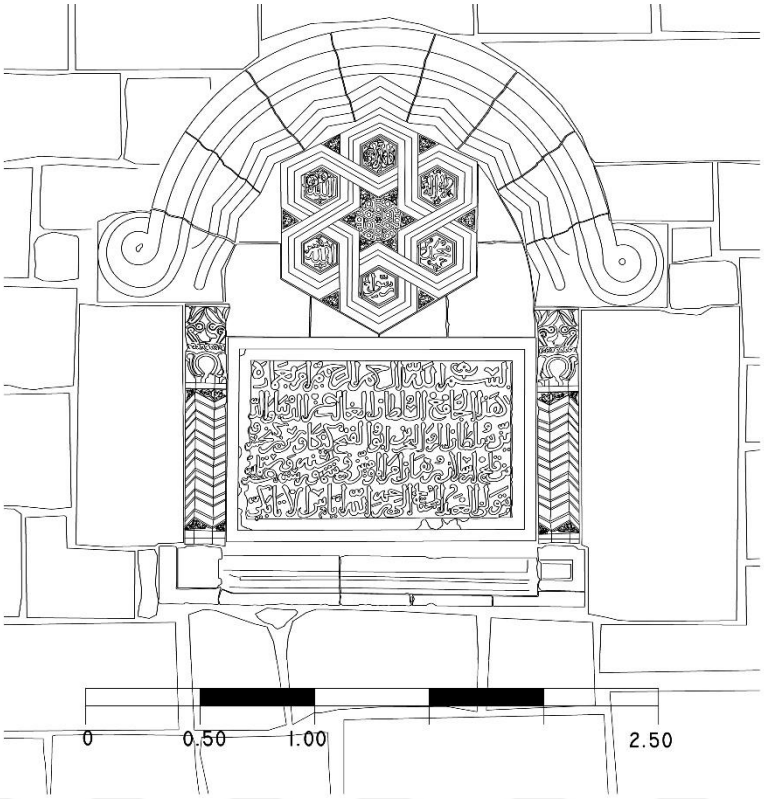
Fotoğraf 172: Konya Alâeddin Camii, kuzey cephesinden devşirme sütunlu galeri kısmı

Avlunun kuzey duvarında yer alan taçkapıya gelmeden doğu uçta yapının kitabe nişi yer alır (Fot. 173, Çiz. 15). Süslemeli kitabe nişi zikzaklı bir hat çizen sivri bir kemere sahiptir. Kemer, içte çokgen gövdeli zarif sütunçelere oturmaktadır. Nişin iki yanındaki sütunçeler ortaları boşaltılmış olan kare taş kaidelere oturmaktadır. Sütunçelerin çokgen gövdeleri gri mermerden işlenmiş zikzak motiflerine sahiptir. Zikzakların altta ve üstteki uçlarda kalan üçgen boşlukları, rûmî ve stilize palmet motifleriyle doldurulmuştur[321] (Fot. 174). Sütunçelerin başlıkları iki kademeden oluşmuştur (Fot. 175). Gövdeyle birleşen alttaki başlıkta, ağzı aşağıya dönük iki hilal motifi ile aralarında kuş gagasını anımsatan volütlü bir bezeme yer almaktadır[322]. Üst kademedeki başlıkta iç içe kıvrılmış yaprak dilimlerinden oluşan bir bezeme görülmektedir[323]. Alttaki başlıktan yukarıya geçiş ince bir geometrik şerit ile sağlanmıştır.

Fotoğraf 173: Kuzey cephedesinde yer alan kitabe nişi

[321] Erdemir, **a.g.e.**, s.113-114.
[322] Turgut Cansever bu sütunçenin başlığı için; *"Alt kısmında, her yüzde ne olduğu anlaşılmayan at nalı biçiminde bir kısım ile üstte şekli bakımından Bizans sütun başlıkları ile alakalı, köşeleri asma yaprağı ile tezyin edilmiş bir parçadan müteşekkil başlıklar ihtiva etmektedir."* tanımlamasını yapmaktadır. Bkz. Cansever, **a.g.e.,** s.23.
[323] Erdemir, **a.g.e.**, s.113-114.

Çizim 15: Konya Alâeddin Camii, kuzey cephesinde yer alan kitabe nişi (M. Pekcan Işık'tan)

Fotoğraf 174: Kitabe nişinin sütunçe detayı (sol)

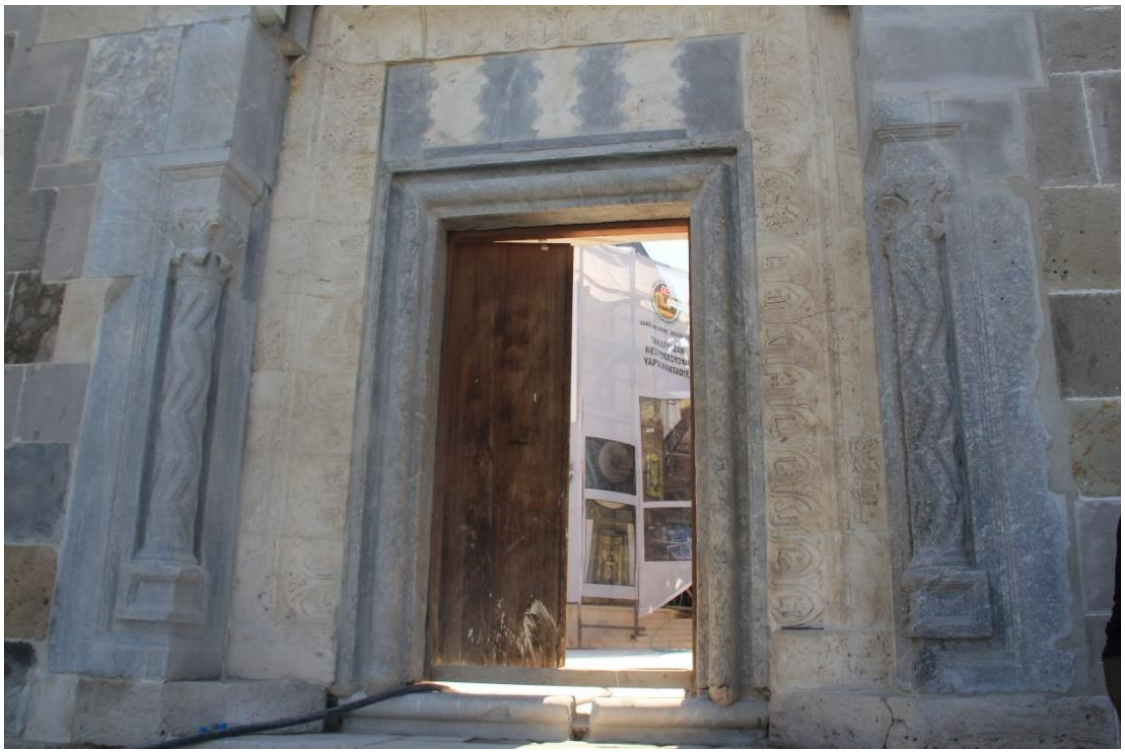
Fotoğraf 175: Kitabe nişinin sütunçelerinin başlık detayları (sol ve sağ)

Yapının taçkapısı avlu cephesini boydan boya kaplayan bir duvar yüzeyi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuzey cephenin ortasında yer alan taçkapı, 12. yüzyıl Suriye bölgesi taş işçiliğinin ve üslubunun etkilerini göstermektedir[324]. Kapı bir dönem örülerek kapatılmıştır. Taçkapının ana nişinin köşelerinde birer sütunçe yer almaktadır (Fot. 176, Çiz. 16). Sütunçelerin silindirik formlu gövdeleri derin oyulmuş yiv ve kaval silmelerle zikzak şeklinde işlenerek hareketlendirilmiştir. Sütunçeler, ortaları boşaltılmış yatık "U" biçiminde kaidelere oturmakta ve iki kademeli başlıklar ile sonlanmaktadır (Fot. 177, Çiz. 17). Stilize akantus yapraklarından meydana gelen bir çiçek çanak yaprağına benzeyen başlıkların alt sıradaki yaprakları aşağıya doğru kıvrılmış üst taraftakinin köşeleri ise volütler şeklinde işlenmiştir[325] (Fot. 178).

Antik süsleme sanatına özgü olan bu akant yaprakları, Selçuklu süsleme sanatında sadece konumuz olan sütun başlıklarında görülmektedir. Suut Kemal Yetkin bu yapıdaki sütunların Antik sütunların benzerleri gibi görünseler de bulundukları yer ve oynadıkları rol bakımından Antik bir anlayıştan uzak olduklarını ve inşa bakımından

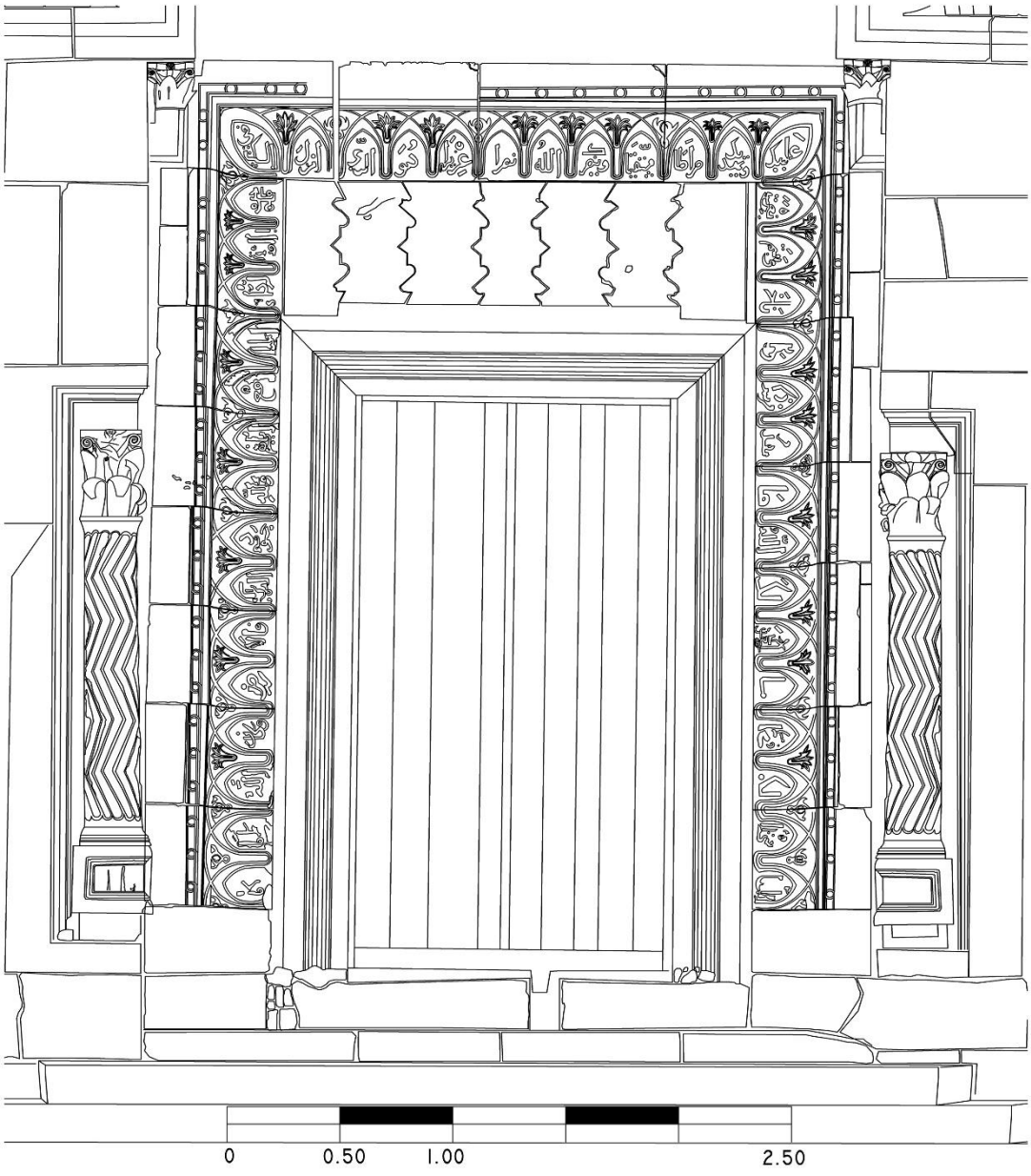
[324] Doğan Kuban, **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, Yapı Kredi Yayınları, 2. bsk., İstanbul 2008, s. 140.
[325] Ögel, **Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı**, s.12.

da hiçbir görevleri olmayıp süs olarak kullanıldıklarını ifade etmektedir[326]. Aynı şekilde Yaşar Erdemir de Antik dönemdeki tabiilik, hareketlilik ve yüksek kabartmalı işlenişin Selçuklu sanatında rağbet görmediğini, I. İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin (Yarım Türbe) girişinde ve Kayseri Huand Hatun Medresesi'nin taçkapısındaki sütunçe başlıklarında görüldüğü gibi çınar yaprağını andıran sadelikleri ile Antik dönem örneklerinden uzaklaşarak kendi üslubunu yarattığını belirtmiştir[327].

Fotoğraf 176: Konya Alâeddin Camii taçkapısının köşe sütunçeleri

[326] Yetkin**, İslâm Mimârîsi,** s. 165.
[327] Erdemir, **a.g.e.**, s. 118.

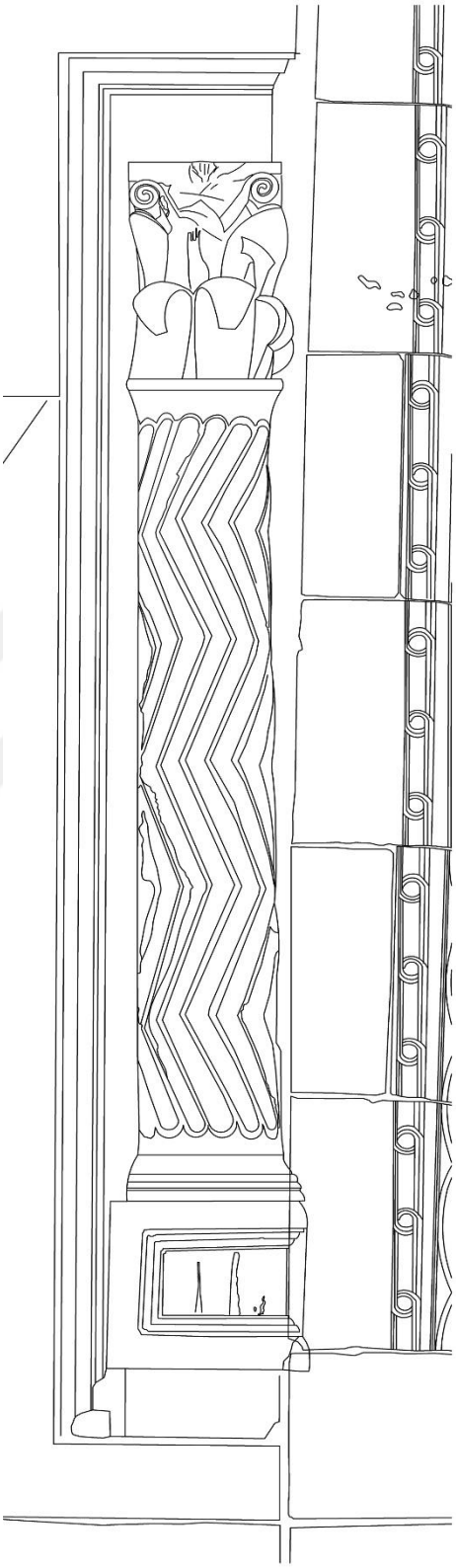
Çizim 16: Konya Alâeddin Camii taçkapısı (M. Pekcan Işık'tan)

Fotoğraf 177: Taçkapı sütunçelerinden detay (sağ ve sol)

Fotoğraf 178: Taçkapı sütunçe başlıklarından detay (sol ve sağ)

Çizim 17: Taçkapı köşe sütunçesi (M. Pekcan Işık'tan)

Köşe sütunçelerinin yukarısında, ana niş kemerinin ayaklarına yakın bir yerde nişin yan iç yüzünden çıkan sütuncuklar dikkati çekmektedir (Fot. 179). Bu sütuncuklar kısa bir yatay uzantıdan sonra 90 derecelik bir dirsek yaparak yükselmekte ve kuşatma kemerine destek görevi görmek üzere konulmuş gibi durmaktadır[328]. Bu kısa ve küçük sütunçelerin başlıkları köşe sütunçelerine göre daha sade işlenmiştir. Alt kademede çanak şeklinde yapraklar, üst kademede volütler görülmektedir.

Fotoğraf 179: Taçkapı iç yan niş sütunçeleri

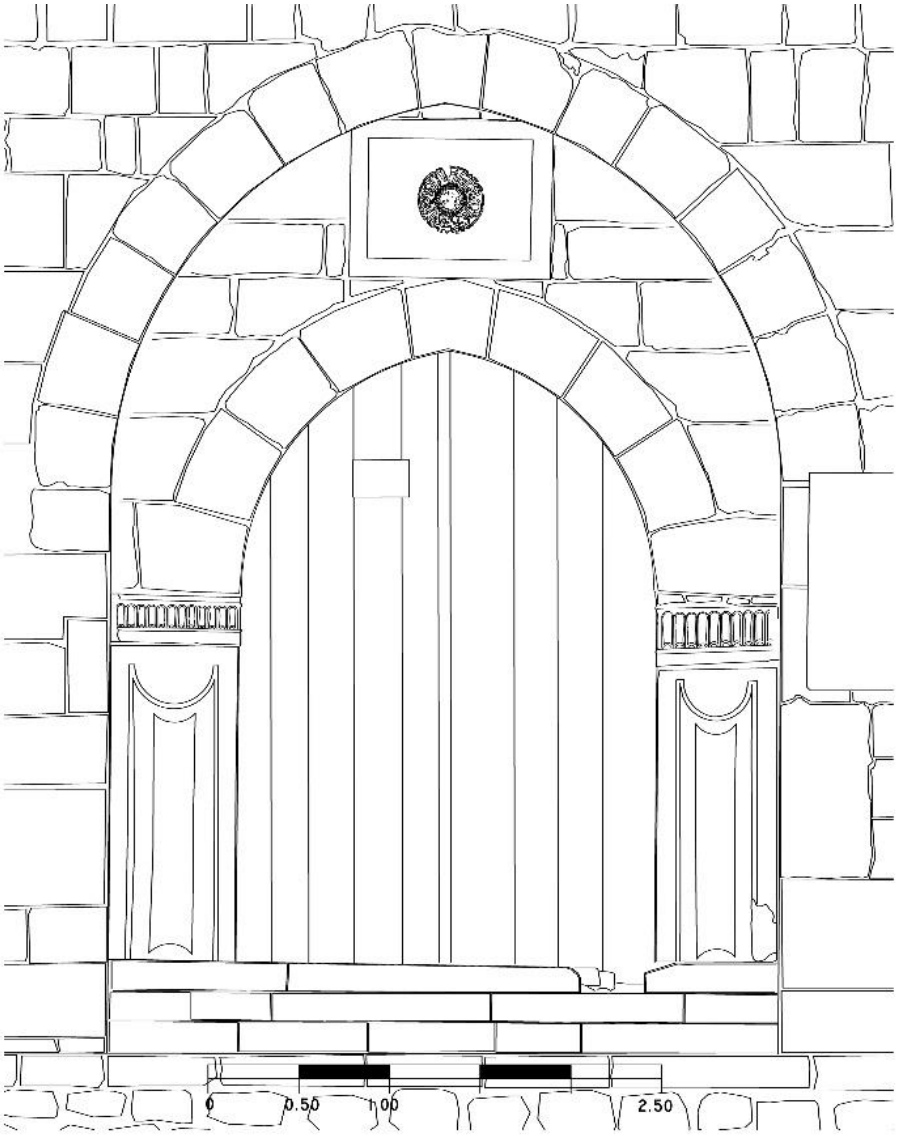
[328] Ünal, **a.g.e.**, s. 61.

Kuzey duvarın batı ucundaki üçüncü kapının kemer ayakları, pervaz gibi kullanılan birer sütunçeye benzetilmiş devşirme taş bloklara oturmaktadır[329] (Fot. 180, Çiz. 18).

Fotoğraf 180: Kuzey duvarında yer alan üçüncü kapının devşirme sütunları

[329] Erdemir, **a.g.e.**, s. 121; Halil İbrahim Kunt, "Konya Selçuklu Portâllerinde Geometrik ve Mukarnas Tezyinat", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı Sanat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Haşim Karpuz, Konya 1998, s. 45.

Çizim 18: Konya Alâeddin Camii, kuzey duvarı üçüncü kapısı (M. Pekcan Işık'tan)

Caminin ibadet mekânı farklı dönemlerde inşa edilen iki ayrı bölümden oluşmaktadır. İlk inşa edilen kısım olduğu düşünülen doğudaki ibadet kısmı Kûfe planlı olup[330], içi mihrap duvarına paralel ve sivri kemerlerle birbirine bağlanan yedi sahına ayrılmıştır[331]. Toplamda 44 adet sütun bulunmaktadır (Fot. 181).

[330] Bu şekliyle bu yapı tipinin ilk örneği Abbâsîler döneminde Samarra'da Cami-i Kebir'de görülür. Bundan sonra da Selçuklular döneminde birçok yerde bu yapı tipi kullanılmıştır. Bkz. Önder, **a.g.e.**, s. 2-3.

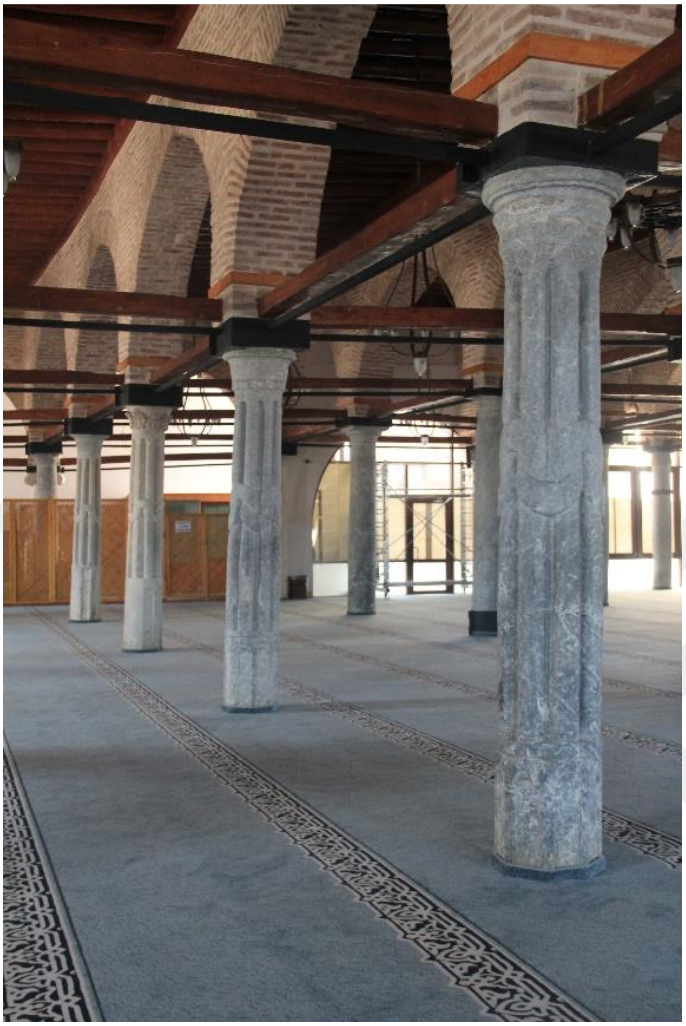
[331] Caminin inşa evreleri konusundaki detaylar için bkz. Neslihan Asutay-Effenberger, "Konya Alaeddin Camisi Yapım Evreleri Üzerine Düşünceler", **METU JFA**, S: 2, Ankara 2006, pp. 113-122.

Fotoğraf 181: Caminin ibadet mekânındaki sütunlar

Kemerleri taşıyan mermer sütunlar ve başlıkları Bizans ve daha önceki klasik dönemlere ait devşirme sütunlardır. İbrahim Hakkı Konyalı, caminin sütun ve sütun başlıkları için *"muhtelif devirlerin ve mimari tarzların bir koleksiyonu gibidir",* tanımlamasını yapmıştır[332]. Sütunların silindirik gövdeleri yukarıya doğru incelerek bir başlıkla tamamlanırlar. Yüzeyleri genellikle düzdür, sadece güneyde ilk sıradaki bir sütunla, ikinci sıradaki dört sütunun gövdeleri bezenmiştir[333] (Fot. 182, Çiz. 19). Ortaları düğümlü şekilde dekorlanan sütunlardan birisini yine Konya'dan Kapu Camii'nin son cemaat yerinde görebilmekteyiz (Fot. 183).

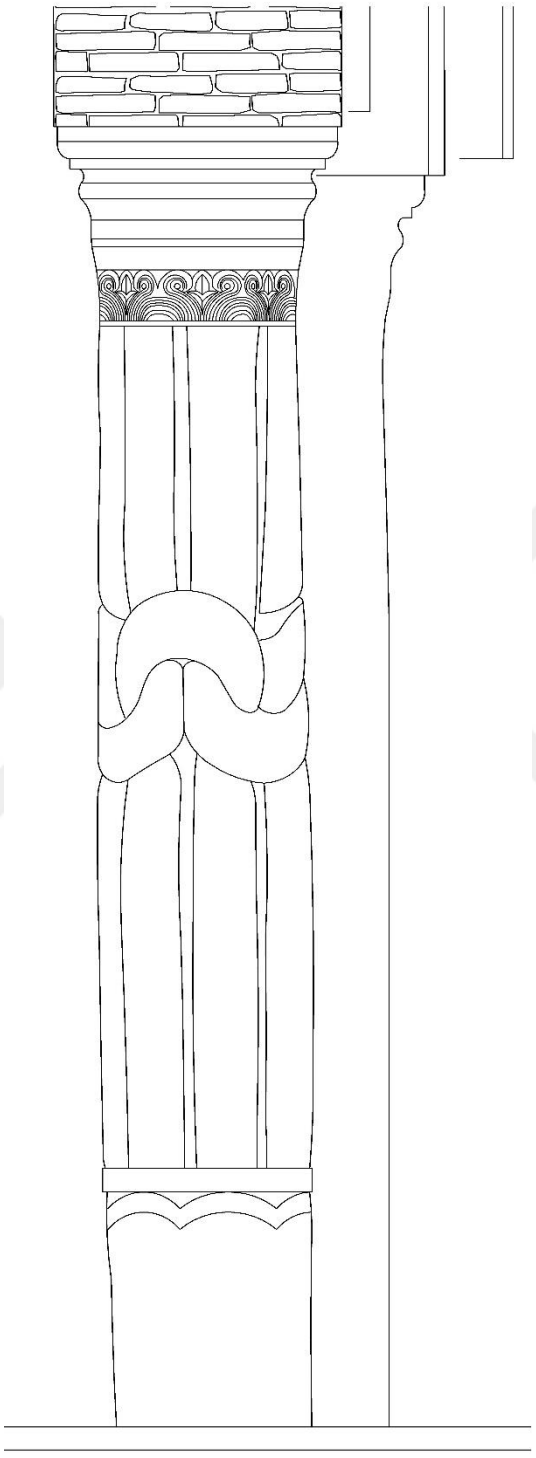
[332] İbrahim Hakkı Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi**, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964, s. 306.
[333] Erdemir, **a.g.e.**, s.133; Konyalı, **a.g.e.**, s. 306.

Fotoğraf 182: Konya Alâeddin Camii harimindeki düğümlü sütunlar

Fotoğraf 183: Konya Kapu Camii son cemaat yerinden düğümlü sütun

Çizim 19: Konya Alâeddin Camii harim kısmında yer alan düğümlü sütun
(M. Pekcan Işık'tan)

Harimdeki devşirme sütunların başlıkları genellikle sade olup akantus yapraklı ve korint tarzda başlıklar da görülmektedir (Fot. 184). Çeşitli sütun ve sütun başlıklarının görüldüğü yapıda bu nedenle tam bir bütünlük yoktur.

Fotoğraf 184: İbadet mekânındaki devşirme sütun başlıklarından örnekler

Mihrap önü kubbeli bölümün kuzey duvarında (yapının güney cephesi ve türbelerin yer aldığı kısım) Antik mermer sütunların taşıdığı tuğla örgülü sivri kemerlerle birbirine bağlanan bir sistem görülmektedir (Fot. 185). Bu sistem Anadolu'nun güneyindeki bölgelerin özelliği olup, camiinin mimarı olan Şamlı Havlan oğlu Muhammed'in geldiği yerin üslubunu ortaya koymaktadır[334]. Batı taraftaki Antik sütunun gövdesine Latince bir kitabe işlenmiş, bu kitabede sütunun Zengibar'dan camiye hediye olarak gönderildiği kayıtlara geçmiştir[335].

[334] Erdemir, **a.g.e.**, s. 130.
[335] **A.e.**, s. 131.
Semavi Eyice sütunun üzerinde yer alan Grekçe yazının, bu sütunun İsaura'da bir kiliseye vakfedilmiş olduğunu ifade ettiğini belirtir. Bkz. Eyice, "Alâeddin Camii", s. 325.

Fotoğraf 185: Mihrap önü kubbeli bölümün dış cephesindeki devşirme sütunlar

Mihrap, minber ve kubbenin bulunduğu orta bölüm içeride de sütunlar ve ayaklarla taşınmaktadır. Burada görülen devşirme mermer sütunlar silindirik ve oval formlara sahiptir[336] (Fot. 186).

Fotoğraf 186: Mihrap önü kubbeli bölümün devşirme sütunları[337]

[336] Erdemir, **a.g.e.**, s. 137.
[337] https://www.flickr.com/photos/galpay/4321239747/in/album-72157623359188867/ (Çevrimiçi 29.03.2019)

Caminin avlusunda Selçuklu Dönemine ait iki türbe bulunmaktadır. Kuzeyde sekiz Selçuklu sultanının sandukasının yer aldığı ongen planlı, piramidal külahlı türbe yer alır. Bu türbedeki kitabeden, türbenin II. Kılıç Arslan zamanında inşa edildiği anlaşılmaktadır[338]. Türbe, "Sultanlar Türbesi" olarak da bilinmektedir. Bu türbede konumuzla ilgili olan sütun ve sütunçelere rastlanmamıştır.

Batıda ise 13. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenen *"I. İzzeddin Keykâvus Türbesi"* ya da daha sıklıkla *"Yarım Türbe"* olarak bilinen, kare bir kaideye oturan, mermerden yapılmış sekizgen planlı, üzeri açık bir türbe bulunur (Fot. 187). Araştırmacıların kanaatlerine göre bu türbe bitmeden yarım bırakılmış ve Selçukluların son devirlerinde yapılmıştır[339]. Bitirilmemiş türbe ile ilgili olarak türbenin I. İzzeddin Keykâvus için yaptırıldığını ancak, Keykâvus'un Viranşehir'de ölmesi ve vasiyeti üzerine Sivas'ta yaptırdığı şifahanenin türbesine defnedilmesinden dolayı, avluda yapımına başlattığı türbeye artık gerek kalmadığı için bu türbenin bitirilemeden bırakılmış olduğu düşünülmektedir[340].

Fotoğraf 187: I. İzzeddin Keykâvus Türbesi (Yarım Türbe)

[338] Eyice, "Alâeddin Camii", s. 327.
[339] **A.e.**, s. 324-326; Önder, **a.g.e.**, s. 5.
[340] Hakkı Önkal, **Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1999, s. 22.

Türbe kapısının iki yanına mermerden köşe sütunçeleri yerleştirilmiştir. Sütunçelerin zikzak şeklinde yivlenmiş silindirik gövdeleri yatık "U" biçimindeki kaidelere oturmaktadır (Fot. 188). Başlıkları iki katlıdır ve stilize akantus yapraklarından meydana gelen çiçek çanak yaprağını andırmaktadır (Fot. 189). Alt sıradaki yapraklar aşağıya doğru kıvrılmış, üst sıradaki volütler ise ters dönmüştür[341]. Sağdaki ve soldaki başlıklar bezeme açısından bazı farklılıklar göstermektedir. Sağdaki başlığa işlenen dilimli kenger (akantus) yaprakları kısmen Antik etki gösterirken, soldaki başlıkta kabartılan iri yaprak ve palmetler daha klasik bir üslup ortaya koymaktadır[342]. Soldaki başlığın üst kısmı sağdakine göre daha geniş tutulmuştur. Soldaki başlığın alt kademesinde iki sıra kenger yaprakları görülürken, sağdaki başlığın alt kademesinde tek sıra yapraklar işlenmiş ve bu alan daha geniş tutulmuştur (Fot. 190). Aslında bu köşe sütunçeleri kuzey avlu cephesindeki taçkapının sütunçeleriyle aynıdır. Fakat burada volütler ve yapraklar ters dönmüştür.

[341] Hakkı Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri,** Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2. bsk., Ankara 2015, s. 69.
[342] Erdemir, **a.g.e.**, s. 193.

Fotoğraf 188: Türbe taçkapısının sütunçeleri (sağ ve sol)

Fotoğraf 189: Türbe taçkapısının sütunçe başlıklarından detay (sol ve sağ)

Fotoğraf 190: Türbe taçkapısının sütunçe başlıklarından detay (sol ve sağ)

Kapının sivri kemeri dik açı yaparak kırılmış 34 tane sütuncuğun sıralanarak yanyana getirilmesiyle oluşturulmuş gibidirler (Fot. 191). Bunlar sütundan çok çubuk gibidirler. Memlükler döneminde görülen sivri kemerler ile benzerlikler göstermektedir. Hakkı Önkal başlıkları yarım daire kavisli zar başlıklar[343] olarak tanımlamıştır ancak yapacağımız tipolojide bu başlıklar küp biçiminde başlıklar olarak ele alınmıştır.

Fotoğraf 191: Türbe taçkapısının sivri kemeri üzerindeki sütunçeler

Türbenin mihrabının köşelerinde de sütunçeler yer almaktadır (Fot. 192). Silindirik gövdeleri meander motifini hatırlatan, birbirine örülen ince çubuklardan meydana gelmiştir. Bu sütunçeler iki katlı başlıklara sahiptir. Yarım daire kavisli alt kısma, ikişer yüzü bezenmiş zar başlıklar bir köşesine üzerine denk getirilerek oturtulmuştur [344]. Üst kısımdaki zar başlığın yüzlerine yıldız motifi kabartma olarak işlenmiştir. Zar başlığın oturduğu yarım dairelerin yüzleri de gülbezek motifleriyle süslenmiştir[345] (Fot. 193-194).

[343] Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri,** s. 70.
[344] **A.e.**, s. 70.
[345] Erdemir, **a.g.e.**, s. 195.

Fotoğraf 192: Türbenin mihrap sütunçesi (sol)[346]

[346] Sütunçelerin alt kısımları restorasyon öncesinde yok olmuş olup, restorasyonda tamamlanmıştır.

Fotoğraf 193: Türbenin mihrap sütunçe başlığından detay (sol)

Fotoğraf 194: Türbenin mihrap sütunçe başlığından detay (sağ)

3.1.2. Beyhekim Mescidi

Katalog No: 3.1.2.

Fotoğraf No: 195-197

Çizim No: 20-21

Yapının Adı ve Yeri: Beyhekim Mescidi, Selçuklu

Yapının İnşa Tarihi: 13. yy. ikinci yarısı[347]

Banisi: Tabib Ekmelüddin Beyhekim[348]

Mimarı: Bilinmiyor.

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 13. yy. ikinci yarısı

Yeri: Mihrap

Malzemesi: Çini mozaik

İnceleme Tarihi: 08.03.2019

Süslemenin Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır.

Tekniği: Çini mozaik

Süslemede Kullanılan Motifler: Palmet ve geometrik motifler

Benzer Örnekler: Sırçalı Mescid (Fot. 247), Sadreddin Konevî Camii (Fot. 217), Sâhib Ata Camii mihrabı sütunçe başlıkları (Fot. 229).

[347] Kitabesi yoktur.
[348] Selçuklu sarayının baş tabibi ve Mevlânâ'nın hekimidir. Bkz. Mehmet Önder, **Mevlâna Şehri Konya (Tarihi Kılavuz)**, 2. bsk., Konya Turizm Derneği, Ankara 1971, s. 139; Konyalı, **a.g.e.**, s. 338; Haşim Karpuz, **Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42**, C:I, TTK Yayınları, Ankara 2009, s.130.

Türbe ve mescidden oluşan yapının mescid kısmı tek kubbelidir ve üç gözlü son cemaat yerine sahiptir. Orijinal çini mozaik mihrabı çalınarak Avrupa'ya götürülmüştür. Günümüzde Almanya Staatliche Museen zu Berlin'de sergilenmektedir[349] (Fot. 195, Çiz. 20).

Mihrap nişi, iki yandan silindirik gövdeli, zar başlıklı sütunçelerle sınırlandırılmıştır. Sütunçe gövdeleri turkuaz zemin üzerinde patlıcan moru/lacivert renkteki üç dilimli palmet motiflerinin bir düz bir ters olarak birbirlerine bağlanmasından meydana gelen motiflerle bezenmiştir[350] (Fot. 196, Çiz. 21). Sütunçeler ve kaidelerin başlıkları zar şeklindedir. Sütunçelerin başlıkları alt ve üstten birer turkuaz tabla arasına alınmış, sarımsı kahverengi[351], turkuaz ve lacivert renkteki çini mozaik parçalarla oluşturulan sekiz kollu yıldız motifleriyle bezenmiştir[352] (Fot. 197).

[349]Mihrabın müzedeki kaydı için bkz. http://smb-digital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=0&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=0 (Çevrimiçi 15.03.2019)

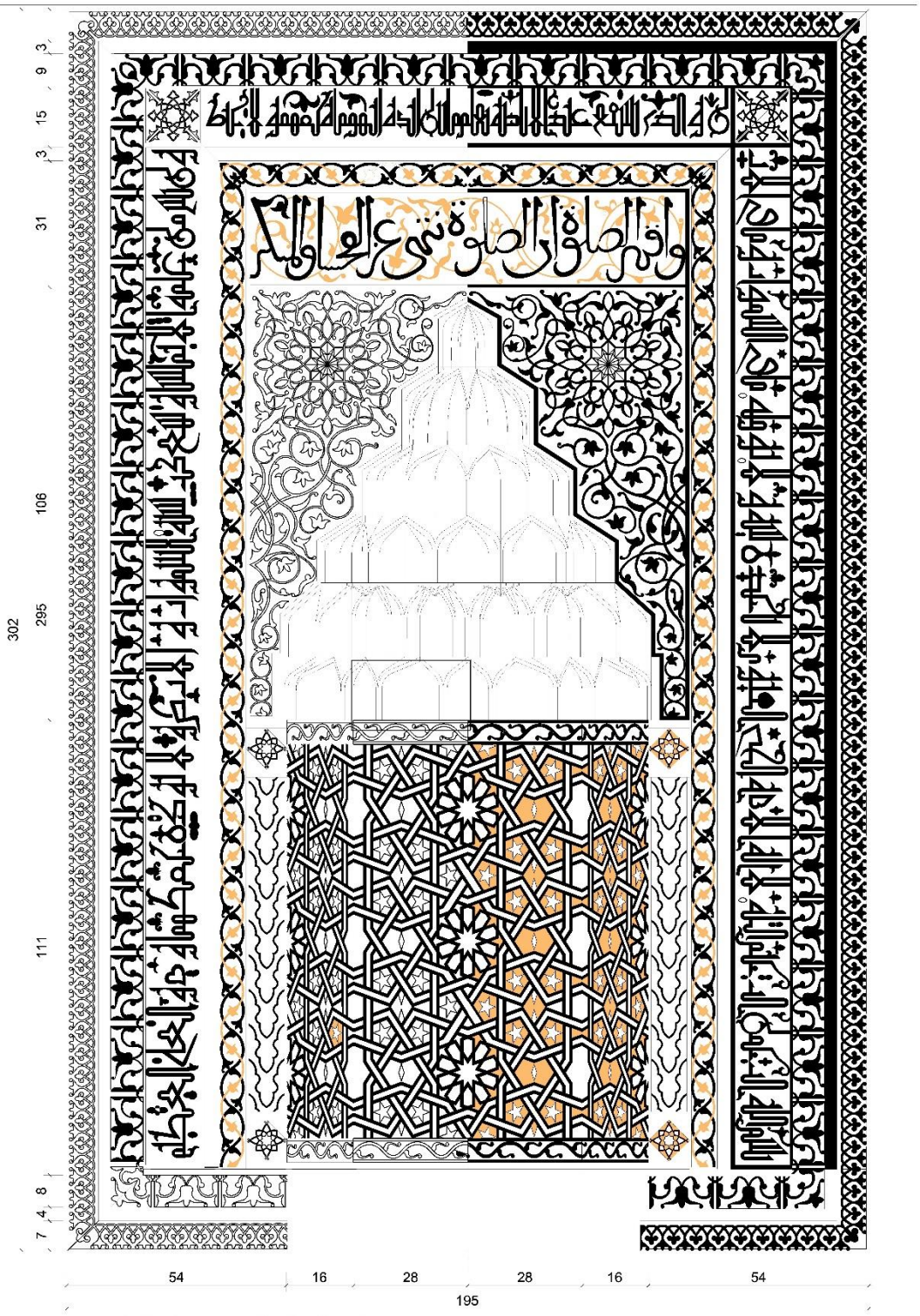
[350] Muhammet Arslan, "Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami Ve Mescit Mimarisi (Plan-Mimari-Süsleme)", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk-İslâm Sanatları Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş, Erzurum 2017, s. 1634.

[351] Selçuklu dönemi sırlı kaplamaları içinde ilk ve tek sarımsı kahverengi çini parçaları burada görülmektedir. Bkz. Arık, Arık, **a.g.e.**, s. 138.

[352] **A.e.**, s. 141.

Fotoğraf 195: Beyhekim Mescidi mihrabı (http://smb-digital.de/eMuseumPlus?service=DynamicAsset&sp=SU5mxm4Yx%2FVa7mYMRtCIXANVY4X3zCXfuutmYEsi22Yy3VLMi3FnliwpXenNMJQGnnkXYlP%2FBJMsg%0APHrMyEFQqLux9fyJN9j3&sp=Simage%2Fjpeg Çevrimiçi 15.03.2019)

Çizim 20: Beyhekim Mescidi mihrabı (M. Argun Kocadağistan'dan)

Çizim 21: Mihrap sütunçesi
(M. Argun Kocadağistan'dan)

Fotoğraf 196: Mihrap sütunçesi (sol)
(http://smb-digital.de/eMuseumPlus?service=DynamicAsset&sp=SU5mxm4Yx%2FVa7mYMRtCIXANVY4X3zCXfuutmYEsi22Yy3VLMi3FnliwpXenNMJQGnnkXYlP%2FBJMvq%0AhkyqjgMAf7ux9fyJN9j3&sp=Simage%2Fjpeg Çevrimiçi 15.03.2019)

Fotoğraf 197: Mihrap sütunçesinin başlığından detay (sol) (http://smb-digital.de/eMuseumPlus?service=DynamicAsset&sp=SU5mxm4Yx%2FVa7mYMRtCIXANVY4X3zCXfuutmYEsi22Yy3VLMi3FnliwpXenNMJQGnnkXYIP%2FBJMuE%0A6q3Ap4VlWLux9fyJN9j3&sp=Simage%2Fjpeg Çevrimiçi 15.03.2019)

3.1.3. Bulgur Tekkesi Mescidi

Katalog No: 3.1.3.

Fotoğraf No: 198-202

Çizim No: 22

Yapının Adı ve Yeri: Bulgur Tekkesi Mescidi, Meram

Yapının İnşa Tarihi: 13. yüzyılın ortaları veya sonları

Banisi: Bilinmiyor.

Mimarı: Bilinmiyor.

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 13. yy.

Yeri: Mihrap, yapının taşıyıcı ayakları

Malzemesi: Taş

İnceleme Tarihi: 10.11.2018

Süslemenin Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır. Yer yer kırılmalar vardır.

Mihrap Sütunçe Boyutları

Yükseklik: 214 cm.

Üst Genişlik: 16,7 cm.

Üst Çap: 23,5 cm.

Alt Genişlik: 25 cm.

Alt Çap: 20 cm.

Sütunçe Çapı: 17 cm.

Paye ve Paye Başlığı Boyutları

Yükseklik: 374 cm.

Paye Başlığı Çapı: 95,3 cm.

Tekniği: Derin oyma

Süslemede Kullanılan Motifler: Mukarnas, geometrik motifler

Benzer Örnekler: Tespit edilememiştir[353].

Yapının bugün sadece mescidiyle ona bitişik bölümleri ayakta olup, diğer bölümleri çevredeki dükkanların altında kalmıştır. [354]

Yan kapıdan avluya girildiğinde kuzey cephesinde kesme taş dört ağır paye görülür.[355] Yarım yuvarlak gövdeli payelerin başlıkları kare formludur, köşeleri mukarnaslarla yumuşatılmıştır. Kaideleri de aynı düzendedir (Fot. 198). Günümüze 4 tane paye ve 2 tane duvara gömülü paye ile ulaşmıştır (Fot. 199). Kesme taştan yuvarlak ağır payelerin üst kısmında, küçük mukarnas şekilleri ve hareketli kemer süslemeleriyle kareye geçilmekte ve bu kısımdan yukarıya doğru düzgün tuğla işlemeli pilaster şekilleri yükselmektedir[356] (Fot. 200).

Fotoğraf 198: Bulgur Tekkesi Mescidi'nin taşıyıcı ayakları

[353] Mescidin paye başlıkları, Anadolu Selçuklu döneminden önce Büyük Selçuklular dönemi yapısı Ani Mauçehr Camii'nin payelerindeki başlıkların köşelerine uygulanan mukarnaslarla benzerlik göstermektedir (Fot. 36).
[354] Ara Altun, "Bulgur Tekkesi", **TDVİA**, C: VI, İstanbul 1992, s. 409.
[355] **A.e.**, s. 409.
[356] Ara Altun, "Konya'da Bulgur Tekkesi", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S: 4, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ens., İstanbul 1971, s. 50.

Fotoğraf 199: Mescidin duvara gömülü örme payeleri

Fotoğraf 200: Mescidin köşeleri mukarnaslı paye başlığından detay

Duvarda abidevi ve yüksek bir mihrap nişi bulunmaktadır. Mihrap nişinin alt kısımlarında ve duvarlarda Selçuklu Dönemine ait çini mozaik tekniğinde yapılmış bezemeler olduğu bilinmektedir[357] (Fot. 201).

Fotoğraf 201: Mescidin mihrap nişi

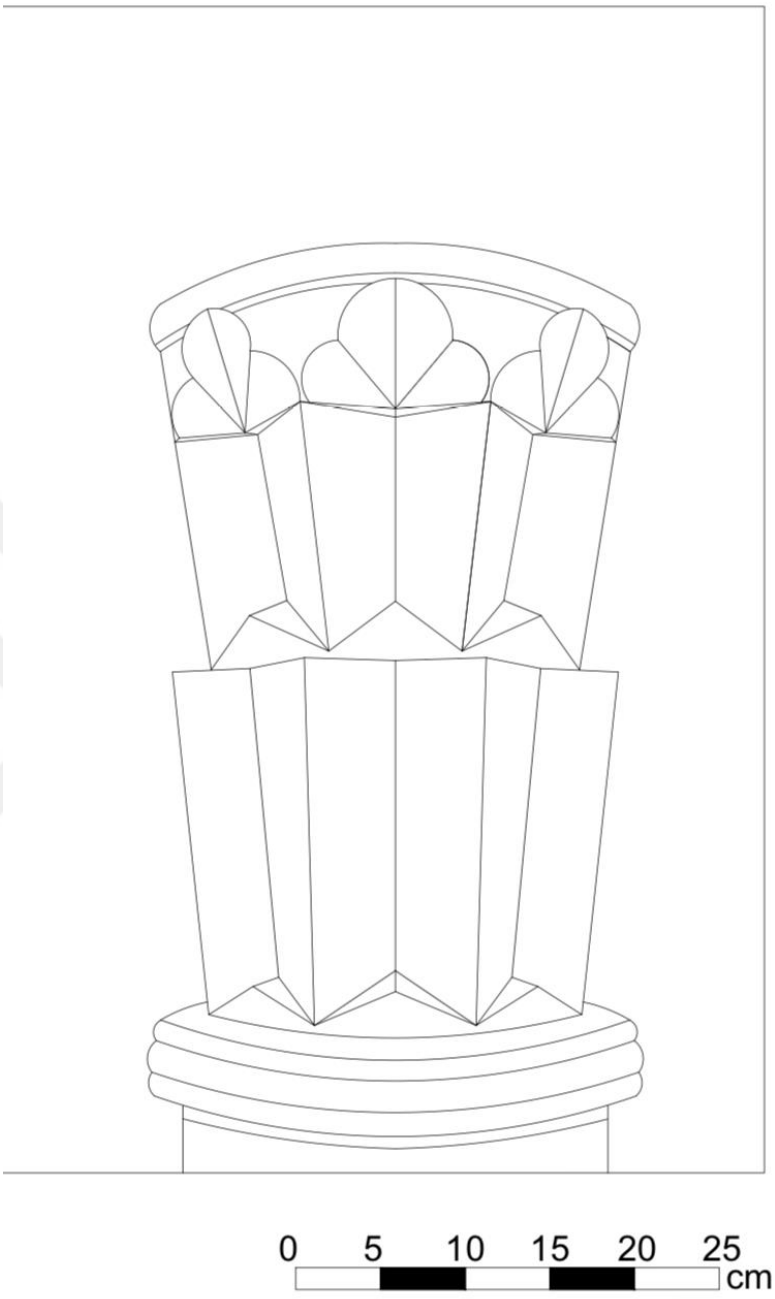
[357] Altun, "Bulgur Tekkesi", s. 409.

Mukarnas kavsaralı mihrap nişinin iki yanında silindirik planlı sütunçeler yer almaktadır. Sütunçelerin başlıkları iki kademede şekillenmiştir. Geometrik olarak iki kısmı da parçalara ayrılmış olan başlığın üst kademesine üçlü düzende soyut bitkisel motifler (bademler) yerleştirilmiştir[358]. İki kademe birbirine üçgen çıkmalarla bağlanmıştır. Aynı üçgen çıkmalar gövdeden başlığı geçişi sağlayan bileziklerin üstüne de yerleştirilmiştir (Fot. 202, Çiz. 22).

Fotoğraf 202: Mihrap sütunçe başlıkları (sağ ve sol)

[358] Turgut Cansever bu motifleri badem yaprağı olarak tanımlamaktadır. Bkz. Cansever, **a.g.e.**, s. 51.

Çizim 22: Bulgur Tekkesi Mescidi sütunçe başlığı (Lara Baran'dan)

3.1.4. Gömeç Hatun Türbesi (Kız Kulesi[359])

Katalog No: 3.1.4.

Fotoğraf No: 203-205

Çizim No: -

Yapının Adı ve Yeri: Gömeç Hatun Türbesi, Selçuklu ilçesi Musalla Mezarlığı

Yapının İnşa Tarihi: 13. yy. sonu[360]

Banisi: Bilinmiyor.

Mimarı: Bilinmiyor.

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 13. yy. sonu

Yeri: Giriş cephesi

Malzemesi: Çini mozaik

İnceleme Tarihi: 23.03.2019

Süslemenin Bugünkü Durumu: Tamamı dökülmüştür. Başlıklarda çini kalıntıları görülmektedir.

Tekniği: Çini mozaik

Süslemede Kullanılan Motifler: Geometrik motifler

Benzer Örnekler: Tespit edilememiştir[361].

[359] Yapıyı üstten çeviren mazgal biçimli dendanları dolayısıyla yapıya halk arasında bu isim verilmiştir. Bkz. Ara Altun, "Gömeç Hatun Türbesi", **TDVİA,** İstanbul, 1996, C: XIV, s. 149; Konyalı, **a.g.e.**, s. 600.

[360] Kitabesi yoktur. Adına yaptırılan Gömeç Hatun'un yaşadığı tarihlerden yola çıkılarak tarihlendirme yapılmıştır. Bkz. Karpuz, **a.g.e.**, s.397; Altun, "Gömeç Hatun Türbesi", s. 149.; Önkal, **Anadolu Selçuklu Türbeleri,** s. 303.

[361] Zar başlıkların benzerlerini Anadolu Selçuklu mimarisinin birçok yapısında görebilirken (Ör. Sâhib Ata Camii, Sadreddin Konevî Camii, Sırçalı Mescid mihrap sütunçe başlıkları), Gömeç Hatun Türbesi'nin çokgen prizma şeklindeki başlıklarının tam benzeri tespit edilememiştir.

IV. Kılıç Arslan'ın eşi Gömeç Hatun adına yaptırılan yapı, eyvan tipi türbelerin en anıtsal olanlarındandır (Fot. 203). İki katlı olan türbenin sivri kemeri iki yanda duvar payelerine oturur ve köşelerinde sütunçeler yer alır (Fot. 204). Silindirik gövdeli köşe sütunçeleri çokgen prizma şeklinde zar başlıklara sahiptir. Üzerlerindeki çini kalıntılarından sivri kemerin ve sütunçelerin tamamen mozaik çinilerle kaplı olduğu anlaşılmaktadır[362] (Fot. 205).

Fotoğraf 203: Gömeç Hatun Türbesi

[362] Karpuz, **a.g.e.**, s.398; Önkal, **Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri**, s. 28.

Fotoğraf 204: Türbenin köşe sütunçeleri (sol ve sağ)

Fotoğraf 205: Köşe sütunçe başlığının detayı (sağ)

3.1.5. İnce Minareli Medrese (Taş Ve Ahşap Eserler Müzesi)

Katalog No: 3.1.5.

Fotoğraf No: 206-211

Çizim No: 23-26

Yapının Adı ve Yeri: İnce Minareli Medrese, Selçuklu

Yapının İnşa Tarihi: 1261-62 civarı[363]

Banisi: Selçuklu Veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali

Mimarı: Kölük b. Abdullah

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 13. yy. (Sâhib Ata dönemi)

Yeri: Taçkapı

Malzemesi: Taş

İnceleme Tarihi: 10.11.2018

Süslemenin Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır. Kaidelerde kırılmalar görülmektedir.

Tekniği: Derin oyma

Süslemede Kullanılan Motifler: Palmet

Benzer Örnekler: Sâhib Ata Camii (Fot. 221-222), Erzurum Çifte Minareli Medrese (Fot. 103), Sivas Gök Medrese taçkapı sütunçe başlıkları (Fot. 104).

[363] Kitabelerden hareketle bu tarih verilmiştir. Kesin tarihi yoktur. Araştırmacılar farklı tarihlendirmeler yapmaktadır. Doğan Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı* eserinde 1260-72 (s.180); Faik Soyman, İbrahim Tongur*, Konya Eski Eserler Kılavuzu*'nda 1258 ya da 1279 (s.44); Celal Esad Arseven, *Türk Sanatı* eserinde 1262 yılına (s.63); Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri*'nde yapının banisi Sâhib Ata'nın hayatını göz önünde bulundurarak 1260-65 yıllarına (s. 69) tarihlemektedir.

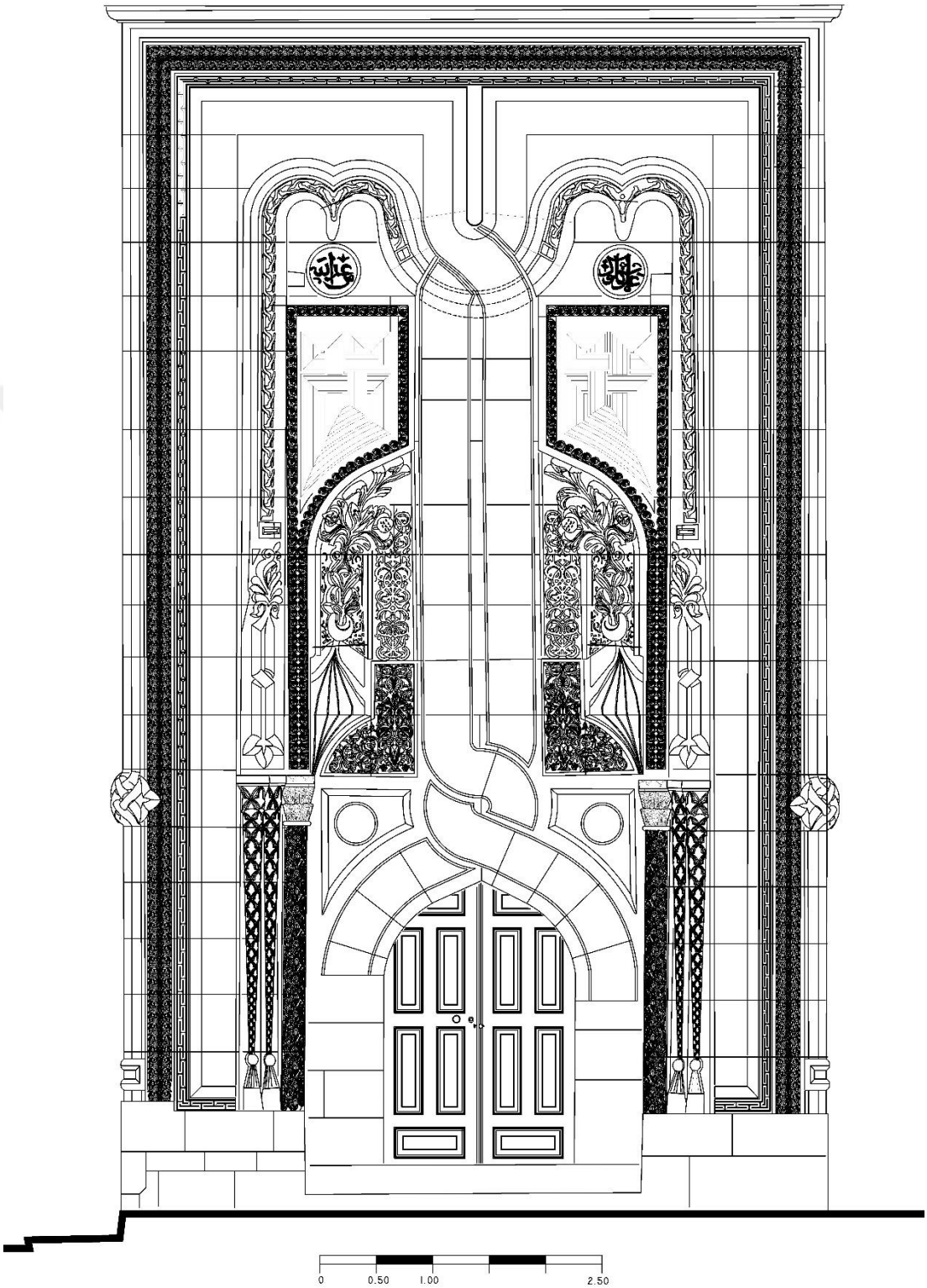
Bir darü'l-hadîs olarak, yanında bir mescid ile birlikte yaptırılan İnce Minareli Medrese'nin taçkapısı taş süsleme ve Selçuklu'nun ortaya koyduğu yeni bir anlayış açısından Anadolu'nun en değerli eserlerindendir (Fot. 208, Çiz. 23). Taçkapının mimari ve bezeme şemasının ne Selçuklu Döneminde ne de İslam mimari tarihinde öncüsü ya da izleyeni vardır[364]. Medrese tek başına Türk Sanatı'nın birçok özelliklerini üzerinde taşımaktadır[365]. Yapı günümüzde Taş ve Ahşap Eserler Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Taçkapı kuşatma kemeri, ana nişin köşe kısımlarına yerleştirilen üçlü düzende gömme sütunlara dayanmaktadır. Üç sütunçeden daha ince olan dıştaki ikisi bir grup oluşturarak, ikinci bordürün silmesini taşımaktadır. İçteki daha kalın olan ise cephenin Bursa kemerli giriş nişine kaide oluşturmaktadır.[366]

[364] Kuban, **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, s. 182.
[365] Metin Sözen, **Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri**, C:II, İstanbul Teknik Üniversitesi Yay., İstanbul 1970, s. 73.
[366] Yaşar Erdemir, **İnce Minareli Medrese,** 2. bsk., T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2009, s. 91.

Fotoğraf 206: Konya İnce Minareli Medrese taçkapısı

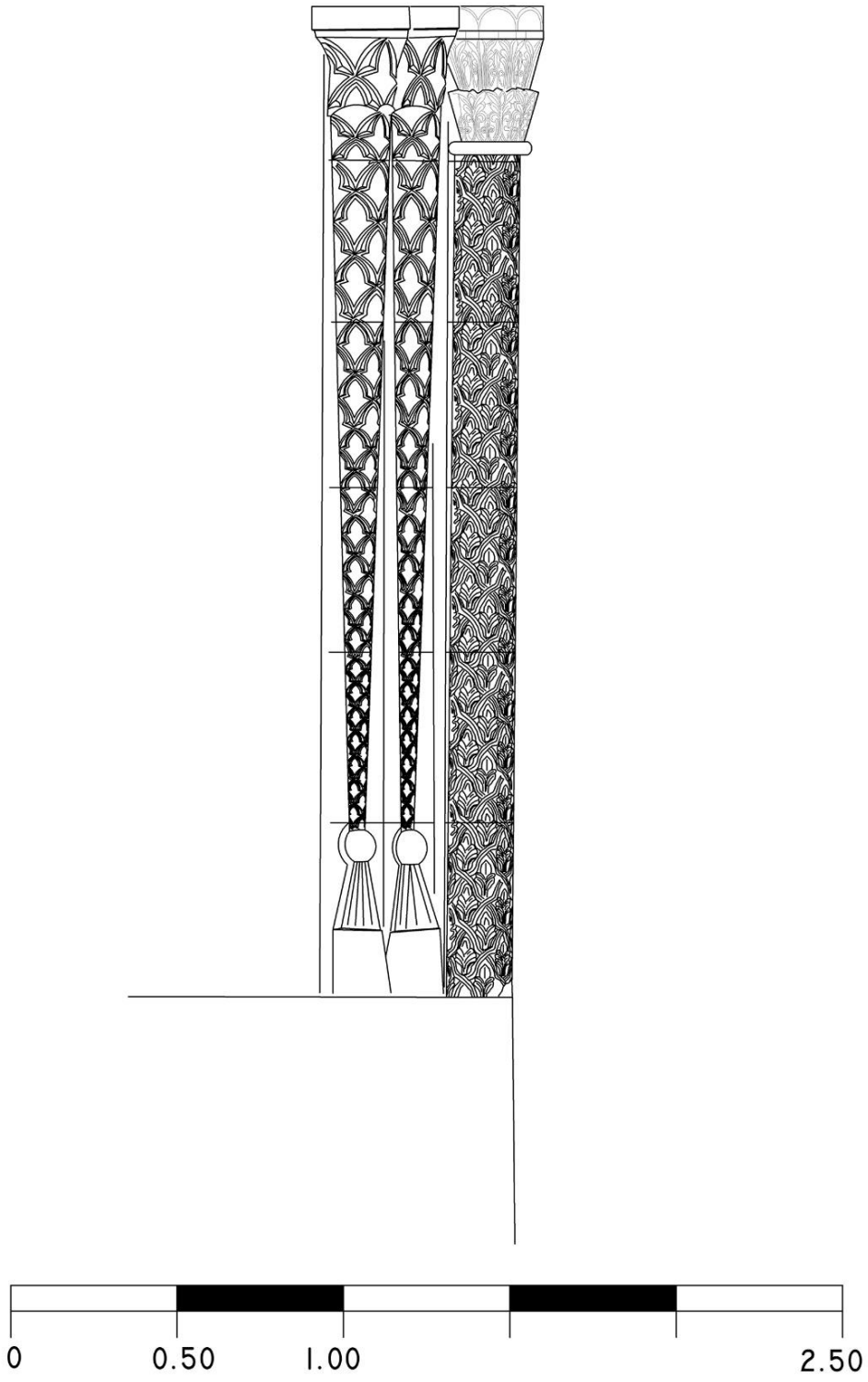
Çizim 23: Konya İnce Minareli Medrese taçkapısı
(Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

Dıştaki duvara gömülü ikili sütunçe grubu sekiden 0,40 m. daha içeriden başlayarak başlıklarıyla beraber 2.95 metrelik bir yüksekliğe ulaşır[367]. Gövdeleri aşağıya doğru gittikçe incelmekte, incelirken zeminde 0,20 m.lik bir mesafede kürevî bir boğumdan sonra tekrar aynı şekilde genişleyerek yarım silindirik bir tabanla sekiye oturmaktadır[368] (Fot. 207, Çiz. 24). Aslında bu sütunçeler Osmanlı mimarisinde daha gelişmiş olan ve sıkça kullanılan kum saati formunun bir prototipi olarak karşımıza çıkmaktadır[369].

Fotoğraf 207: Taçkapı köşe sütunçeleri

[367] Erdemir, **İnce Minareli Medrese,** s.91.
[368] **A.e.**, s.91.
[369] **A.e.**, s.91.

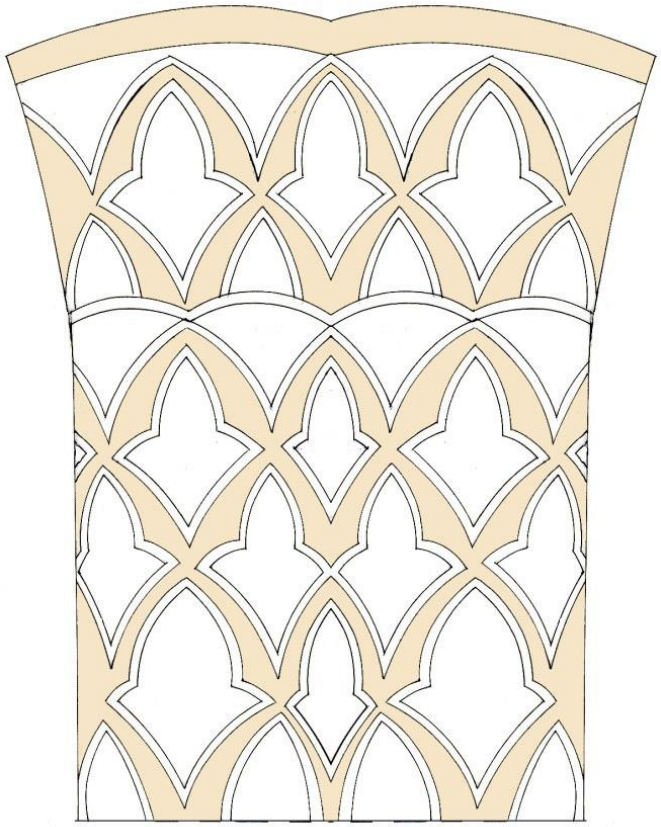
Çizim 24: Taçkapı köşe sütunçesi (Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

Sütunların gövde ve başlıklarında, birbirini ½ oranında takip ederek düşey konumla yerleştirilmiş ve şematik üç bölümlü palmet[370] motiflerinden oluşturulmuş kompozisyon yer alır[371] (Fot. 208, Çiz. 25). Celal Esad Arseven motifleri istiridye kabuğu şeklinde nitelemiş ve bunun diğer Selçuklu eserlerinde rastlanmayan bir özellik olduğunu belirtmiştir. Osmanlılar sonraları bu motifi kullanmamışlardır[372]. İkili sütunçelerin tepelik formunda ulama desen uygulanmıştır[373].

Fotoğraf 208: Taçkapı ikili sütunçe grubunun yüzey ayrıntısı

[370] Ögel, **Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı**, s. 52.
[371] Alptekin Yavaş, "Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri**",** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Dan. Doç. Dr. Kıymet Giray, Ankara 2007, s. 226.
[372] Arseven, **Türk Sanatı**, s. 65.
[373] Şennur Atalay, "Konya İnce Minareli Medrese Taç Kapısının Tezyinatı", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı Geleneksel Türk Sanatları Sanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Fevzi Günüç, Konya 2010, s. 29-30. (Ulama: Sayfa kenarlarında, yazıların etrafında, çinilerde vb. yerlerde kullanılan, birbirine bağlanarak devam eden motiflerden meydana gelen süsleme tarzı)

Çizim 25: İkili sütunçe grubu başlığı (Atalay, 2010: s. 65, Çizim:5)

Araştırmacıların yorumlarına göre alt kısımları üst kısımlardan daha ince ve zarif görünümlü olan ikili sütunçelerin ters çevrilmiş konik bir biçiminde olması dışarıdan içeriye geçişi kolaylaştırmak için yapılmıştır (Fot. 209). Celal Esad Arseven, üst kısmı alt kısmından daha iri koni biçimindeki bu sütunlara Yunandan önceki Kıbrıs mimarisinde de rastlandığını fakat Osmanlıların bu şekildeki sütunları kullanmadıklarını belirtir. Osmanlılar alt kısmı üst kısmından daha ince olan sütunların dengesiz, mantıksız göründüğünü düşünmüşlerdir[374].

> *"Osmanlı sanatı, bu köşe sütunlarını mükemmelleştirerek, bunlara, cümle kapılarının bütününü ağırlaştırmak şöyle dursun, aksine, daha hafif ve daha ahenkli kılan zarif bir şekil vermiştir."* [375]

[374] Arseven, **Türk Sanatı**, s. 63.
[375] **A.e**., s. 63, 65.

Fotoğraf 209: Taçkapının ikili sütunçelerinin kaideleri

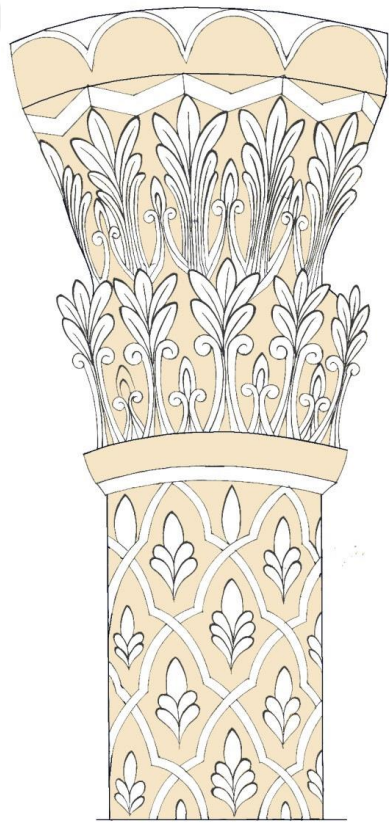
İçte yer alan köşe sütunçeleri yanlardaki ikili sütunçe grubuyla aynı seviyede olup, 0, 25 m. çapındaki gövdeleri biraz daha kalın ve başlıkları da iki kademelidir. Sütunun gövdesi, profilli silmelerle birbirine bağlanan ve ½ oranında birbirini takip ederek yükselen palmetlerden oluşan bitkisel bir kompozisyon ile süslenmiştir[376] (Çiz. 26, Fot. 211). Esasında içli dışlı kesişerek dilimlenmiş yivli şeritlerin boşluklarına yerleştirilen palmetler her tarafa aynı şekilde dağılırlar[377].

Sade çıkıntılı bir bilezikle geçilen 0.45 m. yükseklikteki başlık[378] saksı biçimli çift kat düzenindedir. Üst kademesiy yıldız şeklinde profillnemiş olan başlıkta kabartılan iri dilimli palmetlerin arasına yerleştirilen daha küçük örnekleri ikinci bir kademe meydana getirirler[379] (Fot. 210).

[376] Yavaş**, a.g.t.**, s. 228.
[377] Erdemir, **İnce Minareli Medrese,** s.94.
[378] **A.e.**, s. 94.
[379] **A.e.**, s. 94.

Fotoğraf 210: Taçkapı köşe sütunçe başlıkları (sol ve sağ)

Çizim 26: Taçkapı köşe sütunçesi (Atalay, 2010: s. 68, Çizim:10)

Fotoğraf 211: Köşe sütunçesinin gövde bezemesi (Erdemir, 2009: s.95)

3.1.6. Karatay Medresesi (Çini Eserleri Müzesi)

Katalog No: 3.1.6.

Fotoğraf No: 212-214

Çizim No: 27-28

Yapının Adı ve Yeri: Karatay Medresesi, Selçuklu ilçesi Alâeddin Tepesi'nin kuzey eteği

Yapının İnşa Tarihi: H. 649/ M.1251-52[380]

Banisi: Emir Celâleddin Karatay

Mimarı: Muhammed ibn Havlanü'l-Dımışkî (Şamlı Havlan oğlu Muhammed)[381]

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 13. yy. (II. İzzeddin Keykâvus dönemi)

Yeri: Taçkapı

Malzemesi: Taş

İnceleme Tarihi: 10.11.2018

Süslemenin Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır.

Tekniği: Derin oyma

Süslemede Kullanılan Motifler: Akantus

Benzer Örnekler: Antalya Karatay Medresesi mihrabı (Fot. 95), Aksaray Sultan Hanı taçkapı mihrabiyesi (Fot. 99), Ulvî Sultan Mescidi mihrabı sütunçe gövdeleri (Fot. 254).

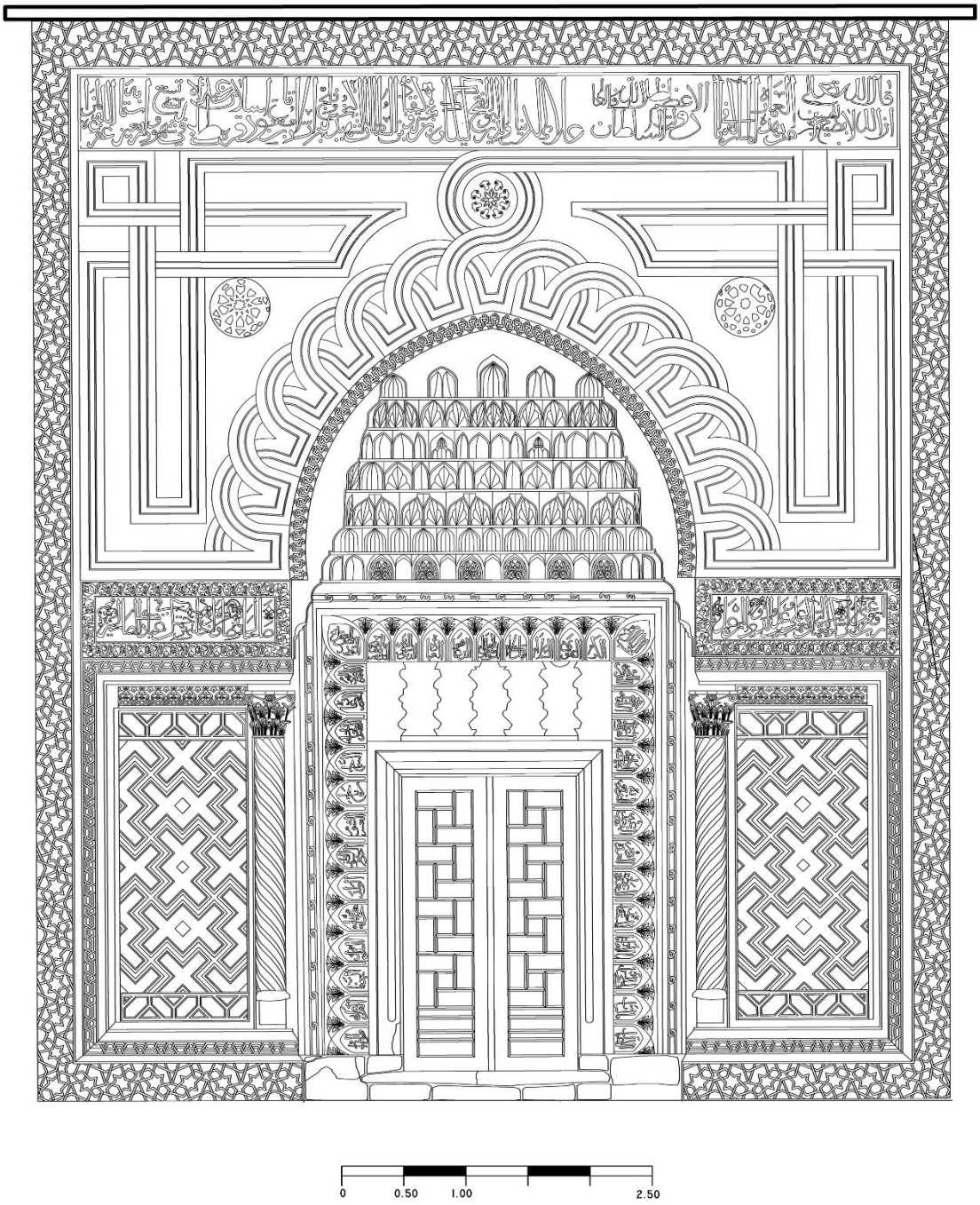
[380] Tanju Cantay, yapılan bu tarihlemenin doğru olmadığını, yapının kapısının, mimari ve süsleme özelliklerinin 1220-30 arası döneme ait olabileceğini düşünmektedir. Bu durumun, kapının üzerindeki kitabenin değişikliğe uğramasından dolayı oluşan yanlış değerlendirmelerden kaynaklandığını ifade eder. Bkz. Tanju Cantay, "Konya Karatay Medresesi'nin İnşa Tarihi ve Kapısının Mimari Kuruluşu", **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, S: 6, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1987, s. 25.
[381] Sönmez, **a.g.e.**, s. 221.

Çini Eserleri Seksiyonu olarak kullanılan Karatay Medresesi günümüze birçok kısmı yıkılmış şekilde ulaşmıştır. Yapının taçkapısı, mimari kuruluşu, malzeme ve kompozisyonu açısından Anadolu Selçuklu taçkapı geleneğinden ayrılarak, farklı etkilerle oluşturulmuş özellikler taşımaktadır. Malzeme olarak gri ve beyaz renkli mermer kullanılmıştır. Farklı renkteki mermerlerle meydan getirilmiş olan geçmeler, Zengi mimarisinden gelen etkiler olarak açıklanabilir. Bunun dışında yapının genel kuruluşunda yeni bir üslup denenmiştir. Kapı, kemerli değil, düz hatıllı olarak kurgulanmıştır[382] (Fot. 212, Çiz. 27).

Fotoğraf 212: Karatay Medresesi Taçkapısı
(Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

[382] Sözen, **a.g.e.**, s. 65.

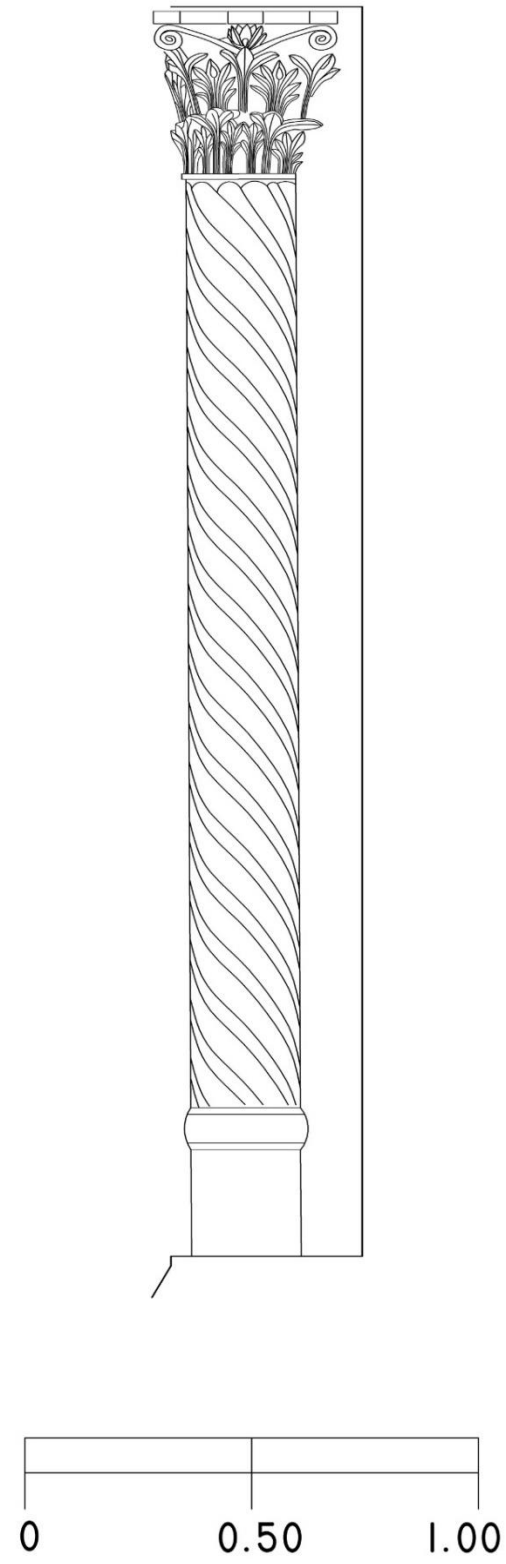
Çizim 27: Karatay Medresesi taçkapısı
(Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

Yapıya orta eksenden değil, güneydoğu köşeye yakın bir noktadan girilmektedir. Taçkapısının güneydoğuya alınmış olması dışında, yapının planında tam bir simetri hakimdir[383]. Taçkapının iki yanında uzunlukları 2.20 m. olan köşe sütunçeleri yer alır. Sütunçeler, kenarları çeyrek metre uzunlukta, dış köşeleri pahlanmış yatık "U" biçiminde kaide ile basık bir küre üstüne oturmaktadır[384]. Sütunçelerin gövdeleri burmalı şekilde işlenmiştir (Fot. 213, Çiz. 28).

Fotoğraf 213: Taçkapı köşe sütunçeleri (sol ve sağ)

[383] Sözen, **a.g.e.**, s. 65.
[384] Yaşar Erdemir, **Karatay Medresesi Çini Eserleri Müzesi**, 2. bsk., T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2009, s. 79.

Çizim 28: Taçkapı köşe sütunçesi (Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

Sütunçelerin başlıkları iki kademeli olarak şekillenmiş kompozit düzendedir[385]. Antik dönemden Korint üslubundaki başlıkları andıran bir görüntü ortaya koymaktadır[386]. Yukarıya doğru genişleyen, volütlü düzendeki başlıklarda motif olarak akantus yaprağını hatırlatan bezemeler görülmektedir[387] (Fot. 214).

Fotoğraf 214: Taçkapı sütunçe başlıkları (sol ve sağ)

[385] Ögel, **Anadolu Selçuklularının Taş Tezyinatı**, s. 46.
[386] Aptullah Kuran, **Anadolu Medreseleri**, C: I, TTK Basımevi, Ankara 1969, s. 52.
[387] Arseven, **Türk Sanatı**, s. 71.

3.1.7. Sadreddin Konevî Camii

Katalog No: 3.1.7.

Fotoğraf No: 215-218

Çizim No: 29

Yapının Adı ve Yeri: Şeyh Sadreddin Konevî Camii ve Türbesi, Meram

Yapının İnşa Tarihi: H. 673 / M. 1274

Banisi: Bilinmiyor.

Mimarı: Bilinmiyor.

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 1274 (III. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi)

Yeri: Mihrap

Malzemesi: Çini

İnceleme Tarihi: 24.03.2019

Süslemenin Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır.

Mihrap Sütunçe Boyutları

Yükseklik: 11 cm.[388]

Gövde uzunluğu: 79 cm. (Başlıkla beraber 94,50 cm.)

Gövde çapı: 10 cm.

Sütunçe başlığı yüksekliği: 10, 50 cm.

Tabla genişliği: 10 cm.

Tabla yüksekliği: 2,5 cm.

Tekniği: Çini mozaik

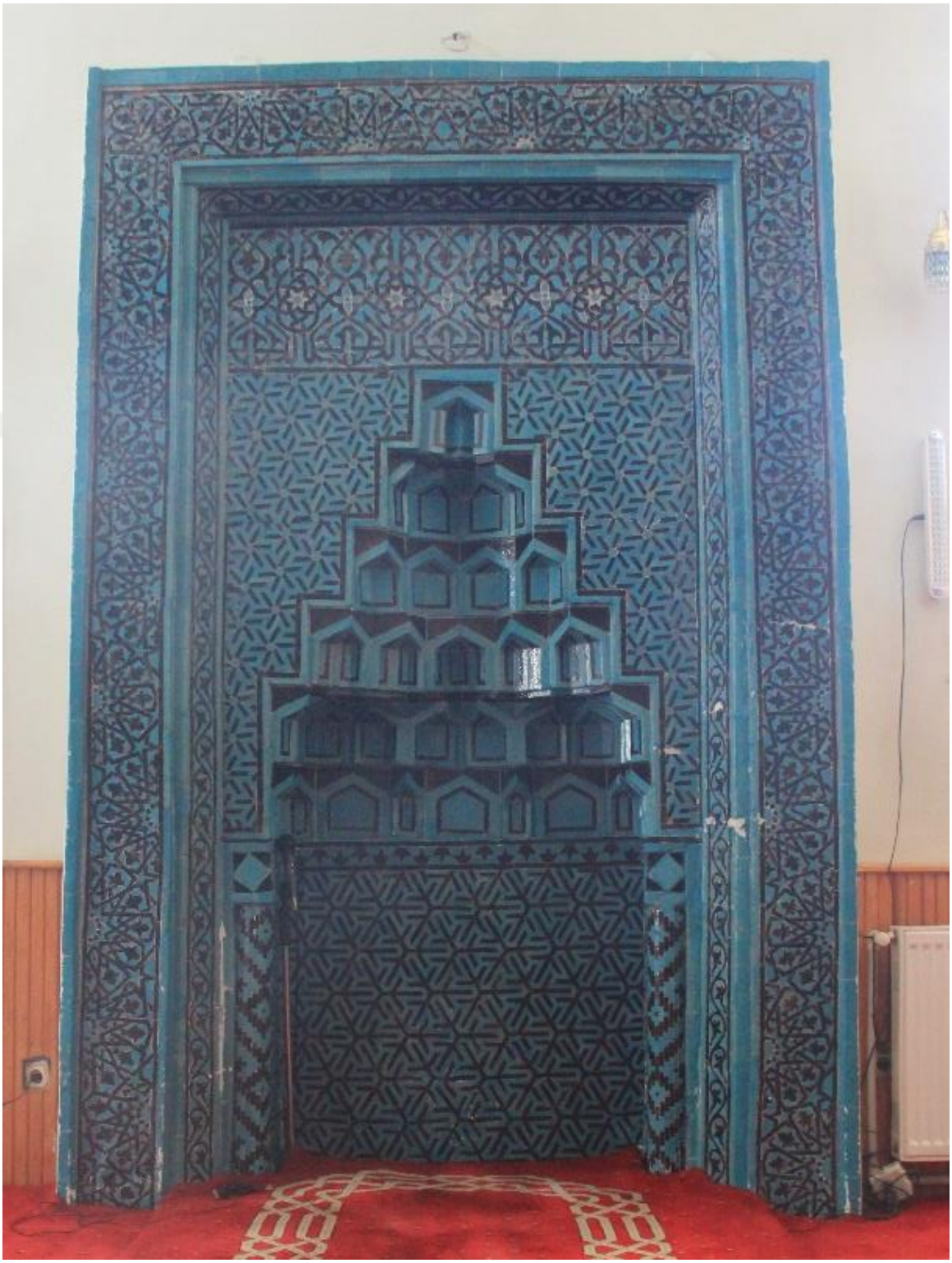
Süslemede Kullanılan Motifler: Geometrik motifler

Benzer Örnekler: Sırçalı Mescid (Fot. 247), Sâhib Ata Camii (Fot. 229), Beyhekim Mescidi mihrabının sütunçe başlıkları (Fot. 197).

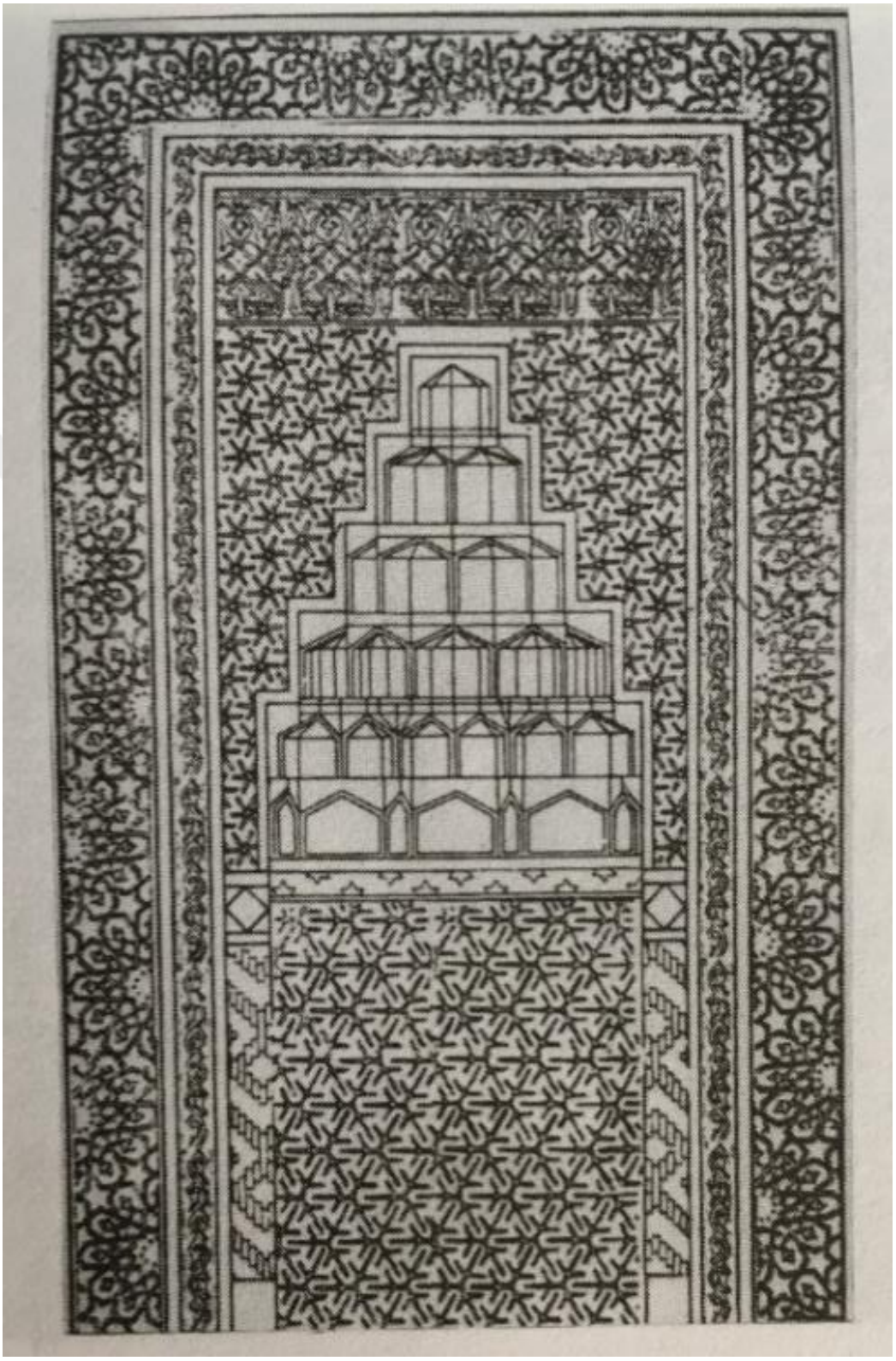
[388] Bakırer, **a.g.e.**, s. 183.

Yapı, cami, türbe, kütüphane ve haziresiyle birlikte bir külliye oluşturmaktadır. Mihrap önü kubbeli caminin orijinal kalabilen en bezemeli unsuru çini mozaik mihrabıdır. Selçuklu çinilerinin en güzel örneklerinden olan mihrap, mukarnaslı kavsarası ile tipik bir Selçuklu çini mihrabıdır[389] (Fot. 215, Çiz. 29). Firuze mavisi ve manganez moru çini mozaiklerle kaplanan mihrap nişi, gövdeleri köşelere yarı yarıya gömülü, zar başlıklı iki sütunçe ile sınırlandırılmıştır (Fot. 216-217). Bakırer, sütunçelerin tepe üstü konmuş zar şekilli kaidelere oturduğunu belirtmiştir[390]. Kaideler günümüzde zeminin altında kalmış olduğu için görülememektedir. Sütunçelerin gövdeleri geometrik kompozisyonlarla bezenmiştir. Firuze ve patlıcan moru çinilerden dikdörtgenlerin yerleşimiyle baklava dilimleri oluşturulmuştur[391]. Tuğla diziminde olduğu gibi kaydırmayla oluşan bir "V" bir de baklava motifi yer almaktadır[392]. Eşkenar dörtgenin çapraz olarak yerleştirilmesiyle şekillenen baklava motifleri, bir başka deyişle dörtgen ya da kare formu, Orta Asya'daki Türklerin inançları ile İslam ve Bizans çevrelerinde de evrenin sembolü olarak kabul edilmektedir. Buradaki baklava motifleri dört ana yönün, dört mevsimin ve dört unsurun birleşimiyle evreni sembolize etmektedirler[393].

[389] Karpuz, **a.g.e.**, s.219.
[390] Bakırer, **a.g.e.**, s. 183.
[391] **A.e.**, s. 183.
[392] Mustafa Yıldırım, Zehra Üzüm, "Konya Sadreddin Konevî Câmii Çini Mihrabı", **İSTEM Dergisi**, Yıl:8, S:15, Konya 2010, s. 233.
[393] Nermin Şaman, "Konya Sadreddin Konevi Camii, Mihrap Süslemesi", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1993, s. 443.

Fotoğraf 215: Sadreddin Konevî Camii mihrabı

Çizim 29: Sadreddin Konevî Camii mihrabı
(Şaman, 2010: s.453, res. 1, Ömür Bakırer, 1976'dan tamamlanarak)

Fotoğraf 216: Mihrap sütunçeleri

Fotoğraf 217: Mihrap sütunçe başlığından detay

Mescidin doğusunda türbe yer alır. Tümüyle açık olan türbenin üstü ağaç kafeslidir. Kafesi zarif başlıklı ve köşeli on iki mermer sütun tarafından taşınmaktadır[394].

Fotoğraf 218: Sadreddin Konevî Türbesi

[394] Konyalı, **a.g.e.**, s. 493.

3.1.8. Sâhib Ata Camii (Larende Mescidi)

Katalog No: 3.1.8.

Fotoğraf No: 219-229

Çizim No: 30-35

Yapının Adı ve Yeri: Sâhib Ata Camii, Meram

Yapının İnşa Tarihi: H.656 / M.1258

Banisi: Selçuklu Veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali

Mimarı: Kölük b. Abdullah

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 1258 (Sâhib Ata dönemi)

Yeri: Taçkapı, Mihrap

Malzemesi: Taş, Çini

İnceleme Tarihi: 10.11.2018

Süslemenin Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır. Kaide kısımlarında yer yer kırılmalar görülmektedir.

Taç Kapı Sütunçe Boyutları

Yükseklik: 245 cm.

Üst Genişlik: 23 cm.

Alt Genişlik: 21 cm.

Mihrap Sütunçe Boyutları

Yükseklik: 165 cm.

Genişlik: 16 cm.

Mihrabiye Sütunçe Boyutları

Kaide Genişliği: 11,5 cm.

Kaide İç Kademe Genişliği: 10,5 cm.

Tekniği: Derin oyma, çini mozaik

Süslemede Kullanılan Motifler: Palmet ve geometrik motifler

Benzer Örnekler: Konya İnce Minareli Medrese taçkapı köşe sütunçe başlıkları (Fot. 210), Sırçalı Mescid ve Sadreddin Konevî Camii mihrabı sütunçe başlıkları (Fot. 247-217).

Orijinal olarak günümüze gelebilmiş olan taçkapının mukarnas kavsarasının iki yanında silindirik gövdeli köşe sütunçeleri yer alır (Fot. 219). Subasmana oturan köşe sütunçelerinin silindirik gövdeleri sivastikalardan gelişmiş geometrik bezemelidir[395] (Fot. 220, Çiz. 30). Başlıklar iki kademe olarak şekillenmiştir. Başlıkların üst kademesinde bitkisel bezemenin içine yerleştirilmiş palmet motifi görülür (Fot. 221-222).

Fotoğraf 219: Sâhib Ata Camii taçkapısı sütunçeleri

[395] Yavaş, **a.g.t.**, s. 110; Ali Boran, "Meram'daki Cami ve Mescidler**", Yeşilin ve Medeniyet Köprüsü Meram**, Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi, Konya 2014, s. 281.

Fotoğraf 220: Taçkapı köşe sütunçesi (sol)

Çizim 30: Sâhib Ata Camii taçkapı köşe sütunçesi (M. Argun Kocadağistan'dan)

Fotoğraf 221: Taçkapı köşe sütunçe başlığı (sağ)

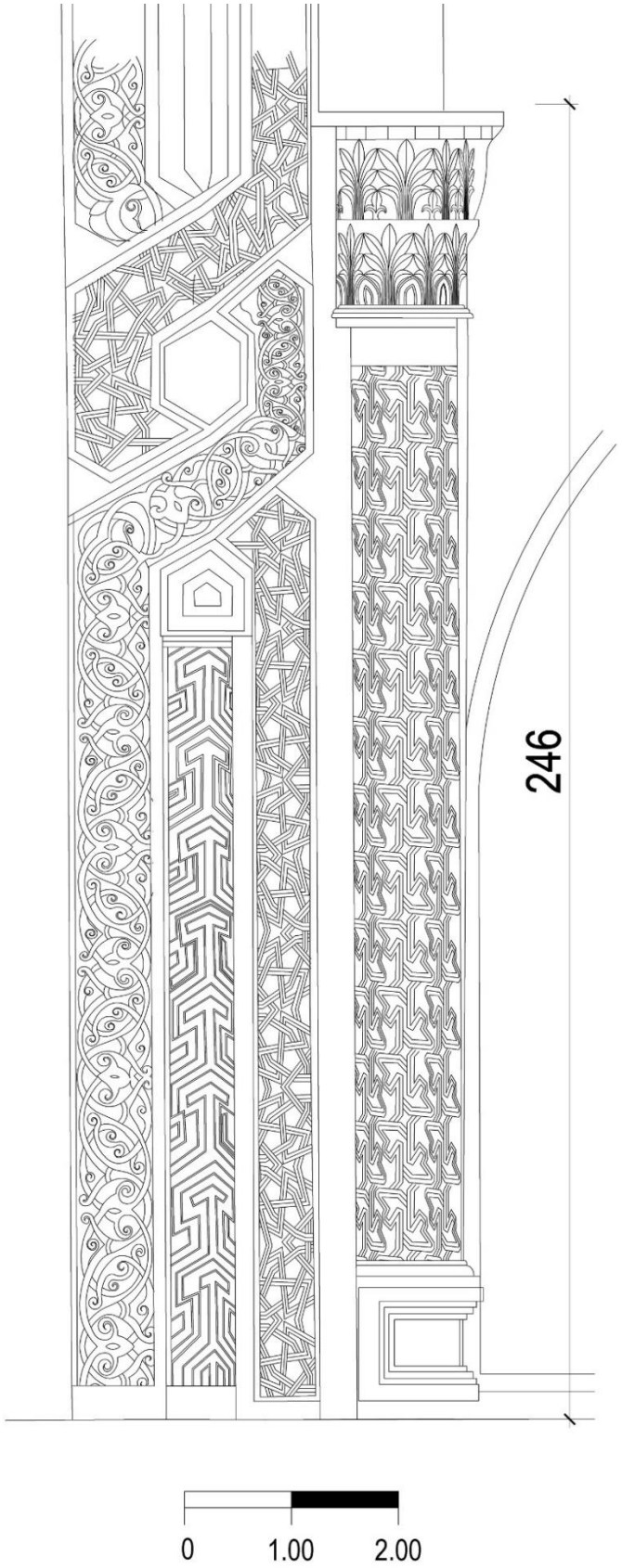
Fotoğraf 222: Taçkapı köşe sütunçe başlığı (sol)

Taçkapının üçüncü bordüründe yer alan düğümlü şeridin arasında profilli ince uzun çubuklar yer alır. Taçkapının yüksekliği boyunca üç kere tekrarlanan çubukların alt kısımları iki yanda, mukarnas hücresine benzer bir başlığı olan ve sütun gibi şekillendirilmiş bir biçimle sonlandırılmıştır[396]. Sütunçelerin gövdeleri yivli "Y" motifiyle bezenmiştir[397] (Fot. 223, Çiz. 31).

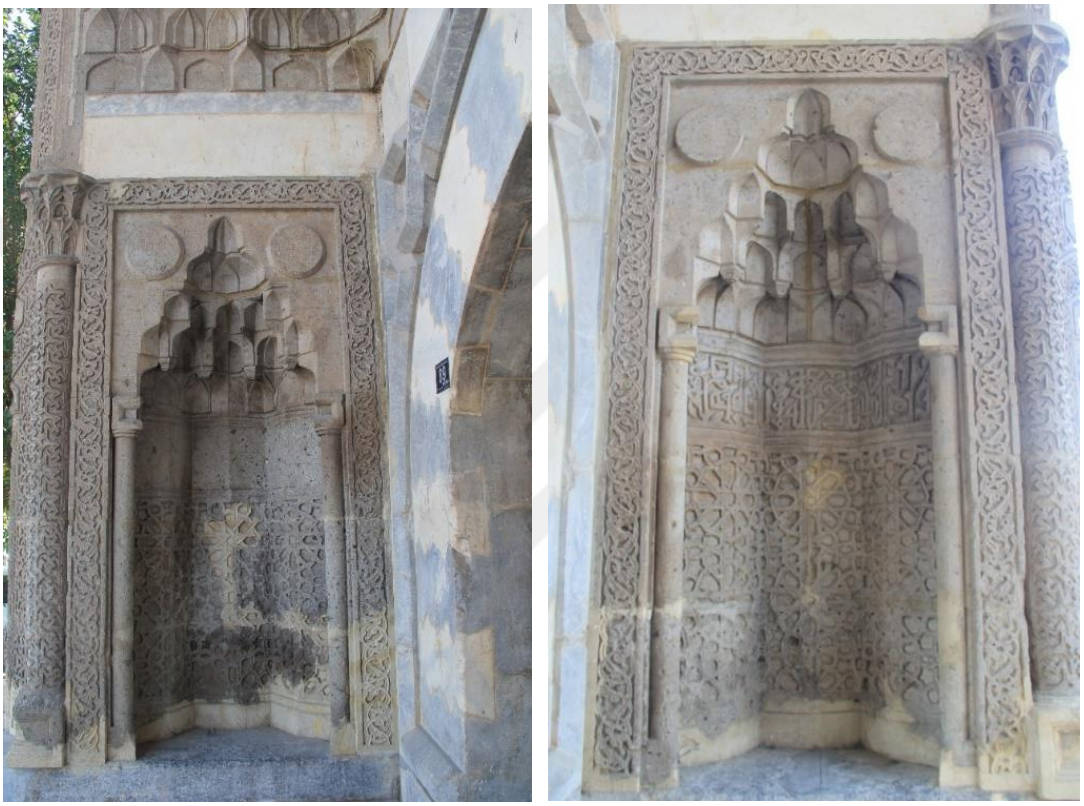
Fotoğraf 223: Taçkapının süsleme şeridi üzerinde yer alan sütunçesi

[396] Yavaş, **a.g.t.**, s. 109.
[397] Ayşe Denknalbant, "Osmanlı Öncesi Türk Mimarisinde Çifte Minareli Cephelerin Gelişimi (Anadolu, İran, Azerbaycan, Hindistan)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. M. Baha Tanman, İstanbul 2010, s. 84-85.

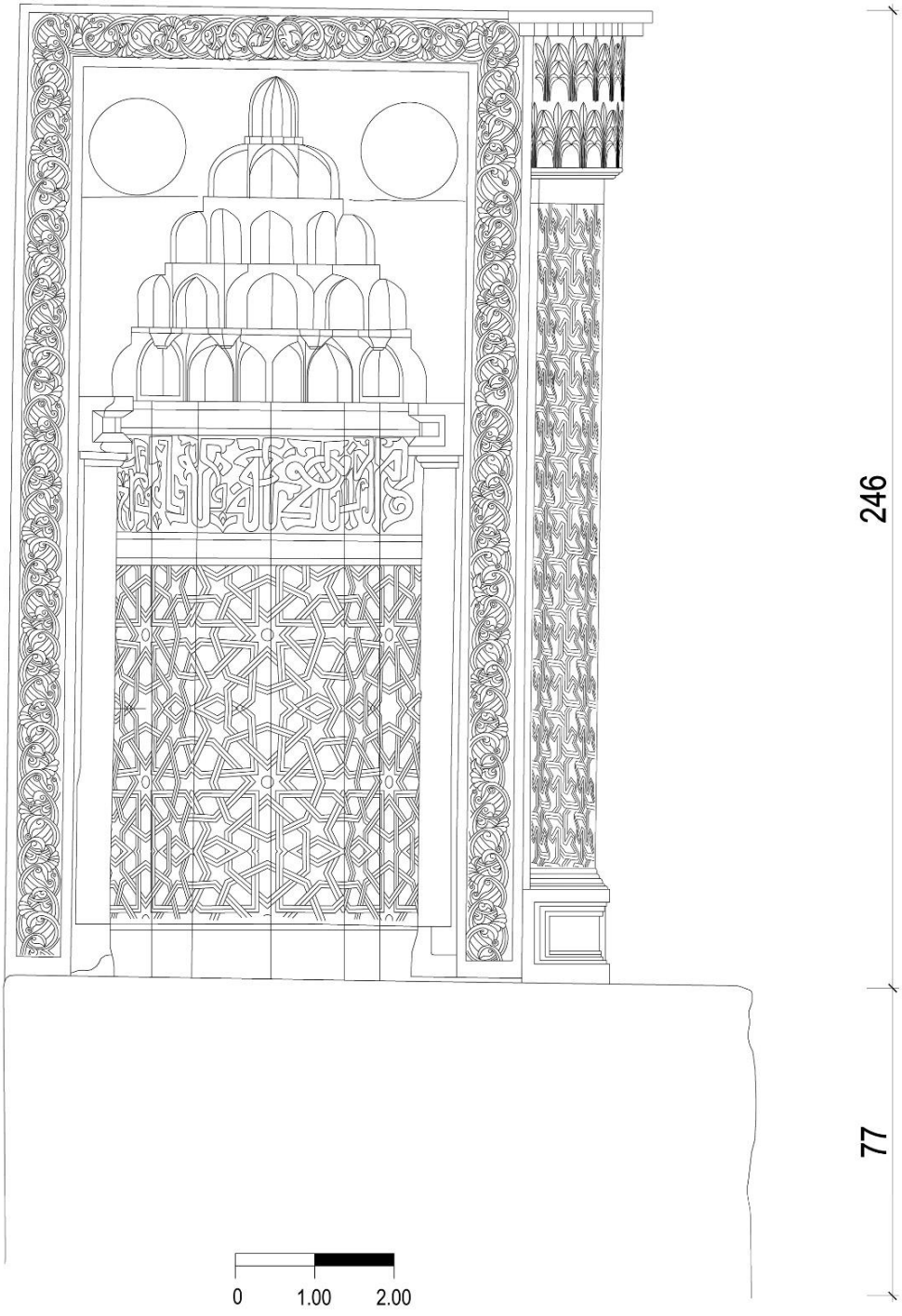
Çizim 31: Taçkapı köşe ve süsleme şeridi sütunçeleri (M. Argun Kocadağistan'dan)

Taçkapının iç kısmındaki boyuna dikdörtgen biçimli mihrabiyeler simetrik düzenlenmiştir ve köşelerinde silindirik sütunçeler yer almaktadır (Fot. 224, Çiz. 32). Beş sıralı mukarnas, yatık "U" biçimli başlıklı (Turgut Cansever'in tanımlamasıyla ? biçiminde başlıklı)[398] sütunçelere oturmaktadır. Sütunçeler bezenmeden bırakılmıştır.

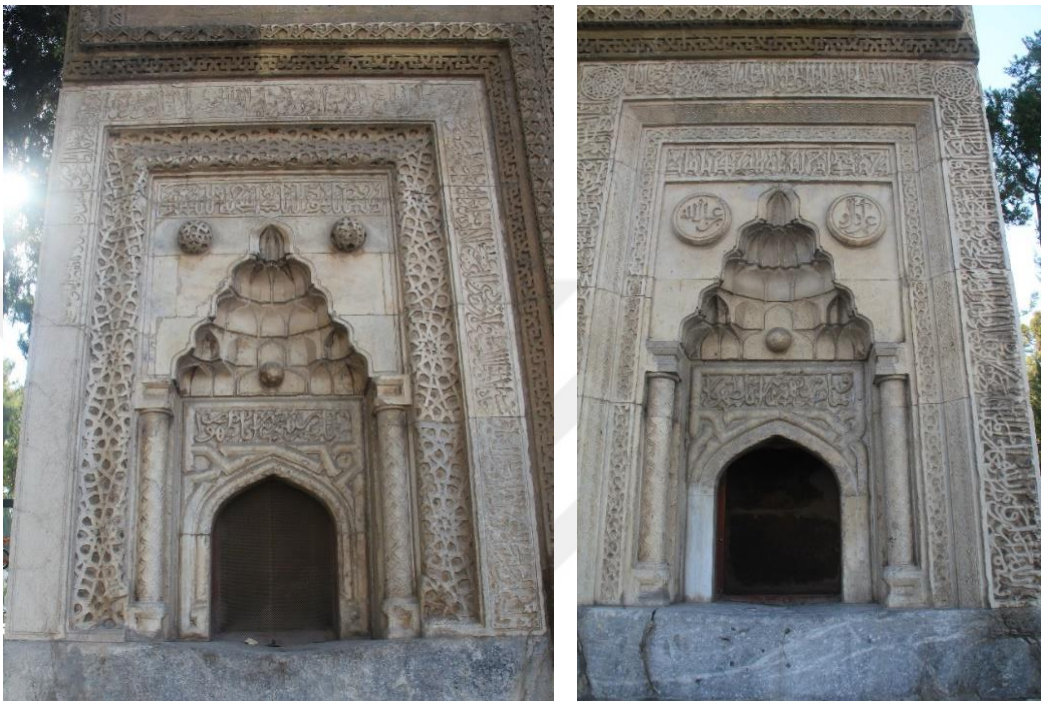
Fotoğraf 224: Taçkapı mihrabiye nişleri (sol ve sağ)

[398] Bu sütun başlığı tanımlaması Turgut Cansever'in doktora tezindeki sınıflandırmadan alınmıştır. Sâhib Ata Camii kapılarındaki niş sütun başlıklarında kullanılan ? biçiminde başlıklar aynı zamanda sütun ayaklarında tekrar edilmeleriyle dikkat çeker. Bu başlıkların kübik bir başlık üzerine, ahşap sütunları birbirine ve duvara bağlayan nişleri takliden, profiller açmakla meydana geleceği düşünülebilir. Bkz. Cansever, **a.g.e.**, s. 17.

Çizim 32: Sâhib Ata Camii mihrabiye nişi (M. Argun Kocadağistan'dan)

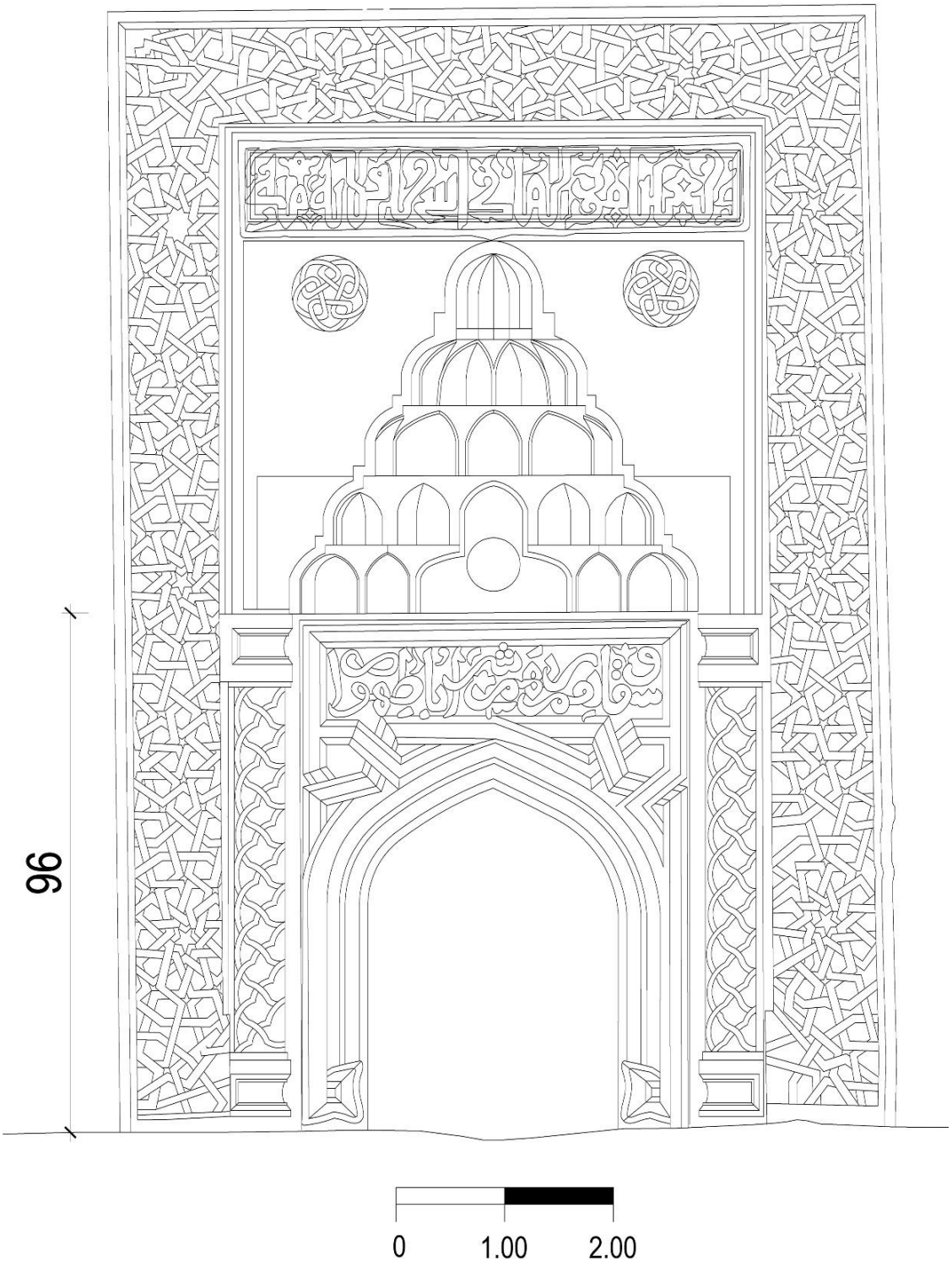
Taçkapının iki yanındaki emzikli sebillerde de mihrabiyelerdekine benzer yatık “U” başlıklı sütunçeler yer almaktadır (Fot. 225, Çiz. 33). Bu sütunçelerin gövdeleri mihrabiyelerin gövdelerinden farklı olarak birbiri içine geçen geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiştir (Fot. 226).

Fotoğraf 225: Taçkapının iki yanındaki emzikli sebiller (sol ve sağ)

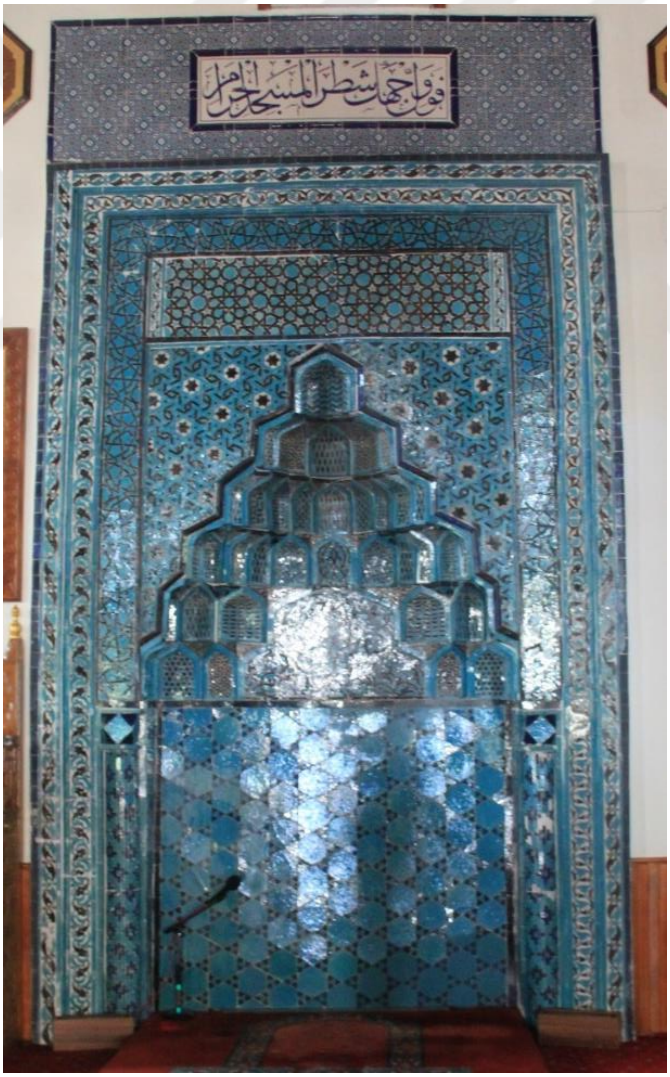

Fotoğraf 226: Emzikli sebil sütunçesi (sol)

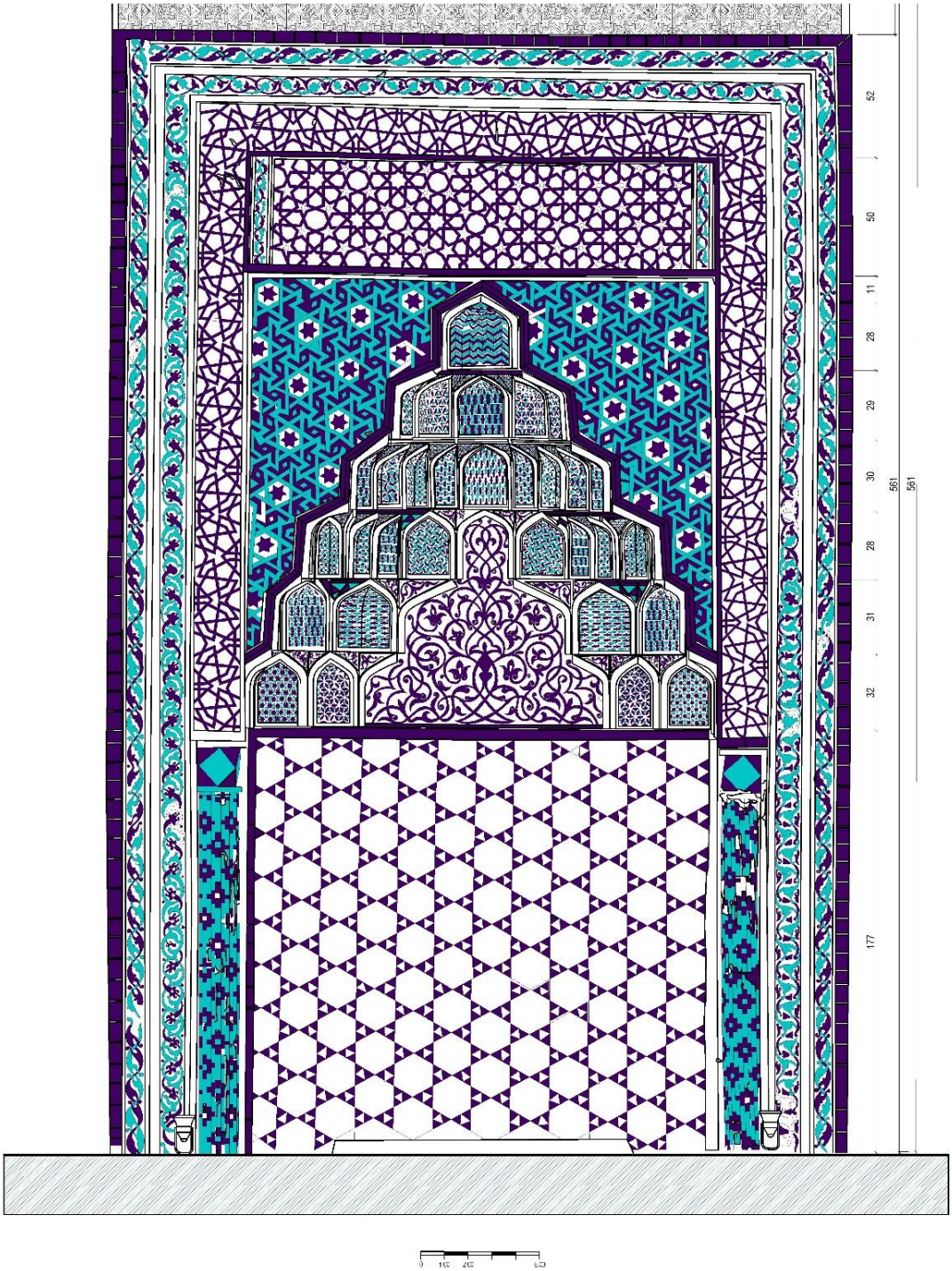
Çizim 33: Taçkapının iki yanındaki emzikli sebil (M. Argun Kocadağistan'dan)

Caminin mihrabında görülen çini mozaik süsleme sütunçelerde de devam etmiştir (Fot. 227, Çiz. 34). Mihrap nişinin köşelerine yarı yarıya gömülü olan silindirik gövdeli sütunçeler geometrik süslemeli zar başlıklara sahiptir. Gövde, boyuna gelişen geometrik bir kompozisyonla süslenmiştir. Burada patlıcan moru ince dikdörtgen mozaik çiniler dikey olarak yerleştirilmiş ve baklava dilimi oluşturacak şekilde yan yana ve üst üste dizilmişlerdir. Aralarındaki bölümler yine düşey olarak yerleştirilmiş turkuaz dikdörtgen çinilerle doldurulmuştur (Fot. 228, Çiz. 35). Sütunçelerin zar biçimli başlıkları, turkuaz renkli dörtgenler ve aralarındaki üçgen bölümler patlıcan moru mozaik çinilerle hareketlendirilmiştir[399] (Fot. 229).

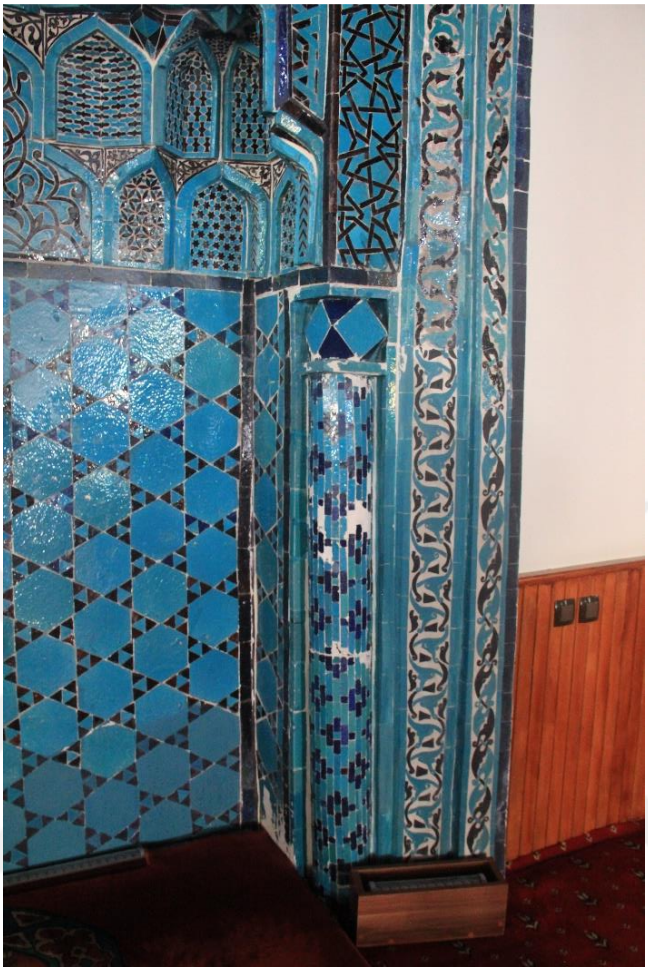

Fotoğraf 227: Sâhib Ata Camii mihrabı

[399] Yavaş, **a.g.t.**, s. 123-124.

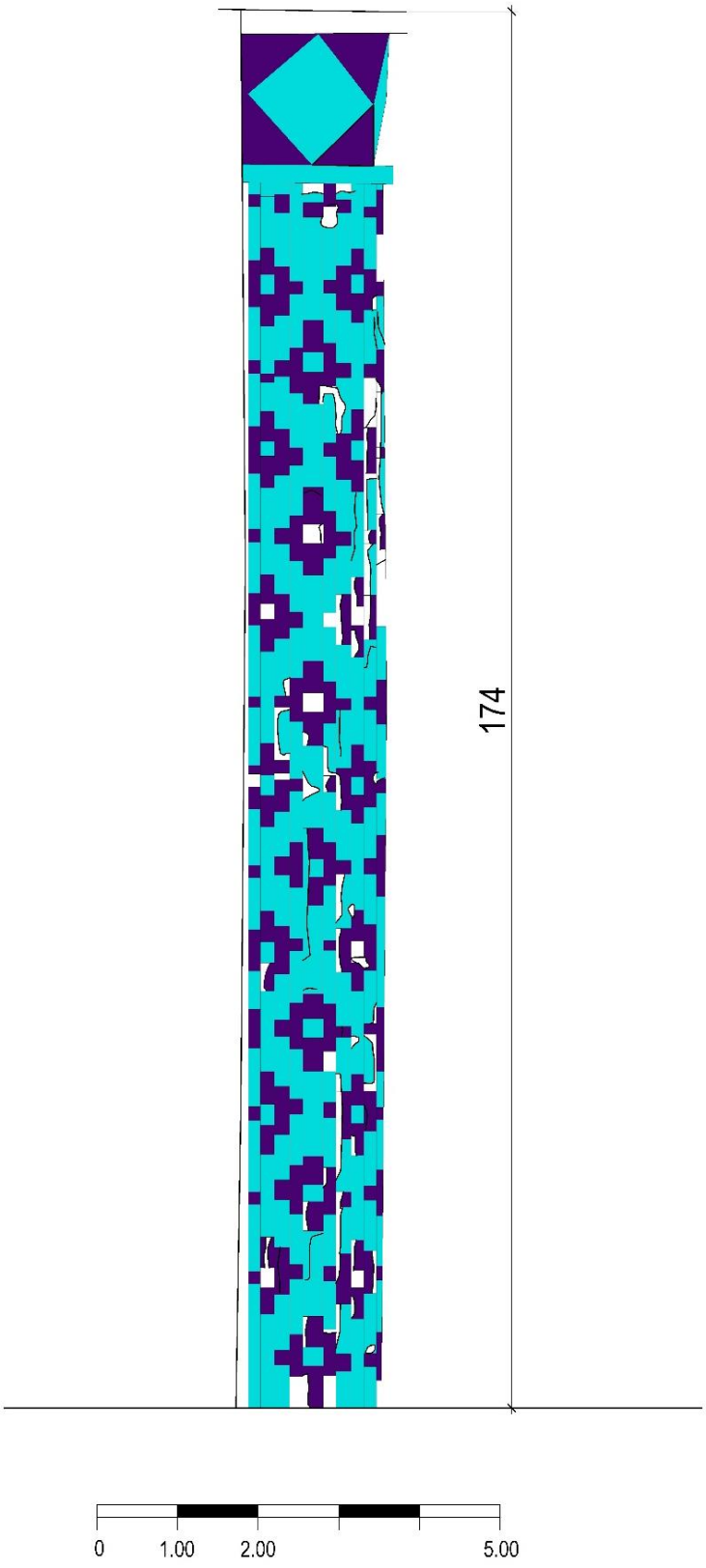
Çizim 34: Sâhib Ata Camii mihrabı (M. Argun Kocadağistan'dan)

Fotoğraf 228: Mihrap sütunçesi (sağ)

Fotoğraf 229: Mihrap sütunçe başlığı (sağ)

Çizim 35: Mihrap sütunçesi (M. Argun Kocadağistan'dan)

3.1.9. Sâhib Ata Hankahı (Sâhib Ata Vakıf Müzesi)

Katalog No: 3.1.9.

Fotoğraf No: 230-233

Çizim No: 36-37

Yapının Adı ve Yeri: Sâhib Ata Hankahı[400], Meram

Yapının İnşa Tarihi: H. 678 / M. 1279

Banisi: Selçuklu Veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali

Mimarı: Kâlûyân el-Konevî ya da Kölük b. Abdullah

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 1279 (Sâhib Ata dönemi)

Yeri: Taçkapı

Malzemesi: Taş, Çini Mozaik

İnceleme Tarihi: 10.11.2018

Süslemenin Bugünkü Durumu: Sağlam durumdadır.

Taç Kapı Sütunçe Boyutları

Yükseklik: 287 cm. (kaide ve başlıklar birlikte)

Sütunçe Başlığı Yüksekliği: 44 cm.

Sütunçe Başlığı Üst Yüksekliği: 23 cm.

Sütunçe Başlığı Alt Yüksekliği: 21 cm.

Tekniği: Derin oyma, ahşap oyma

Süslemede Kullanılan Motifler: Akantus, palmet

Benzer Örnekler: Sırçalı Medrese taçkapı sütunçe başlıkları (Fot. 236).

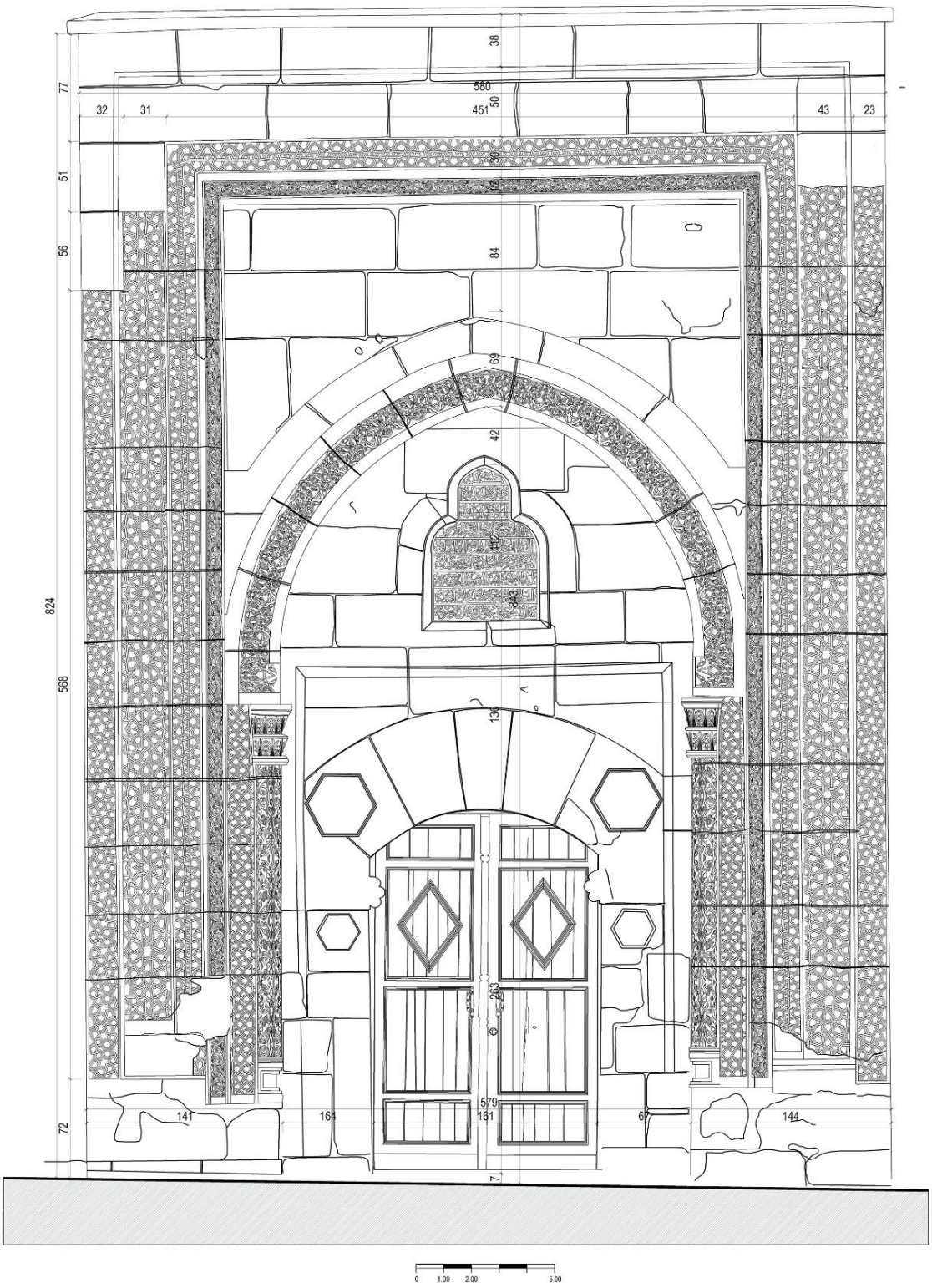
[400] Hankah hakkında bkz. Sevgi Parlak, "Sâhib Ata Külliyesi", **TDVİA,** C: XXXV, İstanbul 2008, s. 517; Sevgi Parlak, "Merkezi Kubbe-Eyvan İlişkisinin Esas Olduğu Anadolu Selçuklu Dönemi Tarikat Yapıları", İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Metin Sözen, İstanbul 2004, s. 94-133.

Sâhib Ata Hankahı plan olarak 13. yüzyılın bilinen Selçuklu tekke ve hankahları arasında en anıtsal ve simetrik olanıdır. Külliyenin bir parçasını oluşturan hankahın taçkapısı tipik bir Selçuklu taçkapısı özelliği göstermektedir (Fot. 230, Çiz. 36). Taçkapının sivri formlu kuşatma kemeri iki yandan sütunçelere oturmaktadır. Sütunçelerin gövdeleri palmet ve rûmîlerin iç içe geçmesi ile oluşturulmuş bitkisel bir kompozisyonla bezenmiştir (Fot 231, Çiz. 37). Yatık "U" biçimli kaide üzerine oturan sütunçelerin başlıkları iki kademeli olarak ele alınmıştır. Saksı biçimli başlığın iki kademesinde de boyuna yerleştirilmiş akantus yaprakları görülmektedir[401] (Fot. 232).

Fotoğraf 230: Sâhib Ata Hankahı taçkapısı

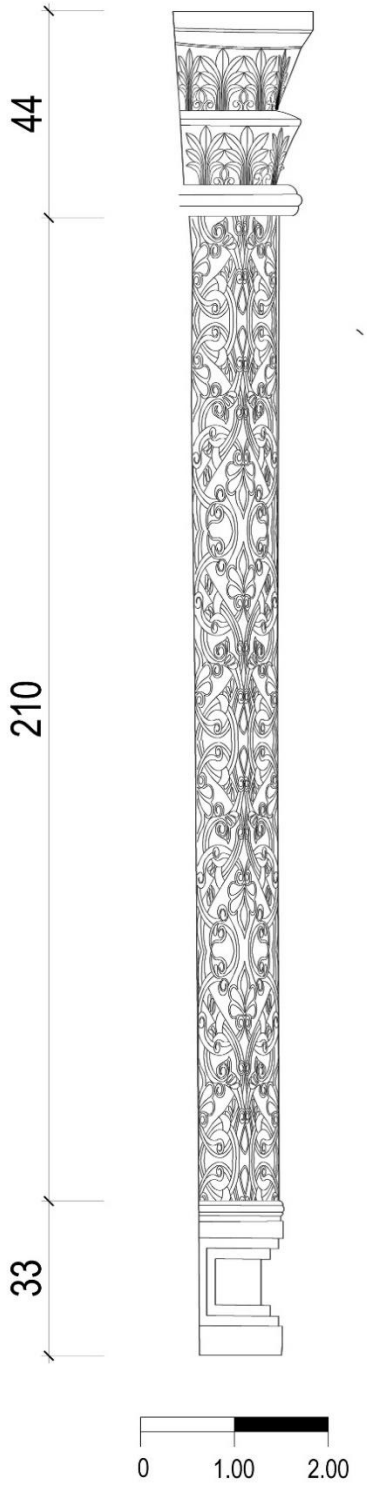
[401] Yavaş, **a.g.t.**, s. 142.

Çizim 36: Sâhib Ata Hankahı taçkapısı (M. Argun Kocadağistan'dan)

Fotoğraf 231: Taçkapı köşe sütunçesi (sağ)

Çizim 37: Taçkapı köşe sütunçesi (M. Argun Kocadağistan'dan)

Fotoğraf 232: Taçkapı köşe sütunçe başlıkları (sol ve sağ)

Yılmaz Önge'nin aktardığı üzere, hankahın 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında çekilmiş olan fotoğraflarında taçkapı, mukarnaslı başlıklar taşıyan, iki ahşap sütunun desteklediği ahşap bir sundurma ile koruma altına alınmıştır (Fot. 233). Bu sütunların Sâhib Ata Camii'nin yangından kurtarılmış olan birkaç desteğinden ikisi olduğu belirtilmektedir. Onarımlar sırasında hankah kapısının sundurması ile birlikte kaldırılan bu sütunların akıbetinin ne olduğu bilinmemektedir[402]. Ahşap malzeme ile yapılmış sütun ve sütun başlıklarına sınırlı örnek oluşturması açısından önemlidir.

[402]Yılmaz Önge, "Konya Sahib Ata Hankâhı", **Suut Kemal Yetkin'e Armağan**, Hacettepe Üniversitesi Armağan Dizisi: 1, Ankara 1984, s.282.

Fotoğraf 233: Taçkapının önündeki ahşap direkli sundurma
(Önge, 1984: s. 288, Resim 1)

3.1.10. Sırçalı Medrese (Muslihiyye Medresesi)

Katalog No: 3.1.10.

Fotoğraf No: 234-245

Çizim No: 38-47

Yapının Adı ve Yeri: Sırçalı Medrese, Meram

Yapının İnşa Tarihi: H.640 / M.1242-43

Banisi: Selçuklu Emirî Bedreddin Muslih

Mimarı: Muhammed b. Muhammed b. Osman el-Tûsî

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 1242-43 (II. Gıyaseddin Keyhüsrev dönemi)

Yeri: Taçkapı, mihrap, avlu köşelerindeki ayaklar

Malzemesi: Taş, Çini

İnceleme Tarihi: 10.11.2018

Süslemenin Bugünkü Durumu: Taçkapı dışında orijinal kalabilen kısımları oldukça azdır. Çoğu yerde dökülmeler görülmektedir.

Taç Kapı Sütunçe Boyutları

Sütun Yüksekliği: 285 cm.

Başlık Yüksekliği: 39, 5cm. (alttaki yatay şerit kısmına kadar)

Başlık Üst Genişliği: 15 cm. (yatay şeritler dışında kalan motif kısmı)

Başlık Alt Genişliği: 14,5 cm. (yatay şeritler dışında kalan motif kısmı)

Mihrabiye Sütunçe Boyutları

Yükseklik: 1.68 cm.

Sütunçe Başlığı Yüksekliği: 10 cm.

Tekniği: Derin oyma, çini mozaik

Süslemede Kullanılan Motifler: Akantus, zencerek, geometrik motifler

Benzer Örnekler: Sâhib Ata Hankahı (Fot. 232) ve Aksaray Sultan Hanı (Fot. 99) taçkapı köşe sütunçe başlıkları, Antalya Karatay Medresesi mihrabı köşe sütunçe

başlıkları (Fot. 95), Konya Alâeddin Camii taçkapısı (Fot. 117) ve camii avlusunda yer alan I.İzzeddin Keykâvus Türbesi taçkapı sütunçelerinin gövdeleri (Fot. 188).

İçindeki sırlı tuğla ve çini süslemelerden dolayı Sırçalı Medrese olarak tanınan yapı, yaptıranından dolayı Muslihiyye Medresesi adıyla da anılmaktadır[403]. İki katlı, açık avlulu ve iki eyvanlı medrese şemasına sahip Sırçalı Medrese'nin alt katı günümüzde Mezar Anıtları Müzesi, üst katı Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır.

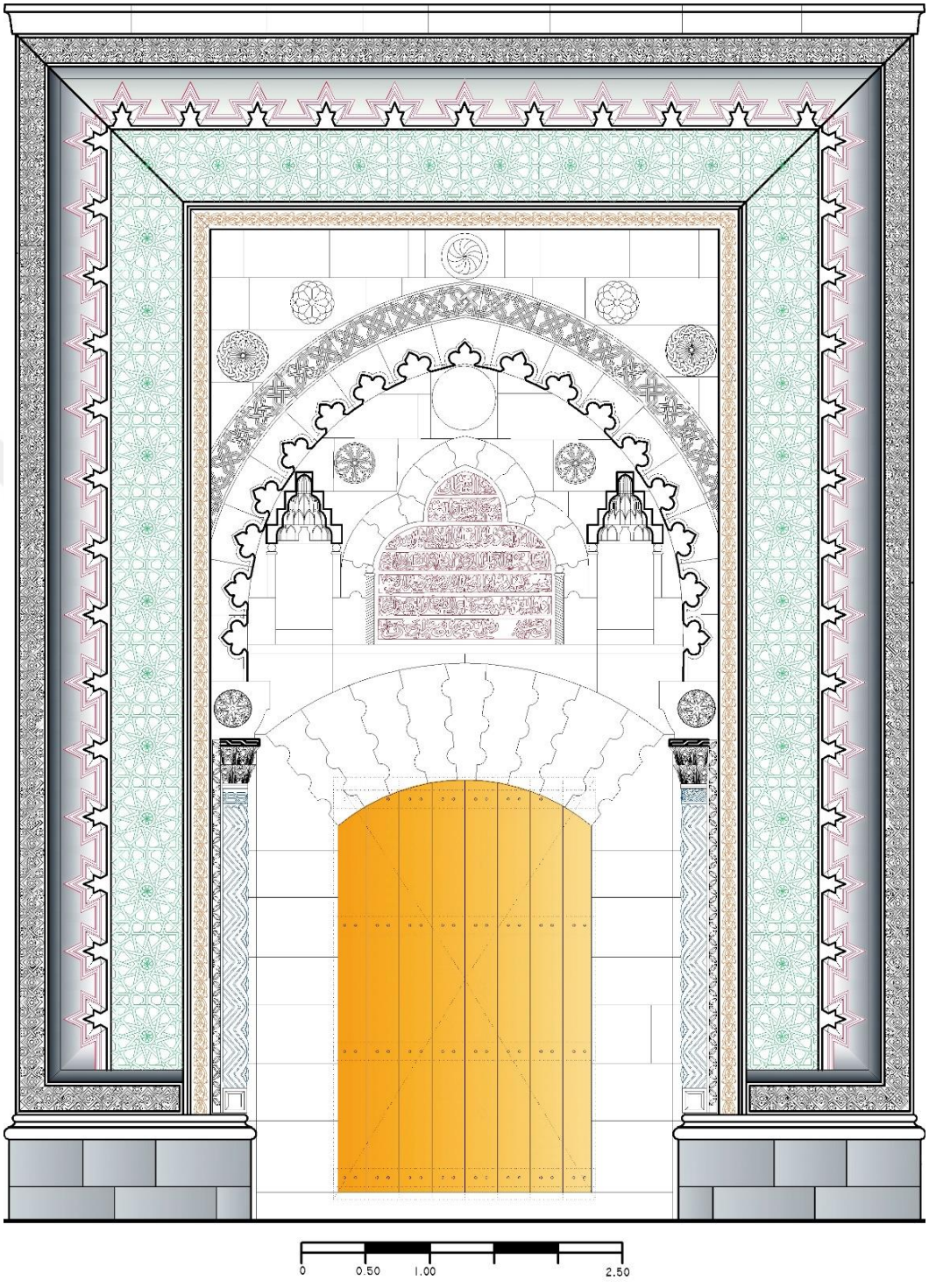
Konya Sırçalı Medrese plan tasarımı, mimari öğeleri, malzeme-teknik ve bezeme özellikleri açısından kendine özgü bir yapıdır. Günümüze birçok onarımla gelebilen medresenin özgün mimari öğelerinden olan taçkapısı kesme taş malzemeden yapılmıştır (Fot. 234, Çiz. 38-39).

Selçuklu taçkapı geleneğini devam ettiren yapının doğu cephesinde geniş bir kitle halinde yer alan taçkapısı iki yanında 0,25 metrelik birer kübik kaideye oturan köşe sütunçelerinin silindirik gövdeleri aynı kalınlıkta, 2,15 m. yüksekliktedir[404]. Derin oyulmuş profilli gövdelerin yüzeyleri dışbükey-içbükey ve aralarındaki ince düz silmelerin biçimlendirdiği 12 sıra dikey/düşey kırık çizgi/zikzak motifleriyle bezenmiştir (Fot. 235, Çiz. 40). Altındaki yatay üçlü şeritler gövde ve başlık ayrımını vurgulamıştır[405]. Şeritler altlı üstlü kesişerek kuzey tarafta saç örgüsü şeklinde birbirine dolanırken, güney tarafta köşelenerek geçme yaparlar[406] (Fot. 236, Çiz. 41).

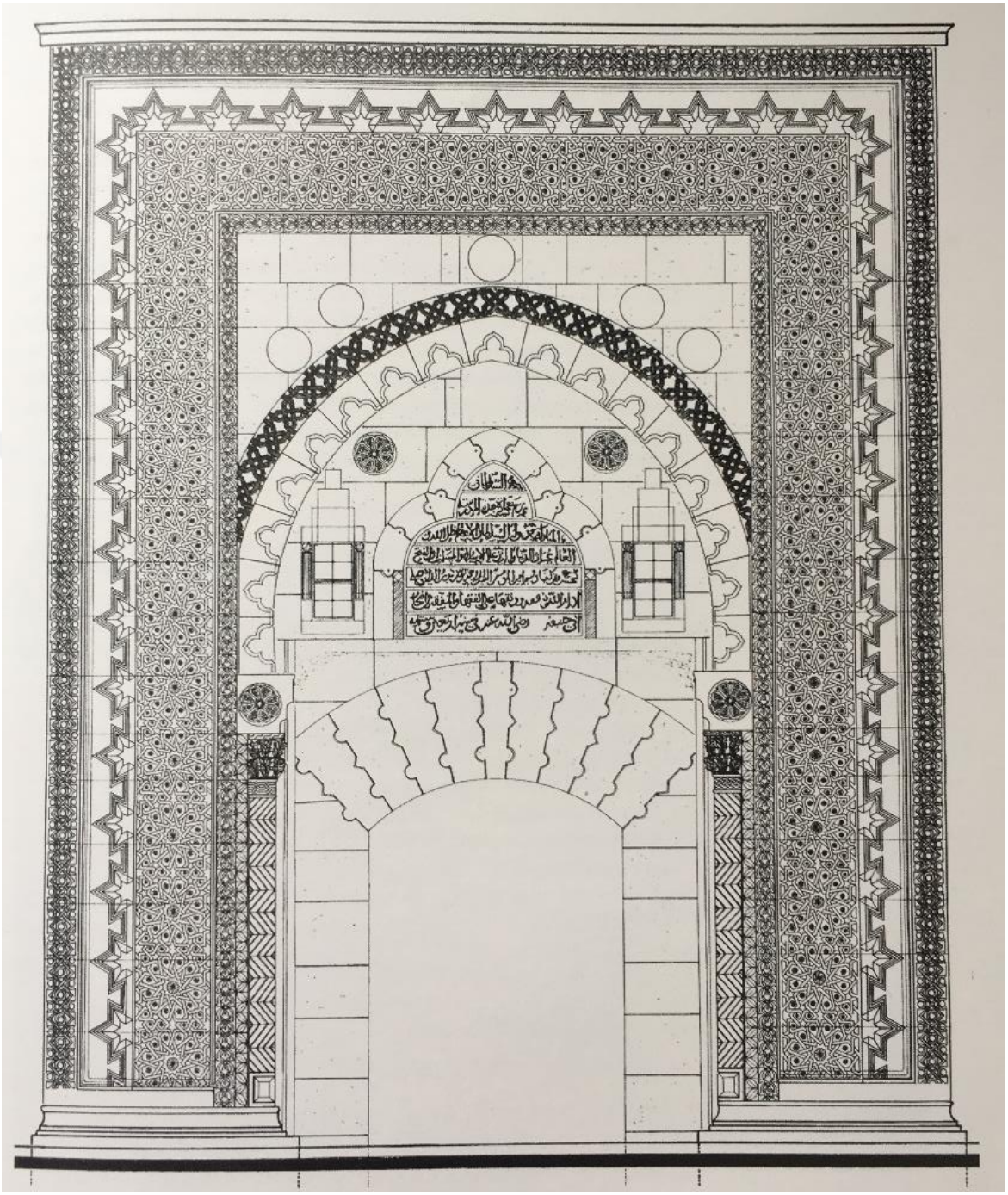
[403] Abdüsselâm Uluçam, "Sırçalı Medrese", **TDVİA,** C: XXXVII, İstanbul 2009, s. 126.
[404] Yaşar Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** 2. bsk., T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2009, s. 50.
[405] Nermin Şaman Doğan, "Konya Sırçalı/Muslihiye Medresesi Taçkapı Bezemeleri", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S:12, Ankara, Bahar 2010, s. 137-138.
[406] Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** s. 50.

Fotoğraf 234: Sırçalı Medrese taçkapısı

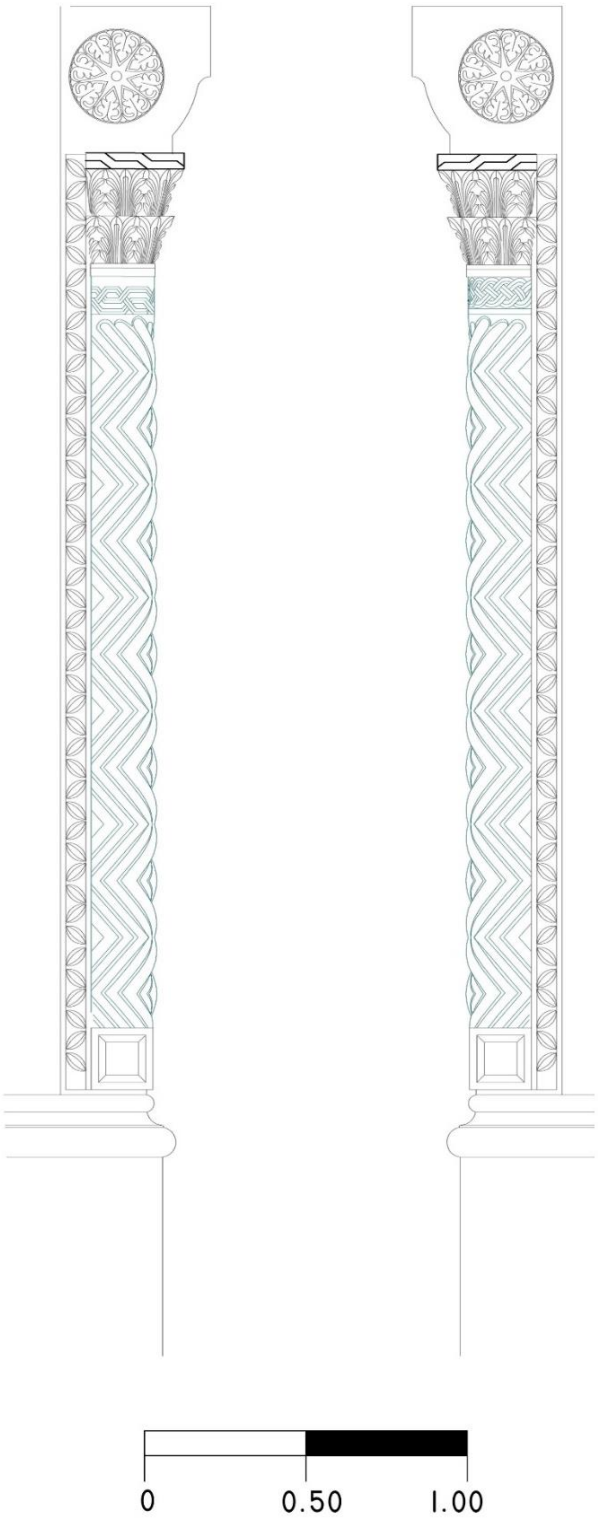
Çizim 38: Sırçalı Medrese taçkapısı
(Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

Çizim 39: Sırçalı Medrese taçkapısı (Erdemir, 2009: s. 55, Çizim:16, Çizen: H.İ.Kunt)

Fotoğraf 235: Taçkapı köşe sütunçesi (sağ)

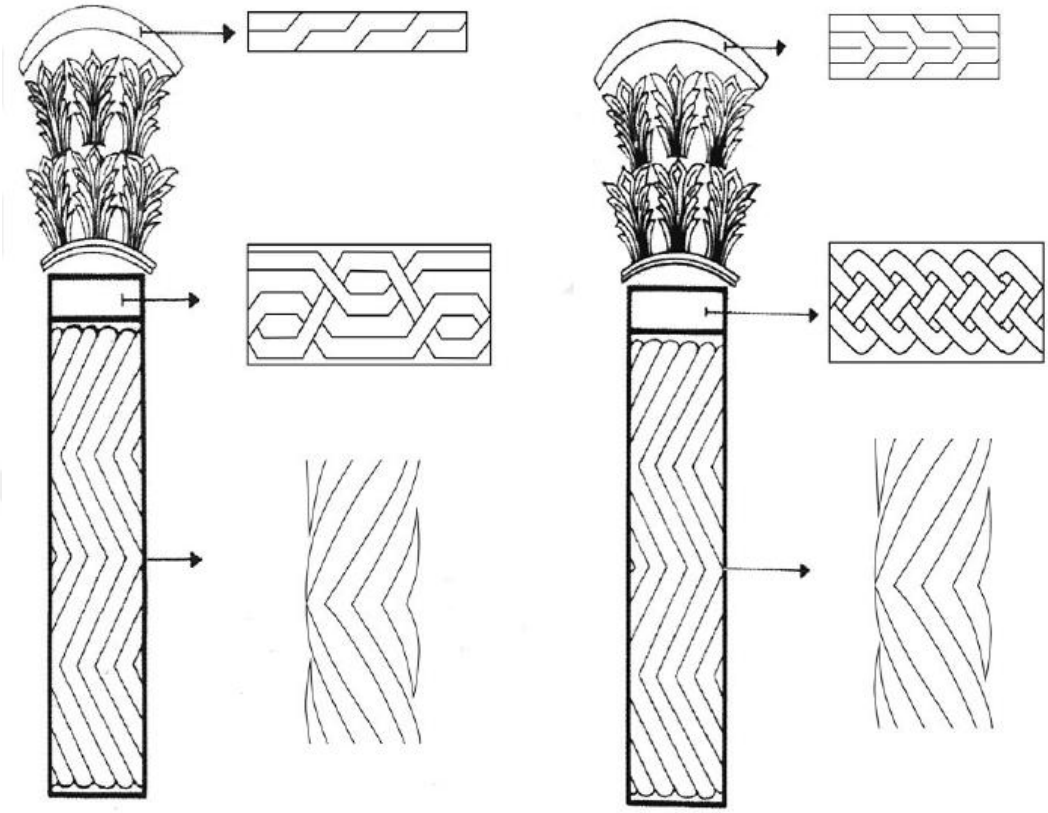
Çizim 40: Taçkapı köşe sütunçeleri (Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nden)

Kesik koni şeklindeki köşe sütunçelerinin başlıkları, yukarı doğru vazo şeklinde genişleyen iki kademeden oluşmaktadır. Alt ve üstte akantus bitkisini hatırlatan dilimli yapraklar üçlü demetler şeklinde kaydırılarak yerleştirilmiştir (Fot. 236). Halil İbrahim Kunt, sütun başlığındaki motifi lotus yapraklı olarak betimlemiştir[407]. Başlıklar altta sade bir bilezikle boyundan ayrılmıştır[408]. Üstte ise yatay şeritler soldaki iki şeritli zencerek, sağdaki yan yana ulanan "Y" motifiyle bezenerek tamamlanmıştır[409] (Çiz. 41).

Fotoğraf 236: Taçkapı köşe sütunçe başlıkları (sol ve sağ)

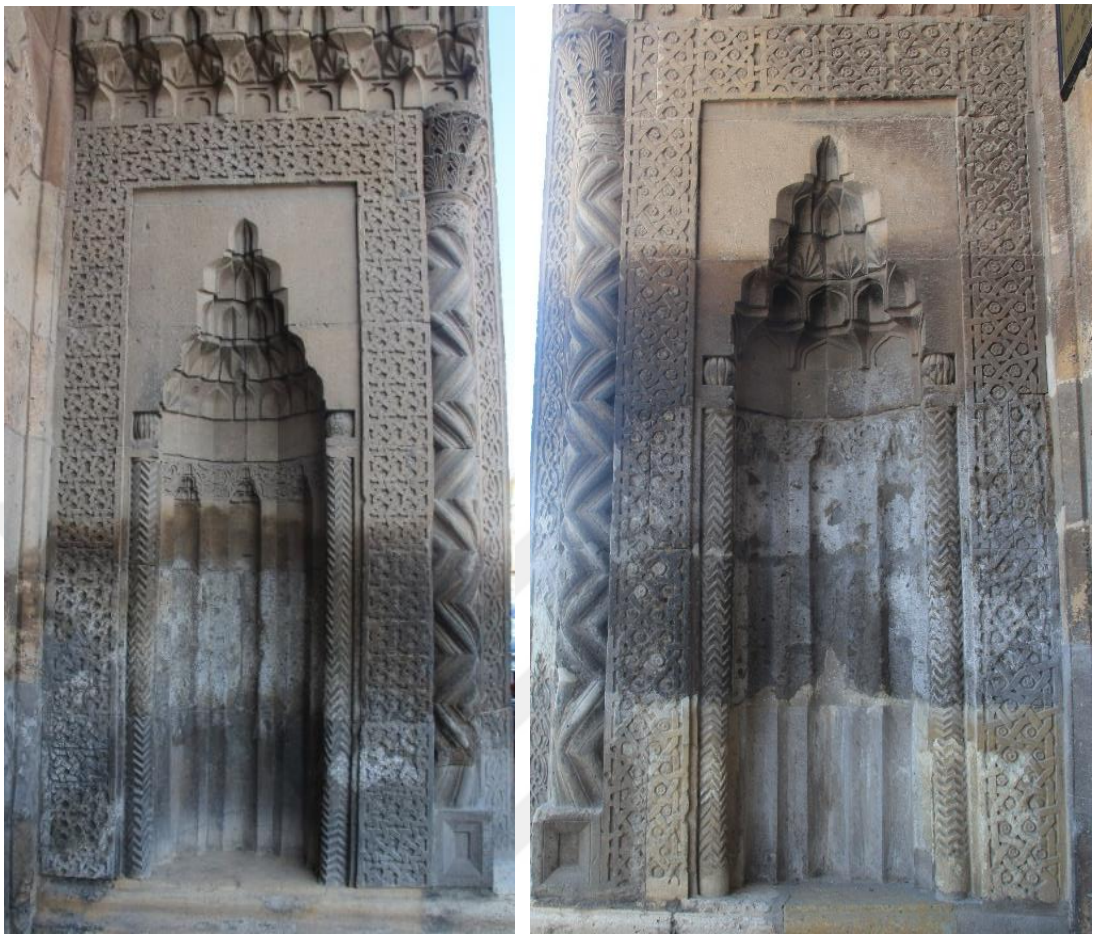
[407] Kunt, **a.g.t.**, s. 66.
[408] Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** s. 50.
[409] **A.e.**, s.50; Şaman Doğan, "Konya Sırçalı/Muslihiye Medresesi Taçkapı Bezemeleri", s. 137-138.

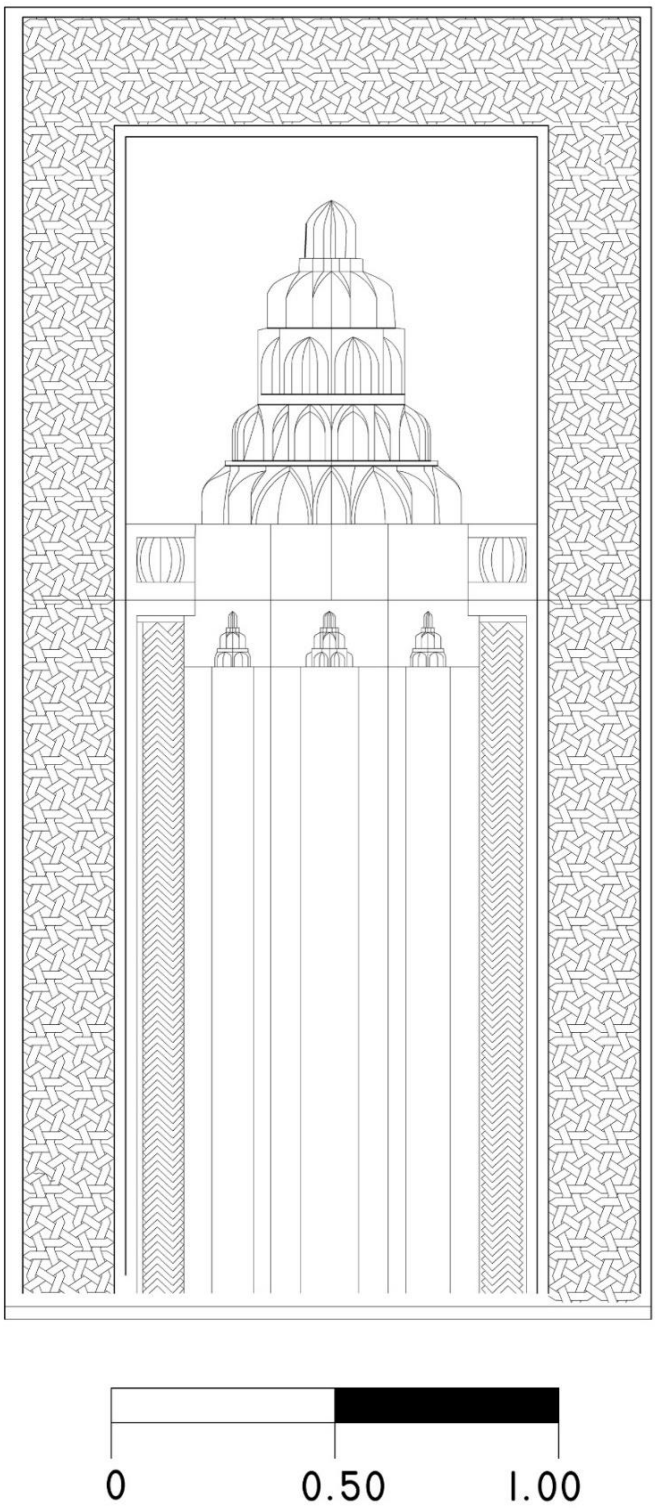
Çizim 41: Taçkapı köşe sütunçeleri (sol ve sağ)
(Cilasun, 2018: s. 131, Çizim-40, Yaşar Erdemir'den düzeltilerek)

Eyvan şeklindeki kapı açıklığına giden koridorun yanlarına Selçuklu taçkapı geleneğine bağlı olarak birer mihrabiye yerleştirilmiştir (Fot. 237, Çiz. 42). Yan kanatların iç yüzlerine açılan bu mihrabiyelerle taçkapının hafif öne çıkıntı yapan kütlesi dengelenerek yanlardaki monotonluk giderilmeye çalışılmıştır[410]. Mihrabiyeleri köşe sütunçelerinin gövdeleri yatay kırık çizgi/zikzaklarla bezenerek, taçkapı köşe sütunçe gövdelerini süsleyen dikey kırık çizgi/zikzaklarla karşıtlık oluşturmuştur[411] (Çiz. 43). Alt ve üstten birer tabla arasına alınmış olan sütunçelerin küre biçimli başlıkları dikine yivlerle süslenmiştir (Fot. 238). Rahmi Hüseyin Ünal, sütun başlıklarının bu haliyle karın kısmı şişkince bir fıçıyı andırarak alışılmamış bir tip ortaya koyduklarını belirtmektedir[412].

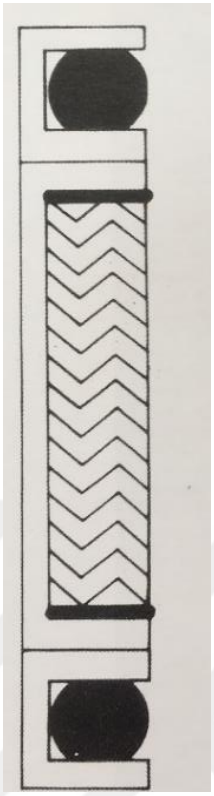
[410] Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** s.147.
[411] Şaman Doğan, "Konya Sırçalı/Muslihiye Medresesi Taçkapı Bezemeleri", s. 140.
[412] Ünal, **a.g.e.**, s.73.

Fotoğraf 237: Taçkapı mihrabiye nişleri (sağ ve sol)

Çizim 42: Taçkapı mihrabiye nişi (Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

Çizim 43: Taçkapı mihrabiye nişi sütunçesi (Erdemir, 2009: s. 51, Çizim:12)

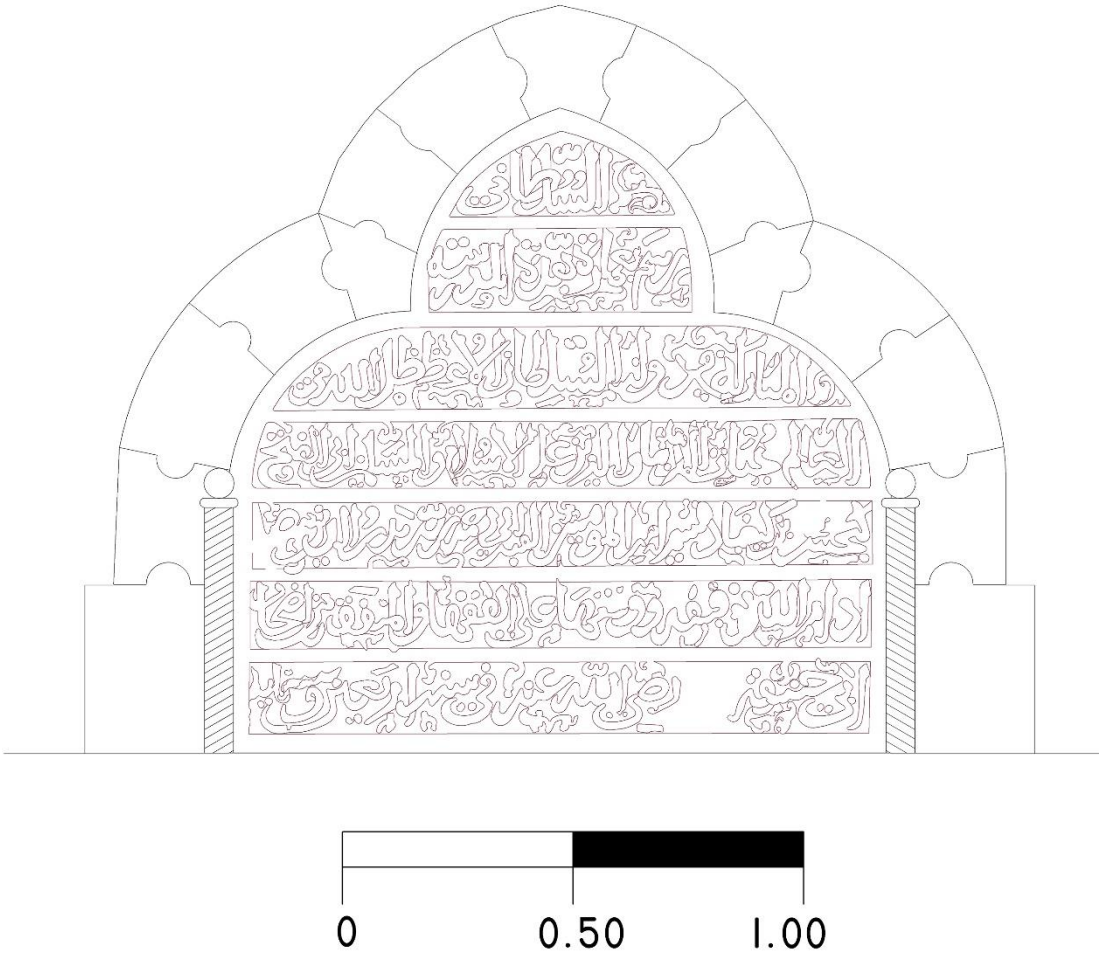
Fotoğraf 238: Taçkapı mihrabiye nişi sütunçe başlıkları

Taçkapı kemerinin üzerinde üç dilimli niş içinde bir kitabelik yer almaktadır (Fot. 239, Çiz. 44). Kitabeliğin iki yanında silindirik gövdeler burmalı silmelerle bezenmiş zar başlıklı sütunçeler yer almaktadır. Böyle bir kemer Alâeddin Camii'nin avlusundaki türbenin kitabeliğinde (Fot. 191), Sinop Süleyman Pervane Medresesi'nin taçkapı kitabesinde, Konya Sâhib Ata Hankahı taçkapısında (Fot. 230), Ağzıkara Han (Nevşehir-Aksaray) ile Karatay Han (Kayseri-Malatya)'ın taçkapılarında karşımıza çıkmaktadır[413].

[413] Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** s.147.

Fotoğraf 239: Taçkapı kemeri üzerindeki kitabelik kısmı

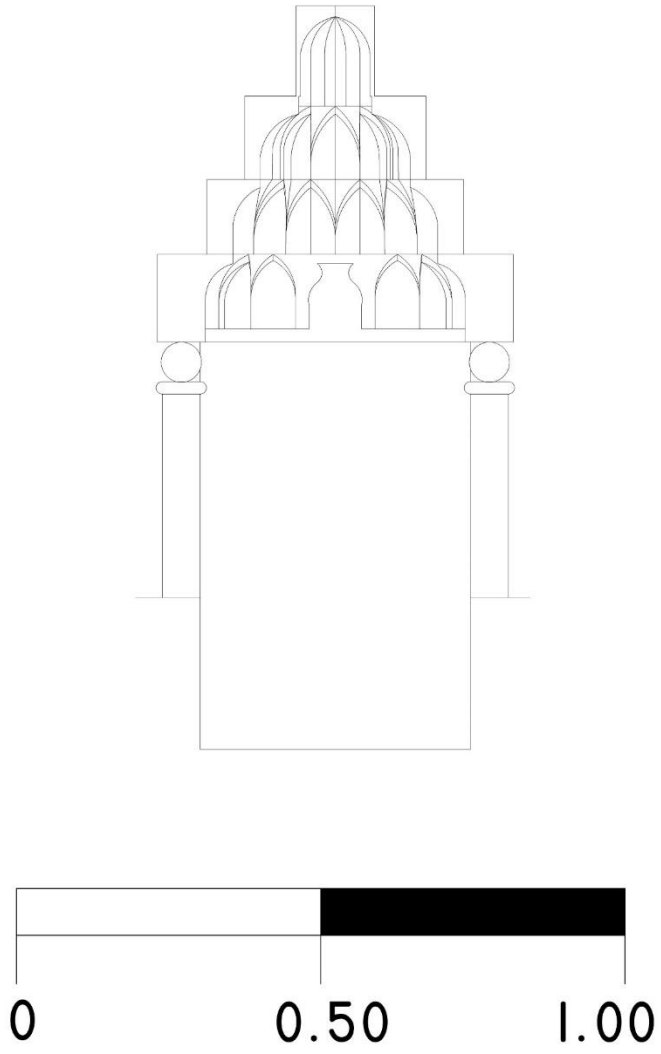
Çizim 44: Taçkapı kemeri üzerindeki kitabelik kısmı
(Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

Kitabeliğin iki yanında silindirik gövdeli ve küre başlıklı sütunçelerle sınırlanan dört sıra mukarnas kavsaralı pencereler vardır[414] (Fot. 240, Çiz. 45). Süsleme olarak mihrabiyelerin küçültülmüş birer tekrarı gibidir[415]. Bugün kapatılmış olan ve dışarıya niş olarak yansıyan bu pencereler yapının özgün halinde avlunun doğu kanadındaki ikinci kat odalarına açılmaktadır[416]. Aslında arka taraftaki hacmin dışarıya doğru irtibatını sağlayan bu açıklıklar istisnai uygulamalardır. Ermenek Tol Medrese taçkapısında, Divriği Ulu Camii Dârüşşifâsı'nın kapısında benzerlerini görmek mümkündür[417]. Sırçalı Medrese taçkapısında karşımıza yenilik olarak çıkan, klasik taçkapı tasarımının simetrik iki küçük niş motifi içinde üst kata açılan birer pencereciğin yerleştirilmiş olmasıdır[418].

Fotoğraf 240: Taçkapı kemeri içerisinde yer alan kapatılan pencere nişleri (sağ ve sol)

[414] Şaman Doğan, "Konya Sırçalı/Muslihiye Medresesi Taçkapı Bezemeleri", s. 142.
[415] Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** s. 54.
[416] Şaman Doğan, "Konya Sırçalı/Muslihiye Medresesi Taçkapı Bezemeleri", s. 142.
[417] Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** s.147.
[418] Arık, Arık, **a.g.e.**, s. 75.

Çizim 45: Taçkapı kemeri içerisinde yer alan kapatılan pencere nişi
(Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

Avlunun etrafı dikdörtgen ayakların taşıdığı üç taraftan kemerli revaklarla çevrilidir. Batısında ana eyvan ve kubbeli odalar, kuzey ve güneyinde öğrenci hücreleri, doğru tarafında giriş eyvanı ile türbe ve diğer servis mekânları yer almaktadır[419]. Avlunun etrafını çeviren revak ayakları altta taş, üstte tuğla ile örülmüştür. Kalın ayaklar; çini süslemeler, profilli silmeler ve yarım yuvarlak sütunçelerle hareketlendirilmeye çalışılmıştır[420].

[419] Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** s. 66.
[420] Mahmut Akok, "Konya'da Sırçalı Medresenin Rölöve ve Mimarisi", **Türk Arkeoloji Dergisi**, S: XVIII-I, TTK Basımevi, Ankara 1969, s. 11.

Giriş eyvanı köşe hizalarında yükselen serbest ayaklardan sağdaki orijinalliğini kısmen koruyabilmiştir. Orijinal ayağın avluya bakan köşelerinde birer sütunçenin kalıntısı görülmektedir. Alttaki kaplama taşlara oturan sütunçeler, üst katın kemer hizasına kadar yükselerek öndeki büyük kemerin ayaklarını taşımaktadır (Fot. 241-242, Çiz. 46). Sütunçelerin silindirik gövdelerinde mor ve firuze renkli dikdörtgen çiniler kaydırmalı dizilerek geometrik desenler meydana getirilmiştir. Ara boşluklardaki geometrik ince kuşaklar yine çinilerle kaplanmıştır[421]. Kısmen orijinal kalabilen kuzeydoğu köşedeki ayağın avluya bakan köşelerinde birer sütunçe yükselmektedir. Öncekilerle aynı seviyede olan silindirik gövdeleri ile arada kalan düz satıhlar firuze, lacivert ve mor çinilerle bezenmiştir[422].

Fotoğraf 241: Giriş eyvanı köşelerindeki sütunçeler

[421] Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** s.66.
[422] **A.e.**, s.68.

Fotoğraf 242: Giriş eyvanının öğrenci odalarına bitişen köşesinden sütunçe detayı

Çizim 46: Giriş eyvanı sütunçesi
(Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

Yan cephelerdeki revakları taşıyan dikdörtgen ayakların avluya bakan köşelerine birer sütunçe yerleştirilmiştir. Üst katın balkonuna kadar yükselen sütunçeler, ayakların ön cephelerinde dışarıya doğru yarım ayak şeklinde örülen dikdörtgen çıkıntıların köşelerinde yer alır[423].

Ana eyvanın ayaklarının köşelerinde de sütunçeler yer almaktadır (Fot. 243-244, Çiz. 47). 0.24 m. çapındaki sütunçelerin alt tarafları dikdörtgen çinilerle kaplıdır. 2.00 m. boyunda olan sütunçe ile yanındaki pano eyvan zemininden 1.71 m. yükseklikte bir sekiye oturmaktadır. Kemer ayağıyla sütunçe arasında kalan ve ikisinin genişliğinde olan aradaki dikdörtgen pano, adeta sütunçeye başlık oluşturmaktadır. Her iki taraftaki panoların yüzünde kûfi yazıyla *"El-Mûlkilillah"* (Mülk Allah'ındır) yazmaktadır[424].

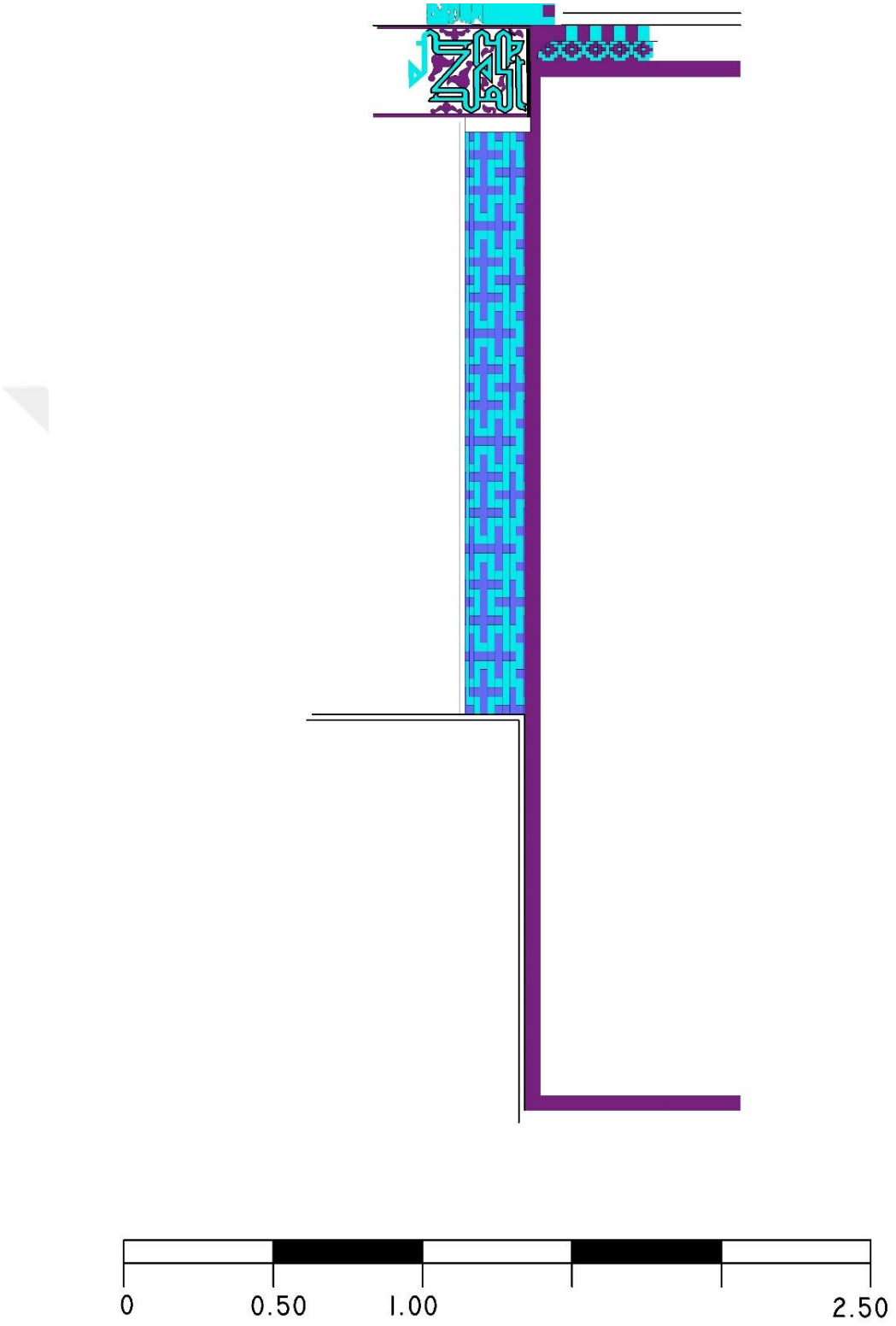

Fotoğraf 243: Ana eyvan sütunçeleri (sol ve sağ)

[423] Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** s.68.
[424] **A.e.**, s.73.

Fotoğraf 244: Ana eyvan köşelerindeki sütunçeler

Çizim 47: Ana eyvan sütunçesi (Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü Arşivi'nden)

Eyvanın iki tarafına bitişik kubbeli odalar yer almaktadır. Eyvan cephesinin devamı niteliğinde olan öndeki pencerelerin genişliğinde ve bunları da içine alacak şekilde yükselen enli pano, kubbeli odaların cephesine aittir. Bunlar içten geometrik, dıştan revak köşelerine yerleştirilen sütunçelerle sınırlanmıştır (Fot. 242). Dıştaki köşe sütunçelerinin tamamına yakını tahrip olmuş ancak yuvaları belli olmaktadır. Sağlam kalabilen parçalarından giriş cephesindeki gibi silindirik oldukları ve gövdelerinde aynı şekilde firuze ve mor çinilerle kilim deseni oluşturdukları görülmektedir. Köşelerin üst kısımları tamamen tuğla ile örülerek yenilenmiştir. Bu nedenle bütünü hakkında fikir edinmek zorlaşmıştır. Her iki taraftaki bordür ve sütunçeler daha aşağıda bir seki üzerinde yükselirler[425].

Ana eyvanın solundaki duvarın tam ortasında çini bezeli mihrap yer alır (Fot. 245) Niş derinliğinin köşelerinde zar başlıklı sütunçeler tamamen dökülmüş ve kırık olsalar da 1.00 m. boyundaki yuva boşlukları belli olmaktadır[426]. Ö. Bakırer, sütunçelerin 120 cm. yükseklikte, muhtemelen silindirik gövdeli ve çini bezemeli olduklarını belirtmektedir[427].

[425] Erdemir, **Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi,** s. 87.
[426] **A.e.,** s. 84.
[427] Bakırer, **a.g.e.**, s. 164.

Fotoğraf 245: Ana eyvan duvarında yer alan mihrap

3.1.11. Sırçalı Mescid (Kubbeli Mescid - Debbağlar Mescidi - Demirci Hacı Mescidi)

Katalog No: 3.1.11.

Fotoğraf No: 246-247

Çizim No: -

Yapının Adı ve Yeri: Sırçalı Mescid, Karatay

Yapının İnşa Tarihi: 13. yy. ikinci yarısı[428]

Banisi: Bilinmiyor.

Mimarı: Bilinmiyor.

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 13. yy. ikinci yarısı

Yeri: Mihrap

Malzemesi: Çini

İnceleme Tarihi: 22.03.2019

Süslemenin Bugünkü Durumu: Gövde üzerinde yer yer dökülmeler görülmektedir.

Mihrap Sütunçe Boyutları

Gövde Yüksekliği: 103, 5 cm.

Başlık Yüksekliği: 20 cm. (tablalarla birlikte)

Başlık Tabla Yüksekliği: 3,5 cm.

Zar Başlık Yüzeyi Yüksekliği: 13,5 cm.

Zar Başlık Yüzeyi Genişliği: 13 cm.

Gövde çapı: 11 cm.

Tekniği: Çini mozaik

Süslemede Kullanılan Motifler: Geometrik motifler

[428] Yapanı, yaptıranı ve inşa tarihini gösteren hiçbir kitabesi olmadığından kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak mimari plan şeması ile çinili mihrabın süslemesi 13. yüzyılın ikinci yarısındaki diğer çinili mihrablarla benzerlik gösterdiği için bu şekilde bir tarihlendirme yapılabilmektedir. İçindeki çinilerden dolayı bu mescide ve mahallesine verilen Sırçalı adı yenidir. Bkz. Bakırer, **a.g.e.**, s. 178; Karpuz, **a.g.e.**, s. 218; Konyalı, **a.g.e.**, s. 525.

Benzer Örnekler: Sâhib Ata Camii (Fot. 229), Beyhekim Mescidi (Fot. 197), Sadreddin Konevî Camii (Fot. 217) mihrap sütunçe başlıkları

Doğu cephesinde üzeri beşik tonoz örtülü üç gözlü son cemaat yeri olan tek kubbeli plan tipine sahip mescidin mihrabı çini mozaikle kaplıdır. Firuze mavisi, manganez moru ve lacivert renkli çinilerle renklendirilmiş olan mukarnas kavsaralı dikdörtgen mihrap nişinin iki yanında silindirik gövdeli, tepe üzeri konmuş zar başlıklı sütunçeler yer almaktadır (Fot. 246). Sütunçe gövdeleri firuze renkli zemin üzerine patlıcan moru rengindeki düz dikdörtgen ince çini şeritler ile hareketlendirilmiştir. Firuze rengindeki zar başlıklar üzerinde patlıcan moru renginde işlenmiş üçgen ve dört kollu yıldız motifleri görülür[429] (Fot. 247).

Fotoğraf 246: Sırçalı Mescid mihrap sütunçeleri

[429] Arslan, M., **a.g.t.**, s. 1747.

Fotoğraf 247: Mihrap sütunçesi ve başlığı (sol)

3.1.12. Taş Camii (Akça Gizlenmez - Hacı Ferruh Mescidi)

Katalog No: 3.1.12.

Fotoğraf No: 248-252

Çizim No: -

Yapının Adı ve Yeri: Taş Camii, Meram

Yapının İnşa Tarihi: H. 612 / M. 1215

Banisi: Hacı Ferruh b. Abdullah

Mimarı: Kayserili Ramazan Bin Küneş

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 1215 (I. İzzeddin Keykâvus dönemi)

Yeri: Taçkapı, Mihrap

Malzemesi: Taş, Çini

İnceleme Tarihi: 10.11.2018

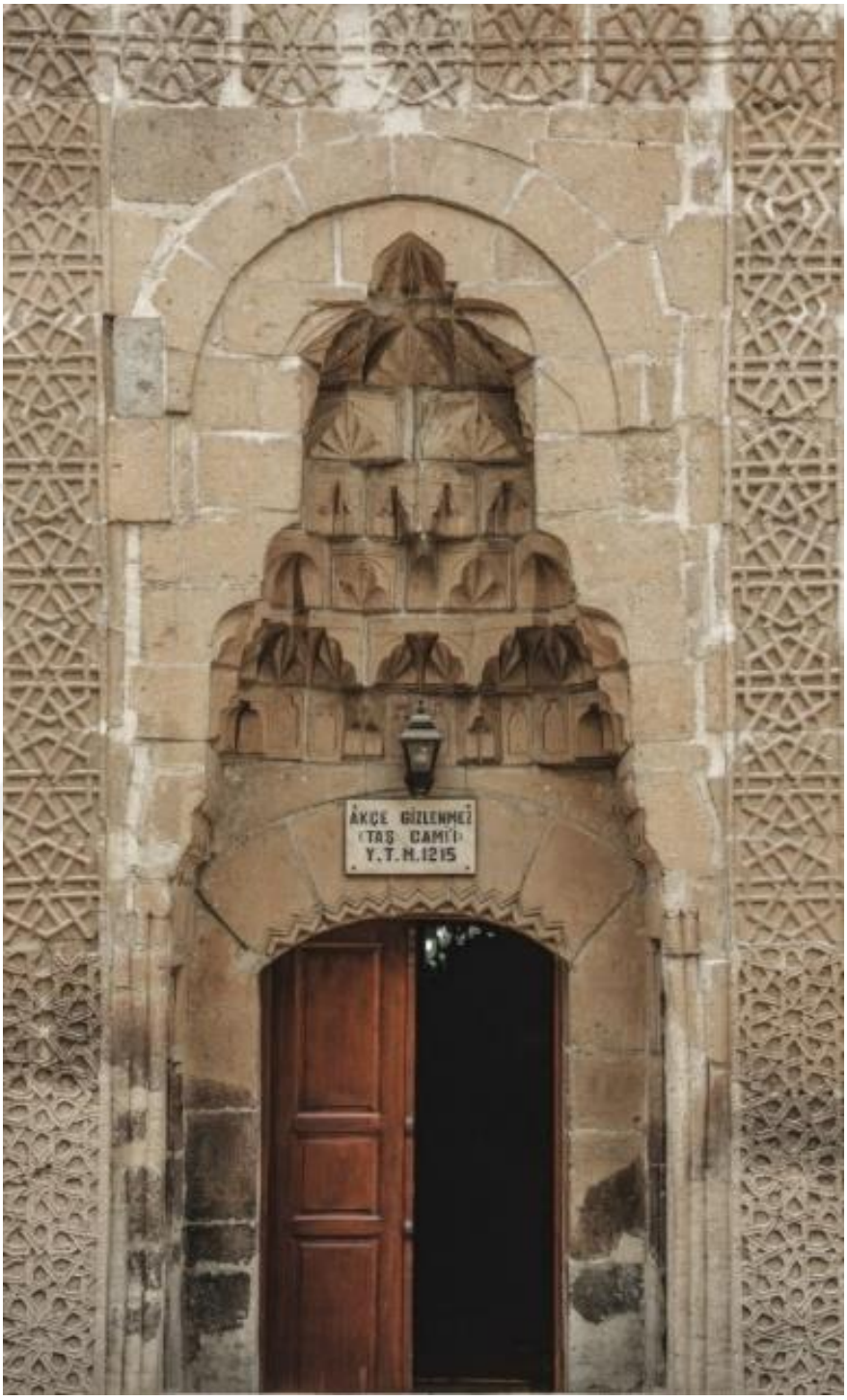
Süslemenin Bugünkü Durumu: Kırılmalar mevcuttur.

Tekniği: Yüzeysel oyma

Süslemede Kullanılan Motifler: Bezemesizdir.

Benzer Örnekler: Konya Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi taçkapı sivri kemeri üzerindeki sütunçelerin başlıkları (Fot. 191).

Tek kubbeli, kare planlı harim ile harimin doğusunda beşik tonozlu ön giriş mekânından oluşan yapı, tamamen kesme taş malzeme ile yapılmıştır (Fot. 248). Taçkapı nişi, dış köşelere yerleştirilmiş birbirine bitişik kaval silmeler şeklindeki çifte sütunçelerin taşıdığı mukarnaslı konsol sıralarına oturmaktadır. Sütunçeler tamamen bezemesizdir. Üstte ve altta kübik, dilimli birer kaide ile sınırlandırılmıştır. Sütunçelerin gövdeleri yonca plan tipini vermektedir (Fot. 249).

Fotoğraf 248: Taş Camii taçkapısı (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/590887833f13e.jpg Çevrimiçi 22.02.2019)

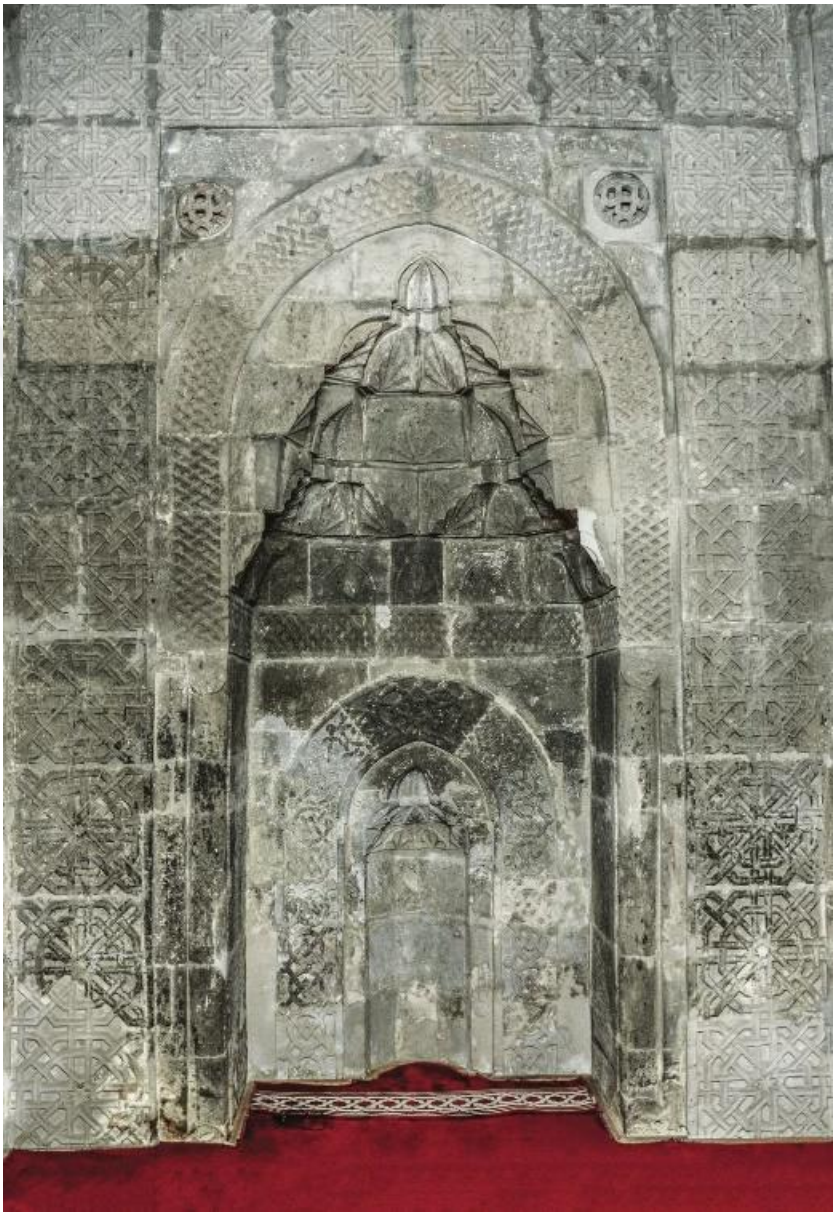
Fotoğraf 249: Taçkapı sütunçelerinden detay (sol)

Ana taçkapıdan girildiğinde karşımıza çıkan tonozlu son cemaat yerinin anıtsal kapıyı kuşatan bordürlerinde gövdeleri zikzaklı iri birer sütunçe yer almaktadır (Fot. 250). Sütunçeler yanlara doğru üçgen çıkıntılar yapmaktadır. Başlıkları mevcut değildir.

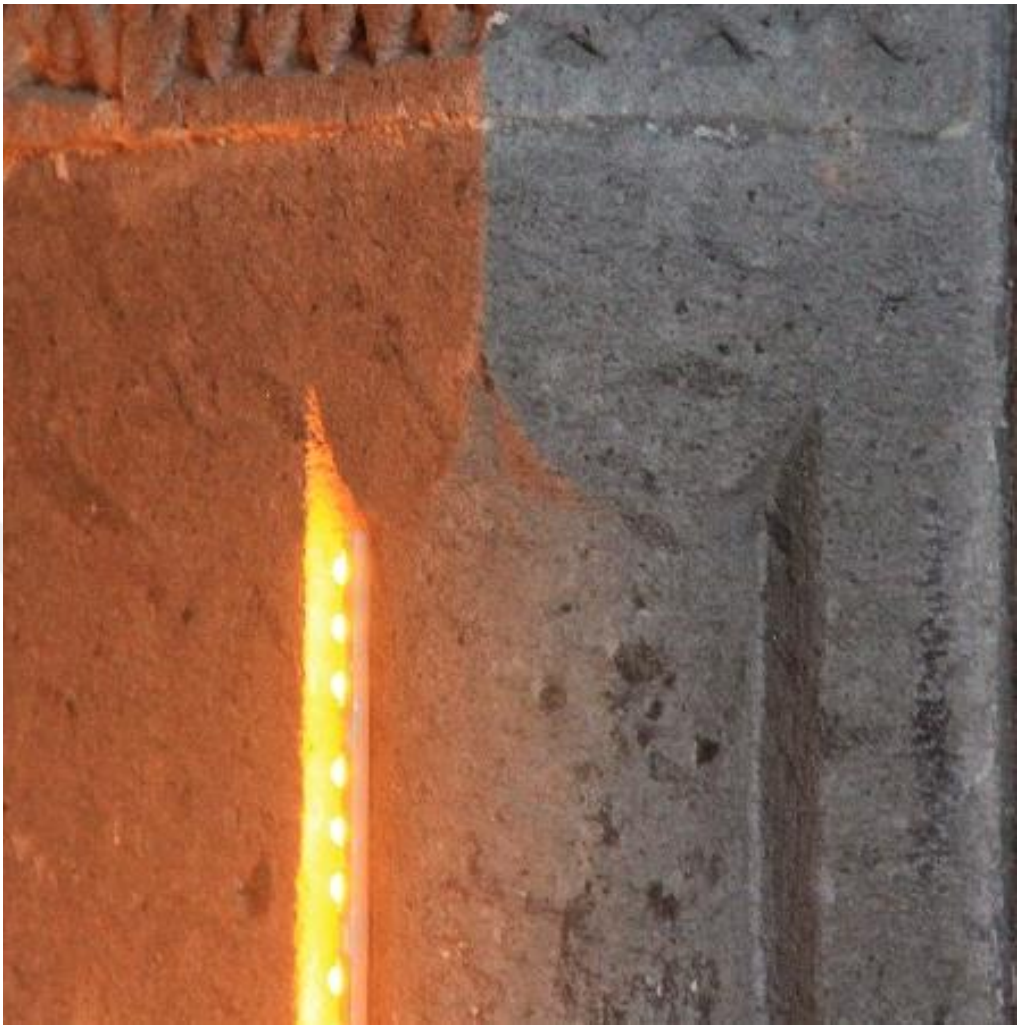
Fotoğraf 250: Son cemaat yeri sütunçeleri

İki kademeden oluşan mihrabın dıştaki nişinin köşelerinde silindirik gövdeli sütunçeler köşelere yarı yarıya gömülmüştür (Fot. 251). Taçkapıdakine benzeyen silindirik gövdeli sütunçelerin yüzeyleri düz, tezyinatsız bırakılmıştır. Üstte küp, altta yarım daire tabla olmak üzere dilimli başlıklarla sonlanmaktadır[430] (Fot. 252).

Fotoğraf 251: Mihrap nişi (https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/590887834401b.jpg Çevrimiçi 22.02.2019)

[430] Ömür Bakırer, "Hacı Ferruh Mescidi", **Vakıflar Dergisi,** S: 8, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1969, s. 177; Bakırer, **a.g.e.**, s. 139.

Fotoğraf 252: Mihrap nişi sütunçe başlığı (sağ)

3.1.13. Ulvî Sultan Mescidi (Alevî Sultan Mescidi)

Katalog No: 3.1.13.

Fotoğraf No: 253-254

Çizim No: 48-50

Yapının Adı ve Yeri: Ulvî Sultan Mescidi ve Türbesi, Meram

Yapının İnşa Tarihi: 13. yy. sonları[431]

Banisi: Seyyid Ahmed b. Ali b. Muhammed Alevî

Mimarı: Bilinmiyor.

Sütun Başlığının Dönemi: Selçuklu, 13. yy. sonları

Yeri: Mihrap

Malzemesi: Mermer

İnceleme Tarihi: 23.03.2019

Süslemenin Bugünkü Durumu: Yapı restorasyon geçirmektedir.

Tekniği: Derin oyma

Süslemede Kullanılan Motifler: Burmalı yivler

Benzer Örnekler: Konya Karatay Medresesi taçkapısı (Fot. 213), Antalya Karatay Medresesi mihrabı (Fot. 95) sütunçe gövdeleri, Zazadin Hanı taçkapısı (Fot. 108) ve Aksaray Sultan Hanı köşk mescit mihrabı sütunçe başlıkları (Fot. 106).

[431] Kitabesi olmadığı için plan ve mimari özelliklerine göre tarihlendirme yapılmıştır. Bkz. Mehmet Önder, "Kaybolmuş Eserlerimiz: Konya'da Alevi Sultan Mescidi ve Mihrabı", **Vakıflar Dergisi**, S:4, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1958, s. 244; Zekeriya Şimşir, "Konya'da Yıktırılan Alevî Sultan Mescidi'nin Mihrabı", **Uluçam Armağanı,** Van Çevre ve Kültür Derneği Yayınları No:1, Ankara 2008, s. 294.)

Yapı, mescid-türbe birleşiminden oluşmaktadır. Mescid kısmı kare planlı, tuğladan tek kubbeli plan tipinde yapılmış, 1924 yılında yanındaki türbesi ile birlikte yıktırılmıştır[432].

Ali Saim Ülgen ve Mehmet Önder'in yapmış olduğu kısmi kazılar sayesinde[433] yapının bir kısmı ortaya çıkarılmıştır. Çalışmadan sonra ortaya çıkarılan mezar hücresi kapatılmış ve yapıdan geriye sadece mihrabı kalmıştır[434]. Yapının mihrabı, 1924 yılında önce Konya Sultani Müzesi'ne, sonra da Konya Müzesi'ne kaldırılmıştır[435]. Günümüze kadar İnce Minareli Medrese'de sergilenmiştir. Yapı, günümüzde yeniden inşa edilmekte ve mihrap yapının içerisinde yer almaktadır (Fot. 253).

Mermerden yapılmış olan mukarnas kavsaralı dikdörtgen mihrap nişinin iki yanında, kenarları pahlanmış, yatık "U" şeklinde kare kaideler üzerinde burmalı sütunçeler yer almaktadır. Sütunçelerin başlıkları köşeleri üzerine oturan zar şekilli başlıklardır (Fot. 254, Çiz. 48-49-50).

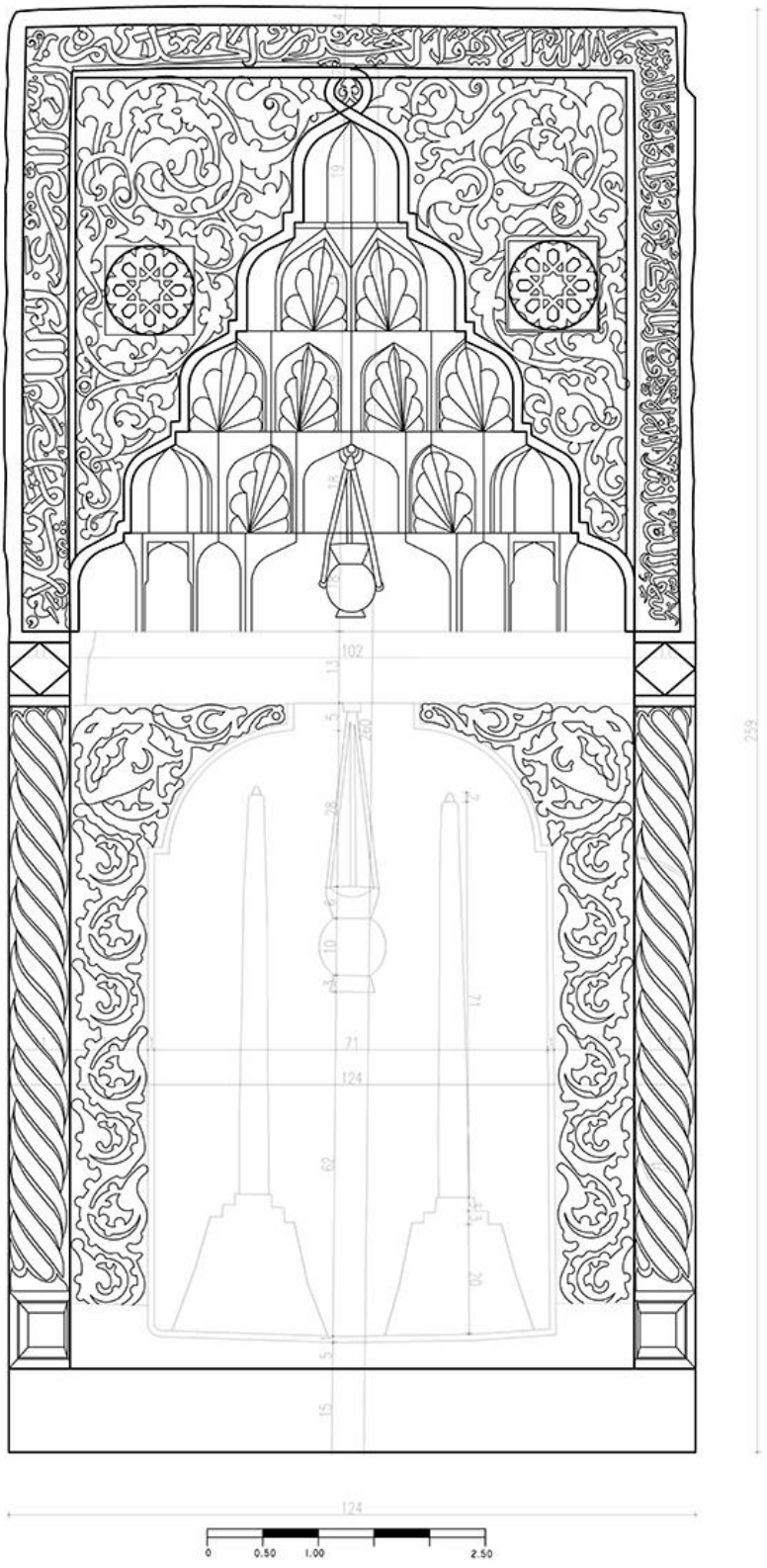

Fotoğraf 253: Ulvî Sultan Mescidi mihrabı (H. İbrahim Kunt'tan)

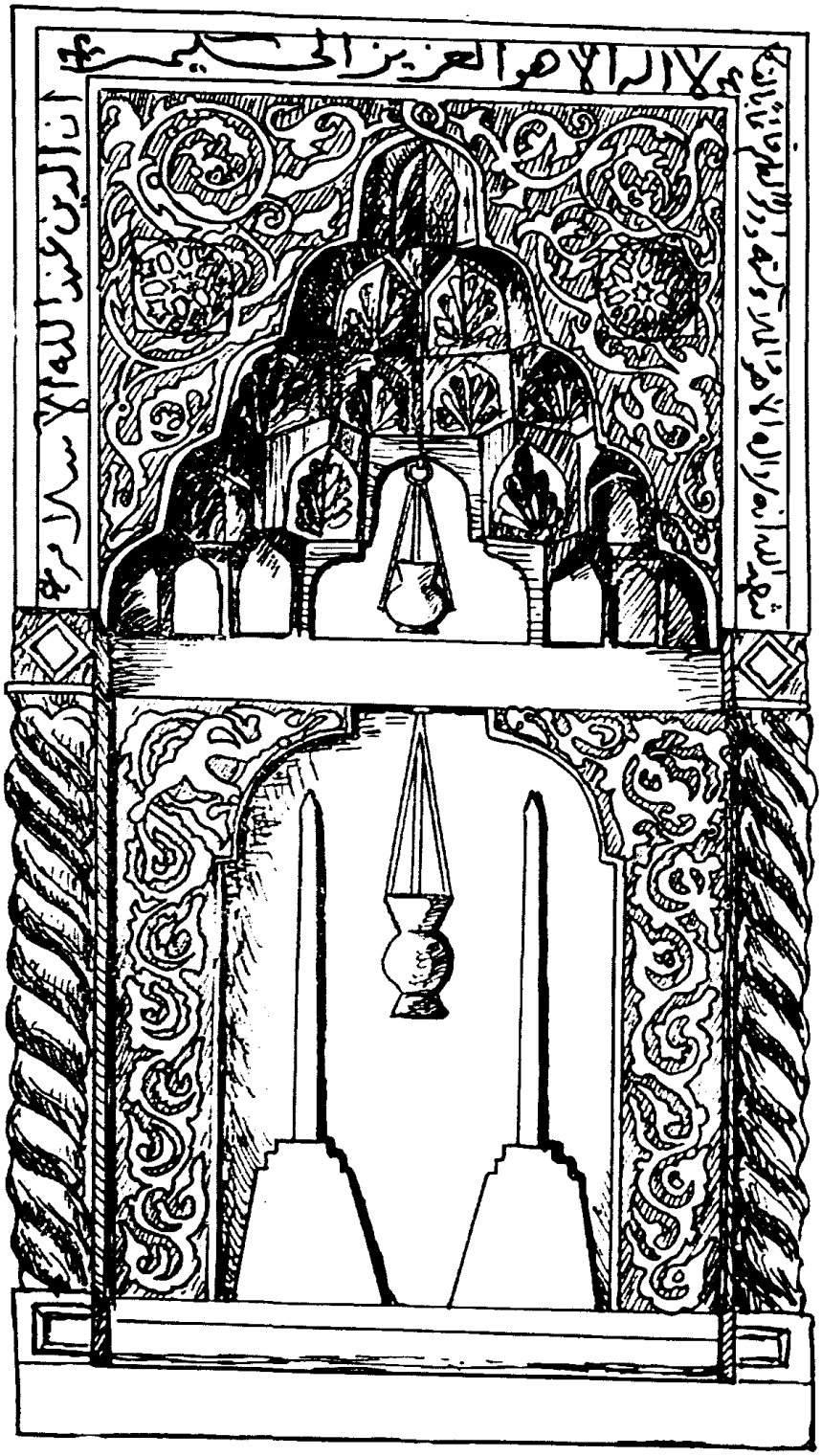
[432] Önder, **a.g.m.**, s. 241.; Şimşir, **a.g.m.**, s. 291.; Konyalı, **a.g.e.**, s. 318.
[433] 1953 yılında kazılar yapılmış, mezar mahzeni bulunmuştur. Bkz. Önder, **a.g.m.**, s. 241.
[434] Şimşir, **a.g.m.**, s. 291.
[435] Önder, **a.g.m.**, s. 243.

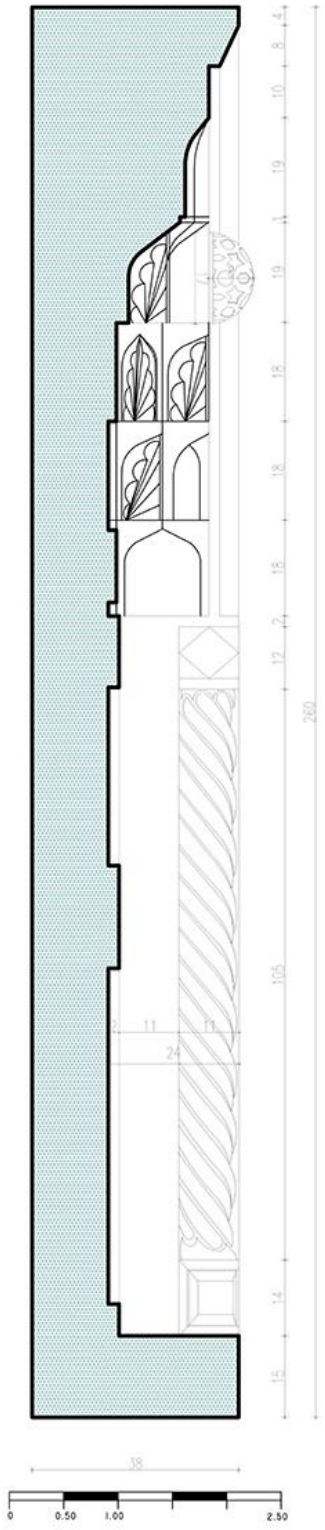
Fotoğraf 254: Mihrabın İnce Minareli Medrese'deki durumu

Çizim 48: Ulvî Sultan Mescidi mihrabı (Turgut Baş'tan)

Çizim 49: Ulvî Sultan Mescidi mihrabı (Önder, 1958: s. 247. Res. 3)

Çizim 50: Mihrap sütunçesi (Turgut Baş'tan)

4. DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Konya merkez ilçelerinde (Karatay, Meram, Selçuklu) incelenen yapılarda görülen sütun, sütunçe ve başlıklar, değerlendirme kısmında bezeme, form, sütun ve sütunçelerin başlıklar ile uyumu ve malzeme kullanımı açısından incelenecektir.

4.1. Bezeme Türü Açısından Sütun ve Sütunçeler

Konya merkez ilçelerinde Anadolu Selçuklu Dönemi bağlamında incelenen yapılarda, bezeme türleri açısından birbirinden farklı birçok sütun ve sütunçeye rastlanmıştır. Bu bölümde sütun ve sütunçelerin gövdeleri, başlıkları ve kaideleri bezeme açısından tek tek sınıflandırılıp, karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir. Sütun ve sütunçelerin hiçbirinin gövde, başlık veya kaidelerinde figürlü bir bezeme görülmemiştir.

Değerlendirme yapılırken araştırmacıların yapmış olduğu çeşitli sınıflandırmalar ve yorumlar gözden geçirilmiş, yaptığımız inceleme ve değerlendirmeler ışığında kendi tipolojik sınıflamamız başlıklar halinde ortaya konmuştur.

Sütun ve sütunçe gövdelerinin bezemeleri gruplandırılacak olursa:

4.1.1. Gövdelerindeki Bezemelere Göre Sütun ve Sütunçeler

Konya merkez ilçelerindeki yapılarda bulunan sütunçeler, gövdelerindeki bezemelere göre *"bezemesiz, geometrik bezemeli, yivli ve bitkisel bezemeli"* olarak dört grupta incelenecektir.

4.1.1.1. Bezemesiz Sütun ve Sütunçe Gövdeleri

Bu tipteki sütun ve sütunçe gövdeleri, tezyinat yapılmadan bırakılmıştır. Alâeddin Camii taçkapısının ana nişinin iç yüzündeki sütunçeler (Fot. 179), Bulgur Tekkesi Mescidi taşıyıcı ayakları (Fot. 198), Sâhib Ata Camii mihrabiye sütunçeleri (Fot. 224), Sırçalı Medrese kitabelik nişinin yanındaki pencerelerin sütunçeleri (Fot. 240) ile Taş Camii taçkapı ve mihrap sütunçeleri (Fot. 249-252) bu grup dahilinde saptanmış olan örneklerdir. Bunlarda bezemeye başlanıp yarım kalmadığı kesin olup, bu şekilde

bezemesiz olması sadece tercihten kaynaklanmaktadır. Bezemesi olup günümüze gelemeyen örnekler arasında Bulgur Tekkesi Mescidi mihrabının sütunçeleri (Fot. 201) ve Gömeç Hatun Türbesi'nin köşe sütunçeleri (Fot. 204) yer alır.

Sütun gövdelerinin bezemesiz bırakılması zengin bir başlıkla karşıtlık yaratmak veya kübik bir başlığa uymak üzere yapılan bir uygulama olarak da değerlendirilmektedir[436].

4.1.1.2. Geometrik Bezemeli Sütun ve Sütunçe Gövdeleri

Geometrik bezemelere sahip sütun ve sütunçe gövdelerinde motiflerin çoğunun farklı şekillerde oluşturulduğu göze çarpmaktadır. Gamalı haçlar, meander motifleri, düzgün altıgen ve sekizgenlerden geliştirilmiş geçmeler, baklava motifleri, birbirini yatay ve dikeyde kesen geometrik şekiller bu başlık altında ele alınan motiflerdendir.

Geometrik bezemeli sütun ve sütunçe gövdelerine örnek oluşturabilecek dört yapı tespit edilmiştir. Sadreddin Konevî Camii mihrap sütunçelerinin gövdeleri firuze ve patlıcan moru çinilerden dikdörtgenlerin yerleşimiyle baklava dilimleri oluşturularak bezenmiştir. Kaydırma yoluyla oluşan bir "V" bir de baklava motifi yer almaktadır[437] (Fot. 216). Sâhib Ata Camii taçkapısında subasmana oturan köşe sütunçelerinin silindirik gövdeleri sivastikalardan (gamalı haçlı bir meandır) gelişmiş geometrik süslemelidir[438] (Fot. 220, Çiz. 30). Camiinin mihrabında da sütunçe gövdelerinde patlıcan moru ince dikdörtgen mozaik çiniler dikey olarak yerleştirilmiş ve baklava dilimi oluşturacak şekilde yan yana ve üst üste dizilmişlerdir. Aralarındaki bölümler yine düşey olarak yerleştirilmiş turkuaz dikdörtgen çinilerle doldurulmuştur[439] (Fot. 228, Çiz. 35). Sırçalı Medrese eyvanında yer alan sütunçelerin gövdeleri her biri diğerinden farklı geometrik motiflerle bezenmiştir. Giriş eyvanı köşelerindeki sütuncelerin gövdelerinde mor ve firuze renkli dikdörtgen çiniler kaydırmalı dizilerek geometrik desenler meydana getirilmiştir. Eyvanın iki tarafına bitişik kubbeli odaların revak köşelerine yerleştirilen sütunçelerin gövdeleri firuze ve mor çinilerle kilim deseni oluşturacak şekilde bezenmiştir (Fot. 241, Çiz. 46). Ana eyvanın ayaklarının köşelerindeki sütunçelerde de çini mozaik parçalarla oluşturulmuş bezeme

[436] Ögel, **a.g.m.**, s. 475.
[437] Yıldırım, Üzüm, **a.g.m.**, s.233.
[438] Yavaş, **a.g.t.**, s. 110; Boran, **a.g.m.**, s. 281.
[439] Yavaş, **a.g.t.**, s. 123-124.

görülmektedir (Fot. 243, Çiz. 47). Sırçalı Mescid mihrap sütunçelerinin gövdeleri firuze renkli zemin üzerine patlıcan moru rengindeki düz dikdörtgen ince çini şeritler ile hareketlendirilmiştir[440] (Fot. 246).

Bu grup dâhilinde ele alınabilecek olan *"Birbiri içine geçen ya da örülen düğümlü gövdeler"* ile ilgili tek örnek saptanmıştır. Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin mihrabında yer alan bu örnekte sütunçelerin gövdeleri meander motifini hatırlatan, birbirine örülen ince çubuklar şeklindeki yivlerle işlenmiştir (Fot. 192).

4.1.1.3. Yivli Sütun ve Sütunçe Gövdeleri

Bu tipteki sütun ve sütunçe gövdelerini *"burmalı yivli, zikzak yivli ve "Y" şeklinde yivli"* olarak üç alt grupta inceleyebiliriz.

Burmalı yivli sütun ve sütunçe gövdeleri Karatay Medresesi taçkapısı (Fot. 213, Çiz. 28), Sırçalı Medrese taçkapısı üzerindeki kitabelik nişi (Fot. 239, Çiz. 44) ve Ulvî Sultan Mescidi mihrabının sütunçelerinde (Fot. 254, Çiz. 48) görülmektedir. Burmalı yivler simetriyi koruyacak şekilde, sağdaki sütunçenin burmalı yivleri sağdan sola doğru yükselmekteyse, soldaki sütunçenin yivleri soldan sağa doğru yükselecek şekilde düzenlenmiştir[441].

Zikzak yivli sütun ve sütunçe gövdelerini de kendi içerisinde *dikey* ve *yatay* olmak üzere iki şekilde sınıflandırabiliriz. *Dikey zikzak yivli* sütunçeler Alâeddin Camii taçkapısı (Fot. 177, Çiz. 17), Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi taçkapısında (Fot. 188) ve Sırçalı Medrese taçkapısının köşe sütunçelerinde (Fot. 235, Çiz. 40) karşımıza çıkmaktadır. *Yatay zikzak yivli* sütunçeler ise Sırçalı Medrese taçkapısının mihrabiye nişi sütunçeleri (Fot. 237, Çiz. 42-43) ve Taş Camii'nin son cemaat yeri taçkapısı sütunçelerinde (Fot. 250) uygulanmıştır.

"Y" şeklinde yivli sütunçe gövdesine tek örnek olarak Sâhib Ata Camii taçkapısındaki düğümlü şerit arasında görülen sütunçe verilebilmektedir (Fot. 223, Çiz. 31).

---

[440] Arslan, M., **a.g.t.**, s. 1747.
[441] Ünal, **a.g.e.**, s. 58.

Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin mihrabında ise silindirik gövdeleri birbirinin altından üstünden geçerek örmeli bir hat meydana getiren ince çubuklu yivler şeklindeki işlenmiş sütunçeler yer almaktadır. Bu örnek birbirine geçmeler şeklinde bağlanan silindirik gövdeli sütunçelerin tek örneğini oluşturmaktadır (Fot. 192).

4.1.1.4. Bitkisel Bezemeli Sütun ve Sütunçe Gövdeleri

Bitkisel bezemeler sütun ve sütunçe gövdelerinde farklılık gösteren bezeme türlerindendir. Motifler arasında en çok dikine, enine veya çapraz sıralar halinde dizilmiş palmet ve rûmî motifleri görülmektedir. İnce Minareli Medrese taçkapısında olduğu gibi palmet sıralarıyla bezenmiş olanların çoğunda palmetler tek veya çift yivli yassı kaytanlarla birbirinden ayrılmışlardır[442] (Fot. 207-211, Çiz. 24). Bunun dışında Beyhekim Mescidi mihrap sütunçelerinde palmet (Fot. 196, Çiz. 21), Sâhib Ata Camii taçkapı köşe sütunçelerinde palmet (Fot. 220, Çiz. 30), Sâhib Ata Hankahı taçkapısında palmet-rûmî motifi işlenmiştir (Fot. 231, Çiz. 37).

Konya İnce Minareli Medrese ve Sâhib Ata Camii, paralel çift yivlerle meydana getirilmiş geçmelere ve geçmeler arasında kalan boşluklarda palmetleri anımsatan motiflerin yer aldığı sütunçelere sahiptir. Bu süsleme tekniği gömme sütunçelerde bitkisel süslemenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir[443].

Bitkisel bezemenin geometrik örnekle birleştirildiği bir örneğe Sâhib Ata Camii taçkapısının iki yanındaki emzikli sebillerin sütunçelerinde rastlanmaktadır. Birbiri içine geçen geometrik ve bitkisel bezemelerin yer aldığı sütunçelerde palmet motiflerinin geometrik şekillerde örülerek birbirini tekrar ederek devam ettiği görülmektedir (Fot. 226, Çiz. 33).

[442] Ünal, **a.g.e.**, s. 59.
[443] **A.e.**, s. 59.

Sütun ve sütunçe başlıklarının bezemeleri gruplandırılacak olursa:

4.1.2. Başlıklarındaki Bezemelere Göre Sütun ve Sütunçeler

Konya merkez ilçelerindeki yapılarda bulunan sütunçeler, başlıklarındaki bezemelere göre *"bezemesiz, geometrik motifli, bitkisel motifli ve mukarnaslı"* olarak dört grupta incelenecektir.

4.1.2.1. Bezemesiz Sütun ve Sütunçe Başlıkları

Bu başlıklar, zar, yatık "U" ve küp formundaki başlıkların üzerine bezeme yapılmadan bırakılan başlıklardır. Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi taçkapısının sivri kemeri üzerinde çubuk gibi sıralanan sütunçelerde (Fot. 191), Sâhib Ata Camii'nin taçkapı mihrabiyeleri (Fot. 224) ve emzikli sebillerin mihrabiyelerinde yer alan sütunçelerde (Fot. 225), Sırçalı Medrese taçkapısı üzerinde yer alan kitabeliğin iki yanındaki kapatılmış pencere nişlerinin sütunçelerinde (Fot. 240), Taş Camii taçkapısı ve mihran nişi sütunçelerinde (Fot. 249, 252) ve Ulvî Sultan Mescidi'nin mihrap sütunçelerinde (Fot. 254) bu tipte başlıklar yer almaktadır.

Bezemesiz başlıkların çini malzeme kullanılarak oluşturulanlarında başlıklara farklı renklerdeki çini parçaları kullanılarak hareket ve derinlik kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir [Sâhib Ata Camii (Fot. 229) ve Sadreddin Konevî Camii mihrap sütunçelerinin başlıkları (Fot. 217)].

4.1.2.2. Geometrik Motifli Sütun ve Sütunçe Başlıkları

Bu tipteki başlıklar, genellikle bir köşeleri üzerine oturtulan zar veya kürevî formlu başlıkların üzerine geometrik motiflerin yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Yıldızın çeşitli varyasyonları ve üçgenlerin görüldüğü başlıklar bazen de yivlerle bezenmiştir. Sırçalı Medrese taçkapı mihrabiyelerinin köşe sütunçelerinin kürevî başlıkları üzerindeki yivli dilimler buna örnek oluşturmaktadı (Fot. 238). Zar formundaki başlıklarda bezemenin sadece görünen yüzeylere yapıldığı gözlenmektedir. Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin mihrap sütunçelerinin zar başlıkları üzerine yıldız motifleri yerleştirilmiştir (Fot. 193-194). Beyhekim Mescidi

mihrabının köşe sütunçelerindeki zar başlıkların yüzlerine turkuaz ve lacivert renkte çini mozaik parçalarıyla sekiz kollu yıldız motifleri işlenmiştir (Fot. 197). Gömeç Hatun Türbesi'nin günümüze gelemeyen bezemelerinde, çini parçalarının kalıntılarından zar başlıkların üzerinde geometrik motiflerin yer aldığı anlaşılmaktadır (Fot. 205). Sırçalı Mescid'in mihrabının sütunçe başlıklarında çini parçalarla işlenmiş üçgen ve dört kollu yıldız motifleri görülmektedir (Fot. 247).

4.1.2.3. Bitkisel Motifli Sütun ve Sütunçe Başlıkları

Sütunçe başlıklarında en çok uygulanan bezemeler, çeşitli bitkisel motiflerin kullanıldığı türde bezemeler olmuştur. Kullanımı en yaygın olan palmet, rûmî, akantus ve yaprak motiflerini incelediğimiz birçok yapıda görebilmekteyiz.

Alâeddin Camii taçkapısının iki yanında yer alan sütunçelerde stilize palmiye yapraklarını anımsatan bir çiçek çanak yaprağına benzeyen başlıklar yer alır (Fot. 178). Alt sıradaki yapraklar aşağıya doğru kıvrılmış üst taraftakinin köşeleri ise volütler şeklinde işlenmiştir[444]. Sütunçe başlıklarının üstünde yer alan tablanın ortasına bitkisel bir motif yerleştirilmiştir. Taçkapı nişinin iç yan yüzünden çıkan kısa sütuncukların başlıkları da çanak şeklindeki yaprak motifleriyle tamamlanmıştır (Fot. 179).

Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi'nin taçkapısında yer alan sütunçelerin başlıkları stilize akantus yapraklarından meydana gelen çiçek çanak yapraklarından meydana gelmiştir (Fot. 189-190). İki yandaki başlıklar bezeme açısından farklılık göstermektedir. Sağdaki başlığa işlenen dilimli kenger yaprakları kısmen Antik etki gösterirken, soldaki başlıkta kabartılan iri yaprak ve palmetler daha klasik bir üslup ortaya koymaktadır[445]. Soldaki başlığın alt kademesinde iki sıra akantus yaprakları görülürken, sağdaki başlığın alt kademesinde tek sıra yapraklar uzunca işlenmiştir.

İnce Minareli Medrese taçkapısındaki ikili sütunçelerde palmet motiflerinden oluşturulmuş bir kompozisyon ulama[446] şeklinde yerleştirilmiştir (Fot. 208, Çiz. 25).

[444] Ögel, **Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı**, s. 12.
[445] Erdemir, **Alâeddin Camii ve Türbeleri,** s. 193.
[446] Birbirine bağlanarak devam eden motiflerden meydana gelen süsleme tarzı.

Taçkapının iki kademeden oluşturulmuş iç köşe sütunçe başlıklarında da palmet motifleri ve iri dilimli palmet motiflerinin arasına yerleştirilmiş daha küçük örnekleri yer almaktadır (Fot. 210, Çiz. 26). Bu, alt ve üst başlıkların içinde ikinci bir kademe oluşturulmasını sağlamıştır. Yaprakların şekilleri başlığın alt ve üst kısımlarında farklı şekillerde işlenmiştir. Üst kademedeki başlıkta görülen motif akantus yapraklarını anımsatırken, alt kademede palmetten oluşturulmuş yaprak motifleri yer almaktadır. Üst kademedeki yaprakların uçları ince ve sivri iken, alt kademede yaprak uçları yuvarlatılmış ve gövdeye yakın yerdeki yaprağın ucu aşağıyı göstermektedir.

Karatay Medresesi taçkapısının iki yanındaki sütunçe başlıklarında akantus motifi yer alır (Fot. 214). Her kademede işlenen yaprakların arasına ikinci bir yaprak motifi işlenmiştir. Yaprakların genişlikleri ve uzunlukları farklılıklar göstermektedir. Yaprakların başlığa işlenişi Antik dönem örneklerine daha yakındır. Volütlü kısımların ortasına, başlığın işlenen her yüzünde bir lotus çiçeği yerleştirilmiştir.

Sâhib Ata Camii taçkapısında yer alan iki kademeden şekillendirilmiş sütunçe başlıklarına yaprak motifi işlenmiştir. Üst kademede yer alan yaprakların arasına palmet motifleri yerleştirilmiştir (Fot. 221-222). Sâhib Ata Hankahı taçkapısında ise sütunçe başlıklarının iki kademesinde de boyuna yerleştirilmiş stilize akant (kenger) ve aralarında daha küçük boyutlu üç dilimli palmet motifleri görülmektedir (Fot. 232). Büyük şekilde işlenen akant yapraklarının uç açıklıkları ve uzunlukları başlığın alt ve üst kademesinde farklı özellikler göstermektedir.

Sırçalı Medrese taçkapısının iki yanındaki sütunçe başlıklarına iki kademede de aynı şekilde tekrar eden damarları belirginleştirilmiş akantus yaprakları işlenmiştir (Fot. 236).

Sütunçe başlıklarında gördüğümüz çeşitli bitkisel motiflerin her yapıda farklı şekillerde uygulandığını görmekteyiz. Yapraklar kimi zaman daha sivri ve uzunken kimi zaman daha geniş şekilde işlenmiş kimi zaman da yaprakların uçları içe ya da dışa doğru kıvrılmıştır. Yapıların iki yanında yer alan sütunçelerin bazen ikisinin de farklı şekillerde işlendiği de görülmektedir [Ör. Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi taçkapısının iki yanındaki sütunçe başlıkları (Fot. 189-

190)]. Yaprak motifleri akantus ya da palmet şeklini alırken Antik veya klasik üslup ortaya koyarak uygulanmıştır.

Bitkisel bezeme, başlıklarda başka motiflerle birlikte de kullanılmıştır. Bulgur Tekkesi Mescidi mihrabının iki yanındaki geometrik motifli sütunçe başlıklarının üst kademesine üçlü düzende bitkisel motifler yerleştirilmiştir (Fot. 202). Alâeddin Camii kuzey duvarındaki kitabe nişinin sütunçelerinden üst kademedeki başlıkta iç içe kıvrılmış yaprak dilimlerinden oluşan bir bezeme yer almaktadır (Fot. 175).

Bu motifler dışında gülbezek motifinin uygulandığı bir örnek tespit edilmiştir. Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi mihrabının sütunçe başlığının oturduğu yarım dairelerin yüzlerinde bu motif görülebilmektedir (Fot. 193-194).

4.1.2.4. Mukarnaslı Başlıklar

Mukarnas motifine sahip başlıkların Selçuklu yapılarında çok az kullanılmış olması nedeniyle Konya merkez ilçelerindeki yapılarda birkaç örneğine rastlanmıştır. Bulgur Tekkesi Mescidi'nin paye başlıklarının köşeleri mukarnasla yumuşatılmıştır (Fot. 200). Sâhib Ata Hankahı'nın cümle kapısının önündeki ahşap sundurmada mukarnaslı başlıklar kullanılmıştır (Fot. 233). Bu sütunların Sâhib Ata Camii'ne ait olduğu belirtilmiştir[447].

4.1.3. Kaidelerindeki Bezemelere Göre Sütun ve Sütunçeler

Tezimiz kapsamında incelenen yapıların kaidelerinde bezeme unsuruna iki örnekte rastlanmıştır. Beyhekim Mescidi mihrabının sütunçe kaidelerinde, başlıkta yer alan sekiz kollu yıldız motiflerinin aynı şekilde uygulandığı görülmektedir (Fot. 196, Çiz. 21). İnce Minareli Medrese taçkapısındaki ikili sütunçe grubunun kum saati formlu kaideleri ise yivlerle bezenmiştir (Fot. 209).

[447] Önge, "Konya Sahib Ata Hankâhı", s. 282.

4.2. Form (Plan) Açısından Sütun ve Sütunçeler

Konya merkez ilçelerinde Anadolu Selçuklu Dönemi bağlamında incelenen yapılarda, formları açısından sütun ve sütunçelerin gövde, başlık ve kaidelerin birbirinden farklı özellikler gösterdiği görülmüştür. Bu bölümde sütun ve sütunçelerin gövdeleri, başlıkları ve kaideleri formları açısından tek tek sınıflandırılıp, karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

İncelediğimiz örneklerde silindirik gövdeli sütun ve sütunçeler ile başlıkları arasında form açısından uyum olduğu gözlenmektedir. Silindirik şekilde devam eden sütunçelerin başlıkları da forma uygun olarak şekillendirilmiştir. Ancak bunun aksi durumlar da söz konusudur. Bu nedenle bu konuda tam bir birlikten söz edememekteyiz.

4.2.1. Gövde Formlarına Göre Sütun ve Sütunçeler

Konya merkez ilçelerinde yer alan Anadolu Selçuklu Dönemine ait eserlerdeki sütun ve sütunçeler gövde formlarına göre incelenip değerlendirildiğinde, *"silindirik, çokgen formlu ve yonca planlı"* olmak üzere üç farklı tipte plan veren sütun ve sütunçe gövdesi tespit edilmektedir.

4.2.1.1. Silindirik Gövdeli Sütun ve Sütunçeler

Silindirik gövdeli sütun ve sütunçeler genellikle daire profilli olup, duvara ya da köşelere gömülmüş şekilde karşımıza çıkar. Köşe sütunçeleri, yerleştirildikleri köşelere dörtte bir oranında gömülü oldukları için, sahip oldukları şeklin ancak dörtte üçü seçilebilmektedir[448].

Bulgur Tekkesi Mescidi'nin payeleri mihrap kısmında duvara gömülü ve avluda serbest olarak şekillenen silindir formlu payelerdir (Fot. 198). Mihrap köşelerindeki sütunçeler de duvara gömülü silindirik formlu sütunçelerdir (Fot. 201). Gömeç Hatun Türbesi'nin sütunçeleri köşelere gömülmüş yarım daire şeklinde silindirik

[448] Ünal, **a.g.e.**, s. 57.

sütunçelerdir (Fot. 204). İnce Minareli Medrese iç köşe niş sütunçeleri silindirik formludur. İkili sütunçeler ise silindirik formlu olup yukarıdan aşağıya doğru gövdeleri incelmektedir (Fot 207). Sadreddin Konevî Camii'nin mihrap sütunçeleri silindirik formlu köşelere gömülü sütunçelerdir (Fot. 216). Sâhib Ata Camii taçkapısı sütunçeleri silindirik, daire profillidir (Fot. 219). Taçkapı bordürlerinde yarım daire gövdeli sütunçeler, mihrabiye ve emzikli sebillerin köşelerinde silindirik sütunçeler yer almaktadır (Fot. 224-225). Mihrap sütunçeleri de aynı şekilde köşelere gömülü ve silindirik formludur (Fot. 228). Sâhib Ata Hankahı taçkapısının sütunçeleri (Fot. 231), Sırçalı Medrese taçkapısı ve taçkapısının üzerinde yer alan kapatılmış pencere nişlerinin (Fot. 235-240), eyvan ve revak köşelerindeki sütunçeler (Fot. 242-243), Sırçalı Mescid mihrap sütunçeleri (Fot. 247) ve Taş Camii mihrap nişinin köşelerindeki sütunçeler (Fot. 251) de köşelere gömülü silindirik formlu sütunçelerdir. Sırçalı Medrese mihrap nişinin sütunçeleri oldukça harap durumda olmalarına rağmen silindirik gövdelere sahip olduğu düşünülmektedir (Fot. 245).

Silindirik plan sergileyen sütun ve sütunçelerin gövdeleri *"dikey yivli, burmalı yivli, zikzak yivli ve "Y" şeklinde yivli"* olarak bezenmiştir. Tezimizin bezeme kısmında bu konu detaylıca ele alınmıştır.

4.2.1.2. Çokgen (Altıgen ve Sekizgen) Gövdeli Sütun ve Sütunçeler

Gövdeleri altıgen ve sekizgen prizma şeklinde oluşturulan örnekler sınırlıdır. Alâeddin Camii kuzey cephesindeki kitabe nişinde üzeri yivli sütunçeler yer almaktadır (Fot. 173, Çiz. 15). Sekizgen formlu sütunçeler duvara gömülü oldukları için dört kenarı görülebilmektedir. Sol sütunçenin yivlerinin yönü yukarı, sağ sütunçenin yivlerinin yönü ise aşağı doğrudur. Aynı tipte bir örneği altıgen olarak Taş Camii'nin son cemaat yerinin anıtsal kapısında görmekteyiz. Alâeddin Camii'nin kitabe nişinde yer alan sütunçelere göre daha iri ve uzun olan köşeye gömülü sütunçeler iki tarafta da aynı yönde zikzaklarla yivlendirilmiştir (Fot. 250). Beyhekim Mescidi mihrabının köşe sütunçeleri de altıgen olarak şekillendirilmiştir (Fot. 196, Çiz. 21).

Bunlar dışında devşirme olarak ele alınan farklı biçimlendirilmiş sütun gövdeleri ile karşılaşmaktayız. Alâeddin Camii kuzey cephe galeri kısmında ve mihrap önü kubbeli

kısım oval formda sütunlar (Fot. 171-172-186), harim kısmında düğümlü sütunlar karşımıza çıkan farklı örneklerdir (Fot. 182, Çiz. 19).

4.2.1.3. Yonca Planlı (Sütunçe Demetlerinden Oluşan) Gövde Veren Sütun ve Sütunçeler

Bu tipte tespit edilebilen tek örnek Taş Camii taçkapısının ince gövdeli çifte sütunçeleridir. Sütunçeler adeta kaval silme izlenimi yaratacak şekilde bitişik olarak ele alınmakta böylece yonca planlı bir form ortaya çıkmaktadır. Yalnız burada yoncanın dördüncü yaprağı kapı girişinin duvar kütlesi bünyesine denk geldiği için üç yapraklı bir form olarak yonca sonlanmaktadır (Fot. 249).

4.2.2. Başlık Formlarına Göre Sütun ve Sütunçeler

Konya merkez ilçelerinde yer alan Anadolu Selçuklu Dönemine ait eserlerdeki sütun ve sütunçeler gövde formlarına göre incelenip değerlendirildiğinde, *"tek kademeden oluşan geometrik başlıklar, iki kademeden oluşan başlıklar ve tabla veya panoların sütunçelere başlık görevi gördüğü örnekler"* olmak üzere üç farklı tipte plan veren sütun ve sütunçe başlığı tespit edilmektedir.

4.2.2.1. Tek Kademeden Oluşan Geometrik Başlıklar

Tek kademen oluşan başlıklar, sütun ve sütunçenin gövdesinin farklı geometrik formlarda tamamlanmasıyla oluşturulmuş başlıklardır. Farklı geometrik formlarından dolayı tek kademeden oluşan başlıkları beş şekilde sınıflandırabiliriz:

4.2.2.1.1. Zar Biçimli Başlıklar

Bu tipteki başlıklar ilk bakıldığında zara benzetildiği için birçok araştırmacı tarafından bu şekilde tanımlanıp kullanılmıştır. Ancak detaylı bakıldığında tanımlanması güç, çok yüzlü prizma şeklinde oldukları görülmektedir. Karşıdan bakıldığında bir köşesi üzerine oturtulmuş kare formu ve görünen yüzlerdeki kareler arasında kalan bölümler üçgenlerle doldurularak prizmatik bir form yaratılmıştır. Bu tür başlıklar hemen her zaman, dikdörtgen bir tabla arasına yerleştirilmiştir. Yapıların daha çok mihrap ve

mihrabiyelerinde kullanılan bir başlık tipi olmuştur. Çini, taş ya da mermer malzeme kullanılarak yapılan örnekler söz konusudur.

Beyhekim Mescidi mihrap sütunçeleri (Fot. 197), Sadreddin Konevî Camii mihrap sütunçeleri (Fot. 217), Sâhib Ata Camii mihrap sütunçeleri (Fot. 229), Sırçalı Medrese taçkapı kemerinin üzerindeki kitabe nişinin sütunçeleri (Fot. 239) ve Sırçalı Mescid mihrap sütunçeleri (Fot. 247) zar formlu başlıklara sahiptir.

Gömeç Hatun Türbesi'nin zar biçimli olarak tanımlanan başlıkları, diğer yapılarda klasik olarak karşımıza çıkan bir köşeleri üzerine oturan kareden şekillenmiş başlıklar olmaktan çok beşgen yüzeylere sahip prizmatik bir form sergilerler (Fot. 205). Gövdeden başlığa geçiş bir bilezikle sağlanmıştır.

Sâhib Ata Camii'nin taçkapı bordürlerinde düğümlü şeridin arasına yerleştirilmiş sütunçelerin başlıkları zar başlıklar içinde değerlendirilebilecek bir örnek olmakla birlikte başlıklar farklı form özellikleri göstermektedir. Üst kısmı sivrilen başlığın formu, yatık "U" biçimli başlıkların dış kısmının üçgen olarak oluşturulmuş bir şekli gibidir (Fot. 223).

Konya merkez ilçelerinde incelediğimiz yapılar dışında Selçuklu Döneminde özellikle kervansaraylarda en çok kullanılan başlık tipi olmuştur. Aksaray Sultan Hanı Köşk Mescit mihrabı (Fot. 106), Tuzhisar Sultan Hanı avlu taçkapısı ve kapalı barınak bölümü taçkapısı, Konya Zazadin Han avlu taçkapısı (Fot. 107-108), Avanos Sarı Han (Kayseri-Aksaray) avlu taçkapısı ve mescidinin mihrabı (Fot. 113-114), Ağzıkara Han (Nevşehir-Aksaray) taçkapısı ve kapalı kısmı (Fot. 110-111), Karatay Hanı (Kayseri-Malatya) taçkapısı (Fot. 109) zar başlıklı sütunçelere sahiptir.

4.2.2.1.2. Yatık "U" Biçiminde Başlıklar

Bu tipteki başlıklar kübik bir formu içine alacak şekilde oluşturulan bir tarafı açık başlıklardır. Yan yatmış "U" biçimine benzediği için bu isimle anılmaktadır. Turgut Cansever bu tipteki başlıkları "? Biçimli Başlıklar" olarak tanımlamıştır. Bu formun sütunçelere başlık oluşturduğu örnekler sınırlı olup, daha çok kaide olarak kullanılmıştır.

Sâhib Ata Camii taçkapısının iki yanındaki mihrabiyelerin köşelerinde yer alan sütunçelerin başlıkları yatık "U" biçimlidir (Fot. 224). Taçkapının iki yanındaki emzikli sebillerde de mihrabiyelerdekine benzer yatık "U" formlu sütunçe başlıkları yer almaktadır (Fot. 225-226).

4.2.2.1.3. Kürevî Başlıklar

Küre şeklinde oluşturulan ve tespit ettiğimiz örneklerde altta ve üstte bir tabla ile sınırlandırılan başlıklar yapılarda çok sık kullanılan bir başlık tipi olmamıştır. Sırçalı Medrese taçkapısı iç yüzündeki mihrabiyelerde örneği görülen başlık, kürevî olup karın kısmı şişkin bir fıçıyı andırmaktadır[449] (Fot. 238). Kürevî başlıkların bir başka örneği yine Sırçalı Medrese taçkapısının kemeri üzerindeki kapatılmış iki pencerenin köşe sütunçelerinde görülmektedir (Fot. 240).

4.2.2.1.4. Konik Başlıklar

Bu tipteki başlıklar aşağıdan yukarıya doğru genişleyen koni formundadır. Saksı gibi görünen başlıkların iki kademeden oluşmuş örnekleri daha sık uygulanmıştır. Alâeddin Camii taçkapı nişi iç yan yüzündeki sütuncukların başlıkları (Fot. 179) ve İnce Minareli Medrese ikili sütunçe grubunu oluşturan sütunçeler üzerinde görülen ters çevrilmiş koni formundaki başlıklar (Fot. 208) ve bu formdaki başlıklara örnek oluşturmaktadır.

4.2.2.1.5. Küp Şeklinde Başlıklar

Bu tipteki başlıklar küp formunda olup, sütunçenin gövdesinin devamı olarak sütunçeye başlık oluşturan tiptedir. Bu tipteki başlıklarla ilgili sınırlı örnek vardır. Taş Camii taçkapısı ve mihrap nişi sütunçe başlıkları küp şeklinde olup, sütunçe gövdesiyle birleştiği yerde yarım daire kavisli olarak şekillenmektedir (Fot. 249-252) Taş Camii son cemaat yeri taçkapısı sütunçelerinin başlıkları bulunmamakta ancak kaidelerinde görülen küp formu, başlıklarında da aynı formun uygulanmış olabileceğini düşündürmektedir (Fot. 250). Aynı formda başlıkları Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi taçkapısının sivri kemeri üzerinde

[449] Ünal, **a.g.e.**, s.73.

yer alan sütuncukların başlıklarında görmekteyiz. Üçlü gruplar halinde şekillenen başlıkların gövde ile birleşen kısımları yarım daire şeklinde kavislendirilmiştir (Fot. 191).

Bulgur Tekkesi Mescidi'ndeki payelerin başlıkları ve kaideleri ise küp formlu başlıktan sekizgene geçişi temsil eden, küp şeklindeki başlıkların bir alt grubu olarak değerlendirilebilir. Küp formunun köşeleri pahlanarak mukarnaslarla işlenmiş ve köşeler yumuşatılarak küp formundan sekizgen formuna geçiş sağlanmıştır (Fot. 200).

4.2.2.2. İki Kademeden Oluşan Başlıklar

Bu tipteki başlıklar alt ve üst olmak üzere iki başlığın üst üste gelmesiyle oluşturulmuş başlıklardır. İki kademeden oluşan başlıkları *"üst kademeleri yıldız profilli, konik formlu, silindirik ve münferit başlıklar"* olarak dört alt grupta inceleyebiliriz. Ancak bu tipteki başlıklar her yapıda farklı şekillerde uygulandığı, başlıkların formları iki kademede aynı şekilde devam edebilirken, bazı örneklerde de farklılaştığı için yaptığımız sınıflandırmalarda üç grubun farklı varyasyonlar şeklinde tek bir başlıkta uygulandığını görmekteyiz. Bu nedenle sınıflamalarda üst başlığın formu üzerinden gidilecek, kademeler arasındaki form farkının olduğu durumlar belirtilecektir.

Başlıkların her iki kademede genişlikleri değişebilmektedir. İki kademe arasında geçişi sağlayan geometrik şeritler [Alâeddin Camii kuzey cephe kitabe nişinin iki yanındaki köşe sütunçelerinin başlıklarında (Fot. 175)], bilezikler [Sâhib Ata Hankahı taçkapı sütunçe başlıklarında (Fot. 232)] ya da üçgen çıkmalar [Bulgur Tekkesi Mescidi mihrap sütunçe başlıklarında (Fot. 202)] gibi farklı geçiş ögeleri uygulanmıştır. Başlıklar genellikle üstte bir tabla ile sonlandırılmıştır. Tablanın bezemesi bazen geometrik olarak şekillenmiştir.

4.2.2.2.1. Üst Kademeleri Yıldız Profilli Prizmatik Başlıklar

Bu tipteki başlıklar üst kademede yıldız şeklinde profillendirildiği için bu şekilde tanımlanmaktadır. Bu tipteki başlıklarda üst başlığın yıldız profilli alt başlığın ise konik ya da silindirik formda şekillendirildiği görülmektedir.

İnce Minareli Medrese'nin iç köşe sütunçe başlıkları üst kademede yıldız profilli alt kademede konik olarak şekillendirilmiştir (Fot. 210). Üst başlık dairesel formda bir tabla ile sonlanmaktadır. Gövdeden başlığa geçiş bir bilezikle, başlıkların iki kademesi arasındaki geçiş motiflerin kendi şekillerinin oluşturduğu ufkî bir çizgi ile sağlanmıştır.

Sâhib Ata Camii taçkapısı sütunçe başlıkları da iki kademeden şekillenmiş, üstte yıldız profilli prizmatik bir formdan, altta ise konik formdan oluşmaktadır (Fot. 221-222). Üst başlık dairesel formda bir tabla ile sonlandırılmıştır. Gövdeden başlığa geçiş bir bilezikle sağlanmıştır. Başlıkların iki kademesi arasındaki geçiş motiflerin kendi şekillerinin oluşturduğu ufkî bir çizgi ile sağlanmıştır.

4.2.2.2.2. Konik Formlu Başlıklar

Bu tipteki başlıklar konik formda, saksı biçimli olarak düzenlenmiştir. Başlık iki kademede aynı formda devam edebilirken, alt ya da üst kısımda bazen farklı şekillerde de uygulanmıştır.

Alâeddin Camii kuzey cephe kitabe nişinin iki yanındaki köşe sütunçelerinin başlıkları iki kademeden oluşmuş olup alt başlık prizmatik dikdörtgen formda, üst başlık ise konik formda uygulanmıştır (Fot. 175). Üst başlık bir tabla ile sonlanmaktadır. İki kademe arasındaki geçiş geometrik şerit ile sağlanmıştır. Yapının taçkapı sütunçeleri de iki kademeli, üstü düz bir tabla ile sonlandırılmış başlıklara sahiptir (Fot. 178). Alt kademe silindirik bir forma sahipken üst kademe saksı biçiminde konik olarak şekillenmiştir.

Bulgur Tekkesi Mescidi mihrap sütunçe başlıkları konik formda iki kademeden oluşmuş, başlıklar arası geçiş üçgen çıkmalarla sağlanmıştır (Fot. 202). Başlığın üst kademesi dairesel formda bir tabla ile sonlandırılmıştır.

Sâhib Ata Hankahı taçkapısının iki yanındaki sütunçe başlıkları konik formlu iki kademeden oluşmuş, kademeler arası geçiş dairesel formda ince bir bilezikle sağlanmıştır (Fot. 232). Başlık ile gövde de bir bilezikle birbirine bağlanmıştır. Üst başlık, motifleri sınırlayan bir dairesel bilezikten sonra, dairesel düz bir tabla ile

sonlandırılmıştır. Bu başlıkta, diğer örneklerde görülen bitkisel motiflerin şekilleriyle çizilen geçiş hattından farklı olarak, bileziklerin motifleri sınırladığı görülmektedir.

Sırçalı Medrese taçkapısı sütunçeleri konik formlu iki kademeden oluşmaktadır (Fot. 236). Gövdeden sütunçe başlıklarına geçiş, geniş bir geometrik şerit şeklinde boyun kısmı ve ince bir bilezikle sağlanmıştır. Üstte ise yine geometrik şeritlerle başlık tamamlanmıştır. İki başlık arasındaki geçiş, başlığı şekillendiren motiflerin kendi ufkî çizgileriyle sağlanmıştır.

4.2.2.2.3. Silindirik Başlıklar

Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi taçkapısının köşe sütunçe başlıkları iki kademeden oluşup gövdenin silindirik formuyla uyumla şekilde tamamlanan başlıklardır (Fot. 189-190). Başlıklar arasındaki geçiş yaprak motiflerinin dışa çıkıntı yapmasıyla sağlanmıştır. Üst başlık, volütlü geniş bir tabla ile sonlandırılmıştır. Silindirik gövdeden başlığa geçiş bir bilezikle sağlanmıştır.

4.2.2.2.4. Münferit Başlıklar

Bu tipteki başlıklar iki kademede birbirinden farklı prizmatik şekillerin kullanıldığı örneklerdir.

Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi mihrabının sütunçeleri iki kademede farklı form özellikleri gösteren ünik bir örnektir. Üst kısma zar başlık, alt kısma ise yarım daire kavisli prizmatik bir başlık oturtulmuştur (Fot. 193-194).

Karatay Medresesi taçkapısının iki yanındaki sütunçe başlıkları ise, iki kademede de konik formda şekillenmiştir (Fot. 214). İki kademe arasındaki geçiş, yaprak motiflerinin kendi formlarının oluşturduğu ufkî bir çizgiyle, gövde ile başlık arasındaki geçiş ince bir bilezikle sağlanmıştır. Başlık üst kademede volütlenerek düz bir tabla ile sonlandırılmıştır. Selçuklular bu başlığı formu ve işlenişi açısından Antik özelliklere yakın şekilde uygulamıştır.

4.2.2.3. Tablaların veya Panoların Sütunçelere Başlık Görevi Gördüğü Örnekler

Bu tipteki sütunçe başlıkları, daha önce örneklerini verdiğimiz başlıklar gibi tam bir başlık formu vermemekle birlikte sütunçenin üzerindeki ögeye geçiş için kullanılan bazı ögelerden oluşmaktadır.

Sırçalı Medrese avlu ve eyvan köşelerinde yer alan sütunçelerin başlıkları tabla şeklindedir (Fot. 242). Sütunçeler üstten bir tabla ile sınırlandırılmış ve kemere geçiş sağlanmıştır. Ana eyvan kısmında kemer ayağıyla sütunçe arasında kalan ve ikisinin genişliğinde olan aradaki dikdörtgen panolar, sütunçelere başlık oluşturmuş gibidir (Fot. 243). İnce bir tabladan sonra köşeleri şekillendirilmiş olan panoya geçilmiştir.

4.2.3. Kaide Formlarına Göre Sütun ve Sütunçeler

Sütun ve sütunçelerin gövdeleri üstte bir başlıkla sonlanırken, altta bir kaide üzerine oturmaktadır. Konya merkez ilçelerinde yer alan Anadolu Selçuklu Dönemine ait eserlerdeki sütun ve sütunçeler kaide formlarına göre incelenip değerlendirildiğinde, *"kaidesiz, yatık "U" biçimli, zar biçimli, prizmatik veya silindir biçimli, kum saati biçiminde, tabla biçiminde"* olmak üzere altı farklı tipte plan veren sütun ve sütunçe kaidesi tespit edilmektedir.

4.2.3.1. Kaidesiz Sütun ve Sütunçeler

Kaidesi bulunmayan sütunçe gövdeleri doğrudan zemine, duvara oturmaktadır. İncelediğimiz yapıların bir kısmında kaidenin yer almayıp, gövdenin zemine direkt oturduğu görülmüştür. Ancak bu durumun kaide olmadığı için mi yoksa kaide olup da zemin yükselmesi nedeniyle altta gömülü kalmalarından mı kaynaklandığı anlaşılamamaktadır. Bu nedenle altta gömülü kaldığını tespit edemediğimiz örnekleri de kaidesiz örnekler içerisinde ele alacağız.

Kaidenin olmadığı sütun ve sütunçelere örnek olarak, Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi mihrap sütunçeleri (Fot. 192), İnce Minareli Medrese iç köşe sütunçeleri (Fot. 207, Çiz. 24), Sadreddin Konevî Camii mihrap

sütunçeleri (Fot. 216), Sâhib Ata Camii taçkapısı bordürlerinde yer alan sütunçeler (Fot. 223), Sâhib Ata Camii mihrap sütunçeleri (Fot. 228, Çiz. 35), Sırçalı Medrese mihrabiye sütunçeleri, kitabe nişi sütunçeleri, eyvan sütunçeleri (Fot. 237-239-241-244, Çiz. 42-44-46), Sırçalı Mescid mihrap sütunçeleri (Fot. 246) ve Taş Camii taçkapı sütunçeleri (Fot. 248) verilebilir.

4.2.3.2. Yatık "U" Biçimli Kaideler

En sık görülen kaide tipidir. Sütunçe başlıklarında görülen şekliyle sütunçelerin alt kısımlarına da uygulanmıştır.

Alâeddin Camii kuzey duvarı kitabe nişi sütunçeleri (Fot. 174, Çiz. 15) ve taçkapısı sütunçeleri (Fot 177, Çiz. 17), Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi taçkapısı sütunçeleri (Fot. 188), Sâhib Ata Camii taçkapısı sütunçeleri (Fot. 219, Çiz. 30) ve emzikli sebillerinin sütunçeleri (Fot. 225, Çiz. 33), Sâhib Ata Hankahı taçkapısı sütunçeleri (Fot. 231, Çiz. 37), Sırçalı Medrese taçkapısı sütunçeleri (Fot. 235, Çiz. 40) ve Ulvî Sultan Mescidi mihrap sütunçeleri (Fot. 254, Çiz. 50) bu tipteki kaidelere oturmaktadır.

Bu formun, yatık "U" biçimini oluşturan içteki kare prizmatik alanın dairevi olarak şekillendiği bir örneğe Karatay Medresesi'nin taçkapı sütunçelerinin kaidelerinde rastlanmıştır (Fot. 213, Çiz. 28).

4.2.3.3. Zar Biçimli Kaideler

Başlıklarda uygulanan zar formunun aynı şekilde kaidede de uygulandığı örneklerdir. İncelediğimiz yapılar içerisinde tek örneği Beyhekim Mescidi mihrap sütunçeleri oluşturmaktadır (Fot. 196, Çiz. 21).

4.2.3.4. Prizmatik Biçimli Kaideler

Bulgur Tekkesi Mescidi mihrap sütunçeleri kare (Fot. 201), Sâhib Ata Camii taçkapısının iki yanındaki mihrabiye sütunçeleri prizmatik formlu düz kaidelere

oturmaktadır (Fot. 224). Taş Camii son cemaat yeri taçkapısı (Fot. 250) ve mihrap nişi sütunçeleri (Fot. 251), küp şeklinde üstü yuvarlatılmış kaidelere oturmaktadır.

4.2.3.5. Kum Saati Biçiminde Kaideler

Bu tipteki kaidelere tek örnek Konya İnce Minareli Medrese'nin çifte sütunçelerinin kaideleridir. Kum saati formundaki kaideler dairevi bir boğumdan sonra gövdeye geçişi sağlamaktadır (Fot. 207-209, Çiz. 24).

4.2.3.6. Tabla Biçiminde Kaideler

Bu formdaki kaideler, başlıklarda uygulanan tabla formunun kaidelere de uygulanmış şeklidir. Gömeç Hatun Türbesi sütunçeleri (Fot. 204) ve Sırçalı Medrese taçkapı kemerinin iki yanındaki kapatılan pencerelerin sütunçelerinde bu tipteki kaideleri görebilmekteyiz (Fot. 240).

4.3. Kullanılan Malzeme Açısından Sütun ve Sütunçeler

Tezimiz kapsamında incelediğimiz yapıların sütun/sütunçe, başlık ve kaidelerinde dört farklı malzeme kullanıldığı saptanmıştır. Taş, çini mozaik, ahşap ve mermer malzeme ile oluşturulan elemanlar, kullanıldıkları mimari unsurla uyumlu şekilde ele alınmıştır.

4.3.1. Taş Malzeme

Yapılarda malzeme kullanımına yönelik yaptığımız saptamalarda en yaygın olarak taş malzemenin kullanıldığı görülmüştür. Özellikle taçkapılarda, mihrabiyelerde ve mihraplarda taş malzeme sıklıkla kullanılmıştır. Malzeme kullanımı sütun ve sütunçelerin gövdelerinde, başlıklarında ve kaidelerinde malzeme farkı olmaksızın bütün olarak uygulanmıştır.

Alâeddin Camii kuzey duvarı, taçkapısı ve mihrabında, Alâeddin Camii avlusunda yer alan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi taçkapısı ve mihrabında, Bulgur Tekkesi Mescidi payeleri ve mihrabında, Sahip Ata Camii taçkapısında, Sahip Ata Hankahı

taçkapısında, Taş Camii taçkapısı ve mihrabında, İnce Minareli Medrese taçkapısında, Karatay Medresesi taçkapısında ve Sırçalı Medrese taçkapısında taş malzeme kullanılarak oluşturulan sütunçe ve başlıklar mevcuttur.

4.3.2. Çini Mozaik Malzeme

Çini mozaik malzeme ile oluşturulan sütun ve sütunçeler, yapıların daha çok mihraplarında ve eyvanların köşelerindeki bezemelerde çoğunlukla da iç mekânda tercih edilen bir malzeme olmuştur. Çini parçalarının, tespit edilen yapılarda farklı renkler kullanılarak uygulandığı görülmektedir. Sütunçeler firuze, patlıcan moru, turkuaz, lacivert ve sarımsı kahverengi rengindeki çini parçaları kullanılarak oluşturulmuştur.

Beyhekim Mescidi mihrabında, Gömeç Hatun Türbesi eyvan cephesinde, Sadreddin Konevî Camii mihrabında, Sahip Ata Camii mihrabında, Sırçalı Mescid mihrabında, Sırçalı Medrese mihrabı ve eyvanında yer alan sütunçelerde çini mozaik tekniğinde üretilmiş olan malzemenin kullanıldığı görülmektedir.

4.3.3. Ahşap Malzeme

Ahşap malzemenin, Konya merkez ilçelerinde incelenen Selçuklu yapılarından sadece birinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Sahip Ata Camii'ne ait olduğu düşünülen, bir dönem Sahip Ata Hankahı taçkapısı önünde yer alan sundurmanın sütun ve başlıklarında ahşap malzeme kullanılmıştır.

4.3.4. Mermer Malzeme

Mermer malzeme, kullanımı çok sınırlı kalan, pek tercih edilmeyen bir malzeme olmuştur. Ulvî Sultan Mescidi mihrabında mermer malzeme kullanılarak oluşturulan sütunçeler yer almaktadır.

Mermer malzeme, devşirme olarak kullanılan sütun ve sütunçeler ile başlıklarında daha sıklıkla kullanılmıştır. Alâeddin Camii kuzey duvarı ve harim kısmında buna dair pek çok örnek görülebilmektedir.

SONUÇ

Sütun ve sütunçe başlıkları, yapıların mimarisi içerisinde taçkapılar, mihraplar, harim, eyvan ve avlu revaklarına yerleştirilmiş, dekoratif işlev görerek bağlı bulundukları elemanları tamamlayan mimari plastik öğelerdir. Bezeme programı içerisinde ele alabileceğimiz bu öğe, Antik Çağlardan itibaren kullanılmaya başlanmış ve Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarında da yeni formlar ve görümler kazanarak var olmaya devam etmiştir. Anadolu Selçuklu Döneminde her sütun ve sütunçe başlığı birbirinden farklı şekillerde işlenerek uygulanmıştır. Konumuzu sınırladığımız Konya merkez ilçelerindeki (Karatay, Meram, Selçuklu) Anadolu Selçuklu Dönemine ait mimari eserlere bakıldığında, bu çeşitlilik ve farklılığın görülmesi mümkündür.

Konya merkez ilçelerine sınırlayarak incelediğimiz sütun ve sütunçe başlıkları, Anadolu Selçuklu Döneminin genel özelliklerini yansıtmakla beraber, her yapının banisi ve sanatçısı özelinde bazı farklı uygulamalar göstermektedir. Katalog kısmında yapıları tek tek incelerken, bani ve mimar ya da sanatkârlara baktığımızda ortaklıkların çok az olduğu tespit edilmektedir. Konya'da incelediğimiz Selçuklu yapılarının banileri ve mimarlarının hepsi tespit edilememektedir. Banisi veya mimarı bilinmeyen yapılar, ancak yaptırıldığı dönemde hüküm süren sultandan yola çıkılarak değerlendirmelere tabi tutulabilir. Baniler açısından baktığımızda Sâhib Ata Fahreddin Ali'nin yaptırdığı İnce Minareli Medrese ve Sâhib Ata Külliyesi, ele aldığımız sütun ve sütunçe başlıkları açısından ortaklıklar ve benzerlikler göstermektedir. İki yapının da sanâtkarının Kölük b. Abdullah olması bu benzerliği destekleyen bir unsurdur. Sâhib Ata'nın yapıları Selçuklu Döneminde ilk kez denenen mimari ve bezeme özelliklerini yansıtması açısından da önemlidir[450]. İnce Minareli Medrese'nin taçkapısının iç köşe sütunçesi (Fot. 210), Sâhib Ata Camii'nin taçkapı köşe sütunçesi (Fot. 221-222) ve Sâhib Ata Hankahı'nın taçkapı köşe sütunçelerinin başlıkları (Fot. 232) iki kademeli olarak düzenlenmiş, Antik üslubu hatırlatan akantus ve palmet motifleriyle bezenmiş başlıklardır. Form açısından İnce Minareli Medrese'nin taçkapı iç köşe sütunçesi ile Sâhib Ata Camii taçkapısı köşe sütunçeleri aynı özellikleri gösterirken, bezeme ve işleniş açısından farklı özellikler göstermektedir. Böyle bakıldığında benzerlikleri sadece form açısından bulabilirken, motiflerin işlenişi incelenen her yapıda farklılık

[450] Alptekin Yavaş, "Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Baniliği ve Yapılarında Görülen Benzer Özellikler", **Sanat Tarihi Dergisi,** C: XVI, S: 1, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, Nisan 2007, s. 175.

göstermiştir. Bu da Anadolu Selçuklu Dönemi sanatının zengin bir bezeme ve işçilik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sâhib Ata'nın Kayseri'de inşa ettirdiği Sahibiye Medresesi (Fot. 122) ile Sivas'taki Gök Medrese'nin taçkapı köşe sütunçeleri (Fot. 104) de Konya'da gördüğümüz iki kademeli akantuslu başlık tipleriyle benzerlik göstermektedir. Aksaray Sultan Hanı, Konya Alâeddin Camii ve avlusunda bulunan I. İzzeddin Keykâvus Türbesi ile Karatay Medresesi'nin mimarı olan Muhammed ibn Havlanü'l-Dımışkî'nin (Şamlı Havlan oğlu Muhammed) bu eserleri de birbirine benzer sütun ve sütunçe formları barındırmaktadır. Aksaray Sultan Hanı'nın taçkapı yan nişindeki burmalı sütunçeleri (Fot. 99), Karatay Medresesi'nin taçkapı sütunçelerine benzemektedir (Fot. 213). İncelediğimiz örnekler içerisinde Antik üsluba en fazla yaklaşan örnek Karatay Medresesi'ndeki sütun başlıklarıdır (Fot. 214). Bu başlıklar, Suriye'den Anadolu'ya gelmiş Şam kökenli bir sanatçının öğrendiği, gördüğü üslubu Selçuklu'da yaşatmaya çalışması olarak yorumlanabilir. Dımışkî'nin Sırçalı Medrese'nin mimarı Muhammed b. Muhammed b. Osman el-Tûsî ile birlikte taçkapının taş işçiliğinde çalıştığı da düşünülmektedir[451].

Sütunçe gövdelerine bakıldığında, Konya merkez ilçelerindeki yapıların genellikle silindirik formlu gövdelere sahip olduğu görülmektedir. Bezeme açısından ise yine her yapıda farklılıklar söz konusudur. Burmalı sütunçeleri bulunan Ulvî Sultan Mescidi mihrabı (Fot. 254, Çiz. 48), Karatay Medresesi taçkapısı (Fot. 213) ve Sırçalı Medrese kitabelik nişi sütunçelerindeki (Fot. 239, Çiz. 44) işlenişe bakıldığında burmalı yivlere verilen yönün bile farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Burmalı tipte sütunçeler, Bizans döneminden itibaren kullanılmıştır. Geometrik motifli gövdelere bakıldığında başlıkların genellikle zar formunda olduğu ve üzerlerinde geometrik motiflerin yer aldığı bezemelerle yapıldığı görülmektedir. Bitkisel bezemeli sütunçe gövdelerine işlenen motifler genellikle palmet ve akantus motifleri olmakla beraber sütunçelerin başlıklarında bir standart tespit edilememektedir. Tek ya da iki kademeden oluşabilen başlıkların motiflerinin genelde gövdedeki gibi bitkisel şekilde devam ettiği görülürken, Beyhekim Mescidi mihrabı sütunçelerinde olduğu gibi (Fot. 196, Çiz. 21) geometrik olarak dekorlanan örnekler de vardır Bitkisel gövdeli sütunçelerin başlıktaki bitkisel motifleri ise çoğu zaman farklı şekillerde işlenerek ortaya konmuştur. Yaprakların işlenişi, boyutları ve yüzeyde kapladığı yer farklılık göstermekle birlikte bu örneklerde ayrıca Antik etkiler de ortaya konmaktadır.

[451] Sönmez, **a.g.e.**, s. 258.

Başlıkla gövde arasında tam bir uyumun olduğu tek bir örnek İnce Minareli Medrese taçkapısı çifte sütunçeleridir. Gövdedeki bitkisel motifin ulama şeklinde başlıkta da kesintisiz olarak devam ettiği görülür (Fot. 208). Bu tipte örnekler Selçuklu Döneminde pek uygulama alanı bulmamıştır.

Taçkapılar yapıda süslemenin en yoğun olduğu yerlerdir. Taçkapıların köşelerine yerleştirilen sütunçeler de bu öğeye uygunluk gösterir. Köşe sütunçeleri, bulunduğu öğenin iki köşesinde de genellikle uyumlu şekilde gerçekleştirilmiştir. Farklılık yalnızca iki tarafın başlığa geçiş öğelerinde görülebilmektedir [Sırçalı Medrese taçkapısının sütunçe başlıkları gibi (Fot. 236)].

Sütun ve sütunçe başlıkları açısından Konya merkez ilçelerinde tespit ettiğimiz başlıklar bezeme açısından bezemesiz, geometrik motifli, bitkisel motifli ve mukarnaslı olarak sınıflandırılabilmektedir. Form açısından ise bu sınıflama daha da geliştirilebilir. Tek kademeden oluşan, iki kademeden oluşan ve tablaların veya panoların sütunçelere başlık görevi gördüğü örnekler olarak sınıfladığımız başlıklar, zar biçimli, yatık "U" biçimli, kürevî, konik, küp, yıldız profilli ve silindirik olarak çeşitli alt gruplara ayrılmaktadır. Fakat her başlığın kendi içinde farklı özellikler göstermesinden dolayı yapıların dönemlerine, banilere ya da sanatkârlara göre en yaygın olarak kullanılan başlık tipini tespit etmek güçleşmektedir. Antik örneklerde de olduğu gibi her mimar ya da taş ustası kendi zevklerine göre serbestçe birkaç şekilde başlık oluşturmuştur[452]. Bunu Anadolu Selçuklu mimarisi için de bir genelleme olarak söyleyebiliriz.

Anadolu Selçuklu mimarisinde de sütun ve sütunçe başlıkları sıklıkla kullanılan ve farklı şekillerde uygulanan bir mimari plastik öğe olmuştur. Konya da Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olarak var olmuş, birçok mimari eser vermiş ve eserlerde sütun ve sütunçe başlıkları da kullanılmıştır. Konya'da incelediğimiz sütun ve sütunçe başlıkları, Selçuklu'nun diğer kentlerindeki mimari yapıların sütun ve sütunçe başlıklarıyla benzerlikler göstermekle birlikte Sivas, Erzurum ve Amasya gibi kentlerde yer alan anıtsal yapıların sütun ve sütunçe başlıkları yüksek kabartmalı, bitkisel bezemelerin daha yoğun kullanıldığı örneklere sahiptir. Ancak Selçuklu'nun

[452] Arseven, **Türk Sanatı Tarihi Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar**, s. 681; Ünal, **a.g.e.**, s. 62.

eser verdiği diğer kentlerde de farklı şekillerde ortaya çıkan sütun ve sütunçe başlıkları, tipoloji yapmayı zorlaştırmaktadır. Genel bir tipoloji araştırmacılar tarafından yapılabilirken, bu tipoloji dışında kalarak istisna oluşturan örnekler de hayli fazladır (Ör. Sivas Divriği Ulu Camii).

Anadolu Selçukluları kendisinden önceki geleneklerden aldığı form ve bezeme unsurlarını, kendi mimarisi içerisindeki diğer unsurlarla birlikte değerlendirerek eklektik bir görünüm ortaya çıkarmıştır. Bu geleneği kendisinden sonra gelen erken Osmanlı mimarisine aktarmış, ancak Osmanlı mimarisindeki farklı etkilerin ortaya çıkmasıyla sütun ve sütunçe başlıklarında Selçuklu geleneği ve etkisi devam edemeden sona ermiştir. Osmanlı mimarisinin en çok tercih edilen sütun başlığı tipleri mukarnas ve baklavalı tipte başlıklar olmuştur. Osmanlı'nın son dönemlerinde ise Batı etkisiyle oluşturulan Barok ve Ampir üsluptaki sütun ve sütunçe başlıkları, Selçuklu'da motif olarak kullanımını yoğun olarak gördüğümüz akantus motifinin tekrar kullanıldığı, yanına istiridye kabuğu gibi farklı motiflerin de eklendiği bir görünüm ortaya koymuştur.

Selçuklularda Konya'da da gördüğümüz gibi şehir merkezindeki yapıların Roma ve Bizans dönemine ait olması ve yapıların bu kalıntılar üzerine veya çevresine kurulmuş olmasından dolayı devşirme malzeme kullanımı oldukça fazla olmuştur. Anadolu'da Antik sanatla, Bizans, Ermeni ve Gürcü sanatlarıyla karşılaşan Selçuklular, sanatlarında bu devirlerden aldıkları etkilerle yaratıcı güçlerini de kullanarak orijinal bir sentez ve yorum içeren başlıklar ortaya koymuşlardır. Bu etkilerin görüldüğü Malatya Ulu Camii'nin çan tipi başlıkları Abbâsî geleneğinin bir devamcısı olarak yorumlanmalıdır (Fot. 93). Vazo ya da lale/çan tipi başlıklar Abbâsîler, Karahanlılar, Memlükler ve Selçuklular'da uygulama alanı bulmuşken, Konya'nın Selçuklu mimari eserlerinde bu tipte başlıkların varlığı tespit edilememiştir. Aşağıdan yukarıya doğru genişleyen vazo formu başlıklarda kullanılmış olmakla beraber, kıvrımlı hatların sahip olduğu vazo tipi başlıklar görülmemektedir. Sivas Divriği Dârüşşifâsı ve Erzurum Çifte Minareli Medrese'nin başlık ve kaidelerinde görülen yuvarlak bir boğum şeklinde olan sütunçe uygulamaları (Fot. 126), Ermeni ve Gürcü mimarisininde görülen örneklerle benzemekte, coğrafi yakınlıktan dolayı bu benzerlik mantıksal bir çerçeve içerisinde (Kafkasya bölgesinden gelen gezici taş ustaları) açıklanabilmektedir. Boğumlu parçalardan oluşan Kırşehir Cacabey Medresesi'nin sütunçeleri ise biçimleriyle

Anadolu Türk mimarisine yabancı olup, Hint mimarisinde kökenlerini bulmak mümkündür (Fot. 94). Anadolu Selçuklu Dönemi yapılarında ve Konya'da daha çok Antik gelenekten akantus motifinin kullanıldığı örnekler yoğundur. Akantus motifi, Antik dönem ile Selçuklu Döneminde hem işçilik hem de görünüş bakımından farklı bezeme özellikleri gösterir. Akantus motifi, Bizanslılarda parçalanmış ve stilize olmuştur. Selçuklular ise bu üsluplaşmayı daha ileri götürüp, akantus başlıklarını üst üste yaprak çelenkleri haline getirmişlerdir. Selçuklu mimarisindeki özgün akantusların, Bizans örnekleri gibi Antik formdan ayrılarak, daha donuk, şematik bir karakter yansıttıkları ve uzama gösterdikleri gözlenmektedir. Antik dönem yapraklarında tabiilik, hareketlilik ve yüksek kabartma işleyişi Selçuklu bezemelerinde pek görülmemektedir. Böylece bu bezeme unsuru Selçuklularda kendine özgü bir tip ve üslup yaratmıştır. Antik geleneğe en yakın duran başlık tipi ise Karatay Medresesi taçkapısının sütunçe başlıklarında görülmektedir (Fot. 214).

Yapılarda kullanımı görülen devşirme malzemenin Konya'da Selçuklu Dönemi taçkapı, mihrap, mihrabiye ve niş sütunçe ve sütunçe başlıklarında kullanılmamış olması dikkat çekici önemli bir durumdur. Bu yorumla çelişen Isparta Atabey Ertokuş Medresesi mihrabında kullanılmış olan mermerden yivli Bizans devri sütun başlığı ve sütunu ender örnekler arasındadır (Fot. 92). Ankara Arslanhane Camii'nde ise ahşap sütun ve başlıkları devşirme malzemenin harim kısmında kullanıldığı bir örnektir (Fot. 90).

Devşirme malzemenin yoğun olarak kullanılmış olması, kısa süre içinde geniş bir ülkeye yayılan ve farklı dine mensup olan Anadolu Selçuklu devletinin bu süre içerisinde pek çok eser meydana getirme arzusu ve ihtiyacı olarak düşünülebilir. İmkânı ve vakti olduğunda yapıları tamamen yeni ve orijinal malzeme ile yapan ve bezeyen Selçuklu ustaları, çabuk çalışması gerektiğinde bulduğu hazır malzemeleri pratik bir şekilde kullanarak değerlendirmeyi başarmaktaydı[453].

Ermeni ve Gürcü mimarisinde sıkça kullanılan kürevî başlıkların Konya mimari yapılarında ikinci derecedeki mimari öğelerde kullanılmış olduğu tespit edilmektedir. İnce Minareli Medrese'nin kum saati formlu kaidelere sahip sütunçeleri ise bu dönem

[453] Yıldız Demiriz, "Atabey'deki Ertokuş Medresesinde Bizans Devrine Ait Devşirme Malzeme", **Sanat Tarihi Yıllığı,** S: 4, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ens., İstanbul 1971, s. 93.

için bir farklılık oluşturmaktadır (Fot. 207). Daha çok Osmanlı mimarisinde yaygınlaşan bu tipteki sütunçeler, Konya'da sadece İnce Minareli Medrese'de görülürken, Anadolu Selçuklu'nun diğer kentlerdeki mimari eserlerinde de nadir olarak karşımıza çıkmaktadır.

Büyük Selçukluların yapılarında kullandıkları zar tipi, çokgen prizma başlıklar, Anadolu Selçuklu mimari yapılarında da sıkça görülmekte ve bu geleneğin Anadolu'ya taşındığını göstermektedir. Konya'da yapıların mihrap kısımlarında kullanımını gördüğümüz zar tipi başlıklar, Anadolu Selçuklu mimarisi içerisinde özellikle hanlarda bezemeli ya da bezemesiz olarak sıkça kullanılmıştır. Bunun dışında Halep Ulu Camii'nin Suriye Selçukluları döneminde inşa ettirilen minaresi (11. yy.) üzerinde yer alan sütunçelerin başlıkları (Fot. 37), iki katlı ve yapraklı başlıkları ile Konya Alâeddin Camii taçkapısının sütunçe başlıklarına (Fot. 178) benzemektedir.

Konya'da ele aldığımız başlık tiplerini tek ve iki kademeli olarak sınıflandırırken, Anadolu Selçuklu mimarisi içerisinde üç katlı başlıkların varlığı da bilinmektedir. Aksaray Sultan Hanı taçkapı köşe sütunçesinin başlıkları üç kademeden oluşmuş olup (Fot. 99, Çiz.14), Konya Alâeddin Camii ve Konya Karatay Medresesi sütunçe başlıkları ile işleniş ve bezeme açısından benzerlik göstermektedir.

Anadolu Selçuklu Döneminde figürlü bezemenin sütun başlıklarında kullanıldığı örnekler mevcuttur [Niğde Hüdavent Hatun Türbesi (Fot. 124) ve Kayseri Sahibiye Medresesi (Fot. 125) gibi]. Ancak Konya'daki Anadolu Selçuk Dönemi yapılarında figürlü bezeme içeren herhangi bir sütun ve sütunçe başlığına rastlanmamıştır.

Malzeme kullanımı açısından Anadolu öncesi Orta Asya'daki örneklerde kerpiç, tuğla ve alçı kullanılırken, Anadolu Selçuklu Döneminde özellikle taş ve çini işçiliği ön plana çıkmıştır. Mermer, alçı ve ahşap malzeme ise Anadolu Selçuklu mimarisinde, sütun ve sütunçe başlıklarında tercih edilen ikincil malzeme olmuştur.

Sonuç olarak, Ortaçağ Türk mimarisine ait yapılardaki sütun ve sütunçe başlıkları, mimariyi tamamlayan önemli öğeler içerisinde çok fazla incelenmemiş, genellikle detaylı olmaktan uzak bir sınıflandırma içinde ele alınmış ve yapıların incelenen bölümlerinde kısaca değinilen mimari plastik öğeler olmuştur. Konya'nın Anadolu

Selçuklu Dönemi yapıları özelinde sütun ve sütunçe başlıklarını ele alırken yapılmış olan çalışmaları da değerlendirerek, konu ile ilgili eksiklikleri göz önüne alarak, kendi tipolojik değerlendirmemizi ortaya koyduk. Yapmış olduğumuz tez çalışması sonucu sunmuş olduğumuz tipolojik değerlendirmeye dair çalışmamızın yeni değerlendirmeler ve yeni tespit edilen örnekler ışığında geliştirmeye açık olduğu düşüncesini taşıyarak, araştırmamızın Konya'nın Selçuklu Dönemi özelinde, daha geniş bir çerçeve içerisinde konuyu ele alacak çalışmalara da bütünün bir parçasına dair veri sunmuş ve katkı sağlamış olması ümidini taşımaktayız.

KAYNAKÇA

Akok, Mahmut: "Konya Şehri İçindeki Alâeddin Tepesinde Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Arkeolojik Kazıların Mimarî Buluntuları", **Belleten**, C. XXXIX, S: 154, TTK Basımevi, Ankara 1975, s. 217-224.

"Konya'da Sırçalı Medresenin Rölöve ve Mimarisi", **Türk Arkeoloji Dergisi**, S: 18, C: I, TTK Basımevi, Ankara 1969, s. 5-35.

"Konya'da Karatay Medresesi Rölöve ve Mimarisi", **Türk Arkeoloji Dergisi**, S: 18, C: II, TTK Basımevi, Ankara 1969, s. 5-28.

"Konya'da İnce Minareli Medrese'nin Rölöve ve Mimarisi", **Türk Arkeoloji Dergisi**, S: 19, C: I, TTK Basımevi, Ankara 1970, s. 5-36.

"Konya'da Sahib-ata Hanikâh, Camiinin Röleve ve Mimarisi", **Türk Arkeoloji Dergisi**, S: 19, C: II, TTK Basımevi, Ankara 1970, s. 5-38.

Algan, Nusret: "Anadolu Selçuklu Süsleme Anlatı Dili Üzerine Bir Deneme", **İslâm ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı**, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 2015, s.765-774.

Alkan, Ahmet, N. Dülgerler, H. Kulu: "Bir Türk-İslam Şehri Olarak Konya Dünü-Bugünü-Yarını", **İslam Mimari Mirasını Koruma Konferansı, Bildiriler (22-26 Nisan 1985),** İstanbul 1987, s. 235-243.

Alp, Oğuz A.: "Bizans Mimari Plastiğinde Terminolojik Sorunlar", **Sanat Tarihinde Terminoloji**

Sorunları Semineri I (Mimari ve Mimari Süsleme), Türk-İngiliz Kültür Derneği, Ankara 2001, s. 25-30.

"Hellenistik-Roma Dönemi Anadolu Mimarlığında Bezemeli Kaideler", **Anadolu (Anatolia),** S: 34, Ankara 2008, s. 21-38.

"Burdur Arkeoloji Müzesi'nden Geç Roma-Erken Bizans Dönemi'ne Ait Üç İon Sütun Başlığı", **K. Levent Zoroğlu'na Armağan,** Ed. Mehmet Tekocak, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Ens., Antalya 2013, s. 63-72.

Altun, Ara: "Konya'da Bulgur Tekkesi", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S: 4, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ens., İstanbul 1971, s. 49-60.

Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları İçin Bir Özet, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1988.

"Bulgur Tekkesi", **TDVİA,** C: VI, İstanbul 1992, s. 409.

"Gömeç Hatun Türbesi", **TDVİA** İstanbul, 1996, C: XIV, s. 149.,

"Karahanlılar", **TDVİA**, C: XXIV, İstanbul 2001, s. 412-414.

Anonim: **Al-Andalus: The Art of Islamic Spain,** Ed. Jerrilynn D. Dodds, The Metropolitan Museum of Art, New York 1992.

Islam Art and Architecture, Ed. Markus Hattstein, Peter Delius, Könemann, Cologne 2000.

Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı, Ed. Gönül Öney, Zehra Çobanlı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2007.

Sanat ve Tasarım Sütun Başlığı Heykel Sanatı, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2013.

Arık, M. Oluş: "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", **Anadolu (Anatolia)**, S: 11, Ankara 1967, s.57-100.

Arık, Rüçhan, Oluş Arık, **Anadolu Toprağının Hazinesi, Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri**, Kale Grubu Kültür Yayınları, İstanbul 2008.

Arseven, Celal Esad: **Türk Sanatı**, Cem Yayınları, İstanbul 1970.

Türk Sanatı Tarihi Menşeinden Bugüne Kadar Mimarî, Heykel, Resim, Süsleme ve Tezyinî Sanatlar, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

Arslan, Aytuğ: "Konya Çevresi Bizans Dönemi Mimari Plastiği", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Yrd. Doç. Dr. A. Oğuz Alp, Eskişehir 2014.

Arslan, Muhammet: "Anadolu'da Selçuklu Çağı Cami Ve Mescit Mimarisi (Plan-Mimari-Süsleme)", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı Türk-İslâm Sanatları Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş, Erzurum 2017.

Aslanapa, Oktay: **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984.

Asutay-Effenberger, Neslihan: "Konya Alaeddin Camisi Yapım Evreleri Üzerine Düşünceler", **METU JFA**, S: 2, Ankara 2006, pp. 113-122.

Atalay, Şennur: "Konya İnce Minareli Medrese Taç Kapısının Tezyinatı", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Geleneksel Türk Sanatları Ana Sanat Dalı Geleneksel Türk Sanatları Sanat Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Fevzi Günüç, Konya 2010.

Atçeken, Zeki: **Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması,** TTK Basımevi, Ankara 1998.

Aydın, Remzi: "Konya Alâeddin Camisi'nin Korunmasına Yönelik Girişimler (1889-1897)", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,** Vol. 9/10, Ankara, Fall 2014, pp. 33-60.

Bakırer, Ömür: "Hacı Ferruh Mescidi", **Vakıflar Dergisi,** S: 8, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1969, s. 171-184.

Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları, TTK Basımevi, 2. bsk., Ankara 2000.

Başaran, Cevat: **Anadolu Kompozit Başlıkları,** Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1999.

Baştak, Fikret Naci: **Konya**, Konya Halkevi Yayın ve Kitaplık Komitesi Yayınları, C: I, Konya 1945.

Bayburtluoğlu, M. Zafer: "Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni", **Vakıflar Dergisi,** Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S: 11, Ankara 1976, s. 67-106.

Anadolu Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1993.

Baykara, Tuncer: **Türkiye Selçukluları Devrinde Konya,** Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

"Konya", **TDVİA,** C: XXVI, İstanbul 2002, s. 182-187.

Behrens-Abouseif, Doris: "İbn Tolun Camii", **TDVİA**, C: XX, İstanbul 1999, s. 416-418.

"Kalavun Külliyesi", **TDVİA**, C: XXIV, İstanbul 2001, s. 228-229.

Berktay, Halil, Ü. Hassan, A. Ödekan: **Türkiye Tarihi 1: Osmanlı Devletine Kadar Türkler**, Cem Yayınevi, 6. bs., İstanbul 2000.

Birsen, Emine: "Anadolu Selçuklu Mimarisi'nde Sütun ve Sütun Başlıkları", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul 1975.

Boleken, Zeki: "Anadolu Selçuklu Başkentinde Dini Mimaride Devşirme Malzeme Kullanımı", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens. Türk Sanatı Anabilim

Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Tayfun Akkaya, İstanbul 2010.

Boran, Ali: "Meram'daki Cami ve Mescidler", **Yeşilin ve Medeniyet Köprüsü Meram**, C: I, Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi, Konya 2014, s. 246-415.

"Selçuklu Başkenti Konya'da Dinî Mimarî", **İslâm ve Sanat Tartışmalı İlmî Toplantı**, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul 2015, s. 319-358.

Bozer, Rüstem: "Eğirdir Han", **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**, Ed. Hakkı Acun, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 237-254,

Bozkurt, Tolga: "Erken Dönem Osmanlı Selâtin Cami Mihrapları", **İSTEM Dergisi**, Yıl:6, S:11, Konya 2008, s. 203-248.

Bulut, Lale: "Anadolu Selçuklu Sanatında Maske Şeklinde İnsan Başı Tasvirleri ve İkonografik Kaynağı Üzerinde Düşünceler", **Sanat Tarihi Dergisi**, S: 10, İzmir 2000, s. 21-41.

Canbaz, Mustafa, Şaban Abak: **Türkiye Ulu Camileri,** Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2016.

Caner, Çağla, Ömür Bakırer: "Anadolu Selçuklu Dönemi Yapılarından Medrese ve Camilerde Portal", **Türkiyat Araştırmaları**, Yıl: 6, S:10, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Ens., Ankara, Bahar 2009, s.13-30.

Cansever, Turgut: **Sonsuz Mekânın Peşinde: Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları**, Klasik Yayınları, İstanbul 2010.

Cantay, Gönül: "Anadolu'da Büyük Selçuklu Beylikleri; Konya Selçukluları", **Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi,** S: 5, y.y., Konya 2008, s. 75-82.

Cantay, Tanju: "Konya Karatay Medresesi'nin İnşa Tarihi ve Kapısının Mimari Kuruluşu", **Rölöve ve Restorasyon Dergisi**, S: 6, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1987, s. 25-30.

Celep, Fitnet: "Haho Manastırı Mimarisi", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Dr. Öğr. Üyesi Ebru Bilget Fataha, Sivas 2018.

Cezar, Mustafa: **Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1977.

Cilasun, Ali: "Konya'daki; Karatay, İnce Minareli ve Sırçalı Medreseler ile Alaaddin Cami'nin Taç Kapı Süslemeleri'nin Tasarım Açısından İncelenmesi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Tasarım Anabilim Dalı Tasarım Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Dr. Öğr. Üyesi Necla Dursun, Konya 2018.

Çakmak, Şakir: **Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Taçkapılar (1300-1500)**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001.

Çam, Nusret: **İslâmda Sanat Sanatta İslâm,** 3. bsk., Akçağ Yayınları, Ankara 1999.

Çoruhlu, Yaşar: "İsfahan Cuma Camii", **TDVİA,** C: XXII, İstanbul 2000, s. 504-506.

Demircioğlu, Mustafa: "Konya Abidelerinde Sütün Başlıkları ve Kemerler", İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Türk İslam Sanatı Kürsüsü, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi, İstanbul 1975.

Demiriz, Yıldız: "Atabey'deki Ertokuş Medresesinde Bizans Devrine Ait Devşirme Malzeme", **Sanat Tarihi Yıllığı,** İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ens., S: 4, İstanbul 1971, s. 87-100.

Osmanlı Mimarisinde Süsleme I Erken Devir (1300-1453), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.

"Sinan'ın Mimarisinde Bezeme", **Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri,** C: I, Vakıflar Genel Müdürlüğü, İstanbul 1988, s. 465-474.

Denknalbant, Ayşe: "Osmanlı Öncesi Türk Mimarisinde Çifte Minareli Cephelerin Gelişimi (Anadolu, İran, Azerbaycan, Hindistan)", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. M. Baha Tanman, İstanbul 2010.

Doğanay, Aziz: "Tezyinat", **TDVİA,** C: XXXXI, İstanbul 2012, s. 79-83.

Duran, Remzi: **Selçuklu Devri Konya Yapı Kitâbeleri (İnşa ve Ta'mir)**, TTK Basımevi, Ankara 2001.

Duymaz, A.Şevki: "Susuz Han", **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları** Ed. Hakkı Acun, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 273-286.

Dündar, Abdulkadir: "Özkent Türbeleri ve Minaresinin Türk İslâm Sanatları ve Mimarisindeki Yeri ve Önemi", **Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu Bildirileri**, Türkiye Diyanet Vakfı Oş Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Bişkek 2018, s. 581-613.

Erdemir, Yaşar: **Alâeddin Camii ve Türbeleri,** 2. bsk., T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2009.

İnce Minareli Medrese, 2. bsk., T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2009.

Karatay Medresesi Çini Eserleri Müzesi, 2. bsk., T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2009.

Sırçalı Medrese Mezar Anıtları Müzesi, 2. bsk., T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2009.

Erdmann, Kurt, Hanna Erdmann: **Das Anatolische Karavansaray Des 13. Jahrhunderts,** Gebr. Mann Verlag, Berlin 1976.

Eroğlu, Süreyya: "Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları",

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk İslam Sanatları Programı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Prof. Dr. Gönül Cantay, İstanbul 2006.

Eruz, A. Fulya: "Memlükler", **TDVİA,** C: XXIX, İstanbul 2004, s. 97-100.

Eyice, Semavi: "Konya'nın Alâeddin Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflâtun Mescidi", **Sanat Tarihi Yıllığı**, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ens., S: 4, İstanbul 1971, s. 269-302.

"XVIII. Yüzyılda Türk Sanatı ve Türk Mimarisinde Avrupa Neo-Klasik Üslubu", **Sanat Tarihi Yıllığı**, S: 9-10, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Ens., İstanbul 1981, s. 163-190.

"Alâeddin Camii", **TDVİA,** C:II, İstanbul 1989, s. 324-327.

"Caca Bey Medresesi", **TDVİA,** C: VI, İstanbul 1992, s. 539-541.

Görür, Muhammet: "Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1435)", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Prof. Dr. Aynur Durukan, Ankara 1999.

Grabar, Oleg: **İslam Sanatının Oluşumu**, Çev. Nuran Yavuz, 3. bsk., Kanat Kitap, İstanbul 2004.

Gündüz, Sema: "Karatay Han Portalleri Süsleme Programı", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Aynur Durukan, Ankara 1999.

Hasol, Doğan: **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, 7. bsk., Yem Yayınları, İstanbul 1998.

Hautecoeur, Louis, Gaston Wiet: **Les Mosquées du Caire**, Album: II, Librairie Ernest Leroux, Paris 1932.

Hillenbrand, Robert: **İslam Sanatı ve Mimarlığı**, Çev. Çiğdem Kafescioğlu, Homer Kitabevi, İstanbul 2005.

Hisarligil, Hakan, Beyhan Bolak Hisarligil: "The Geometry of Cuboctahedra in Medieval Art in Anatolia", **Nexus Network Journal,** Vol. 20, Nu:1, İtalya, Nisan 2018, pp. 125-152.

İdil, Vedat: "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", **Anadolu(Anatolia)**, S: 20, Ankara 1976, s.1-49.

Kadiroğlu, Mine, Bülent İşler: **Gürcü Sanatının Ortaçağı**, Bilgin Kültür Sanat Dağıtım Yayın Basım, Ankara 2010.

Karaçağ, Abdullah: "Avanos Sarı Han", **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları**, Ed. Hakkı Acun, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 211-236.

Karpuz, Haşim: "Konya", **TDVİA,** C: XXVI, İstanbul 2002, s. 189-193.

Türk Kültür Varlıkları Envanteri Konya 42, C: I, TTK Yayınları, Ankara 2009.

Kaya, Fatih Hakan: "Roma Döneminde Anadolu Kökenli Korinth Başlıklarının Yayılım Alanı: Sanat ve Sanatçının Devinimi", **İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi**, No.4, İzmir 2018, s. 6-32.

Keskin, Esra: "Çorum İlinde Bulunan 5-6. Yüzyıllara Ait Attika Tipi Sütun Kaideleri", **Bizans ve Çevre Kültürler Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan,** İstanbul 2010, s.228-234.

Koch, Guntram: **Erken Hıristiyan Sanatı**, Çev. Ayşe Aydın, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

Konyalı, İbrahim Hakkı: **Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi**, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1964.

Korkut, Tahsin: "Artvin'deki İşhan ve Cevizli (Tbeti) Manastır Kiliselerindeki Taş Süsleme Örnekleri", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Yard. Doç. Dr. Osman Aytekin, Van 2010.

"İşhan Manastır Kilisesi'nin Geometrik Plastik Bezeme Programı", **XX. Uluslararası Ortaçağ Ve Türk Dönemi Kazıları Ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Sakarya Temmuz 2017, s. 835-852.

Kuban, Doğan: **Osmanlı Mimarisi**, Yem Yayınları, İstanbul 2007.

Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı, Yapı Kredi Yayınları, 2. bsk., İstanbul 2008.

Kunt, H. İbrahim, M.A. Yalçın, M.A. Kapar:"Meram'daki Selçuklu Taçkapılarında Geometrik ve Mukarnas Tezyinatlar", **Yeşilin ve Medeniyet Köprüsü Meram**, C: II, Meram Belediyesi Konevi Araştırma Merkezi, Konya 2014, s. 510-545.

Kunt, Halil İbrahim: "Konya Selçuklu Portâllerinde Geometrik ve Mukarnas Tezyinat", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1998.

Kuran, Aptullah: **Anadolu Medreseleri**, C. I, TTK Basımevi, Ankara 1969.

Mercangöz, Zeynep: "Akhisar Ulu Camii İçindeki Düğümlü Bizans Sütunları", **Sanat Tarihi Dergisi,** Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, C: VII, S: 7, İzmir 1994, s. 145-162.

Mülâyim, Selçuk: "Tarih Kitabeli Bir Mukarnas Başlık", **Aslanapa Armağanı**, Bağlam Yayınları, İstanbul 1996, s. 151-162.

Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler Selçuklu Çağı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

"Mukarnas", **TDVİA,** C: XXXI, İstanbul 2006, s. 126-128.

"Sütun", **TDVİA,** C: XXXVIII, İstanbul 2010, s. 181-182.

Oral, Zeki: "Konya'da Alâ üd-din Camii ve Türbeleri", **Yıllık Araştırmalar Dergisi,** C: I Ankara 1956, s. 44-74.

"Konya'da Sırçalı Medrese", **Belleten**, C: XXV, S: 99, TTK, Ankara 1961, s. 355-396.

Ödekan, Ayla: **Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri,** Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul 1977.

"Mihrabiye", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C:II, 2. bsm., Yem Yayın, İstanbul 2008, s. 1057.

Ögel, Semra: **Anadolu Selçukluları'nın Taş Tezyinatı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1966.

Anadolu'nun Selçuklu Çehresi, Akbank Yayınları Kültür ve Sanat Kitapları No:58, İstanbul 1994.

"Taçkapılar", **Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı,** Ed. Ali Uzay Peker, Kenan Bilici, C: II, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2006, s. 469-486.

Önder, Mehmet: "Kaybolmuş Eserlerimiz: Konya'da Alevi Sultan Mescidi ve Mihrabı", **Vakıflar Dergisi**, S:4, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1958, s. 241-244.

Konya Camileri I: Alâeddin Camii İplikçi Camii, Konya İlim Yayma Cemiyeti Yayınları, Konya 1960.

Mevlâna Şehri Konya (Tarihi Kılavuz), 2. bsk., Konya Turizm Derneği, Ankara 1971.

Öney, Gönül: "Anadolu Selçuk Mimarisinde Antik Devir Malzemesi", **Anadolu (Anatolia)**, S: XII, Ankara 1968, s. 17-38.

Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1978.

Beylikler Devri Sanatı XIV.-XV. Yüzyıl (1300-1453), TTK Basımevi, Ankara 1989.

Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları, 3. bsk., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1992.

Önge, Yılmaz: "Anadolu Mimarî Sanatında Ahşap Stalaktitli Sütun Başlıkları", **Önasya Mecmuası**, C: IV S: 37, Ankara 1968, s. 8.

"Konya'nın Meram Mesiresindeki Mimari Bir Manzume", **Vakıflar Dergisi**, S:10, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1973, s. 367-383.

"Konya Sahib Ata Hankâhı", **Suut Kemal Yetkin'e Armağan**, Hacettepe Üniversitesi Armağan Dizisi: 1, Ankara 1984, s.281-292.

Önkal, Hakkı: **Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri**, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1999.

Anadolu Selçuklu Türbeleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2. bsk., Ankara 2015.

Özbek, Yıldıray: "Anadolu Türk Mimarisinde Taş Süsleme", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,**

C: VII, S: 14, İstanbul, Güz 2009, s. 141-169.

Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

Özkan, Haldun: "Karma Planlı Kiliselere Doğu Anadolu'dan Bir Örnek Öşkvank (Oschki) Kilisesi", Güzel Sanatlar Ens. Dergisi, S:3, Ankara 1996, s. 97- 119.

"Tortum Haho (Hahuli) Manastırı ve Türk Sanatıyla Olan İlişkileri", **Güzel Sanatlar Ens. Dergisi**, S: 6, Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Ens. Müdürlüğü, Erzurum 2000, s. 161-181.

Haho Manastırı, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 2013.

Öztürk, A.: "Sütun Başlığı", **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, C: III, 2. bsm., Yem Yayın, İstanbul 2008, s. 1453.

Parlak, Sevgi: "Merkezi Kubbe-Eyvan İlişkisinin Esas Olduğu Anadolu Selçuklu Dönemi Tarikat Yapıları", İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Prof. Dr. Metin Sözen, İstanbul 2004.

"Sâhib Ata Külliyesi", **TDVİA,** C: XXXV, İstanbul 2008, s. 94-133.

Riefstahl, Rudolf M.: **Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mimarisi**, Maarif Matbaası, İstanbul 1941.

Sağır, Güner: "Kars ve Çevresi Kral Abas (928-953) Dönemi Kiliseleri: 'Surp Arak'elots Kilisesi'

ve ‘Kümbet Kilise’”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Doç. Dr. M. Sacit Pekak, Ankara 2008.

Sourdel-Thomine, Janine, Bertold Spuler: **Propyläen Kunstgeschichte: Die Kunst des Islam,** Propyläen Verlag, Berlin 1973.

Soyman, Faik, İbrahim Tongur: **Konya Eski Eserler Kılavuzu**, Konya Yeni Kitabevi, Konya 1944.

Sönmez, Zeki: **Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu-Türk İslam Mimarisinde Sanatçılar**, TTK Basımevi, Ankara 1989.

Sözen, Metin, Uğur Tanyeli: **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü Resim-Heykel-Mimarlık-Geleneksel Türk Sanatları-Uygulamalı Sanatlar ve Genel Sanat Kavramları,** 4. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul 1996,

Sözen, Metin: **Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri**, C:II, İstanbul Teknik Üniversitesi Yay., İstanbul 1970.

Şahin, Mustafa Kemal: “Anadolu’da Selçuklu Döneminde Niğde ve Kayseri Çevresinde Bulunan Taçkapılar Üzerine Bazı Düşünceler”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** C: VI, S: 25, Prof. Dr. Hamza Gündoğdu Armağanı, Ordu 2013, s. 473-503.

Şaman Doğan, Nermin: “Konya Sırçalı / Muslihiye Medresesi Taçkapı Bezemeleri”, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S:12, Ankara, Bahar 2010, s.127-162.

"Niğde'de Türk Dönemi (13-15. Yüzyıl) Yapılarında Taç Kapı-Mihrap Tasarımı ve Bezeme İlişkisi", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C: XXX, S: 1, Ankara, Haziran 2013, s. 115-140.

Şaman, Nermin: "Konya Sadreddin Konevi Camii, Mihrap Süslemesi", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1993, s.433-456.

Şen, Murat: "Van Gölü Havzası Hıristiyan Dini Mimarisi'nde Taçkapı Formları", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Yrd. Doç. Dr. Yalçın Karaca, Van 2009.

Şimşir, Zekeriya: "Konya'daki Selçuklu Mimarisinde Rûmî Motifi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Prof. Dr. Selçuk Mülayim, Konya 2002.

"Konya'da Yıktırılan Alevî Sultan Mescidi'nin Mihrabı", **Uluçam Armağanı,** Van Çevre ve Kültür Derneği Yayınları No:1, Ankara 2008, s. 291-298.

Tanman, Baha, Sevgi Parlak: **Beylikler Devri Mimarisi ve Sanatı**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Elektronik Ders Notları, İstanbul 2018.

Taşçı, Aydın: "Selçuklu Mimarî Süslemesindeki Alçı ve Taş Kabartma İnsan Figürlerinin Köken ve Gelişimi", **Vakıflar Dergisi,** S: 27, Vakıflar

Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1998, s. 47-64.

Temple, Çiğdem: "Antalya'nın Demre (Kale) İlçesindeki H. Nikolaos Kilisesi Kazısında Bulunan Sütun ve Sütun Başlıkları (1989-1996)", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Dr. Sema Alpaslan, Ankara 2001.

"Erken Bizans Dönemi Sütun Başlıkları Tipleri ve Terminolojisi Üzerine Bir Çalışma", **Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I (Mimari ve Mimari Süsleme),** Türk-İngiliz Kültür Derneği, Ankara 2001, s. 239-252.

"Konya/İkonion ve Çevresinde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri", Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, C:I, Dan. Prof. Dr. Sema Doğan, Ankara 2013.

Thorpe, Martin: **Roma Mimarlığı**, Çev. Rıfat Akbulut, Homer Kitabevi, İstanbul 2002.

Tomlinson, R. A.: **Yunan Mimarlığı,** Çev. Rıfat Akbulut, Homer Kitabevi, İstanbul 2003.

Turani, Adnan: **Sanat Terimleri Sözlüğü,** 5. bs., Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Türker, Ayşe Çaylak: "Çanakkale'den İon-İmpost Sütun Başlıkları", **Olba**, vol. XXII, Mersin 2014, pp. 337-368.

Uluçam, Abdüsselam: "Halep Ulucamii", **TDVİA**, C: XV, İstanbul 1997, s.248-249.

"Sırçalı Medrese", **TDVİA,** C: XXXVII, İstanbul 2009, s. 126-127.

Ünal, Rahmi Hüseyin: **Osmanlı Öncesi Anadolu-Türk Mimarisinde Taçkapılar**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:14, İzmir 1982.

"İncir Hanı", **Anadolu Selçuklu Dönemi Kervansarayları** Ed. Hakkı Acun, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2007, s. 305-320.

Vitrivius: **Mimarlık Üzerine,** Çev. Çiğdem Dürüşken, Alfa Yayınları, İstanbul 2017.

Yasa, Azize: "Anadolu Selçukluları Döneminde Türk-İslâm Şehri Olarak Konya", C: I, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. Prof. Dr. Aynur Durukan, Ankara 1996.

Yasa, Azize Aktaş: "Selçuklu Konya'sında Mimarî Eserleri Banileri", **I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi**, Bildiriler C: II, Selçuk Üniversitesi Selçuk Araştırmaları Merkezi Yayını, Konya 2001, s. 423-456.

Yavaş, Alptekin: "Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri**",** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Dan. Doç. Dr. Kıymet Giray, Ankara 2007.

“Sahip Ata Fahreddin Ali’nin Baniliği ve Yapılarında Görülen Benzer Özellikler”, **Sanat Tarihi Dergisi,** C: XVI, S: 1, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, Nisan 2007, s. 165-179.

Yazar, Turgay: “Ortaçağ Anadolu Türk Mimari Bezemesinde Vakvak Üslubu”, **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,** S: 42, Ankara 2007, s. 1-33.

Yeşiltaş, Tülay: “Yalvaç Müzesindeki Bizans Dönemi Taş Eserleri”, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dan. Doç.Dr. Ayşe Çaylak Türker, Çanakkale 2012.

Yetkin, Suut Kemal: **İslâm Mimârîsi**, 2. bsk., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk ve İslâm Sanatları Tarihi Ens. Yayımları: 2, Ankara, 1959.

Yetkin, Şerare: **Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi,** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1986.

“Abbâsîler”, **TDVİA,** C: I, İstanbul 1988, s. 49-56.

“Bazı Selçuklu ve Beylikler Devri Taş Süslemelerindeki Figürlü Plastikle İlgili İkonografik Yorumlar”, **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal’a Armağan,** Ankara, 1993, s. 595-604.

Yıldırım, Mustafa, Zehra Üzüm: “Konya Sadreddin Konevî Câmii Çini Mihrabı”, **İSTEM Dergisi**, Yıl:8, S:15, Konya 2010, s. 221-236.

Yıldırım, Nazlı: “Lyrbe/Seleukeia’dan Bereket Boynuzlu İon Başlıkları”, **Mediterranean Journal of Humanities**, C: III, S: 2, Antalya 2013, s. 287-295.

GÖRSELLER İÇİN KULLANILAN ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://2.bp.blogspot.com/-pEZPmiiBYGU/VO-t9nmGhEI/AAAAAAAAcF8/_LKGWYah2Is/s1600/SDC10031.JPG

http://2.bp.blogspot.com/-ty2I05JVHUk/VO-tiZ85foI/AAAAAAAAcFk/4BAWuGlCQvM/s1600/SDC10003.JPG

http://3.bp.blogspot.com/-jtOO3VlSWPk/VegUSWuFxII/AAAAAAAAHxY/-BHBZ3c6jRE/s1600/turkey.2015.kayseri.184.jpg

http://4.bp.blogspot.com/-7e0xGarRWgw/VHEBy0ABKWI/AAAAAAAA9j0/DrBMXapAUTA/s1600/nidesungurbeycamii.jpg

http://collections.vam.ac.uk/item/O449086/architecture-fragment-unknown/

http://islamicart.museumwnf.org/database_item.php?id=object;ISL;de;Mus01;5;en&pageD=N

http://islamic-arts.org/wp-content/uploads/2012/05/mihrab_fb.jpg

http://kocaelikadingazetesi.com/tr-TR/haberler/10512/kumlar-altindan-gun-isigina-suzan-ozturk

http://smb-digital.de/eMuseumPlus?service=direct/1/ResultLightboxView/result.t1.collection_lightbox.$TspTitleImageLink.link&sp=10&sp=Scollection&sp=SfieldValue&sp=0&sp=0&sp=3&sp=Slightbox_3x4&sp=0&sp=Sdetail&sp=0&sp=F&sp=T&sp=0

http://smb-digital.de/eMuseumPlus?service=DynamicAsset&sp=SU5mxm4Yx%2FVa7mYMRtCIXANVY4X3zCXfuutmYEsi22Yy3VLMi3FnliwpXenNMJQGnnkXYlP%2FBJMsg%0APHrMyEFQqLux9fyJN9j3&sp=Simage%2Fjpeg

http://smb-digital.de/eMuseumPlus?service=DynamicAsset&sp=SU5mxm4Yx%2FVa7mYMRtCIXANVY4X3zCXfuutmYEsi22Yy3VLMi3FnliwpXenNMJQGnnkXYlP%2FBJMvq%0AhkyqjgMAf7ux9fyJN9j3&sp=Simage%2Fjpeg

http://smb-digital.de/eMuseumPlus?service=DynamicAsset&sp=SU5mxm4Yx%2FVa7mYMRtCIXANVY4X3zCXfuutmYEsi22Yy3VLMi3FnliwpXenNMJQGnnkXYlP%2FBJMuE%0A6q3Ap4VlWLux9fyJN9j3&sp=Simage%2Fjpeg

http://ugurugurlu.com/mukarnas/14katli/orj2.jpg

http://wowturkey.com/t.php?p=/tr748/Ahmed_Akay_DSC_0021_Mamahatun_Turbesi.jpg

http://www.3dmekanlar.com/tr/uc-serefeli-cami.html

http://www.akmb.gov.tr/userfiles/files/%C4%B0LLER%20VE%20ULU%20CAM%C4%B0LER%C4%B0/ANKARA/ANKARA%20ARSLANHANE%20CAM%C4%B0%C4%B0-%20AH%C4%B0%20%C5%9EERAFEDD%C4%B0N%20CAM%C4%B0%C4%B0/ANKARA%20ARSLANHANE%20CAM%C4%B0%C4%B0-%20AH%C4%B0%20%C5%9EERAFEDD%C4%B0N%20CAM%C4%B0%C4%B0.pdf

http://www.divrigiulucamii.com/tr/Sah_Kapisi_5.html

http://www.eskiturkiye.net/3684/seyh-halili-turbesi-konya-garabed-solakian-fotografi

http://www.museumwnf.org/images/zoom/monuments/isl/eg/1/33/2.jpg

http://www.museumwnf.org/images/zoom/objects/isl/de/1/15/1.jpg

http://www.mustafacambaz.com/data/media/1296/erefolu_camii_kolonlar_3.jpg

http://www.mustafacambaz.com/data/media/158/iznik_yeil_cami_stun_ba_copy.jpg

http://www.mustafacambaz.com/data/media/158/iznik_yeil_cami_stun_ba_3_copy.jpg

http://www.mustafacambaz.com/data/media/159/nilfer_hatun_imareti2_6_copy.jpg

http://www.mustafacambaz.com/data/media/205/EM_MHRAP_DETAY_copy.jpg

http://www.mustafacambaz.com/data/media/291/sutun_bal_3_copy.jpg

http://www.mustafacambaz.com/data/media/36/yenicami20-10.jpg

http://www.mustafacambaz.com/details.php?image_id=39235

http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/ani-menucehr-camii

http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/erzurum-ulu-camii

http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/halep-ulu-camii

http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/halifet-gazi-turbesi

http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/isfahan-cuma-camii

http://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/sivrihisar-ulu-camii

http://www.vam.ac.uk/content/articles/e/europe-islamic-mediterranean/

http://www.vam.ac.uk/content/articles/e/europe-islamic-mediterranean/

http://www.wikizero.biz/index.php?q=aHR0cHM6Ly90ci53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRG9zeWE6TGFhbF9QYcWfYV9DYW1paSxfUmV2YWtsYXluanBn

https://archnet.org/sites/1518/media_contents/34313

https://archnet.org/sites/1522/media_contents/33499#item_associations

https://archnet.org/sites/2083/media_contents/128378

https://archnet.org/sites/3611/media_contents/127701

https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/madde/30/mihrap-3.jpg

https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/madde/42/ulucami-14.jpg

https://collectif2015.blob.core.windows.net/web/Projects/1024_326e4685-3c9f-4d11-b449-fd7349ea914f.jpeg

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Kumurdo#/media/File:Georgian_Architecture._Kumurdo._Full_View_by_Rusudan_Beridze_(11).jpg

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Qalawun_complex#/media/File:Window_in_the_Mausoleum_of_Kala%27oon_(1878)_-_TIMEA.jpg

https://commons.wikimedia.org/wiki/Category:Tsromi_church#/media/File:Tsromi_church_(012).jpg

https://en.wikipedia.org/wiki/Qalawun_complex#/media/File:Mihrab_of_Qalawun_complex.jpg

https://farm3.static.flickr.com/2440/3907584856_ea7a7bbf15_b.jpg

https://farm5.static.flickr.com/4034/4531903155_084fe42138_o.jpg

https://kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/24062013/3a75aee0-4b63-4e16-8f87-a837bf8b5259.jpg

https://kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/24062013/8b0e8e08-9d41-4063-bc7c-06bcd987a94e.JPG

https://live.staticflickr.com/119/273937059_d3b4ecd3b8_o.jpg

https://live.staticflickr.com/7360/26462928593_062e4d04a2_b.jpg

https://mapio.net/images-p/1627694.jpg

https://mapio.net/images-p/9611914.jpg

https://okuryazarim.com/wp-content/uploads/2017/01/Kalan-Minaresi-3.jpg

https://okuryazarim.com/wp-content/uploads/2017/01/Kayseri-Ulu-Cami-S%C3%BCtun.jpg

https://okuryazarim.com/wp-content/uploads/2017/03/%C3%96zkent-T%C3%BCrbeleri-26.jpg

https://patterninislamicart.com/archive/main/1/egypt/egy0802

https://pbase.com/dosseman/image/168107203

https://s3.amazonaws.com/media.archnet.org/system/media_contents/contents/41995/original/IMG10829.jpg?1384712516

https://s3.amazonaws.com/media.archnet.org/system/media_contents/contents/42002/original/IMG10838.jpg?1384712521

https://s3.amazonaws.com/media.archnet.org/system/media_contents/contents/43014/original/IMG11879.jpg?1384713199

https://s3.amazonaws.com/media.archnet.org/system/media_contents/contents/128369/original/IAA140433.jpg?1507064792

https://scontent.fsaw1-7.fna.fbcdn.net/v/t1.0-9/12274182_515920155245790_7383350660143229375_n.jpg?_nc_cat=107&_nc_ht=scontent.fsaw1-7.fna&oh=f29b162bd3e0c695fb80f68119a89ab1&oe=5D8C3733

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a7/Georgian_Architecture._Kumurdo._Full_View_by_Rusudan_Beridze_%2817%29.jpg

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0c/The_second_most_beautiful_mausoleum_of_the_world_%28after_the_Taj_Mahal%29_-_The_Mausoleum_of_Sultan_Qalawun_-_The_Qalawun_complex_%2814792613841%29.jpg

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/93/Divrigi%2CN-P1.jpg

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Sivas_Buruciye_Medrese_108.jpg

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/22/MardinSultanIsaDecorations.jpg

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/27/Divrigi%2CSitteMelikT%C3%BCrbesi1.jpg

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/31/Aisha_Bibi_yet_again_%285551220607%29.jpg/450px-Aisha_Bibi_yet_again_%285551220607%29.jpg

https://www.cornucopia.net/library/guide/CE_(98)_Balat_Ilyas_Bey_portal_detail.jpg

https://www.davidmus.dk/en/collections/islamic/dynasties/abbasiderne/art/35-1986_1-2001_2-2001?image_index=1

https://www.davidmus.dk/en/collections/islamic/dynasties/spain

https://www.davidmus.dk/files/4/1/3812/Copyright_David-Collection_Copenhagen_2-2001_web_3.jpg

https://www.davidmus.dk/files/5/0/3802/Copyright_David-Collection_Copenhagen_35 1986_web.jpg

https://www.flickr.com/photos/ainhoap/23865417361/sizes/l

https://www.flickr.com/photos/alexanyan/35065474342/in/photostream/

https://www.flickr.com/photos/amthomson/42204547671

https://www.flickr.com/photos/chienchang/4599359588/sizes/z/

https://www.flickr.com/photos/davutjck/7574141148/in/photostream/

https://www.flickr.com/photos/galpay/4321239747/in/album-72157623359188867/

https://www.flickr.com/photos/rmznkccn/31877437610/

https://www.flickr.com/photos/sinandogan/24714019678/sizes/l

https://www.flickr.com/photos/sinandogan/31770290407

https://www.flickr.com/photos/sinandogan/32595592262/sizes/l

https://www.flickr.com/photos/sinandogan/32836817398/sizes/l

https://www.flickr.com/photos/sinandogan/37885545171/sizes/l

https://www.flickr.com/photos/sinandogan/4476354979/sizes/l

https://www.flickr.com/photos/tryangulation/6668077407/sizes/l

https://www.flickr.com/photos/ushanka/3219356069/sizes/l

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/5818b2dec73e2.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/581071b8e76be.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/57ed926990c59.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/580a2e38c3310.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/580a2e38f276c.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58135768c3187.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58df93d3dd510.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58f9fc31a948f.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58efc77c8924b.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58d523385d4fe.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58dfb33ede6af.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58f9fd555ab53.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58dfb33ede6af.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58f9f63ff0fe2.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/590887833f13e.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/590887834401b.jpg

https://www.ikolsoftware.com/public/resized/high/image_data/original/570572df50d16d10a291454551d3e9b155b7ce4c/58cd75e612c48.jpg

https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/Dokumanlar/BatiKapi_5_20160304101931698.jpg

https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/Dokumanlar/CennetKapi20_20160307165031263.JPG

https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/Dokumanlar/DarussifaTacKapi9_20160307162127211.JPG

https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/27022015/24977b16-a99a-4979-9be5-174677f1d344.jpg

https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/SehirRehberi//GezilecekYer/20161214105854927_ERZURUM%20Tortum%20Bagbasi%20Koyu%20Meryem%20Ana%20Kilisesi%20%200662.jpg

https://www.kulturportali.gov.tr/repoKulturPortali/large/SehirRehberi//GezilecekYer/20171127140717435_CACABEY_GOKBILIM_MEDRESESI%20(2).jpg

https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448410

https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448410

https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448411

https://www.metmuseum.org/toah/works-of-art/36.68.1/

https://www.millionimage.org.uk/wp-content/uploads/2016/07/Nain_mosque_mihrab_DSC_6924.jpeg

https://www.millionimage.org.uk/wp-content/uploads/2016/07/Nain_mosque_minbar_DSC_6930.jpeg